MÉDIATUDOMÁNYI KÖNYVTÁR

HATÁRON TÚLI MAGYAR MÉDIUMOK

2016

Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság
Médiatanács • Médiatudományi Intézet

Határon túli magyar médiumok 2016

Médiatudományi Könyvtár

29.

Sorozatszerkesztő:
Koltay András – Nyakas Levente

Határon túli magyar médiumok 2016

Szerkesztette:

Apró István

Médiatudományi Intézet

2017

A kutatást támogatta:

Minden jog fenntartva.

© Apró István, Balassa Zoltán, Bence Lajos, Botlik József, Csinta Samu, Kriják Krisztina, Kulin Zoltán, Maksay Ágnes, Mohácsek Magdolna, Varga Tibor
© Nemzeti Média- és Hírközlési Hatóság Médiatanács Médiatudományi Intézete, 2017

Tartalom

Szerkesztői bevezető 9

Csinta Samu – Maksay Ágnes: Erdélyi magyar média

1. Bevezető 11
2. Írott sajtó: papír, kő, olló 14
   2.1. A kezdetek 15
   2.2. Átalakuló struktúrák, változó piacok 17
   2.3. Az országos napilap-szindróma 20
   2.4. Periodikák veszteségspirálja 21
   2.5. Mese felnőtteknek, gyerekeknek 23
3. Behálózva 25
   3.1. Ki az az olvasó? 28
4. Rádiózás 31
   4.1. A bukaresti magyar adás 34
   4.2. A kolozsvári magyar adás 35
   4.3. A marosvásárhelyi magyar adás 36
   4.4. A temesvári magyar adás 37
   4.5. Kereskedelmi, egyházi és helyi rádiók 37
5. Az erdélyi magyar televíziózás 39
   5.1. A bukaresti magyar adás 43
   5.2. A kolozsvári magyar adás (TVR Cluj) 44
   5.3. A temesvári magyar adás 44
   5.4. Marosvásárhelyi magyar adás 45
   5.5. Erdélyi Magyar Televízió 46
   5.6. Helyi kereskedelmi televíziók 49
6. Produkciós irodák 49
7. Romániai magyar újságíró, médiatartalom, perspektíva 53
8. Végszó gyanánt 56

Mohácsek Magdolna: A romániai magyar nyelvű média jogi szabályozása

1. Általános jogi keretek 59
2. Az audiovizuális média szabályozása 61
3. Az írott sajtó szabályozása 71
4. Összegzés 73

Balassa Zoltán: A felvidéki magyar média

1. Bevezetés és általános megállapítások 79
   1.1. Történeti áttekintés 79
   1.2. Mire jó a média? 80
   1.3. Milyen a jó kisebbségi média? 81
   1.4. Nem cenzúra, Kerberosz 82
   1.5. Olvasottság, nézettség 85

1.6. Hatékonyság 87
1.7. Milyen az ideális kisebbségi média?
1.8. Mediális verseny – vakulj magyar!....88
1.9. Identitás és média....89
2. A nyomtatott sajtó....91
3. A rádió....100
4. A tévék....101
5. Az internetportálok....102
5.1. Néhány következtetés a portálokról....104
6. Összefoglaló helyett....1110
6.1. A célközönség....110
6.2. A szórakoztatás....111
6.3. A rádió és tévé sugárzásának aránytalanságairól....111
6.4. További megjegyzések....112
A Szlovák Köztársaság médiával kapcsolatos törvényei:....114

Kulin Zoltán: A kárpátaljai magyar sajtó

1. Médiaviszonyok Ukrajnában....127
2. A kutatás módszertanáról....130
3. Kutatási eredmények....132
3.1. A munkatársak számának alakulása....132
3.2. Műsoridő....136
3.3. Prioritások....137
3.4. A sajtóorgánum célközönsége....140
3.5. A sajtóorgánum önmeghatározása....143
3.6. Az információ forrása....146
3.7. A sajtóorgánumok terjesztési módja....147
3.8. Jelenlét a világhálón....152
3.9. Naponta hányan keresik fel az internetes oldalt?....152
3.10. A példányszám (nézettség, hallgatottság) alakulása....157
3.11. A kárpátaljai magyar nyelvű média működési háttere....158
4. Összefoglalás....169

Varga Tibor: Magyar nyelvű média a Délvidéken (Vajdaságban)

1. Az építkezés évtizedei....171
1.1. Egy kevés (média)történelem....171
1.2. Médiafogyasztás a televíziózás hajnalán....172
1.3. Akikhez már nem jutott el a magyarországi televízió adása....172
1.4. A jugoszláviai-vajdasági magyar nyelvű televízió....173
1.5. Az Újvidéki Rádió fénykora....173
1.6. Újvidék, a délvidéki magyarság kulturális központja....174
1.7. Médiaszolgáltatás és fogyasztás a XXI. század elején Vajdaságban....175
1.8. A Duna Televízió, a határon túli szórványban és a diaszpórában élő magyarok utolsó mentsvára....175
1.9. A XXI. század elején kialakult kábelszolgáltatás és televíziózás....176

1.10. Vajdasági magyar rádiók ... 176
1.11. Javítani, de mit és hogyan? ... 178
2. A kisebbségi média helyzete Szerbiában ... 179
2.1. A hatályos jogi környezet ismertetése ... 180
2.2. Tájékoztatási jogszabályok ... 180
2.3. Médiaprivatizáció Szerbiában ... 181
2.4. A 2014-ben meghozott médiatörvény-csomag ... 182
2.5. Az állam szerint a privatizáció sikeres volt ... 182
2.6. A helyi rádiók megszűnése ... 183
2.7. Szabadkai Rádióból Szabadkai Magyar Rádió ... 184
2.8. Lesz-e (még egyszer) a Bánságnak magyar rádiója? ... 184
2.9. Pannon RTV ... 185
2.10. Mozaik Televízió ... 186
2.11. A Vajdasági RTV magyar szerkesztősége ... 186
2.12. Az Újvidéki Rádió magyar szerkesztősége ... 187
3. A jelen állapotok áttekintése ... 187
3.1. A nyomtatott sajtó ... 187
3.2. Elektronikus médiumok ... 188
3.3. Hírportálok ... 189
3.4. Produkciós irodák ... 190
4. Kutatási eredmények ... 190
Összefoglalás ... 205

Kriják Krisztina: A horvátországi magyar média helyzete

1. Bevezető ... 207
2. A horvátországi magyar nyomtatott sajtó ... 209
2.1. Új Magyar Képes Újság ... 209
2.2. Horvátországi Magyar Napló ... 211
3. A horvátországi magyar rádiózásról ... 212
4. A horvátországi magyar televíziózásról ... 214
4.1. Drávatáj ... 215
4.2. Láthatárok ... 216
5. Következtetések ... 216

Bence Lajos: Szlovéniai magyar médiumok

1. Hagyomány és kezdetek ... 221
1.1. A Népújság indulása ... 221
1.2. A Népújság a 90-es években, a rendszerváltás után ... 222
2. A magyar nyelvű rádió és a magyar nyelvű tévé ... 225
3. Évkönyvek, időszakos kiadványok ... 227
3.1. A Naptár ... 227
3.2. Lendvai Füzetek – Lendavski Zvezki (1973–2007) ... 228
3.3. A Muratáj ... 229
3.4. A Lindvamuseum ... 230
3.5. A Lindua ... 231

3.6. Közlönyök....232
4. Összegzés, hipotetikus megállapítások....233

Botlik József: Ausztriai magyar média

1. 1919–1945....235
2. 1945–1989....241
3. 1990–2000....253
4. 2000–2016....257

Szerkesztői bevezető

Médiatudományi sorozatunk első köteteként jelent meg 2012-ben, akkori körképünk a határon túli magyar nyelvű médiumokról.[1] A jórészt 2010 során végzett (némely területeken 2011-ben lezárt) felmérés a határon túli magyar médiumok helyzetének feltárását célozta meg, a négy legnagyobb magyar közösség (Erdély, Felvidék, Vajdaság, Kárpátalja) körében. Jelen felmérésünket kiterjesztettük a többi régióra is, ahol magyar nyelvű sajtó működik, tehát a szlovéniai, ausztriai és horvátországi magyarság médiavilágára. A korábbi kötet bevezetőjében okkal hivatkoztunk a különböző régiók merőben eltérő viszonyaira, ami lényegében lehetetlenné tette egységes kutatási és szerkesztői koncepció érvényesítését. A kisrégiók bevonásával az összetettség jelentősen fokozódott, a sokszínűség immár óhatatlanul maga után vonta a nagyobb mértékű megközelítési és műfaji eltéréseket. Ez, a helyenként talán már-már eklektikusságba hajló sokszínűség tehát tudatosan vállalt szerkesztői alapállás, hiszen alapvetően a vizsgált régiók eltérő sajátosságaiból ered. Nem változtathatott ezen az egységesként kigondolt kutatási módszer és technika sem, ugyanis ezek alkalmazása jelentős korlátokba ütközött a konkrét munka során.

A kutatás módszertana tehát, ezúttal is, alapvetően minden területen azonos volt: a kutatásvezetők összeállították a régió magyar nyelvű, bejegyzett/működő médiumainak listáját, majd ezeket megszólítva egy kérdőív kitöltése következett, amelynek eredményeit a kutatási jelentésben összegezték. A lekérdezés elektronikus úton és kérdezőbiztosok közreműködésével, illetve ezek kombinációjával történt – az adott régió körülményeihez alkalmazkodva. A kutatási jelentések alapján készültek a zárótanulmányok, amelyek jelen kötetünk anyagát adják. A kérdőíveket a korábbi tapasztalatokat figyelembe véve leszűkítettük, kevesebb olyan kérdést hagytunk bennük, amelyek a feldolgozás során – különböző okokból kifolyólag – csekély információ értékűnek bizonyultak, vagy amelyeknek nagy volt az elutasítottságuk, abban reménykedve, hogy a válaszadási hajlandóság ezáltal javulni fog. Sajnos ebben tévedtünk, a kutatás egyik legnegatívabb tapasztalata éppen az volt, hogy a korábbi felméréskor is jelentős elzárkózás a médiumok részéről tovább (mondhatni drasztikus mértékben) nőtt. Az okok szerteágazóak, a kikristályosodó közös csomópontok pedig nem csupán a magyar kisebbségi médiarendszerekről adnak látleletet, hanem arról a komplex világról, amelybe beágyazódnak. Ez a látlelet pedig sok tekintetben meglehetősen lehangoló. Korábban is találkoztunk ellenállással a gazdasági kérdéseket, az egyes médiumok pénzügyi nehézségeit, viszonyait firtató kérdéseket illetően – éppen ezért csökkentettük ezek számát vagy igyekeztünk az általánosabb megközelítés felé elmozdulni, ám ennek ellenére az elutasítottság még vehemensebb lett. Bár a deklarált és hangsúlyozott cél nem az egyes vállalkozásokról szóló adatok gyűjtése, csupán a trendek és nagyságrendek feltárása lett volna, a cégvezetők gyakran elzárkóztak a válaszadástól, még olyan adatok vonatkozásában is, amelyek egyébként végső soron elérhetőek, kikereshetőek lennének más forrásokból is. A bizalmatlanság mondhatni általános, régióktól és médiumfajtáktól függetlenül. A kutató, aki abban a reményben végzi munkáját, hogy eredményeit talán hasznosítani tudják mind az érintettek, mind a döntéshozók, és ennek valamiféle pozitív kimenete lehet a szereplők számára, meglehetős értetlenséggel és szomorúsággal áll a jelenség előtt. Azzal szembesül, hogy amíg az egyik megkérdezett

1 Határon túli magyar nyelvű médiumok 210/2011. Médiatudományi Könyvtár 1, Budapest, 2012.

egy bizonyos kérdés miatt a nyilvánossághoz fordul felháborodásában (pl. hogy miért érdekel bárkit az, hogy hány négyzetméteres stúdióban végzi a munkáját), addig a másik régióban, az évek óta helyhiánnyal küszködő médium vezetője azt nehezményezi, hogy senkit sem érdekel az ő problémája és ez a kérdés nem kapott elég hangsúlyt a kérdőívben.

A gazdasági, üzleti helyzetre vonatkozó kérdésekhez való ambivalens hozzáállás mellett a másik nagy, a kutatás nehézségeit növelő tényező a politikai megosztottság. Nyilván nem a plurális médiavilág, mint olyan jelenti a nehézséget, hanem az a nagyfokú bizalmatlanság, ami szinte egyformán jellemző valamennyi régióra. Az általános bizalmatlanságon túlmenően értelemszerűen jelen van az adott ország politikai atmoszférája és annak minden feszültsége, majd a regionális viszonyok, és persze ugyanígy a helyi politikai felállás viszonyrendszere is, amelyben az adott médium működik. Természetesen nem vonatkoztathatunk el attól a ténytől, hogy a határon túli magyar média kisebbségi média és kisebbségi nyelven szól vagy íródik. Ebből a sajátosságból számos következmény adódik, és attól sem tekinthetünk el, hogy az anyaország politikai viszonyai is számos vonatkozásban átszűrődnek ezekre a régiókra. Az ilyen bonyolult viszonyrendszerek nem könnyítik meg a kutató munkáját, különösen nem egy olyan területen, mint a média, amely gyakran önmaga is hadszíntér, konfliktusok tárgya vagy generálója.

Mindazonáltal, eredeti célunk mellett kitartva, mégis elkészítettünk egyfajta áttekintést a határon túli magyar médiáról. A már említett szerkesztői koncepció jegyében, elfogadtuk akár a műfaji eltéréseket is, hiszen amíg a nagyobb régiókban lehetséges volt a kapott eredmények statisztikai, szociológiai módszerekkel való feldolgozása és elemzése is, addig az alig néhány médiummal rendelkező kisrégiók esetében inkább a leíró forma bizonyult célravezetőnek. Ahogyan a korábbi kötetünk bevezetőjében is leszögeztük, ez a szerkesztői döntés logikusan azt is indokolttá tette, hogy a kötetben szereplő egyes szerzők (regionális kutatásvezetők és elemzők) egyéni megközelítését is lényegében érintetlenül hagyja. Kétségtelen hátrányai ellenére ez az eljárás lehetővé teszi, hogy a sémájában és tematikájában azonos jelenség- és kérdéscsoportokat különböző megközelítésben és feldolgozási módszerek segítségével ismerjünk meg. Teljességről természetesen nem beszélhetünk (már csak a fentebb említett okok miatt sem), azonban bízunk abban, hogy minden régióról sikerült valamiféle képet felvázolnunk, hasznos információt nyújtanunk, és egyben esélyt adni a jobbító törekvéseknek, nem utolsó sorban a nehézségek és hiányosságok feltárása révén.

A szerk.

Csinta Samu – Maksay Ágnes

Erdélyi magyar média

1. Bevezető

A legfrissebb adatok szerint a Kárpát-medencében – Magyarországot leszámítva – 2,17 millió magyar nemzetiségű ember él – ennek közel fele a legnagyobb határon túli magyar nemzetrészként Romániában. Míg Szerbiában 250 ezren, Szlovákiában 450 ezren, Horvátországban 14 ezren, Szlovéniában négyezren, Ausztriában pedig tízezren vallották magukat magyarnak, addig a legutóbbi, 2011. októberi népszámlálás alkalmával Romániában 1,238 millió ember, az ország összlakosságának 6,5 százaléka vallotta magát magyar nemzetiségűnek.

A tág értelemben vett Erdély középső és nyugati részén élő magyarok mellett (Erdélyi-medence, Partium, Bánság) külön tömbben élnek a székelyek, és egyfajta nyúlványukként a moldvai csángók. Számarányához viszonyítva az erdélyi magyarság kiterjedt területen él, kelet-nyugati tengelyen mintegy 600 kilométeres sávban. A kulturális és politikai szempontból korántsem elhanyagolható szerepet játszó bukaresti magyarsággal is számolva ez az élettér 800 kilométeres távra tehető. Szétszórtsága ellenére az őshonos közösségnek számító romániai magyarság önálló társadalomként működik. Teljes struktúrájú, saját vezető elittel rendelkező, minden szinten – ha nem is egyenletesen – kiépült társadalom önálló identitással, élettel, életérzéssel. A földrajzilag szétszórt, saját intézményrendszerrel rendelkező romániai magyar társadalom természetesen saját, alrendszerekre bontható médiával és médiapiaccal rendelkezik. Regionális különbségekből adódó alrendszerekről éppúgy beszélhetünk, mint a technikai fejlődés következtében elkülöníthető alrendszerekről. Ez utóbbiak a tartalomszolgáltatás eszközei megjelenésének sorrendjében: a nyomtatott sajtó, a rádió, a televízió és az internet.

Az egyes megyékben/régiókban működő magyar tartalomszolgáltató intézmények száma arányos a megyékben/régiókban élő magyar lakosság számával. Ennek alátámasztása érdekében, illetve viszonyítási alapként a médiaintézmények ismertetése, olvasottságuk, hallgatottságuk és nézettségük bemutatásakor, álljon itt néhány, a legutóbbi romániai népszámlálás adataiból származó következtetés.

A legutóbbi két népszámlálás között eltelt időszakban jelentősen csökkent a romániai magyarok száma: országos szinten 194 ezer (13,6 százalék), Erdélyben 190 ezer (13,5). A 2002 és 2011 közötti fogyás nagyobb mértékű volt, mint 1992–2002 között regisztrált, amikor 193 ezer fővel, 11,9 százalékkal csökkent a romániai magyarok száma. A csökkenés mértéke Krassó-Szörény, Hunyad és Temes megyében volt a legnagyobb, a legkisebb fogyást Hargita és Kovászna megyében jegyezték. Utóbbi megyékben 6,3, illetve 7,5 százalékkal csökkent a magyar nemzetiségűek száma, ami jóval alatta marad a népességcsökkenés országos arányának. Némi optimizmusra ad okot, hogy a magyarok aránya nem csökkent számottevően az országban, illetve Erdélyben: 2002-ben 6,6 százalékot mértek, a 2011-es népszámlálás alkalmával pedig 6,5 százalékot. Ennek megfelelően a médiarendszer intézményeiben sem számszerűségében, sem koncentrációjában nem történt jelentős változás a hat esztendővel korábban készült erdélyi magyar médiakutatás adataihoz képest.

A 2002–2011-es időintervallumban Dél-Erdély, Bánság és Észak-Erdély szórványrégiói folyamatosan veszítettek a súlyukból, miközben a magyarok egyre nagyobb hányada koncentrálódott Székelyföldön. Míg 1992-ben az erdélyi magyarok 33 százaléka élt ebben a régióban, 2011-ben már 38 százalékról beszélhettünk. Közép-Erdély és Partium megtartotta korábbi súlyát, az előbbinek a teljes erdélyi magyar közösségen belüli számbeli aránya enyhén csökkent, az utóbbié enyhén nőtt. Hasonló súlyozásokkal találkozunk akkor is, amikor tanulmányunkban külön entitásként elemezzük az írott és az elektronikus, illetve az internetes médiaintézmények megoszlását, működését, a fogyasztói szokásokat.

A magyar népesség belső arányai régiók szerint (%)

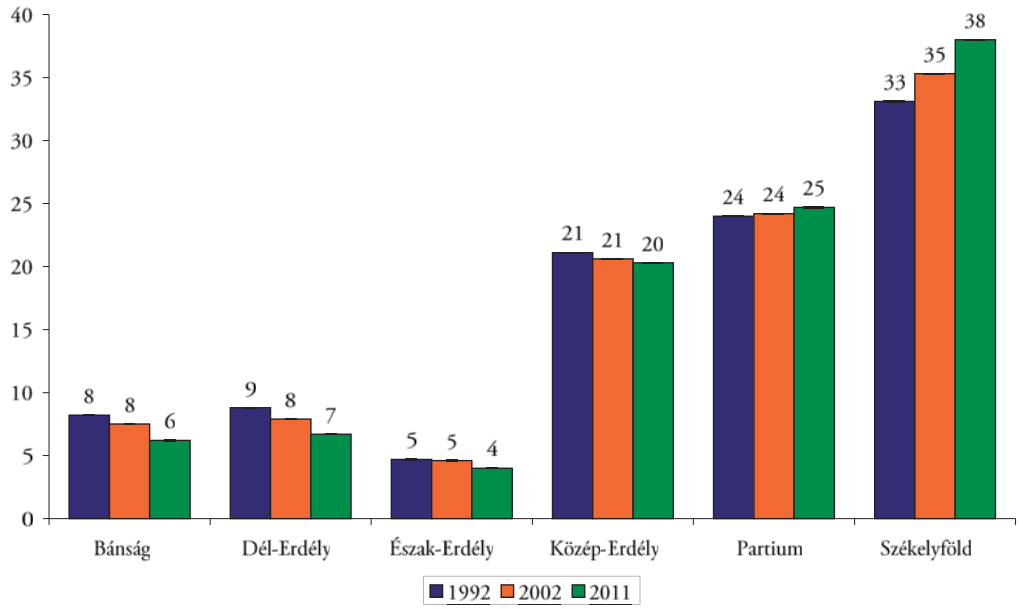

Forrás: Népszámlálás 2011. Erdélyi magyar népesedés a XXI. század első évtizedében Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kiss Tamás-Barna Gergő (2012: 24).

A megállapítás alól – miszerint az egyes megyékben élő magyar lakosság száma arányos az ott működő médiaintézmények számával – csak Kolozs megye képez kivételt. Az ott működő sajtóorgánumok aránya messze meghaladja a vizsgált régió magyar lakosságának megyei arányát. Míg a magyarok Kolozs megye lakosságának 15,3 százalékát adják, az erdélyi magyar szerkesztőségek egyharmada található Kolozsváron. Ez is bizonyítja, hogy a város változatlanul Erdély kulturális központjának számít.

A románhoz viszonyítva párhuzamos társadalomként definiálható erdélyi magyarságot kiszolgáló médiarendszer és annak tagjai a romániai médiavilág szerves részének számítanak. Abból kiszakítva – igen korlátozott autonómiája miatt – sok tekintetben működésképtelenné

válna, ez a megállapítás főleg a hangzó- és látványmédiai műhelyekre érvényes. Az írott sajtó kevésbé szenvedne meg egy hasonló helyzetet, ez a szektor azonban a magyarországi anyagi és közpolitikai erőforrások hiánya, az ottani magyar társadalomhoz való viszonyulás nélkül egzisztenciálisan fenyegetett helyzetbe kerülne.

A médiavilág vizsgálatakor – akárcsak egy etnikai kisebbség megértésekor – három alapvető kategóriára kell odafigyelni: a nemzeti kisebbségre (a romániai magyarokra), a nemzetiesítő államra (a román államra) és az anyaországra (Magyarországra). Az újságírást, illetve az újságírók identitástudatát a kettős kisebbségi lét definiálja. Bukarestből nézve, ahol az erdélyi magyarság életét meghatározó törvényeket hozzák, egyértelmű nemzeti kisebbség az erdélyi magyarság, de a budapesti optikán át is egyfajta kisebbség: „határon túli", frissebb keletű szóhasználattal „külhoni". Méreteiből adódóan, és mivel etnikai identitását nemcsak alkalomszerűen (lásd nyugati emigráció), hanem folyamatosan éli meg, az erdélyi magyarság médiája a többségi nemzeti média, médiapiacok, fogyasztói szokások sajátosságainak van kitéve. Sok esetben ugyanakkor tevékenységét az anyagi források, a professzionalizmus és célközönség tekintetében a kiszolgáltatottság, a kisebbségi helyzetből származó hátrányok nehezítik. Működtetői egyaránt érezhetik magukat a romániai és az anyaországi média alrendszerének.

E kettős viszonyulás határozza meg a médiadiskurzust is, amelynek alaptételei:

- a kisebbségi jogvédelem, jogféltés, amely elsősorban a többségi nemzetnek szánt üzenet, tágabb értelemben a kisebbségi magyar létnek a román többséghez, társadalomhoz viszonyított öndefiníciója;
- a nemzeti hovatartozást, illetve a Kárpát-medencei történelmi közösségi szerepet igazoló állandó bizonyítási kényszer.

Mindennek ellenére a romániai magyar sajtótermékek továbbra is kinyilatkoztatott célkitűzése a sajtó valamennyi klasszikus funkciójának ellátása: kül- és belpolitikai hírek/elemzések, oktatás-kultúra, gazdasági rovatok/műsorok, sport, reklámok, apróhirdetések. A kisebbségi érdekvédelem azonban majd mindenhol jelen van. Ez önmagában sokszor megy a szakmaiság rovására, legtöbbször azonban csak jellegzetes mozgósító-propagandisztikus színezetet ad, esetenként a nyugat-európai értelemben vett pártsajtóra emlékeztet. Fontos azonban megjegyezni, hogy a romániai magyar sajtó nem nacionalista, nem xenofób, elvétve találkozhatunk benne a román nemzetet vagy kultúrát lekicsinylő, elítélő hangvétellel, a ritka kivételek többnyire a magyar ünnepek, a szimbólumhasználat román média általi kezelésére érkező reakciók. Időnként érezhető némi magyar felsőbbrendűségi attitűd, ezért a médiakutatók szerint e sajtó jellemzésére a kisebbségi neurózis fogalma a találóbb, mintsem a kisebbségi nacionalizmusé.

Elsősorban a kisebbségi létből adódóan az erdélyi magyar újságírás esetében sántít az alaptétel, miszerint a média a negyedik hatalmi ág. Távolról sem akkora befolyásoló tényező, mint amit általában a médiának tulajdonítanak, a nyilvánosság ereje ritkán jelent visszatartó erőt, korrigáló kényszert. A kilencvenes évek elején az erdélyi magyar újságíró és az erdélyi magyar politikus, közéleti személyiség cinkostársak voltak, de ma is kevés újságírótól „tart" az erdélyi magyar politikus, mert kifelé mindenki vigyáz az imázsra. Az erdélyi magyar média negyedik hatalmi ágként való interpretációja sokkal kevesebb hatalmat ruház a művelőire, mint a többségi újságírókra. A „cinkostárstól" nem kell tartani, a közös „ügynek", a felettes céloknak gyakran alárendeltetik a zűrösebb dolgok elhallgatása. A kisebbségi összefogáson túl sok esetben nem mondják ki, hogy a király esetleg meztelen, legfeljebb annyit, hogy kissé

feslett a ruhája. A szókimondással ugyanis gazdasági szankciókat kockáztathatnak akár a romániai, akár a magyarországi támogatási fórumok részéről, esetleg éppen a tulajdonostól.

Az erdélyi magyar újságírók mentalitása változatlan: minél kevesebb presztízsveszteséget okozni, mert az árthat a kisebbségjogi célkitűzések megvalósításának. Az állampárti struktúra keretei között működő, agyoncenzúrázott sajtóhoz viszonyítva természetesen lényegesen több hatalom és függetlenség birtokosa az erdélyi magyar újságíró. De szintén azokból az időkből átöröklött kisebbségi neurózis következményeként is értékelhető az afirmatív diskurzus, azaz az erdélyi magyar közélet egészének általános igenlése, a tekintélyes személyekkel, szervezetekkel, egyházakkal szembeni kritikai álláspont hiánya. És ez jelentős hatalomveszteséggel jár.

Az elmúlt évtizedben a Székely Nemzeti Tanács (SZNT), az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács (EMNT), az Erdélyi Magyar Néppárt (EMNP), a Magyar Polgári Párt (MPP) megjelenésével a Romániai Magyar Demokrata Szövetég (RMDSZ) megszűnt a magyar politikai diskurzus egyedüli formálójának lenni. A politizáló közvélemény is megosztottabb lett, az erdélyi magyar politikai törésvonalak mentén pedig némileg felértékelődött az újságírói hatalmi pozíció, de csakis az erdélyi magyar társadalmon belül. Megjelentek egyes kritikai hangok az egyes politikai pártok programjaival, képviselőivel szemben, az általános gyakorlat azonban továbbra is az, hogy ha politikai vagy közéleti vonatkozású nézetkülönbségek jelentkeznek, az újságírók inkább kivárnak, s csak a táborok jól kivehető elhatárolódása után írnak az eseményről. A médiavilág meghatározó jegye valójában változatlan: a „nagy kérdésekben" egységesen tematizálják az erdélyi magyar társadalom létkérdéseit.

Ha hatalma nincs is, tekintélye azért van az erdélyi magyar sajtónak. A gyakran alacsony példányszám, az időszakos megjelenés vagy a rossz műsoridő ellenére is fontos, mondhatni presztízskérdés megjelenni a helyi sajtóban. Sok esetben a szerkesztő/riporter és interjúalany itt is cinkostárs: ha már létezik közszolgálati televízióban magyar nyelvű műsor, a leglehetetlenebb műsoridő ellenére is mindenki igyekszik úgy tenni a dolgát, olyan műsort készíteni, oly módon nyilatkozni, hogy az illető cikk, műsor bárhol, bármikor megállja a helyét.

Noha a témaválasztás az élet valamennyi területét igyekszik átfogni, a médiát vezető elit helyi, illetve regionális szinten tudatosan termeli újra a „magyar társadalmat": változatlanul kiemelten fontos az évfordulók, megemlékezések, ünnepi események bemutatása. A romániai magyar újságírás ma is hangsúlyosan a magyar identitástudat ápolásának, a közösség megmaradási törekvéseinek szolgálatában áll. A kérdőívek is arról tanúskodnak, hogy nemcsak az írott sajtó és a közszolgálati rádiók, televíziók, de az Erdélyben működő magyar kereskedelmi média szerkesztőségei is nagy hangsúlyt fektetnek az anyanyelv megőrzésére, célkitűzéseik egyik legfontosabbjaként a magyar identitástudat ápolását jelölik meg.

2. Írott sajtó: papír, kő, olló

Sokan azt tartják, végnapjait éli az erdélyi magyar írott sajtó. A biztató benne, hogy mindezt már húsz éve huhogják, miközben az erdélyi magyar írott sajtó él. Nem virágzik, de él. Alakul, átalakul, némi késéssel, de reagál a világtrendekre. És közben régi, naftalinszaggal kevert levendulaillatot árasztva időnként – egyre ritkábban és kevesebb helyen – felidézi az erdélyi sajtó irodalmi hagyományait. És amikor felidézi az irályosság cseppet sem „pízí", a korszerű lapkészítési követelményeinek eleget nem tevő emlékeit, maga is rácsodálkozik. De

csak egy pillanatra, aztán feltekint, a szerkesztőségi tévék egyikén román hírtelevízió, a másikon magyar ontja a híreket, a számítógép képernyőjén pedig egymást tolva odébb futnak a hírügynökségek ingyenes hírfolyamainak termékei.

2.1. A kezdetek

Ma már csak kevesen vannak, akik valamelyik erdélyi lapszerkesztőségben érték meg 1989. december végének lélekfelszabadító óráit, napjait. Több mint negyedszázad telt el a társadalom többi részéhez hasonlatosan a magyar sajtóban is új kort nyitó események óta, a nagy idők tanúinak egy részétől immár végleg el kellett búcsúznunk, a még életben lévők is nyugdíjasként vállalnak többé-kevésbé aktív szerepet a közvélemény tájékoztatásában, ízlésének formálásában, nézeteinek alakításában.

1989. december 22-éig a Megyei Tükör (Sepsiszentgyörgy), az Igazság (Kolozsvár), a Vörös Zászló (Marosvásárhely) kínált egyre kevesebb olvasnivalót a szocializmus vívmányait megjelenítő „himnuszok", egy nappal később már ugyanazon városokban a Háromszékért, a Szabadságért, a Népújságért tolongott a nép. Az erdélyi magyar sajtó azonnal élt a szabad, cenzúramentes közlés lehetőségével, az első független lapszámokban közzétett programszerű kiáltványok pedig jelentős mértékben máig ható módon megszabták az irányvonalakat. Ezek a tartalmak fogalmazták újra az erdélyi magyar sajtó társadalmi szerepét. A régi-új lapok ugyanakkor a régi-új elitek megnyilvánulási fórumává, az új ideológia szószólóivá és értelmezőivé váltak. És maradtak sokáig, sőt, a régi vágású újságolvasók egy része máig „szentírásként" kezeli mindazt, ami az újságban szerepel. Deák Bill Gyulával szólva: hisznek, mint a vezércikkben.

A forradalmi hevületben megfogalmazott feladatok mai érvényessége nemcsak megfogalmazóik jövőt pásztázó éleslátásának bizonyítékai, hanem azon tennivalók gyűjteménye is, amelyeket a Trianon után elárvult erdélyi magyar nyilvánosság mindig is listázott. Ilyenek az anyanyelv korlátlan használatát, a teljes spektrumú magyar nyelvű oktatás visszaállítását segítő jogi és intézményes biztosítékok megteremtése – a Kolozsvári Bolyai Tudományegyetemet is beleértve –, a romániai magyar tudományos önismeret szabad ápolása, a művelődési intézményei működéséhez szükséges anyagi és szellemi javak biztosítása. És természetesen ott állt a sorban a Ceaușescu-éra utolsó éveiben megszüntetett magyar nyelvű rádió- és televízióadások felújítása, a magyar identitású műemlékek védelme is.

A kommunista rendszer fennállásának utolsó napján 31 magyar (vagy kétnyelvű) sajtótermék létezett Romániában.[2] Jelentős részük ma is megjelenik, a régi-új „megyei lapok" napjaink erdélyi magyar nyomtatott sajtóhálózatának gerincét képezik.

2 Kuszálik Péter: *A romániai magyar sajtó 1989 után*. Erdélyi Múzeum-Egyesület, 2001.

Az örökség kiadványai:

a) Országos és megyei hírlapok (napi-, illetve hetilapok):		
Régi cím	**Új cím**	**Mai cím**
Igazság	Szabadság	
Vörös Zászló	Népújság	
Szatmári Hírlap	Szatmári Friss Újság	
Vörös Lobogó	Nyugati Jelen	
Fáklya	Bihari Napló	
Megyei Tükör	Háromszék	
Hargita	Hargita Népe	
Brassói Lapok	Brassói Lapok	
Szabad Szó	Temesvári Új Szó	Heti Új Szó
b) lapok, folyóiratok:		
Korunk	Korunk	
Utunk	Helikon	
Igaz Szó	Látó	
Tanügyi Újság	Közoktatás	
A Haza Sólymai	Szivárvány	
Napsugár	Napsugár	
Jóbarát	Cimbora	
Keresztény Magvető	Keresztény Magvető	
Református Szemle	Református Szemle	
Matematikai Lapok	Matematikai Lapok	
c) 1990-ben újraindultak, de időközben megszűntek:		
Előre	Romániai Magyar Szó	Új Magyar Szó
A Hét	A Hét	
Tett	Tett	
Munkásélet	Valóság	
Dolgozó Nő	Családi Tükör	
Ifjúmunkás	IF – világnézeti lap	
Falvak Dolgozó Népe	Falvak népe	
Új Élet	Erdélyi Figyelő	

A ’89 decemberi rendszerváltoztató aktust követő évtizedben a romániai nyomtatott magyar sajtó szerkezetében nem történt radikális változás. Az 1968-ban kialakított megyerendszer létrehozásakor a megyeközpontokban létesített nyomdákat és új napilapok struktúráját „engedelmesen” követték az utódok, annál is inkább, mivel a nagy betűéhség következtében a megye lélekszámához szabott 10–35 ezres példányszám a korai kilencvenes években helyenként megháromszorozódott. A hullámot csak a korábban 150 ezres példányszámban megjelentetett, Előre című országos napilap nem tudta meglovagolni. A postai lapterjesztés összeomlása után a bukaresti szerkesztésű és nyomtatású lap csak

egy-két napos késéssel jutott el az ország távolabbi részeibe. A szerkesztőség előbb kora délutáni lapzártával igyekezett segíteni a helyzeten, de 2005-től kénytelenek voltak megszüntetni a lap kiadását.

A klasszikus megyestruktúrára építő terjesztéssel rendelkező, regionális témamerítésű magyar nyelvű sajtónyilvánosság meghatározó része (a megyei napi-, illetve hetilapok) ma is létezik. Az újságok példányszáma fokozatosan csökkent, a magyar televíziók és lapok erdélyi hozzáférhetősége erős konkurenciát támasztottak, tartalmi és a nyomdai kivitelezés szempontjából más minőségi kategóriát kínáltak, a helyi lapok kiadói pedig – jórészt anyagi okokból – képtelenek voltak felvenni a kesztyűt. És bár az újságolvasó romániai magyarok 45 százaléka romániai magyar lapot olvas, 95 százaléka pedig mindenképpen magyar nyelvű sajtót, egy-két lap példányszáma haladja meg a 10 ezret, a mezőny nagy része a 6-8 ezres tartományhoz sorolható. Az olvasási kedv csökkenése, a médiafogyasztási szokások átalakulása, a népességfogyás következtében csökkenő példányszámok körülményei között a lapkiadók számára többnyire csak a szinten maradás tűnik teljesíthető célnak, legfeljebb minimális fejlesztésekkel. De nem elhanyagolható az a réteg sem – elsősorban hetilapok, folyóiratok, de egyes napilapok sem –, ahová azok a nyomtatott sajtótermékek tartoznak, amelyek fennmaradását pályázatokból származó összegek, rendszeres tulajdonosi injekciók, mecénások segítőkészsége biztosítja.

2.2. Átalakuló struktúrák, változó piacok

Bár az internet alapú kommunikáció térhódítása megállíthatatlannak tűnik, az elmúlt öt esztendő hatalmas – és részben meglepő – tapasztalata, hogy a papír alapú sajtó nem „hajlandó" további hátrálásra. A poén most azt a megállapítást követelné ide, hogy biztosan azért, mert elértek a falig. Pedig nem. Az utóbbi szűk évtizedben a regionális napilapok példányszámfogyása lassult, helyenként megállt. Úgy tűnik, az új olvasógeneráció felnövekedésével egyre kevesebben emlékeznek arra, hogy e lapok legtöbbje a '89 előtti „pártlapok" utódai. Az is kalapban van, hogy a meghatározóvá „öregedett" újságíró generáció tagjai maguk is rendszeres internetfogyasztók, az ott tapasztalt pörgősebb szemlélet pedig bizonyos mértékben a lapkészítésre is jótékony hatást gyakorol. A tartalmi váltás természetesen jóval korábban megtörtént, a szerkesztőségek ledobták magukról a rájuk kényszerített sablonokat, a cenzoroktól és a „pártos" munkatársaktól, főszerkesztőktől már a szabadság első óráiban megváltak.

A talpon maradás másik „titka" a romániai magyar sajtófogyasztói szokások között keresendő. A kisebbségi lét általi veszélyeztetettség körülményei között az erdélyi ember még a Ceaușescu-rezsim idején is megrendelte a megyei napilapot, abban a hiszemben, hogy ellenkező esetben megszűnik a lap. Az abban a korban szocializálódott emberekben ma is élnek ezek a fajta beidegződések, természetesen jóval több indokoltsággal. A korábban mesterségesen fenntartott lapok mai léte ugyanis jelentős mértékben múlik az előfizetőkön. Rengeteg nyugdíjas ma is elkülöníti a lapelőfizetésre szánt összeget, sok esetben nem is veszi el a kézbesítőtől, hanem rögtön az előfizetési bizonylatot kapja kézhez. „A nyugdíjasok a sírból is eltartanak bennünket" típusú gondolkodást persze részben felváltotta már a piaci szemlélet, de a helyi lapok még mindig a múltban gyökerező olvasói hűség haszonélvezői.

A tulajdonosi struktúra is napokon belül megváltozott, az új tulajdonosok általában a szerkesztőségek tagjaiból alakult gazdasági társaságok lettek. A sok apró résztulajdonos ugyanakkor több egyéni érdeket jelenített meg, nehézkessé tette a döntéshozatalt, a nyereség azonnali szétosztása iránti igény pedig éveken át lesöpört minden, fejlesztéseket célzó kezdeményezést.

E rövidlátó szemlélet miatt több lap is lépéshátrányba került, néhányuknak sikerült még időben megállniuk saját lejtőjükön, a tovább késlekedők pedig – jobbik esetben – csak tulajdonosváltás után léphettek tovább.

Az erdélyi lapok tulajdonosi szerkezete 2016 végén legalább négy fő vonulatról árulkodik. A sepsiszentgyörgyi Háromszék és a marosvásárhelyi Népújság ma is résztulajdonosi kft. formájában működik. Az előbbi markáns kritikai hangvétele nyomán nem kedveltje az RMDSZ által felügyelt pályáztatási rendszernek, így aztán saját bevételeire, illetve magyarországi pályázási lehetőségekre alapozza a létét. A Népújság ezzel ellentétes úton jár: a magyar közösség legnagyobb érdekvédelmi szervezete politikájának lojális támogatójaként a Communitas Alapítvány pályázatainak kiemelt haszonélvezője.

Alapítványi formában működő, de hasonló pénzügyi eszközökre alapozó napilap a Kolozsváron megjelenő, de a környező megyék szórványmagyarságához is eljutó Szabadság című napilap. Kis „pályamódosítással" ebbe a kategóriába sorolható a Hargita megyei pártlap utódja, a Hargita Népe, amelyet a kisrészvényesi struktúra és a megjelenő dinamikus konkurencia a 2000-es évek második felében csőd közeli állapotba sodort. A lap ma az RMDSZ által dominált Hargita megyei Önkormányzat által közpénzekből finanszírozott kiadvány, ennek minden előnyével és megkötöttségével.

A 2000-es években a külföldi tőke is megjelent a romániai magyar sajtóban. Az osztrák Inform Media GmbH négy román nyelvű megyei napilap mellett megvásárolta a nagyváradi Bihari Naplót és a szatmárnémeti Szatmári Friss Újságot is. A több kelet-magyarországi kiadványt is birtokló, immár a Russmedia nevet viselő bécsi sajtókonszern tulajdonában ma már csak a Bihari Napló van, a Szatmári Friss Újság 2010-ben kivált a csoportból, azóta egy szatmárnémeti üzletember által birtokolt kft. működteti.

Az erdélyi mgyar nyomtatott sajtótermékek prioritásai*

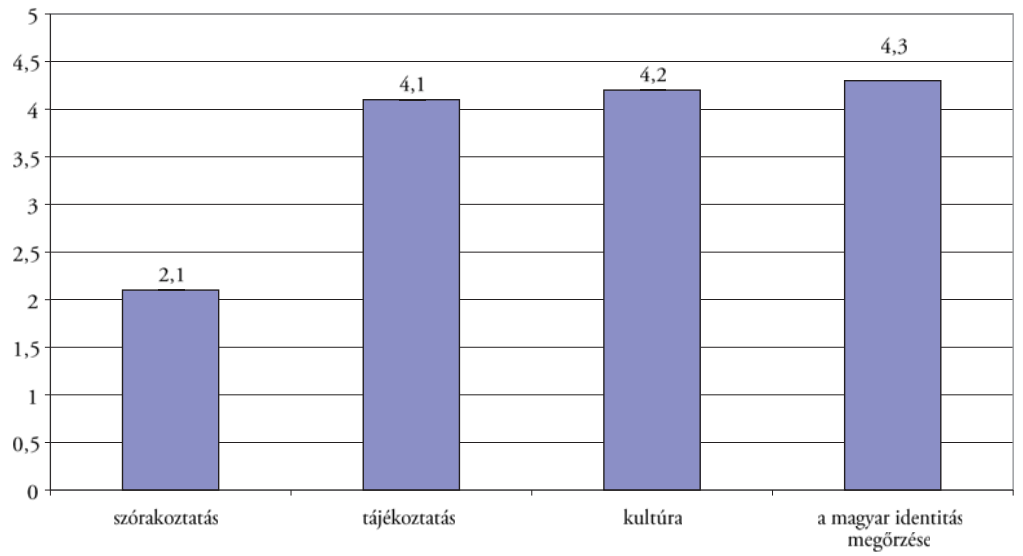

Jelmagyarázat

** 5-ös skálán mért átlagok (1–egyáltalán nem fontos……5–nagyon fontos)*

Néhány éve új tulajdonosi struktúra is megjelent az erdélyi médiapiacon. A magyarországi Határok Nélkül a Magyar Nyelvű Sajtóért Alapítvány 2011-ben megvásárolta az 1990 óta Székelyudvarhelyen működő Udvarhelyi Híradó Kiadó Kft. lapjait: az Udvarhelyi Híradót, a 2006-ban útjára indított Csíki Hírlapot, az annak mutációjaként indult, aztán önállósított Gyergyói Hírlapot, a 2007-ben rajtoló Vásárhelyi Hírlapot, az 1999 vége óta a piacon lévő, Krónika című, kolozsvári kiadású országos napilapot, az 1991-es alapítású Erdélyi Napló című hetilapot és a valamennyi kiadvány gyűjtőportáljaként működő Székelyhon.ro honlapot. A példátlan méretű akvizíció – amelyet az eredeti elképzelések szerint rádiók és további lapok megvásárlása követett volna – alaposan átrajzolni látszott az erdélyi magyar sajtótérképet. A kiadványok egyesített példányszáma ugyanis meghaladta az erdélyi nyomtatott sajtó teljes példányszámának 30 százalékát, amit az azóta a leglátogatottabb romániai magyar honlappá vált Székelyhon egészített ki. A történelem első erdélyi magyar sajtóholdingjának ígéretét hordozó vállalkozás azonban mindenekelőtt a munkatársi hálózat kiterjedtsége kínálta lehetőségek révén válhatott volna meghatározó erővé. A kísérlet azonban egyelőre korántsem nevezhető sikeresnek, az eladási számok stagnálnak, a kiadó vezetőinek rövidlátó szemléletmódja miatt a „mutatvány" a székelyföldi dimenzióban ragadt. Holott a fennállása első tíz évében 13 ezres példányszámig jutó, finanszírozási nehézségek következtében viszont nagyot zuhanó Krónika – és részben az Erdélyi Napló – beágyazottsága és presztízse lehetővé tette volna egy egész Erdélyre kiterjedő, közszolgálati-identitásvédelmi szerepet is felvállaló sajtóbirodalom kiépítését. Az Udvarhelyi Híradó Kiadó Kft. lapjai amúgy az erdélyi sajtó azon kivételei közé tartoznak, amelyek elsősorban kereskedelmi vállalkozásként határozzák meg magukat. Ezt kezdetben – még magánvállalkozásként való működésük idején – az adott közegben szokatlanul agresszív és sikeres marketingpolitika is támogatta. Ennek következtében látványos fejlesztéseket és terjeszkedéseket is végrehajtottak, amit a saját nyomda és a saját – jól működő – terjesztőhálózat is lehetővé tett.

A régi-új regionális napilapok – Bihari Napló Nagyváradon, Szatmári Friss Újság Szatmárnémetiben, Szabadság Kolozsváron, Népújság Marosvásárhelyen, Hargita Népe Csíkszeredában, Háromszék Sepsiszentgyörgyön, de szerepét tekintve ide sorolható a Brassói Lapok is – alapjában változatlanul a regionális jellegű tájékoztatás szerepét látják el. Közülük csak a Hargita Népe és a Háromszék pozícióját kezdte ki a konkurencia. Míg azonban az Udvarhelyi Híradó Kiadó Kft. lapjai egyértelműen letaszították a trónról a Hargita Népét, Háromszéken ma gyakorlatilag példányszámukat tekintve egyforma súlyúvá vált a Háromszék és a kezdetben felső-háromszéki identitású kétheti, majd hetilapból napilappá változtatott Székely Hírmondó. A „napilaposítás" egyértelműen az RMDSZ-kritikus Háromszék ideológiai ellensúlyozását célozta, ám a kísérlet csak részben vált be. A 2016 őszén Erdődi Péter magyarországi magánszemély többségi tulajdonába került lap viszont újszerű, bulváros képi világával sok, kereskedelmi tévékultúrán felnőtt olvasót szerzett, a régió véleményformáló lapja, „az újság" azonban továbbra is a Háromszék.

A két partiumi napilap, a Bihari Napló és a Szatmári Friss Újság – a korábbi közös tulajdonos idején – a kelet-magyarországi lapokéval azonos kaptafára készült, a látványos képi világ pedig alkalmassá tette őket arra, hogy a hatalmas magyarországi médiakonkurencia testközelségében is talpon maradhassanak. A Bihari Napló helyi versenytársa, az ugyancsak politikai egyensúly-teremtési szándékkal alapított Reggeli Újság a vegetálás szintjén működik, a Szatmári Friss Újság konkurenciája, a román tulajdonos által útjára indított Szatmári Magyar Hírlap pedig 2012-ben bedobta a törülközőt.

Sajátos eset a Nyugati Jelen című napilapé, amely az aradi Vörös Lobogó utódja, és öt megye – Krassó-Szörény, Temes, Hunyad, Arad és Fehér – szórványmagyarságához próbál szólni. Mivel az alacsony és egyre fogyó létszámú dél-partiumi és bánsági magyar lakosság képtelen volt eltartani a lapot, a Nyugati Jelent a megszűnés veszélye fenyegette, amikor egy külföldön élő magyar befektető, Böszörményi Zoltán 1999-ben a segítségére sietett. Azóta a Nyugati Jelen öt megye fél Magyarországnyi területén körülbelül 150 ezer főnyi magyarságához igyekszik szólni. A vállalkozás piaci hasznát a több száz kilométeres terjesztési távolság is csökkenti, ám a mecénás Böszörményi Zoltán – aki a napilap újraalapítása mellett jelentős összeget fordít az irodalomra is az Irodalmi Jelen című havilap működtetésé révén – amúgy sem piaci alapon vágott bele a kalandba. Ő 1951-ben született Aradon, édesapja újságíró volt a Vörös Lobogó című megyei lapnál, ahonnan ötvenhatos tevékenysége miatt menesztették.

A képet a szórványmagyarság regionális hetilapjai (Bányavidéki Új Szó, Szilágyság, mások) egészítik ki, amelyek hullámzó színvonalon, szűkös körülmények között igyekeznek ellátni a magyar nyelvű regionális szintű tájékoztatást.

Miután a 2000-es évek végére kialakult az erdélyi magyar nyomtatott médiapiac telítettsége, letisztultak a viszonyok, kialakultak a rendszerek, amivel együtt egyfajta példányszámstop is bekövetkezett. Azóta csak nagyon nehezen lehet példányszámot növelni – azt is egy másik sajtóorgánum kárára –, de ez nem nagyon fordul elő.

Napilapok esetében heti négy alkalommal 12, pénteken 16–20 oldalon – a Háromszék ritka kivétel a maga szombati lapszámával –, periodikák esetében 48–98 oldalon zajlik a romániai nyomtatott sajtóélet. A formai megjelenés átlagosnál gyengébb nyomdai kivitelezésben részben színes, illetve fekete-fehér, ami sok esetben az esztétikai minimumnak sem tesz eleget.

2.3. Az országos napilap-szindróma

A regionális lapok piaci hegemóniájának magyarázata részben az, hogy piacuk alig keresztezi egymást földrajzi értelemben, így aztán gyakorlatilag nem jelentenek konkurenciát egymásnak. Némi versenyhelyzetbe akkor kényszerültek, amikor 1999-ben megjelent a Krónika. Az Előre-örökös Romániai Magyar Szó – amely valamennyi jogelődjét figyelembe véve 2017. szeptember elsején lenne hetven éves – ugyanis a fentebb vázolt okokból (bukaresti szerkesztőség, terjesztési nehézségek, egyebek) 2005-ben megszűnt. Utódja, az ugyancsak bukaresti központú Új Magyar Szó 2012 nyaráig működött, akkor szűnt meg anyagi okok miatt. Azóta a Krónika számít az egyetlen országos, piaci elérhetőségét tekintve azonban inkább erdélyi napilapnak.

A Krónika 1999 októberétől számított folyamatos megjelenését inkább politikai, mintsem piaci szempontok biztosították. Egy jobboldali érdekeltségű magyarországi üzletembercsoport közel kétmillió dolláros befektetése révén megjelent lap eredeti üzleti tervében megcélzott 80 ezer példány indoklásaként egy olyan felmérés adatai szerepeltek, miszerint ennyire tehető azoknak a magyar anyanyelvű olvasóknak a száma, akik jobb híján román napilapokból tájékozódnak az országos hírekről, a bukaresti parlament tevékenységéről. Ehhez szabták a kiadvány várható, úgynevezett hirdetési tortaszeletét is, ám a megjelenést követő számok egészen más realitást tükröztek. A profinak mondható reklámkampány ellenére is „ismeretlen" lapot csak fokozatosan kóstolgatták a helyi lapokhoz többnyire továbbra is hűséges olva-

sók, így a közös olvasótáborból csak öt-hat év megfeszített munkája eredményeként sikerült 10, majd 13 ezer fölé tornászni az eladott példányszámot.

Mindezt a magyar szocialista kormány és az RMDSZ felől fújó ellenszél körülményei közepette. Ezért aztán a két konkurens napilap, az Új Magyar Szó és a Krónika pozícióit a magyarországi politikai helyzetet leképezve címkézték bal-, illetve jobboldalinak. A politikai ideológiák erdélyi megtestesítői közötti szakadékot azonban korántsem lehetett észlelni a két újság viszonyában, és ez mindenekelőtt emberi józanságról, szakmai tisztességről árulkodott. Mindkét napilap igyekezett országos dimenziót kölcsönözni egy-egy helyi eseménynek, jelentősen hozzájárulva a székelységnek a szórványmagyarságról szerzett ismereteinek bővítéséhez, illetve fordítva.

Eladásaiból, illetve a reklámbevételeiből egyik lap sem tudta volna eltartani magát, a tulajdonosok folyamatos támogatását egyikük sem nélkülözhette. Az Új Magyar Szó tulajdonos-mecénása, Verestóy Attila, RMDSZ-es politikus 2005-ben például több mint egymillió euróval támogatta a Scripta Kiadót. „A központi magyar napilap megmaradása, a bukaresti magyar sajtóintézmény folytonossága közügy, amelyet anyagilag szinte egyedül finanszíroztam. Bár sokan bíráltak amiatt, hogy mindezt politikusként tettem" – indokolta egy interjúban.

A Krónika is újabb 600 ezer eurós injekcióban részesült 2006-ban, ekkor a budapesti Vegyépszer Rt. egyik ingatlanpiaci befektetőcége, az Inforg Rt. vásárolta fel a Krónika napilap kiadóját tulajdonló Hungarom Média Kft. 50 százalékát, és ezzel többségi tulajdonra tett szert. A kiadói munka hiányosságait azonban a pénz sem tudta pótolni, a 2011-es újabb tulajdonváltás már 4000-es példányszámnál érte a lapot, a helyzet pedig 2016 végére sem változott lényegesen.

A fejlemények két dolgot mindenképpen bizonyítottak. Az egyik, hogy az országos napilapok esetében már nem érvényesül az a tézis, miszerint az olvasók lojalitásból is eltartják. A másik pedig azt a hiedelmet cáfolja, miszerint az egyik lap megszűnése automatikusan átsorakoztatja a talpon maradt kiadvány táborába az előbbi lap híveit. Azaz a politikai-világnézeti ízlés Erdélyben is meghatározó tényező, még ha kisebb mértékben is, mint az anyaországi médiafogyasztók esetében.

2.4. Periodikák veszteségspirálja

Felmérésünkből – az 51 visszaküldött kérdőívből, hét publikáció nem válaszolt a megkeresésre – az derül ki, hogy mindössze két erdélyi lap, a Háromszék és a Csíki Hírlap nyereséges. A többiek az önfenntartó és a veszteséges közötti tartományhoz tartoznak azzal a fontos pontosítással, hogy az önfenntartás is többnyire csak támogatók segítségével megvalósítható.

Az erdélyi magyar nyomtatott sajtó üzleti eredményei

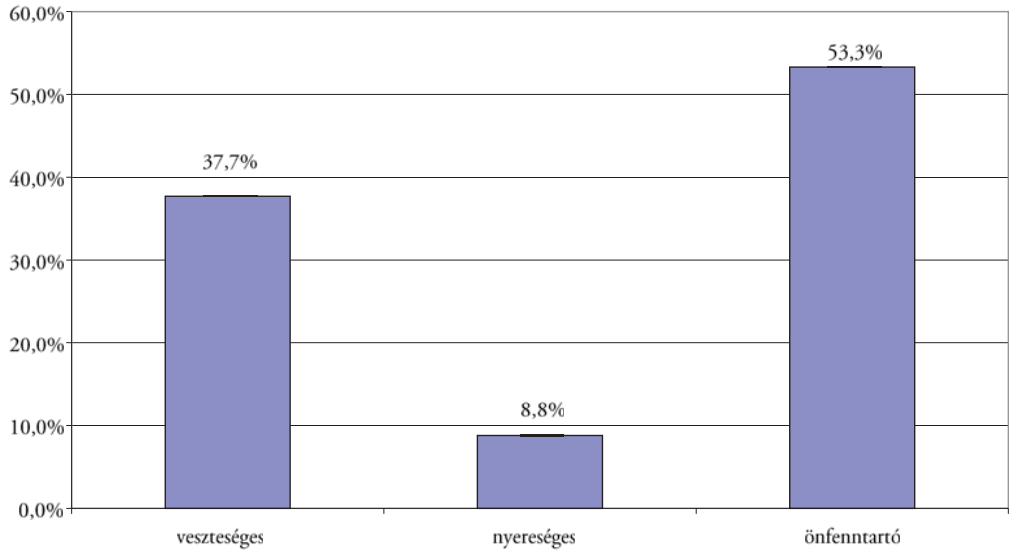

A kép azonban csak a napilapok esetében ennyire „biztató", a folyóiratok kétharmada veszteséges, a többiek a legjobb esetben is önfenntartók. A periodikák célközönsége regionális szempontból jelentős mértékben hasonlít a napilapokéra. A legnagyobb példányszámban a Brassói Lapok című jelenik meg (8000), a többiek – Erdélyi Napló, Heti Új Szó, Gyergyói Kisújság, Újkelet, a Bányavidéki Új Szó, Erdővidék, mások – példányszáma 600 és 3000 között mozog.

A többnyire alacsony példányszámok hátterében finanszírozási nehézségek és szerkesztési-felfogásbeli hibák egyaránt azonosíthatók. Többnyire pénzügyi gondok tolakodnak az előtérbe, itt a klasszikus spirállal van dolgunk: nincs pénz, ezért lehetőség sincs a megújulásra, fejlesztésre. Mivel azonban nincs megújulás, az eladások növekedésére sem kínálkozik reális perspektíva. Legalább ekkora gond azonban, hogy az erdélyi hetilapok csak nyomokban hordozzák magukon a hetilap klasszikus jegyeit, némi túlzással nem többek heti rendszerességgel megjelenő napilapnál. És ez már komoly szakmai hiányosság. Napjaink hírdömpingjében ugyanis amatörizmus napi hírértékkel bíró anyagokat heti bontásban közölni. Elemző, értelmező igényű írások, magazin típusú olvasmányok, témafeldolgozások csak ritkán bukkannak fel ezekben a lapokban. Nem beszélve az igényes külalakról, formátumról, nyomdatechnikáról, ami már külső jegyeiben képes jelezni az olvasóval a napilap és periodika közötti különbséget. A hasonló próbálkozások többnyire megrekednek a borító szintjén, a lapok többsége formátuma, nyomdai kivitelezése révén beleolvad a napilapok tengerébe.

A 2014-ben alapított, Nőileg című havi magazin tűnik az első igazi áttörésnek. A székelyudvarhelyi kiadású lap formai és tartalmi szempontból egyaránt összesíteni látszik egy igazi magazin valamennyi attribútumát. A kezdeményezés abból a szempontból is úttörő, hogy szakít mindazokkal a tézisekkel, miszerint a magyarországi réteglapok és magazinok özönében nincs létjogosultsága egy erdélyi női lapnak. A 2500 példánynál tartó havilap azt a címkét is érvényteleníti, miszerint az erdélyi magyar élet képtelen annyi témát, személyiséget kitermelni, amennyi „elvisz" egy ilyen lapot.

„A Nőileg elsősorban női, illetve családi lap, annak megfelelő rovatokkal. Viszont igyekszünk soha meg nem kerülni azt az első perctől meghatározott küldetésünket: csak erdélyi vonatkozású témákkal foglalkozunk, illetve itteni szakemberekkel, helyi szempontokat figyelembe véve járjuk körül az adott kérdéskört, és erdélyi (vagy innen származó) emberekről írunk" – áll a lap krédójában.

A magazin stabilitását egyelőre az látszik némileg megkérdőjelezni, hogy csupa külsős munkatárssal dolgozik, márpedig a lelkesedéstől fűtött hőskorszaknak minél hamarabb át kellene csapnia az intézményi professzionalizmus fázisába.

A középtávon stabilnak látszó Brassói Lapok kitűnő érzékkel lovagolja meg a Brassóban és környékén élő, ma már szórványnak tekinthető magyarság régi vágású lojalitását. A különösebb szakmai bravúrok nélküli, néhány saját „fejlesztésű" írás mellett többnyire a közösség életét, tevékenységét tükröző napilap-hetilap a periodikák piacának „legizmosabb" szereplője. A témamerítésében szélesebb értelemben regionális közéleti-politikai hetilapnak számító, Nagyváradon alapított, ma Kolozsváron működő Erdélyi Napló a vegetálás állapotát éli. Az Udvarhelyi Híradó Kiadó Kft. lapcsoportjának legmostohább tagja, példányszáma 1000 körül ingadozik. A jobboldali, radikális hangvételű hetilap politikai-ideológiai ellenpárjának szánt Erdélyi Riportot 2002-ben alapították, ám 2015 tavaszán megrendült anyagi állapota miatt a kiadó beszüntette a nyomtatott hetilap kiadását, az online változat kiadási jogait pedig átadta a kolozsvári székhelyű Progress kiadónak. A világhálós változat nagyrészt megtartotta a korábbi hetilap szerkezetét és designelemeit, akárcsak baloldali-liberális hangvételét.

2.5. Mese felnőtteknek, gyerekeknek

Csak részben példányszámuk révén – ez elsősorban a gyereklapokra érvényes megállapítás– jelentik az erdélyi magyar nyomtatott sajtó fontos részét a gyereklapok, az irodalmi, társadalmi heti-havilapok, szakfolyóiratok, illetve az egyházi periodikák. Ezek a kiadványok ugyanis jelentős mértékben hozzájárulnak az anyanyelv ápolásához, az identitástudat erősítéséhez.

Két, 1989 előttről származó örökséget hordozó gyermeklap ma is rendkívül magas példányszámban jelenik meg: a Szivárványt 16 ezer, a Napsugárt 13 500 példányban nyomják. Legfőbb erényük és hozadékuk abban rejlik, hogy némi iskolai, oktatói ráhatás segítségével megismertetik és megszerettetik a gyerekekkel az újságolvasást. Így aztán jelentős mértékben animált piacról beszélhetünk, a kiadótól független másik intézmény szervezeti kereteit, infrastruktúráját bevonva igyekeznek rábírni az olvasókat a lapok megvásárlására. Az óvónők, tanítónők azért is szorgalmazzák a lapok megvásárlását, mivel tartalmuk gyakran képezi megbeszélés témáját az iskolai foglalkozások során. Bár mesterségesen fenntartott példányszámokról beszélünk, ezek a lapok képesek kialakítani a gyermekekben bizonyos újságolvasási, médiafogyasztói szokásokat, megalapozhatják a gyermekek újságfogyasztói szocializációját. A kiadványok a publikálás lehetőségét is biztosítják a tehetséges gyermekek számára, illetve ösztönzik azt, ami a gyermekek további fejlődésében, akár pályaválasztásában is meghatározó lehet. A lap némi interaktivitásra is lehetőséget kínál: a legfiatalabbak Fodor Sándor legendás figurája, Csipike köntösébe bújó író bácsival levelezhetnek, de gyermekszerzők verseit, meséit, rajzait is közlik. A gyermekirodalmi beállítottságú lapok ugyanakkor történelmi, irodalmi szemléletformálók is, némi túlzással innen is eredeztethetők az erdélyi újságírás átlagon felüli literaturizáló késztetései.

Animált lappiacról beszélhetünk az egyházi folyóiratok esetében is, bár esetükben korántsem erdélyi sajátosságként. Az egyházi lapokat – leszámítva az ingyeneseket – elsősorban a templomba járó emberek fizetik elő vagy vásárolják meg. A legtöbb példányt a papok ösztönzésére éppen az istentiszteleteket, szentmiséket követően adják el a templomokban, plébániákon, parókiákon. E lapok megvásárlása erősíti a felekezethez, gyülekezethez, egyházhoz tartozás élményét, nem elhanyagolható közösségformáló erővel is rendelkezik. Ennek a hatásnak kivételes jelentősége van a szórványvidéken, az eldugottabb szórványtelepülésekre írott sajtótermékként leginkább csak az egyházi kiadvány jut el. Az egyházi kiadványok ezért aztán mindig tartalmaznak közérthetően megfogalmazott, közérdekű témákkal foglalkozó, értelmező-magyarázó jellegű írásokat is. Az egyházi élettel kapcsolatos hírek mellett megtalálhatók a magyar közösség szempontjából fontos eseményekre történő utalások is, de a legtöbb kiadvány a mindennapok során használható tanácsokkal is megpróbálja ellátni az olvasóit.

Szűk piaci réteget elérő, de fontos rétegkiadványok az értelmiségieknek szánt lapok. Ide sorolhatók a néhány százas példányszámú irodalmi, irodalomkritikai vagy elit kultúrát propagáló lapok (Helikon, Látó, Székelyföld, Művelődés, Korunk, Irodalmi Jelen) és a szaklapok (Magyar Kisebbség, Erdélyi Múzeum, Erdélyi Nimród, Erdélyi Gazda, Műszaki Szemle, stb.). Helyzetük nem kivételes jelenség, a hasonló kiadványok Európa-szerte kis példányszámúak. Az azonban sajnálatos romániai sajátosság, hogy e kiadványok fenntartásáról egyre kisebb mértékben gondoskodik az állam. A Romániai Írószövetség lapjaként kategorizált Helikon például impresszumában hat másik támogató intézményt is feltüntet, ebből négy magyarországi, valamint a romániai magyarságnak szánt költségvetési pénzeket kezelő, tehát nem román kulturális alapítványnak számító Communitas Alapítvány, valamint Kolozsvár önkormányzata. E roppant korlátozott lehetőségek között megjelenő kiadványok biztosítják az anyanyelvi közlés lehetőségét, másrészt a tudományos információ áramlását az értelmiség felé.

A műszaki és mezőgazdasági szakemberek számára – miután főiskolai-egyetemi képzés túlnyomó részt román nyelven működik – a szaknyelv anyanyelvi elsajátításának, használatának szinte kizárólagos módozatai az említett szaklapok.

> „A néhány ezer példányt sok ezren olvassák, tanítanak belőle tanfolyamokon, a kifizetési ügynökségek, mezőgazdasági igazgatóságok magyar ajkú alkalmazottai sok esetben innen merítik az információkat. A cél világos: a lét a tét. És addig létezünk, ameddig magyarul mondjuk a magunkét. És épp azoknak mondjuk, akik valahogy a kultúra peremére szorultak. De mondjuk a magunkét kulturált embereknek is, akik tudják, hogy a kertészkedés életmód is lehet" – fogalmazott Sebestyén Katalin, az Erdélyi Gazda főszerkesztője.

Több eltűnt lap hagyott űrt az erdélyi magyar sajtótörténeti palettán, például a Pulzus című gazdasági folyóirat, de a Családi Tükör (a kommunizmus éveiben Dolgozó Nő) megszűnése is, ez utóbbi stafétáját viszi biztató módon tovább a Nőileg. A Hét című lap megszűnését máig sokan fájlalják. A folyóirat a Ceaușescu-rendszer kezdeti éveiben indult, az 1968-as csehszlovákiai bevonulást követően, amikor Románia külön utas politikai játszmába kezdett a szocialista tömbön belül. A kisebbségek ügyének kezelése fontos kirakatelem volt az új nemzetközi partnerek megtalálásában, ennek következtében több engedmény haszonélvezője is lehetett a romániai magyar közösség. Ennek jegyében indult el 1970-ben A Hét is, amely sok erdélyi magyar értelmiségi család rendszeres olvasmányává vált. Létrehozói központi szerepet szántak a csapatmunkának, az igényességnek, a lapszerkesztést kreativitással megvalósító szerkesztők

azonban „túlteljesítették” a nekik szánt feladatot, így született meg egy kiváló lap. A Hét az addig egyeduralkodó irodalomcentrikusságot igyekezett felváltani, az alcímben megjelenő önmegnevezés jegyében (társadalmi – politikai – művelődési hetilap) átfogóbb, más tudományágakra is kitekintő hetilapot gondoztak. A magyar tudományos nyelv megteremtését is követő, szintézist teremtően nyitott lap ugyanakkor a tömegekhez is kívánt szólni. TETT címmel negyedévenként tudományos mellékletet is kiadott, a Könyvbarát című melléklet a Romániában megjelenő magyar, román, német nyelvű könyvek válogatott jegyzékét tartalmazta, könyvismertetéseket, a könyvkiadással kapcsolatos interjúkat közölt. Fennállása csúcsán 40 ezret is meghaladó példányszámban jutott el az olvasókhoz. A 2003-ban Marosvásárhelyre költöztetett lap irányítását Parászka Boróka vette át, 2006-ig még nyomtatásban is megjelent, majd 2006-tól internetes portálként működött a 2008-as megszűnéséig. A romániai magyar sajtótörténet fontos, ma is erős hiányérzetet keltő szereplője volt.

3. Behálózva

Az elmúlt bő szűk évtized az internetes sajtó előretörésének időszaka. A világszintű jelenség természetesen a nyomtatott sajtó iránti érdeklődést is jelentősen befolyásolta, a különböző közösségi portálokon – web2-es felületeken – való megosztások révén pedig tovább szélesedett a folyamat. A Nemzeti Kisebbségkutató Intézet által 2015 őszén végzett, Médiafogyasztási szokások Erdélyben című felmérése szerint az erdélyi emberek 57,6 százaléka számít rendszeres internetfelhasználónak. Ez az arány 2007 óta duplázódott meg: 2007-ben még az erdélyi magyaroknak csak 24,8 százaléka használta a világhálót.

Az erdélyi magyar internet portálok prioritásai*

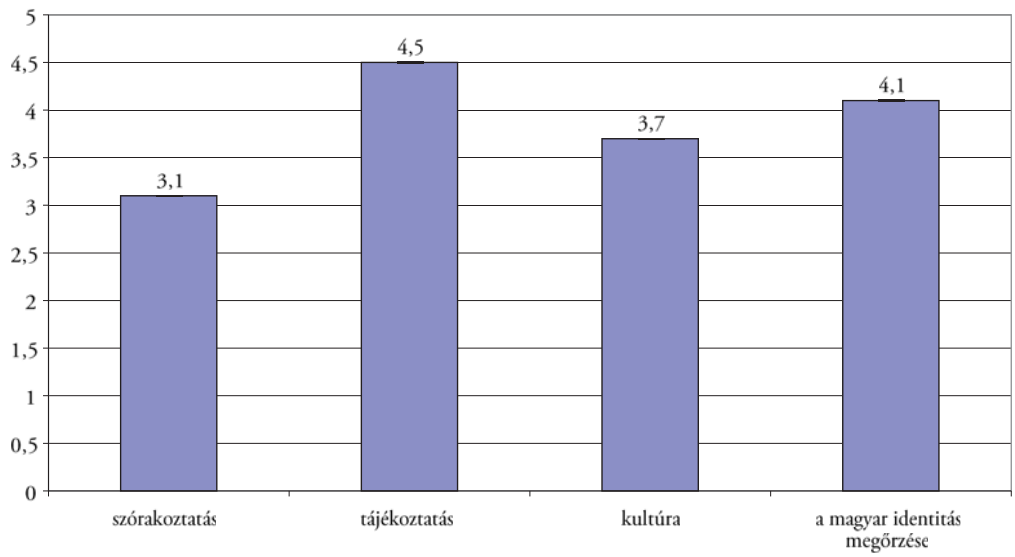

Jelmagyarázat

** 5-ös skálán mért átlagok (1–egyáltalán nem fontos…….5–nagyon fontos)*

Jelentősen megnőtt az internetezéssel töltött idő is: 2007-ről 2015-re a nyolc óránál többet ezzel a tevékenységgel töltők aránya 2 százalékról 5-re nőtt, a három és nyolc óra közötti időtartamot netezők aránya 13-ról 16 százalékra emelkedett, egy és három óra közötti időtartamban pedig ma már 45 százalék navigál. Ennek megfelelően az online médiafogyasztók aránya 15-ről 25 százalékra nőt 2015 végére. A különböző közösségi portálokon – elsősorban Facebookon – saját profillal rendelkezők 16,2 százaléka használja politikáról és közügyekről való tájékozódás céljából a világhálót.

Napi rendszerességgel legtöbben a Székelyhon.ro című honlapot látogatják (11,4 százalék), a sorban a Maszol.ro a második (napi 6,5 százalék), majd a Transindex.ro következik közel hasonló látogatottsággal. A szinte kizárólag más médiaműhelyek által fejlesztett tartalmakat összegyűjtő és használó „szarkaportál", az Erdély.ma áll a negyedik helyen, az élmezőnyt a 2014-ben indult Főtér.ro című weboldal zárja.

A hírportálokat legalább heti rendszerességgel olvasók aránya (%)

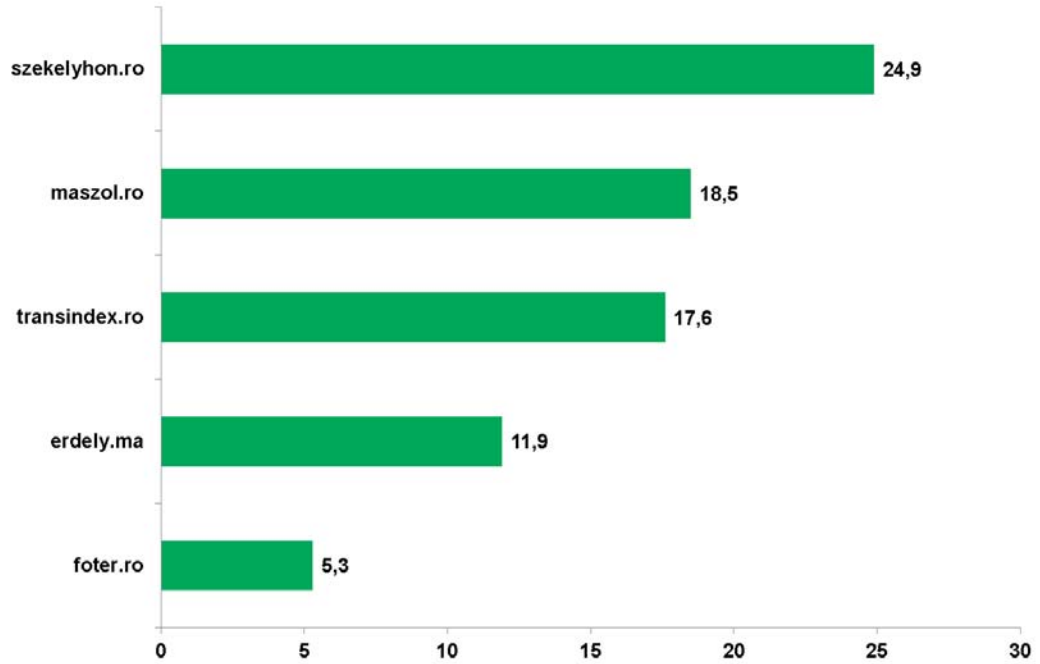

Forrás: Médiafogyasztási szokások Erdélyben – 2015. október. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. Kiss Tamás, Barna Gergő, Duduj Szilvia

A rangsor egyszerre díjazza a szerkesztői teljesítményt, illetve jelzi az átlag médiafogyasztó felületes ismeretanyagát és igényességét. A Székelyhon látogatottságát két tényező generálja alapvetően. Az egyik a helyi témák iránt érzékeny székelyföldi olvasótábor, valamint a Székelyföld iránti, világszerte megnyilvánuló érdeklődés. A másik az Udvarhelyi Híradó Kiadó Kft.

tulajdonában lévő lapcsoport kínálta lehetőség: az öt napilap munkatársainak munkája – a hírügynökségek ingyenes hírfolyamával kiegészítve – bőséges „termést" biztosít, amelynek értékét az is növeli, hogy a híranyag túlnyomó része saját fejlesztésű. Az Új Magyar Szó című napilap „romjain" létrehozott Maszol vonzása elsősorban a belpolitikai témák iránti érzékenységben rejlik. A Transindexet mostanság inkább a beágyazottság, a megszokás viszi előre. Ez az 1999-ben indított portál volt az első komoly magyar internetmédiás próbálkozás az erdélyi piacon, fiatalos hangjával meg is hódította a virtuális világ iránt fogékonyabb fiatalokat. Sokáig volt piacvezető, máig az egyik legmeghatározóbb romániai magyar online médiatermék, bár hírérzékenységben kissé hátrébb szorultak. Mellékleteik, a Pénzcsinálók.ro gazdasági portál, a Think Outside the Box környezetvédelmi portál, illetve az Erdélyi Magyar Adatbank révén fontos adatbázisként szolgálnak. A Főtér nem tekinthető klasszikus hírportálnak, a legfontosabbnak ítélt híreket értelmezve, kontextusba helyezve közli, igényes nyelviségével, a videóújságírási eszközök fokozott alkalmazásával egyre több hívet szereznek.

Felmérésünkből az is kiderül, hogy az erdélyi magyar internetportálokon olvasható saját fejlesztésű tartalom átlaga 65,9 százalékot, a tartalomfrissítések aránya pedig napi 12,5, illetve heti 87,5 százalékot tesz ki.

Az erdélyi magyar internet portálok megoszlása működésük típusa szerint

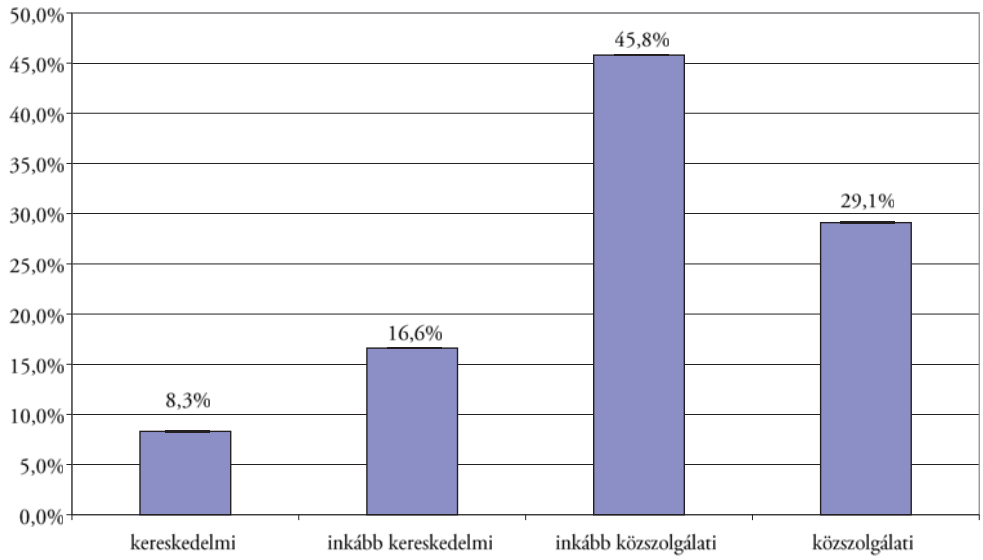

Ma már valamennyi papír alapú napilap is működtet saját honlapot, amelynek táplálása az újság teljes tartalmának feltöltésétől a kivonatolt, részleges, kedvcsináló célzatú megvillantásig terjed. Az ingyenes hozzáférés biztosítása is változó, a laptartalmakat tükröző oldalak többnyire ingyenesek, néhány lap pdf-változata a Digitalstand applikáció révén előfizetés ellenében hozzáférhető.

Máig eldöntetlen kérdés: hogy segíti vagy hátráltatja az újságok eladhatóságát a saját honlap léte? Ha van honlap, sokan csak interneten nézik meg az újság tartalmát, éppen ezért a piacot uraló napilapok nem is azt a megoldást választották, hogy egy az egyben felteszik az

újságban lévő tartalmakat az internetre, hanem inkább, olyan hírportálszerű internetes felületeket hoztak létre, amelyek az újságétól eltérő tartalmakat is közölnek, illetve nem közölnek minden, a lapban megjelent közérdekű információt. Erre példa a Bihari Napló alapjain tevékenykedő Erdon.ro. Ez a módszer többnyire hatékony eszköz, hogy a klasszikus olvasótábor ne csökkenjen, de az elsődlegesen internetfogyasztó közönség is megismerkedjen a sajtótermékkel, fogyasztójává váljon.

Az erdélyi magyar nyomtatott sajtótermékek interneten való elérhetőségének megoszlása

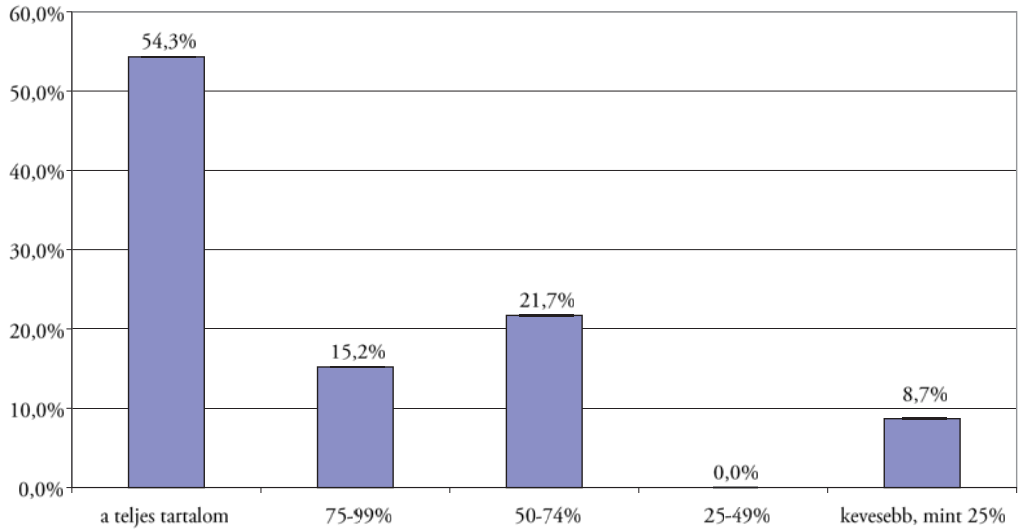

3.1. Ki az az olvasó?

A regionális és országos napilapok állandó olvasói a középkorúak közül kerülnek ki. A fiatalabbak csak esetenként veszik kézbe a lapot, s csak bizonyos rovatok iránt érdeklődnek. Az idősebbek közül kevesen olvasnak rendszeresen, akik azonban igen, gyakorlatilag az újság teljes terjedelme iránt érdeklődnek.

Az erdélyi magyarok 88,5 százaléka olvas erdélyi magyar helyi lapot (napilapot, hetilapot), közel egytizede olvas román helyi lapot (9,3), 7 százaléka pedig magyarországi lapot (újságot, folyóiratot). A válaszadók mindössze 4,7 százaléka olvas erdélyi magyar országos lapot. Ami a laptípusok olvasottságát illeti, az első helyen az erdélyi magyar helyi lapok (napilapok, hetilapok) állnak: 39,9 százaléka, vagyis az erdélyi magyarok kétötöde ilyet olvas.

Az internetes oldalak olvasottsága tekintetében a következő a helyzet: az erdélyi magyarok kicsivel több mint tizede (13,2 százalék) legalább hetente olvassa a szekelyhon.ro hírportált, 9,5 százaléka a Maszol.ro-t, 8,8 százaléka a Transindex.ro-t. Mindössze 6 százalékuk látogatja ezzel a gyakorisággal az Erdély.ma honlapot, 2,5 százalék pedig a Főtér.ro-t.

Laptípusok olvasottsága. (%)	
Laptípusok	Olvasók aránya
Erdélyi magyar helyi (napilap, hetilap)	39,9
Román helyi lap	4,2
Magyarországi lap (újság, folyóirat)	3,2
Erdélyi magyar országos	2,1
Román országos lap	1,3
Egyéb lap (vallásos, tudományos)	2,6

Hírportálok olvasottsága. A legalább hetente olvasók aránya (%)	
Hírportál	Legalább hetente olvasók aránya
szekelyhon.ro	13,2
maszol.ro	9,5
transindex.ro	8,8
erdely.ma	6,0
foter.ro	2,5
Egyéb lap (vallásos, tudományos)	2,6

Forrás: Médiafogyasztási szokások Erdélyben – 2015. október. Nemzeti Kisebbségkutató Intézet. Kiss Tamás, Barna Gergő, Duduj Szilvia

Az erdélyi magyarok 5,8 százaléka olvassa a Háromszéket, ugyanennyien a Székely Hírmondó nevű lapot. Ezeket követi 5,3 százalékkal a Szatmári Friss Újság, 4,6-tal a Csíki Hírlap, 3,1-gyel a Bihari Napló, valamint 2,9-cel a Népújság. Az erdélyi magyarok által legkevésbé olvasott öt lap a következő: Szabadság (1,3), Vásárhelyi Hírlap (1,1), Reggeli Újság (0,9), Nagykároly és vidéke (0,8) és a Bányavidéki Új Szó (0,7).

Az erdélyi magyar nyomtatott sajtótermékek által elérni kívánt célközönség megoszlása

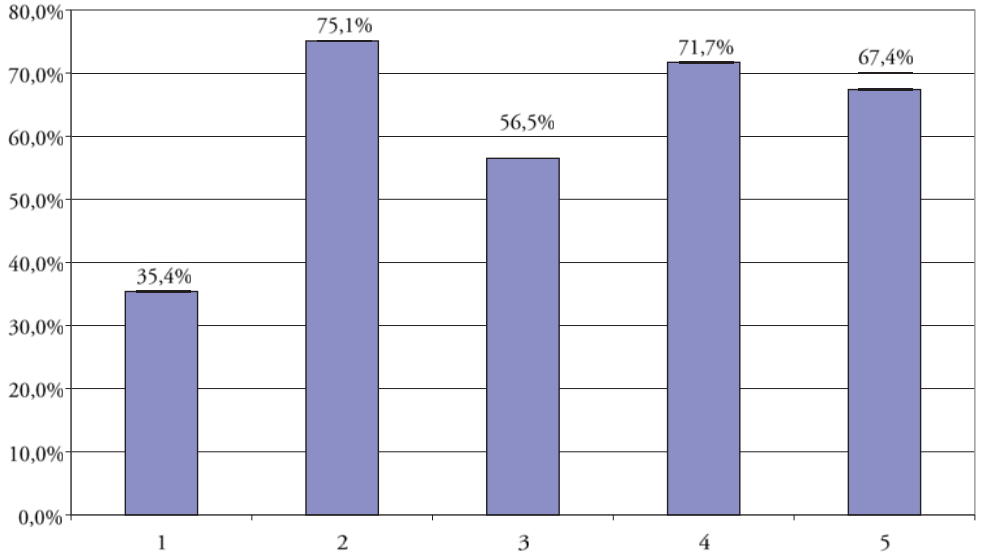

Jelmagyarázat
1 – vallási közösség
2 – értelmiségiek
3 – gyermekek és ifjúság
4 – középkorúak
5 – idősek

A megkérdezettek 35,6 százaléka olvas valamilyen újságot azért, hogy az aktuális hírekről tudomást szerezzen. A listát itt is a Háromszék vezeti 5 százalékkal, a Szatmári Friss Újság követi 4,8 százalékkal. Kis töréssel a harmadik helyen a Csíki Hírlap áll (3,9), majd a Székely Hírmondó következik 3,8 százalékkal. A Hargita Népe 2,1 százalékot mutat, a Brassói Lapok és az Udvarhelyi Híradó ugyanolyan arányban, 1,6-ot. A Szabadság 1,1 százalékban olvasott a hírekért, a többi újság 1 százaléknál alacsonyabb arányú.

Érdekes, hogy az olvasók mindössze 27 százaléka követi figyelemmel valamelyik honlapot annak érdekében, hogy értesüljön az aktuális hírekről. A legtöbben a Facebookról szerzik be a híreket (7,1 százalék), amit a Székelyhon.ro követ (2,2), a harmadik helyen a Szatmár.ro (1,7) áll, majd pedig a Maszol.ro következik (1,5). A Transindex.ro 1,4 százalék számára jelent hírforrást, a többi erdélyi honlap nem érte el az 1 százalékot a hírek megtekintéséért kapott látogatottságban.

Az újságok, folyóiratok olvasása 44,2 százaléknyi olvasó számára kizárólag magyarul történik, míg az internethasználók esetében a megkérdezettek 24,4 százaléka használ kizárólag magyar nyelvet.

Az erdélyi magyar internet portálok üzleti eredményei

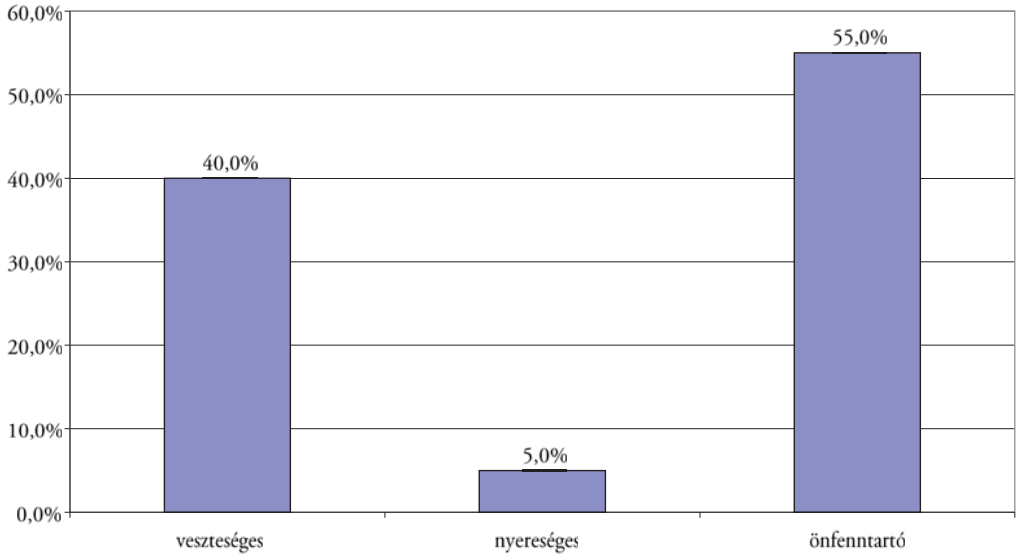

4. Rádiózás

Az erdélyi médiavilág szerteágazó és több típust (közszolgálati, kereskedelmi) felölelő rendszerét jelenti a magyar nyelven sugárzó rádiók hálózata.

Legrégebbi múltra a közszolgálati státusú Román Rádió magyar nyelvű szerkesztőségei (Bukarest, Kolozsvár, Marosvásárhely és Temesvár) tekintenek vissza. A ’90-es években aztán elkezdődött Romániában is a kereskedelmi rádiózás. Azóta számos kisebb adó jelent meg, és tűnt el az erdélyi magyar nyelvű rádiózás palettáján. Az életképtelenebbek megszűntek, a nagyobbak megerősödtek.

2004 után radikális fordulat következett be. Azt követően, hogy lehetővé vált a csak magyar nyelven sugárzó rádióadók létrehozása – helyi/regionális frekvenciákon működő kereskedelmi rádiók egész sora jött létre. Ezek nagymértékben átalakították az erdélyi magyarok rádióhallgatási szokásokat is. A magyar nyelvű kereskedelmi adók megjelenése radikálisan visszaszorította a román kereskedelmi adók hallgatottságát, és csökkentette a közszolgálatiakét is. 2007-re már a magyar kereskedelmi rádiók hallgatottsága átvette a vezető szerepet. Vidéken ma is a közszolgálati rádió az „úr”, az emberek megszokták a „jól bevált” műsorszórókat, nem szakítanak a hagyományokkal. Kevesebben is hallgatják az URH-adókat. A fiatalok könnyebben befogadják az újat, ők képezik a kereskedelmi rádiók fő hallgatói táborát.

Megkeresett rádióadók száma Erdélyben (2016)

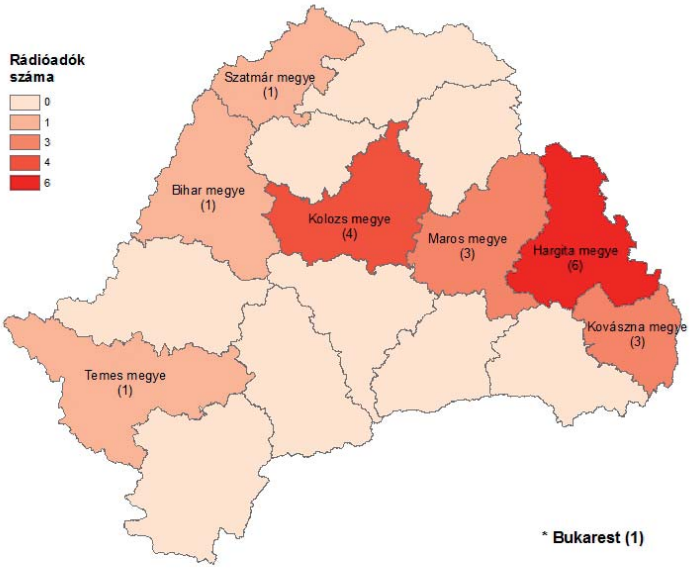

A magyarok által hallgatott rádióadók az újságokhoz hasonlóan regionálisak. A Nemzeti Kisebbségkutató Intézet egy 2007 és 2009 között végzett Közélet és közérzet vizsgálatsorozatából tudjuk, hogy a magyarországi rádiók (elsősorban a Kossuth Rádió) hallgatottsága regionális szinten vizsgálva nagy mértékben csökkent a helyi magyar kereskedelmi rádiózás megjelenésével, jóval elmarad a helyi magyar kereskedelmi, de az erdélyi magyar közszolgálati rádiók mögött is. A Kossuth Rádió bizonyos övezetekben hallgatható jobb minőségben, hallgatottsága Temes és Arad, valamint Szilágy megyében gyakori. A helyi magyar, viszonylag új keletű kereskedelmi adók valóban jellemzően lokálisak, és főleg székelyföldiek. Míg egy 1998-as audienciavizsgálat még azt mutatta, hogy az erdélyi magyarok körében a legtöbben (43 százalék) a Kossuth Rádiót hallgatják, addig egy 2015-ben készült felmérés ezt az arányt már jóval alacsonyabb szintre mérte (15 százalék alá). Helyileg a közszolgálati Román Rádió területi műsorai a leghallgatottabbak, összerdélyi viszonylatban ellenben még így is a Magyar Rádió Kossuth csatornája.

A rádióhallgatási szokások – a napilapokhoz hasonlóan – a helyi/regionális nyilvánosságok megerősödéséhez járulnak hozzá.

Rádiótípusok hallgatottsága. Rádióhallgatók köre, 2007 és 2015. (%)

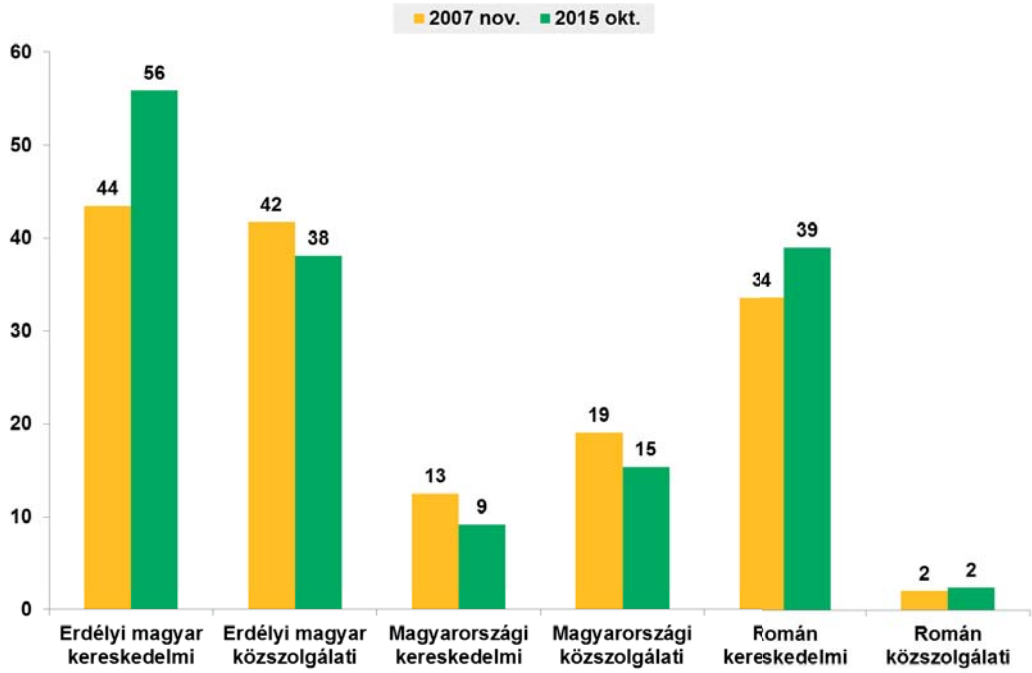

Forrás: Médiafogyasztási szokások Erdélyben, 2015. októberi kutatásjelentés, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kiss Tamás-Barna Gergő-Duduj Szilvia

A fenti diagram a rádiótípusok hallgatottságát mutatja be mind 2007, mind pedig 2015-re vonatkozóan. Látható, hogy az erdélyi magyar kereskedelmi rádiók népszerűsége 2015-re megnövekedett, (44 százalékról 56-ra), ami azt jelenti, hogy a rádiót hallgatók valamivel több mint fele ilyen típusú rádió műsorait szokta hallgatni. Az erdélyi magyar közszolgálati rádió hallgatottsága valamelyest csökkent, a 2007-es 42-ről 38 százalékra, ami a magyarországi kereskedelmi rádiókról is elmondható (13-ról 9-re). A magyarországi közszolgálati rádiók esetében is 4 százalékos csökkenést tapasztalhatunk: 19-ről 15-re. Míg 2007-ben nem sokkal több mint egyharmad (34 százalék) hallgatott valamilyen romániai kereskedelmi rádiót, addig 2015-ben már kicsivel többen: az arány 39 százalékra emelkedett. És végül a nyolc év leforgása alatt tulajdonképpen változatlan arányban hallgattak a megkérdezettek román közszolgálati rádiót – mind 2007-ben, de 2015-ben is mindössze 2 százalék az arányuk.

A romániai magyar hallgatót két különböző jellegű (romániai) közszolgálati anyanyelvű műsor szolgálja ki: egy országos szórású bukaresti hírműsor és egy regionális adás. Székelyföldön a Marosvásárhelyi Rádió, Közép Erdélyben és Partium területén a Kolozsvári Rádió, a Bánságban a Temesvári Rádió magyar adása. Korszerű és a fogyasztói elvárásoknak megfelelő irány a regionális adások előnyben részesítése, egyedüli gond, hogy a romániai magyar hallgatóhoz a mai napig is kevés anyanyelvű rádióadás jut el. A teljes előállított magyar műsoridőnek ugyanis csak a töredéke jut el az egyes hallgatókhoz. Hiába van most már Marosvásárhelyen reggeltől estig tartó magyar nyelvű műsoridő, csak a Székelyföldön, Marosvásárhelyen és a környékén fogható.

A műsorpolitika prioritásait vizsgálva a kutatásból világosan kiolvasható, hogy legfontosabb célkitűzés mind a közszolgálati mind pedig a kereskedelmi rádiók esetében az identitástudat megőrzése. Ezt követi a közszolgálati rádióknál a tájékoztatás és a kultúra, majd negyedik helyen jelölik meg a szórakoztatást. Ezzel szemben a kereskedelmi rádiók, amelyek javarészt maguk is vállalnak közszolgálati szerepet a tájékoztatást és a szórakoztatást körülbelül azonos súlycsoportba helyezik. Egy évtizeddel korábban sokan még azzal azonosították a közszolgálati rádiókat Erdélyben, hogy „sokat beszélnek unalmas témákról", néhány éve azonban szemléletváltást lehetett észlelni mind a kolozsvári mind a vásárhelyi magyar adás műsoraiban. Azóta a hosszú, terjengős beszélgetések helyett a rövidebb, koncentráltabb üzenetek kerülnek előtérbe. A híradásokban egyértelműen az erdélyi magyar kisebbséget érintő, az életüket befolyásoló információk vannak túlsúlyban, különös tekintettel a regionális és helyi értékű hírekre, eseménybeszámolókra.

Beszélgetős műsoraikban szakemberek válaszolnak a betelefonálók kérdéseire gazdasági, szociális, egészségügyi és mezőgazdasági témában. A kultúrával foglalkozó (irodalmi, színházi, zenei) műsorok is kiemelten foglalkoznak az illető régió kulturális intézményei kínálatának népszerűsítésével, értékelésével. Amikor a kutatás során arra kerestük a választ, hogy elsősorban kit tekintenek célközönségüknek, a közszolgálati szerkesztőségek egyértelműen azt válaszolták, hogy minden korosztályt, minden társadalmi kategóriát. Gyermek- és egyházi műsoraik vannak ugyan a közszolgálati rádióknak, de a vallási közösségek és a gyermekek megszólítása nem annyira hangsúlyos. A kereskedelmi rádiók inkább a fiatalokat és a középkorúakat célozzák meg műsoraikkal, de ők sem a gyerekeket.

A közszolgálati rendszer hiányossága, hogy az egyes területi stúdiók között nincs műsoregyeztetés. Ha vannak olyan térségek, ahol több regionális adás is fogható, a hallgatónak sokszor nem egymást kiegészítő, hanem egymást ismétlő műsorokat kell hallgatnia. Megtörtént az is, hogy éppen a területi stúdiók nagyon sok vonatkozásban előnyös autonómiája a hallgatóság számára kedvezőtlen döntéseket szült: a közszolgálati rádió kolozsvári és a marosvásárhelyi magyar műsorait délután ugyanabban az időben sugározták. Ma, amikor Vásárhelynek 24 órás műsorideje van, a hallgatónak természetesen választania kell, ha abban a helyzetben van, hogy mindkét adást vételezheti. 2016. november elsejétől a kolozsvári rádiónak is 24 órás magyar nyelvű műsora van, fokozottan előnyös lenne tehát a műsoregyeztetés annak érdekében, hogy aki mindkét adót fogja, válogathasson a különböző típusú műsorok között.

A rendszerváltást követően a területi rádióstúdiók műsorszórásának stafétarendszerű megszervezése azt vetítette elő, hogy majd egyszer meg kívánják teremteni egy közös frekvencián sugárzott egész napos magyar nyelvű közszolgálati rádióadás feltételeit. A műsoridőért folytatott harc állandóan napirenden volt az elmúlt években, de az egész napos, országosan vételezhető magyar adás megvalósításának nem akadt (sem a politika, sem a szakma szintjén) igazi gazdája. A marosvásárhelyi rádió már 2013 óta napi 24 órás magyar nyelvű műsoridővel rendelkezik, a kolozsvári rádiónak is novemberben (2016) indult az egész napos magyar nyelvű műsora, de a bánsági hallgató például egyiket sem vételezi.

4.1. A bukaresti magyar adás

A román rádiózás története 1925-re nyúlik vissza. Az első próbaadásokat 1926-ban sugározták Bukarestben, az első adásnap pedig 1928. november 1-jén volt 17 és 19 óra között. Ebben az évben még csak kétezer rádiókészüléket tartottak nyilván Romániában, de két

évvel később már 60 ezer rádióelőfizetőt jegyeztek. A bukaresti Román Rádióban már 1939-ben naponta kétszer mondtak híreket magyar nyelven. Az önálló szerkesztőség első adását 1945. május 2-án sugározták. Kezdetben fél órát, majd két órát sugároztak naponta, amit később, a területi adók megalakulásával csökkentettek. 1956-ban, a forradalmat követően a magyarországi események ellensúlyozása érdekében ismét megemelték a műsoridőt, politikai kommentárokkal, irodalmi műsorokkal kellett a magyarországi események ellenforradalmi jellegét bizonyítani, azt elítélni.

1985-ben valamennyi területi stúdió magyar szerkesztőségét felszámolták, csak a bukaresti magyar adás maradt meg a kirakatpolitika elemeként napi hatvan perces műsoridővel.

Ma egész Erdélyt lefedő tudósítói hálózattal rendelkezik. Tőlük kapja híreit. Erdély egész területén és Bukarest környékén fogható műsorait, hétköznapokon 15 és 16, vasárnap 10 és 10,20 óra között középhullámon sugározza. Megcélzott hallgatósága 1,2 millióra tehető. Honlapot működtetnek, amelyen valamennyi, 2009. december 15. után sugárzott műsoruk visszakereshető.

4.2. A kolozsvári magyar adás

A Kolozsvári Rádió 1954. március 15-én kezdett sugározni, román és magyar nyelven. Műsorideje egy óra románul, egy óra magyarul, ez már akkor nyáron másfél-másfél órára bővült. Kezdetben hét megyében lehetett hallgatni: Kolozs, Fehér, Bihar, Beszterce-Naszód, Máramaros, Szatmár és Szilágy megyében, majd a hetvenes évektől már Szeben megyében is. A területi stúdiók megszületését nagy mértékben befolyásolta a nemzetiségi kérdés. Kezdettől fogva „pártrádióként" működtek, a párt ellenőrzése alatt álltak. Az akkori hatalom ezúton akarta elérni, hogy az erdélyi magyarság kevesebbet hallgassa a budapesti adót. Élő adásban csak hírek és zene mehetett, minden egyéb csak több szintű ellenőrzést követően kerülhetett adásba. Nagyon értékes irodalmi és nyelvészeti műsorai voltak, a rádiószínház a stúdió egyik legerősebb műfajának számított. Az értékőrzés céljából született meg az Aranyszalagtár, amely évről évre bővült, tulajdonképpen a kéziratokkal egyenértékű hanganyagot őrzött. 1980 januárjától a beszüntetésig az adásidő 7 és fél óra: 4 óra 30 perc románul, 3 óra magyarul. 1985 januárjában valamennyi területi stúdióval együtt központi utasításra a kolozsvárit is felszámolták, archívumát Jilavára, a hírhedt börtönbe szállították.

A Kolozsvári Rádió 1989. december 22-én szólalt meg ismét, a régi munkatársak tértek vissza önként. Aznap hat óra előtt néhány perccel szólalt meg ismét a rádió. Az első időszakban nem volt órarendje a román és magyar adások váltakozásának, az ment adásba, ami éppen elkészült, akár románul, akár magyarul. Néhány hét múlva vált rendszeressé az adások órarendje. Azóta ismét működik a Kolozsvári Rádió. Reggel hattól este tízig közvetített, délután kettő és négy között átvéve a bukaresti egy-egy órás német és magyar adást. A fennmaradó 14 órából kezdetektől 4 óra volt magyar nyelven.

Közép-Erdélyben és Partiumban vételezhető, de a már korábban említett nyolc megye nem minden részébe jutott el az adás, és ahová mégis, ott sem mindenhol jó minőségben. 1998-ban kezdődött meg a digitális hangfeldolgozás bevezetése, a teljes mértékű átállás 2005-re fejeződött be. 2004-ben 24 órásra bővült a műsoridő, (ezen osztozott a román és a magyar szerkesztőség), ekkor indult el az éjszakai magyar adás napi két órában. 2001 óta nappal már 5 óra a magyar műsoridő. Ugyanebben az esztendőben indult a rádió internetes honlapja és

egyben az internetes sugárzás. A ma működő honlap a www.kolozsvariradio.ro. 2010 óta a Facebook közösségi oldalon is jelen vannak.

2016. november elsejéig napi 24 órás műsoridővel rendelkezett, amiből hétköznap tehát hetet magyarul sugárzott: hajnali 2 és 4 óra között, illetve 8 és 10, valamint 15 és 18 között, vasárnap pedig 14 órától 18 óráig.

Frekvenciái: Kolozsváron 95,6 FM és 909 AM, Szatmárnémetiben 87,9 FM, Avasfelsőfaluban 93,3 FM, Máramarosszigeten 101,7 FM, 1404 AM, Nagyszebenben 95,4 FM. 2016. november elsejétől külön frekvenciát kapott a kolozsvári magyar szerkesztőség, így bővülhetett egész naposra a magyar adás. A 95,6-os frekvencián, amelyen mostanáig szólt a magyar műsor is, most a román nyelvű adást sugározzák szintén huszonnégy órában.

Az egész napos magyar nyelvű műsor valójában csak Kolozsváron fogható, sajnos a város körüli kisebb települések és egész Kalotaszeg kiesik a besugárzott körzetből. Ettől a dátumtól a magyar adást az új 98,8 Khz-es ultrarövid hullámú frekvencián sugározzák. A középhullámú frekvenciákon, valamint a szatmári ultraröviden továbbra is hét órán át szól magyarul a Kolozsvári Rádió.

Ami újdonságnak számít az egyelőre csak Kolozsvár körzetében hallgatható. Az egész napos műsorfolyamban sokkal több a zene, az esti órákban élő beszélgetések, a reggeli műsorban pedig fél óránként híradó hallható.

A kolozsvariradio.ro honlapon az egész napos adás online elérhető.

A cél, hogy a 24 órás magyar adást is mind a nyolc megyében vételezni lehessen majd, ehhez viszont újabb frekvenciákat kell megszerezni. A megcélzott hallgatóság száma 650 ezer.

4.3. A marosvásárhelyi magyar adás

1958. március 2-án kezdte el műsorszórását a kolozsvári után négy esztendővel a Marosvásárhelyi Rádió. Indulása még a Magyar Autonóm Tartomány idejére datálható, és egyértelműen az 56-os forradalomról, annak megtorlásairól való figyelemelterelő hadműveletnek számított. Éppúgy párt ellenőrzés alatt állott, mint a kolozsvári rádió, de itt is rendkívül értékes irodalmi és kulturális műsorok jöttek létre, a kolozsvárinál is nagyobb hangsúlyt fektettek a szórakoztatásra. Az erdélyi magyar identitástudat, az anyanyelv ápolása voltak a legfontosabb elvek, amelyek mentén a műsorpolitikát a cenzúra ellenében is alakítgatták. Rengeteget jártak terepre, a legeldugottabb vidékeken is felkeresték a hallgatóikat, beszámoltak ügyes-bajos dolgaikról.

Hatáskörébe tartozott Székelyföld és a Mezőség nagy része, Segesvár, Brassó, Szeben és környéke. A gyimesi csángókhoz, de még a moldvaiakhoz is eljutott a Marosvásárhelyi Rádió hangja. 1958 márciusában 15 percet sugárzott magyarul és 30-at románul, áprilisban már 30 perc a román és 60 a magyar nyelvű műsoridő, ez tovább nőtt 1967-re, amikor már 90 a román és 120 a magyar nyelvű műsorpercek száma. Innen már csak műsoridő csökkenésről lehetett beszélni, de hogy 50-50 százalékban legyen magyar és román nyelvű műsoridő, 1984-ben megnövelték a román adásidőt. 1985 januárjában megszüntették a stúdiót, szerkesztőségét feloszlatták. 1989. december 22-én újraalakult a magyar szerkesztőség, ismét sugározni kezdett a Marosvásárhelyi Rádió. Megnövekedett adásidővel indult napi 3 óra helyett 4 órával, a szerkesztőségi megegyezés szerint 50-50 százalékos arányban. 1990 nyarán megalakult a német szerkesztőség is, ezáltal a kisebbségi adások aránya újra meghaladta az 50 százalékot, de 1991-ben a bukaresti központi vezetőség megemelte a román adásidőt annyira,

hogy a kisebbségi adások valóban kisebbségbe kerültek. 1998-ban tért át a Marosvásárhelyi Rádió a számítógépes műsorkészítésre. Nagyjából ugyanebben az időben egészültek ki a középhullámú frekvenciák ultrarövid hullámú frekvenciákkal is. Adáskörzete a rendszerváltást követően Székelyföld (Hargita, Kovászna, Maros és Brassó megye), valamint a szomszédos megyék kisebb-nagyobb területei. 2013. március 2-a előtt ultrarövidhullámon a 98,9 FM-en (hargitafürdői adó) sugárzott ami kiegészült másik három középhullámú adóval az 1197 AM (Botfalu), 1593 AM és 1323 AM-mel. Így tudták lefedni a fent említett területet, illetve Szeben megyét és a Mezőség nyugati részét. Az online sugárzás bevezetése óta kiszélesedett a hallgatótábor, de ez nem változtatott a szerkesztőség információgyűjtő területén. 2013-ban külön frekvenciát kaptak a magyar nyelvű műsorok, azóta nem kell osztozni a frekvencián a román szerkesztőséggel. Így az egész napos magyar nyelvű rádióadás március másodikától elindulhatott a 106,8 Mhz-es frekvencián. Ez ugyanarról az antennáról sugároz, mint a 98,9 és a Radio România Actualități jele, ugyanolyan teljesítménnyel. Marosvásárhely bizonyos részein mégis rossz volt a vételezés. Ezen sikerült javítani 2016 márciusától, azóta, hogy a 96 FM-en szintén a magyar műsor szól egész nap. A régi 1323-as Khz-es frekvencia is megmaradt a magyar szerkesztőségnek, amely Marosvásárhely egy részét fedi le, ennek köszönhetően vételezhető a műsor a Mezőség nyugati részén is. Az új frekvencia (106,8 Mhz) nem fogható ugyanakkor a szórványnak számító Mezőség egy részén, ennek ellenére ez a régió sem marad magyar nyelvű adás nélkül, hiszen a nagyobb szórású középhullámú frekvencián (1323 Khz) a magyar adás továbbra is hallgatható 11 és 18 óra között, de az interneten is elérhető az egész napos magyar adás, a www.marosvasarhelyiradio.ro honlapon. A megcélzott hallgatóság száma 600 ezer. Továbbá létezik android és IOS alapú okostelefonokra kifejlesztett alkalmazás is.

4.4. A temesvári magyar adás

A Temesvári Rádió 1955. május elsején kezdte meg a sugárzást. Kezdetben román, majd a városban élő nemzetiségek nyelvén is, kivéve a magyart. 1985. január 12. és 1989. december 22. között szünetelt. Középhullámon 630 kHz-en sugároz mintegy 300–400 km sugarú vételkörzetben, URH-n pedig 105,9 MHz-en, 40–50 km-es vételkörzetben. A napi adásidő 18 óra, főként román nyelven, emellett naponta egy órás német, magyar és szerb műsorral, és különböző rendszerességgel cseh, szlovák, bolgár, ukrán, roma és olasz nyelven is megszólal. Magyar szerkesztőség 1990 óta létezik. A műsoridő középhullámon napi egy óra (14–15 óra között), információs, tájékoztató műsorok, ultrarövid hullámon szintén napi egy óra (20–21 óra között), ekkor főként zenei műsorok hallhatók.

A magyar szerkesztőség legfontosabb feladatának tartja, hogy a bánsági magyarság közéleti eseményeiről tájékoztassa a hallgatóit. Megcélzott hallgatóinak a száma 170 ezer.

4.5. Kereskedelmi, egyházi és helyi rádiók

Bemutattuk ugyan a legnagyobb múltra visszatekintő közszolgálati rádiókat, de köztudott, hogy ezen a téren ma már az erdélyi magyar kereskedelmi rádiók hódítanak egyre inkább teret, a hallgatottság aránya átbillent a javukra.

Ezen adók zömében 2004 után indultak, azt követően, hogy az akkor kormányon lévő RMDSZ-nek sikerült egy sor helyi frekvenciát, illetve a tisztán magyar nyelvű sugárzást lehetővé tevő törvényi keretet „kieszközölnie". A frekvenciák elosztásakor ellenben semmilyen egységes országos szerkezeti elképzelés nem jelentkezett. A Szövetség vezetése ezt 2007-ben az Erdély FM-en keresztül próbálta megvalósítani, amely olyan hírblokkok és műsorpanelek gyártását vállalta, amelyeket átvehettek a kereskedelmi rádiók. A rádiótulajdonosok és az Erdély FM vezetősége között azonban nemsokára ellentét alakult ki, valószínű azért, mert felmerült, hogy az Erdély FM is kapjon saját helyi frekvenciákat.

2008-tól az Erdély FM 24 órás online rádió, 2009 májusától pedig földi sugárzású állomás. Jelenleg Marosvásárhelyen a 97,1-es frekvencián, Maroshévízen és Borszéken pedig a 105,4-es frekvencián sugároz. Regionális médiaként fogalmazza meg önmagát, amelynek célközönsége általában az aktív lakosság, kiemelten a vállalkozók.

Az egyházi és a hitélet szolgálatában két magyar nyelven sugárzó rádió működik, mindkettő 2002 óta. Ezek a Mária Rádió, amely ma már Erdély majdnem teljes területén fogható különböző hullámhosszakon, és a keresztyén beállítottságú Agnus Rádió, amely viszont csak Kolozsváron és környékén fogható.

A magyar nyelvű helyi jellegű vagy kistérségeket kiszolgáló kereskedelmi rádiók földrajzi megoszlása nagymértékben hasonlít a napilapokéra. Elsősorban ott jöttek létre, ahol a magyar lakosság száma, illetve aránya lehetővé teszi, hogy a hirdetési piacból számottevően részesedjenek. A magyarok nagyobb aránya (és száma) azt eredményezi, hogy nem csak a magyar vállalkozók hirdetnek a magyar nyelvű médiában. A legtöbb kereskedelmi rádió így a két magyar többségű megyében, Hargitában és Kovásznában működik. Ezen kívül négy jelentős magyar kereskedelmi rádiót ismerünk: a szatmári City Rádió, a kolozsvári Paprika és a nagyváradi Partium csak magyarul, a marosvásárhelyi Gaga pedig magyarul és románul sugároz. Mivel – szemben a székelyföldiekkel – a saját régiójukban monopolhelyzetben vannak, ezek a legerősebb, leghallgatottabb magyar nyelvű kereskedelmi rádiók. A közvéleménykutatások szerint ez elsősorban a City Rádióról és a Paprikáról mondható el. Az előbbinek Szatmárnémeti mellett Nagykárolyban és Zilahon is vannak frekvenciái, így Szilágy és Szatmár magyar lakta részein foghatók az adásai. A Paprika rádió esetében mérhető székelyföldi internetes hallgatottságról is beszélhetünk.

Legtöbb esetben a kereskedelmi rádiók is jelentős mértékű közszolgálatiságot vállalnak. Ez mindenekelőtt a már kiemelt négy nem székelyföldi rádióra vonatkoztatható, amit az serkent, hogy román többségű közegben működnek. A kereskedelmi rádiók beindítása esetében nem egyszer a létrehozó tulajdonosi testület tagjai úgy nyilatkoztak, hogy mindenekelőtt azért hívták életre a tartalomszolgáltatót, hogy a város vagy kistérség lakói ne a román kereskedelmi adókat hallgassák, hanem anyanyelvükön jussanak információkhoz, anyanyelvükön szórakozzanak, hallgassanak zenét. A főszerkesztők közül többen is megfogalmazták, hogy ezt a (látens) identitásőrző funkciót az erdélyi magyar média addig tudja hatékonyan ellátni, ameddig nem erre koncentrál görcsösen, hanem egyszerűen végzi a dolgát: tájékoztat, szórakoztat, stb., nem azon „görcsöl", hogy az identitást védje. A „magyar világok" fenntartásában azzal segít leginkább, hogy a dolgát magyar nyelven teszi, illetve hogy ezeket természetesként jeleníti meg.

A MÚRE által megrendelt Kiss Tamás szociológus által vezetett 2015-ben készült felmérésből kiderül, hogy az erdélyi magyar rádióhallgató legszívesebben zenét szeret hallgatni (57,6 százalék). Második helyen az erdélyi és országos hírek hallgatottsága áll (36,7 százalék),

amit az egészséggel, életmóddal kapcsolatos műsorok követnek 24,8 százalékkal. 21,2 százalék, vagyis kicsivel több mint egyötöd a helyi, településről szóló híreket szereti a leginkább, 18,5 százalék pedig a családról, gyereknevelésről szóló műsorokat. A rádiózók 17,3 százaléka a zenéről szóló, míg 16,4 százalék a vallási műsorokat részesíti előnyben, 16,3 százalék pedig a gazdasági műsorokat. A rádióhallgatók egytizede (10,3 százalék) humoros műsorokat, kabarét szeret hallgatni, 9,8 százalék sportműsorokat, 9,5 százalék szórakoztató műsorokat, sztárokról, filmekről, életmódról, 8,5 százalék pedig közéleti, politikai műsorokat. Hasonló arányban szeretik az ismeretterjesztő, tudományos műsorokat (7,7 százalék), valamint a játékokat, versenyeket, betelefonálós műsorokat (7,3 százalék). A legkevésbé preferáltnak a gyerekeknek szóló adások (4,5 százalék) számítanak, ugyanakkor 2,6 százalék a felsoroltakon kívül valamilyen más műsort részesít előnyben.

5. Az erdélyi magyar televíziózás

Amennyiben a helyben működő műsorszolgáltatókról beszélünk, az erdélyi magyar nyelvű médiatér legfejletlenebb szegmense a televíziózás. A jelentős költségek miatt ezen a területen nem beszélhetünk a kereskedelmi rádiók, illetve napilapok esetében működő regionalizált modellről. A helyi tévék a magyar népesség igen kis hányadát (Alfalu, Csíkszereda, Gyergyó, Kézdivásárhely) érik el. Az egyetlen jelentős intézmény a marosvásárhelyi Erdély TV.

Megkeresett televízióadók száma Erdélyben (2016)

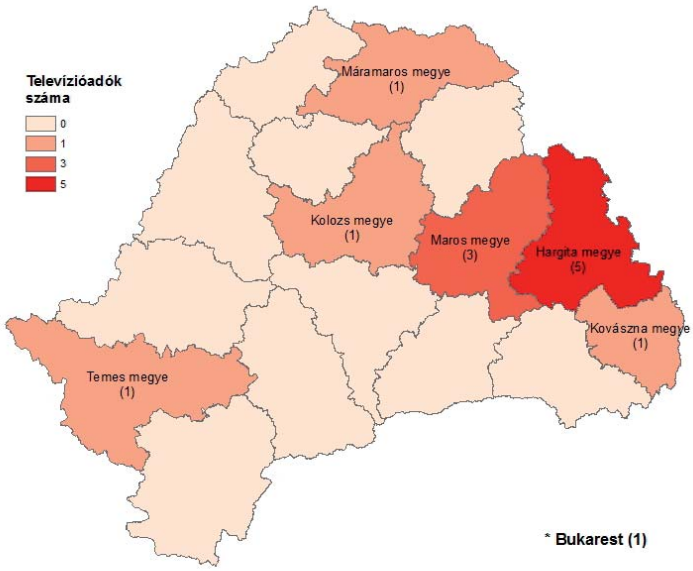

Míg az erdélyi magyar potenciális rádióhallgatóknak mindössze 65 százaléka hallgat napi rendszerességgel rádiót, és mindössze 35 százaléka naponta több mint egy órát, addig a potenciális televíziónézők 93 százaléka nézi a különböző adók műsorait, és átlagban 4 órát töltenek ezzel naponta. Az elmúlt tíz esztendőben sem a tévénézők száma, sem pedig a televíziózással eltöltött idő nem csökkent, sőt, minimális emelkedés észlelhető a 2007-es adatokhoz képest. Legtöbben a hírműsorokat részesítik előnyben: a tévénézők 63,8 százaléka, vagyis majdnem kétharmada ezeket szereti a leginkább. Másodikként a játékfilmeket nevezték meg kedvencként (23,2 százalék). Ezt hasonló aránnyal követik az ismeretterjesztő, tudományos filmek 21,1 százalékkal, valamint a humoros műsorok 21 százalékkal. A megkérdezettek közel ötöde a romantikus sorozatfilmeket kedveli leginkább (19,5 százalék), szintén ötöde pedig az egészséggel, életmóddal kapcsolatos műsorokat. 18,6 százalék a sportműsorokat helyezi előtérbe. Hasonló arányban vannak azok, akiknek a zene, videoklipek, koncertek jönnek be (14,5 százalék), illetve akik a játékokat, vetélkedőket, kvízműsorokat favorizálják (14,4 százalék). 13,8 százalék azokat a szórakoztató műsorokat szereti, amelyek sztárokról, filmekről, életmódról szólnak, 13,1 százalék pedig a családról, gyereknevelésről szóló műsorokat nézi legszívesebben. A beszélgetős műsorokat (talk-show-kat) a megkérdezettek nem sokkal több mint tizede (10,4 százalék) nézi előszeretettel. Kevésbé népszerűnek számítanak a valóságshow-k, a reality show-k (8,7 százalék), a művészfilmek (8,6 százalék), a vallási műsorok (7,7 százalék), az irodalmi, kulturális adások (7,2 százalék). A legkevesebbeket a közéleti, politikai műsorok érdeklik (6,9 százalék).

Tudjuk tehát, hogy mit kedvel az erdélyi magyar tévénéző, vegyük szemügyre, hogy melyik tévéadókat részesíti előnyben, hol nézik ezeket a műsorokat.

Az alábbi TV adók közül melyiket lehet fogni az Ön lakásában? Ha fogható, melyiket milyen gyakorisággal nézi? Tévénézők köre, 2015.(%)

	Nem fogható	Napont nézi	Hetente 2–3 nap nézi	Ritkábban nézi	Nem nézi	Naponta, hetente nézi
RTL Klub (HU)	1,9	60,7	12,3	9,2	15,9	73,0
Duna TV (HU)	1,4	51,1	16,2	13,3	18,0	67,3
TV2 (HU)	2,7	41,4	12,3	9,1	34,5	53,7
M1 (HU)	2,8	37,8	12,2	15,1	32,1	50,0
ProTV (RO)	1,4	35,3	9,4	13,6	40,3	44,7
M2 (HU)	2,8	20,2	10,0	14,2	52,8	30,2
Erdély TV	34,7	12,0	7,6	9,2	36,5	19,6
Realitatea TV (RO)	2,5	10,9	5,0	12,3	69,3	15,9
Hír TV (HU)	28,2	8,3	6,0	7,1	50,4	14,3
TVR1 (RO)	0,6	7,6	6,4	13,2	72,3	14,0
Digi24 TV (RO)	15,5	7,3	5,2	9,2	62,9	12,5
ATV (HU)	10,8	5,7	6,5	17,5	59,5	12,2
Antena 3 (RO)	13,3	5,2	2,5	10,6	68,3	7,7
TVR2 (RO)	1,2	2,2	2,2	10,7	83,8	4,4
TVR3 (RO)	2,9	1,0	1,5	7,1	87,6	2,5

Forrás: Médiafogyasztási szokások Erdélyben, 2015. októberi kutatásjelentés, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kiss Tamás-Barna Gergő-Duduj Szilvia

Egyértelmű, hogy – ellentétben a rádiókkal – a magyarországi csatornák dominanciája érvényesül. A legnézettebb csatornának az RTL Klub számít. 2007-ben még a Duna Televízió vezetett, amint azonban érzékelhetően szorult ki műsoraiból a határon túliakkal foglalkozó tematika, a nézettsége is romlott. Második a sorban 67,3 százalékkal 2015-ben még mindig Duna TV volt, majd pedig 53,7 százalékkal a TV2. Az M1, szintén magyarországi csatornát a megkérdezettek fele naponta, hetente nézi (50 százalék). Ötödik legnézettebb tévécsatornának a román ProTV számít – 44,7 százalék nézi –, a román nyelvű csatornák közül egyedül ez szerepel a legnépszerűbb öt csatorna között. Az M2-t a válaszadók kevesebb mint egyharmada nézi ilyen gyakran (30,2 százalék), az Erdély TV-t pedig 19,6 százalék, vagyis majdnem egyötöd – miközben ez a csatorna a legtöbbek otthonában nem is fogható (34,7 százalék). Közel hasonló arányban nézett a Realitatea TV (15,9 százalék), a Hír TV (14,3 százalék) és a TVR1 (14 százalék). A Digi24 TV és az ATV napi, heti nézettsége is elég hasonló: 12,5 és 12,2 százalék. A válaszadók körében legkevésbé nézett csatorna az Antena 3 (7,7 százalék), a TVR2 (4,4 százalék), valamint a TVR3 (2,5 százalék), valamennyi román tévécsatorna.

Amikor tehát a fogyasztói szokásokra vonatkozó felmérés 2015-ben készült a televíziózás tekintetében a román közszolgálati televízió nézettsége a 10. helyen szerepelt az erdélyi magyarok körében, és ez a státusz magában rejti a közszolgálati magyar televíziózás adatait is. A bukaresti és a területi stúdiók magyar nyelvű műsorainak nézettségére azonban külön is rákérdeztek.

Ön szokta-e nézni a Román Televízió alábbi magyar nyelvű műsorait? Tévénézők köre, 2015. (%)

	Igen, rendszeresen	Igen, havonta egy-két alkalommal	Ritkábban	Nem	Nem fogható
RTV Kolozsvári Stúdió magyar adása	1,8	3,5	6,9	77,9	9,9
RTV Marosvásárhelyi Stúdió magyar adása	1,7	2,5	3,9	81,6	10,3
RTV Bukaresti Stúdió magyar adása	1,9	4,2	7,3	78,0	8,6
RTV Temesvári Stúdió magyar adása	0,5	1,1	2,3	85,7	10,4
Általában TVR magyar adás (számított)	4,5	7,2	12,4	70,8	5,2

Forrás: Médiafogyasztási szokások Erdélyben, 2015 októberi kutatásjelentés, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kiss Tamás-Barna Gergő-Duduj Szilvia

A Román Televízió stúdiói közül a Bukarestben gyártott magyar adások a „legnézettebbek": 1,9 százalék rendszeresen nézi. Ezt a TVR Kolozsvári Stúdió magyar adásai követik, ezt rendszeresen 1,8 százalék követi, míg a TVR Marosvásárhelyi Stúdió magyar adásait rendszeresen 1,7 százalék. A legkevésbé nézettnek a TVR Temesvári Stúdió magyar adásai számítanak, amit mindössze 0,5 százalék szokott rendszeresen nézni.

Bár szakmai szempontból jól felkészült, több évtizedes gyakorlattal rendelkező szerkesztői, rendezői és operatőri gárda dolgozik e műsorok elkészítésén, a nézettségi adatok lesújtóan rosszak. Hétköznapokon napi 2 órát sugároz magyar nyelven a kolozsvári televízió, 6 órát a marosvásárhelyi, átlagosan napi egy órát a bukaresti magyar adás, a temesvári heti egy órát, de ehhez azonnal hozzá kell tenni, hogy sok csatornán és a leglehetetlenebb időpontokban jelentkeznek ezek a műsorok.

A bukaresti magyar adás műsorideje például így néz ki: hétfőn 15,30-órától 78 perc a RTV 1-es csatornáján a krónika, kedden ugyanitt, ugyanebben az időben szintén 78 perces a kultúrával foglalkozó műsor, csütörtökön szintén a RTV 1-es csatornáján 48 perces a színes magazin, de ez már 13 órakor kezdődik. A RTV 2-es csatornáján csütörtökön 24 perc ismét a kultúráé, pénteken meg a fiatalokat szólítják meg 24 percben 14,30 órától. A RTV 3-as csatornáján pénteken 11,30-tól 48 perces műsoridővel vannak jelen. Öt óra önállóan legyártott műsoridő (300 perc) három csatornán, négy különböző műsoridőben. A területi stúdiók műsorideje már sokkal inkább követhető, ugyanabban az órában kezdődik naponta például a kolozsvári televízió Erdélyi Figyelő című egyórás műsora, de ez csak a kolozsvári tévé hatókörében vételezhető, illetve a UPC- és Digi-előfizetők kábelen is hozzájutnak Közép-Erdélyben, a Partiumban és Székelyföldön, mert Marosvásárhelyen már a UPC-n a marosvásárhelyi tévé magyar műsorát láthatják. A kolozsvári televízióban a magyar műsorok kezdési időpontja minden nap 16 óra, ismétlés másnap reggel. Jelen van a kolozsvári magyar szerkesztőség a

műsoraival a RTV 3-as csatornáján is heti két alkalommal kedden és csütörtökön, 11,30-tól 50-50 perces műsoridővel.

A mostani adatbázisunkra alapozva összegezhető, hogy a román közszolgálati televízió magyar adásai 6 különböző tévécsatornán (3 országos és 3 – kevésbé vételezhető – regionális csatornán: Kolozsvár, Vásárhely, Temesvár), fő műsoridőn kívül, 1-től 6 óráig terjedő adásidőben, összességében követhetetlen program szerint vételezhetők. A nemzetiségi kirakatpolitika csavaros megoldásainak egyike, ami a televíziózás terén történik, hiszen a műsoridő jelentős, és a rendszerváltás óta növekvő tendenciát mutat, de a műsorpercek növekedésével arányosan romlott a vételezhetőségük, az időpontjuk. A kilencvenes évek elején még a kolozsvári szerkesztőség műsorait is az egész ország látta, a RTV1-es csatornáján közvetítették, ma egyetlen műsorperce sincs a fő nemzeti adón, és nincs is főműsoridőben.

A szétszórt műsorszerkezet, a rossz adásidők demoralizálóan hatnak a szerkesztőségekre is. Sokszor ezért látni, tapasztalni a fásultságot, a nemtörődömséget is, aminek a magyarázata éppen abban rejlik, hogy az lebeg előttük, ugyan ki nézi ezt meg 11,30-kor? Amit legyártanak, csak töredékében jut el a nézőkhöz, mert – nem győzöm hangsúlyozni – követhetetlen a műsoridő. Ami nem derül ki az adatbázisból, mert csak a legfontosabb műfajok felsorolására adtunk lehetőséget – márpedig a legfontosabbak között nincs, mert nem lehet (nincs rá sem anyagi, sem személyi kapacitás) –, az a filmkészítés. Pedig dokumentum- és portréfilmek is készülnek ezekben a szerkesztőségekben, 20-21. századi erdélyi magyar társadalomtörténeti vonatkozású, történelmi, szociográfiai dokumentumfilmek és portréfilmek. Kis számban ugyan, de ami elkészül, kultúrtörténeti vonatkozásban rendkívül fontos.

A mostani lekérdezésből kiderül, hogy a közszolgálati televízió magyar felületein több a műsorperc, mint az önállóan legyártott anyag. Sok tehát az ismétlés. Ennek legfőbb oka, hogy nincs nagyobb gyártási keret: sem a pénz nem elég, sem a szerkesztőségek személyi összetétele nem teszi lehetővé, hogy több műsort lehessen előállítani. Rendkívül alacsony összegekből készültek a műsorok még az előző felmérésünk alkalmával (2010-ben is), ez az állapot azóta csak romlott a közszolgálati román televízió csőd-körüli állapotával és óriási adósságaival. Nagyon sok esetben a szerkesztőket képességeik és képzettségük szempontjából jóval a teljesítőképességük alá kényszerítik az intézményes korlátok. Noha újságírói körökben az állami televízió és rádió szerkesztőségeiben dolgozó munkatársak fizetése a legnagyobb, a „direkt" produkciós költségek (szállás, üzemanyag, külsősök honoráriuma: pl. színészek, forgatókönyvírók, szakemberek, forgatási helyszínek bérlésére szánt költségek) nagyon alacsonyak, a magyar szerkesztőségek esetében inkább nem léteznek. Nem, vagy csak nagyon ritkán készülhetnek mélyebb lélegzetű anyagok a különböző műfajok szerint (életinterjúk, dokumentumfilmek, szociográfiai riportok, TV játékok). Ennek ellenére a szerkesztőségek minden tőlük telhetőt megtesznek a műsorok jó színvonalának biztosítása érdekében, és továbbra is remélik, hogy a rossz műsoridőket előnyösebbre lehet valamikor változtatni.

5.1. A bukaresti magyar adás

1969 novemberétől sugároz magyar nyelvű műsort a Román Televízió. A fővárosban működő, Bodor Pál vezette szerkesztőség a hetvenes évek közepére létrehozott egy háromórás, rendszeresen hétfőn délutánonként jelentkező nagyon kedvelt műsort, amely évtizedekig ugyanazon a napon, ugyanabban az idősávban került szórásra. Nem véletlenül lobbizták ki a hétfői időpontot. A budapesti televízió hétfői műsorszünetét kihasználva Románia egész

területén, de a határ menti sávban Magyarországon is, összesen több mint négymillió magyarhoz szólt. A műsort a feliratozás révén a román nézők is figyelemmel követhették.

Ez a „hétfői magyar adás" olyannyira beépült a köztudatba, hogy a nézők közül sokan a mai napig – mondja a kolozsvári magyar adás főszerkesztője Pákai Enikő –a bukaresti magyar adásnak tulajdonítják az összes, közszolgálati televízió által sugárzott magyar nyelvű műsort. A közszolgálati televízió szimbólummá vált bukaresti toronyépületében, a kilencedik emeleti magyar szerkesztőségben olyan riportokat, zenei műsorokat, tévéjátékokat készítettek, amelyek sok év múltán is értéket képviselnek, szakmai szempontból helytálló – kordokumentum értékű – műsorok. 1985-ben aztán a területi rádióstúdiók beszüntetésével egy időben, még csak nem is egy tollvonással, hanem egyetlen telefonutasításra megszüntették a bukaresti magyar adást. Az archívumát a jilavai börtön raktárában helyezték el, gyors pusztulásra ítélve. Ezzel le is zárult a romániai magyar televíziózás első nagy fejezete, amely aztán a rendszerváltást követően indult újra. Az 1989-es fordulatkor, Boros Zoltán irányítása alatt ismét megalakult a magyar szerkesztőség, amely a régi tagokra alapozva, de új kollégákkal gyarapodva az országos magyar nyelvű televíziós műsorokat készítette.

2001-ben a Román Televízió Társaság Magyar Szerkesztősége megkapta a Magyar Köztársaság Kisebbségekért Díját.

Ma a szerkesztőség által készített műsorok a román televízió három különböző csatornáján összesen heti 5 órában vételezhetők, rossz műsoridőben.

A rendszerváltást követően a Román Televízió az ország nagyobb városaiban területi stúdiókat hozott létre. Közülük a kolozsvári, a temesvári és a marosvásárhelyi szerkesztőségek készítenek magyar nyelvű műsort is.

5.2. A kolozsvári magyar adás (TVR Cluj)

1990. január 3-án kezdett sugározni. Az egykori rádió épületében egy otthonról hozott amatőr kamerával Csép Sándor vezetésével kezdte el kalandos működését. Közös épületben közös volt a rádió és a televízió szerkesztősége is. Mindenki rádiózott és a kevés televíziós műsoridőt is a rádióban dolgozó szerkesztők töltötték ki.

1994 decemberében szétvált a Rádió-Televíziós Társaság és RTV Kolozsvár néven megalakult a Román Televízió első önálló területi stúdiója.

Az országos szórású kolozsvári magyar adás műsorideje kezdetektől fogva gyakran változott, ma a Kolozsvári Televízió Kisebbségi Szerkesztősége 13 magyar munkatársat foglalkoztat, heti 7.40 óra adást készít a TVR Cluj és a TVR3-as csatornáknak. A regionális csatornán hétfőtől szombatig naponta (ugyanabban az időpontban) jelentkező élő magazinműsort szolgáltat az aktualitás, kultúra, család, közélet, szórakozás és kikapcsolódás tematikájában. Az országos csatornán zömében szociális és kulturális összeállításokat, egyházi műsorokat, portrékat és dokumentumfilmeket sugároz. Ismétlésekkel együtt 14.20 óra adásidőt tölt ki, ennek 80 százaléka a nehezen követhető regionális csatornán kerül szórásra.

5.3. A temesvári magyar adás

1995-ben alakult regionális stúdió Temesváron, de csak román nyelvű műsorai voltak. 1997-től sugároz magyar adást, amely Arad, Temes, Krassó-Szörény és Hunyad megye nézőihez szól.

Mindössze három munkatársa van, közülük van, aki gyakran egymagában szerkesztő, riporter, operatőr és vágó. Heti másfél óra magyar adást készítenek a helyi és a TVR3-as csatornának, közéleti, kulturális és ifjúsági tematikában. Ismétlésekkel együtt 3.30 óra adásidőt töltenek ki.

5.4. Marosvásárhelyi magyar adás

A közszolgálati Román Televízió ötödik (Kolozsvár, Iasi, Temesvár, Craiova) területi stúdiójaként 2008. május 6-tól jelentkezett saját programmal az RTV2 frekvenciáján. 12 magyar munkatársa van, heti közel 22 óra adást gyártanak a Marosvásárhelyi TV és a RTV3 csatornának. A híradón kívül változatos tematikájú közéleti és kulturális műsorokkal, az egészség-, természetvédelmi-, számítástechnikai és sportrovatokkal van jelen, átfogó képet nyújtva az adáskörzetéhez tartozó magyar közösség életéről. Ismétlésekkel együtt 57 óra adásidőt tölt ki, ennek 95 százaléka a regionális csatornán követhető, ugyanolyan kedvezőtlen feltételek között, mint a többi területi stúdió.

A bukaresti magyar szerkesztőség a legrégebbi munkaközösség, és a területi stúdiókhoz viszonyítva abban a kiváltságos helyzetben van, hogy kizárólag országos csatornákon sugározza műsorait. Szemben azokkal az évekkel, amikor a Ceauşescu-rendszerben családi esemény számba ment a bukaresti magyar adás hétfő délutáni műsora, mára teljesen eljelentéktelenedett a televíziós nézettség tekintetében. A legtöbb adásidővel a marosvásárhelyi magyar szerkesztőség rendelkezik, de kisebb létszámú az itt dolgozó csapat, és a többi területi stúdióhoz hasonlóan olyan regionális csatornán sugározza műsorait, amely a nézők kis hányada számára elérhető. A Kolozsvári Területi Stúdió a második a műsoridő tekintetében. A Temesváron készülő magyar adások helyzete a legrosszabb mind az adásidő, mind pedig az előállító munkatársak létszáma tekintetében. Azt kell tudni a területi stúdiókról, hogy nem különálló jogi személyek, emiatt a legfontosabb kérdésekben (műsorrács, műsorpolitika, költségvetés-kezelése) csak központi jóváhagyással dönthetnek. A műsorok időpontjáról pedig nem ők döntenek, abba beleszólásuk sincs.

Online is követhető a Román Televízió valamennyi csatornája, de ez sokat nem segít a nagyon alacsony nézettségi adatokon. Saját honlapjuk a magyar szerkesztőségek közül csak a bukarestieknek van, a kolozsvári, marosvásárhelyi és temesvári stúdiók magyar honlapja még csak az ígéret és a tervek szintjén áll. Gyakori ellenben a közösségi portálokon és videofelületeken, a Facebookon és a Youtube-on való jelenlét.

A romániai magyar közszolgálati televíziós szerkesztőségek feladata, hogy belülről láttassák a romániai magyarság életét, a műsor az erdélyi magyarokról szóljon és nekik. Ez ugyanis egészen más dimenzió, mint amikor az anyaországi közmédiában jelennek meg az erdélyi riportok, tudósítások, amelyek elsődlegesen a magyarországi nézőknek szólnak. Óriási lehetőség rejlik abban, hogy a műsorok java része feliratozott, így üzenetet lehet megfogalmazni a többségi lakosság irányába. A különböző területi stúdiók műsorainak tartalmát tekintve gyakoriak az átfedések, a vidéki tudósítók hálózata – akik kiszolgálják a területi stúdiókat – gyakorlatilag ugyanaz. Összehangolt műsortervezés, együttműködés a szerkesztőségek között nincs, vagy minimális. A romániai magyar közszolgálati televíziózás a Román Televízió mostohagyereke. Ki van pipálva! Léteznek szerkesztőségek, van műsoridő, a romániai médiapiacon más szerkesztőségekhez viszonyítva nagyok a fizetések, de a nézettség katasztrofális,

az elérhető eredmények csekélyek. Késlekedik a szakma és a politika közös cselekvése, nem jött létre a valamikor hangoztatott egész napos közszolgálati magyar nyelvű csatorna, amely adófizető állampolgárként megilletné a magyar kisebbség tagjait is. Legutóbb a 2014-es kormányprogramba volt benne az egész napos magyar nyelvű közszolgálati televízió létrehozásának kérdése (igaz, hogy a tervezet szerint csak Erdélyben lett volna vételezhető).

Évek óta nincs érvényes együttműködési megállapodás a magyarországi és romániai közszolgálati televízió között, pedig egy működőképes keretmegállapodást is jól ki lehetne tölteni tartalommal. Műsorcseréket lehetne végrehajtani, koprodukcióban készülhetnének műsorok, és végül, de nem utolsó sorban a továbbképzések terén jelenthetne ez segítséget az erdélyi magyar televíziós újságíróknak.

5.5. Erdélyi Magyar Televízió

A szakma mind a mai napig nem mondott le az önálló magyar romániai közszolgálati egész napos televíziózás megvalósulásáról, úgy tűnik, a 2004-ben megjelent Erdélyi Magyar Televízió áthidaló megoldásként van jelen a médiapalettán. A tévé alapításának ötlete 2003 novemberére nyúlik vissza. Akkor történt, hogy Medgyessy Péter akkori magyar miniszterelnök Markó Béla RMDSZ-elnökkel folytatott egyik tanácskozását követően bejelentette: a magyar kormány 300 millió forinttal támogatja az erdélyi magyar nyelvű televízió beindítását.

Sokan kétkedve fogadták a bejelentést, de a létjogosultságát senki sem kérdőjelezte meg. Mindenki tudta, hogy az erdélyi magyar néző csak kapcsolgat a különböző magyar és román nyelvű televízió adók között, de igazából egyiket sem érzi a sajátjának. Azonnal reagáltak az új televízió létesítésére a magyar történelmi egyházak is: az Erdélyi Történelmi Egyházak Elöljáróinak Állandó Értekezlete 2004. február 12-én közleményben foglalt állást a magyar kormánypénzből létrehozandó „erdélyi önálló magyar televízióállomás nemes szándéka" mellett. Elmondták: remélik, hogy az erdélyi magyar tévé következetesen érvényesíteni fogja „keresztény–nemzeti értékrendünket és hitbeli–erkölcsi értékeinket", ennek érdekében viszont bizonyos felügyeleti és részvételi jogosítványokat kértek, hiszen az erdélyi magyar tévénézők, médiafogyasztók túlnyomó többsége a történelmi egyházak híve. Pap Géza, az Erdélyi Magyar Református Egyházkerület püspöke a Szabadság című kolozsvári napilapnak nyilatkozta akkor, hogy az erdélyi tévé ügyében is a Sapientia modellt tartanák a legmegfelelőbbnek, amelyben az egyházak elöljárói által alkotott alapítók testülete vétójoggal rendelkezik a működtető kuratórium felett. Ezt a televízió alapítói nem fogadták el, és 2004 februárjában nyilvánosságra hozták a Janovics Jenő Alapítvány létrejöttét, amelyben két lelkész (egy katolikus és egy református) képviselte az egyházakat. A 13 tagú kuratórium élén akkor Nagy Zsolt, a volt távközlési és informatikai miniszter állt. 2006 telén ő jelentette be, hogy Marosvásárhelyen vesznek ingatlant az Erdély TV és a rádióprojekt számára. Meg is történtek a beruházások egy korszerű rádió- és tévéstúdió kialakításához. A próbaadások sugárzása 2008 júniusától kezdődött el: a napi 23 perces híradó mellett magazinműsorokat készítettek, kezdetben napi nyolc órában mindössze 10 operatőr és 8 szerkesztő. Első perctől kezdve felvállalta a közszolgálatiságot, jobbára piaci feltételek között, működéséhez támogatást a Communitas Alapítvány biztosít, az utóbbi években anyaországi támogatásban nem részesült. Ma a kuratórium élén Szép Gyula, a Kolozsvári Állami Magyar Opera igazgatója áll. Legfőbb célkitűzéseként olyan magyar nyelvű televíziós műsorok szerkesztését jelöli meg a

tévé vezetősége, amelyek erdélyi szintű tájékoztatást adnak a közélet-, politikum-, kultúra- és gazdaság történéseiről, eseményeiről. 2011 óta, az Audiovizuális Tanács határozata alapján az Erdélyi Magyar Televízió regionális csatornává vált, 2012-ben pedig Must Carry (vinni kell) besorolásban részesült. A döntés értelmében a magyar települések műsorterjesztői kötelesek szerepeltetni kínálatukban a televízió műsorát.

Napi átlagos műsorideje 18 óra, amiből 3 órányi a saját gyártású. Ezt mindössze 30 belsős szerkesztő, rendező és 8 operatőr, valamint a külsősként rendszeresen foglalkoztatott mintegy tíz munkatárs állítja elő. Jelenleg mintegy 150 ezer háztartásba jutnak el Erdély egész területén.

Marosvásárhelyen és közvetlen környékén, 2008 októberétől, saját jeladó berendezéssel történő műsorterjesztése van, az UHF 46-os csatornán, itt az adás szobaantennasegítségével fogható. Sepsiszentgyörgyön és környékén 2010. január 28-tól, az UHF 38-as csatornán szintén szobaantenna segítségével nézhető. A 2013. évi 403. sz. Kormányhatározat, amely a digitális földi közvetítésre való átállás nemzetközi trendjének megfelelően, előirányozta a romániai digitális átállás stratégiáját, 2015. június 17-ét szabta meg az átállás céldátumának. Ezen a napon (minimális, lényegében az állami televízióra vonatkozó kivétellel) megszűnt Romániában az analóg földfelszíni televíziós közvetítés és ekkor érvényét veszítette az ETV regionális analóg licence. Az Erdélyi Magyar Televízió nézői számára ez azt jelentette, hogy Marosvásárhelyen és Sepsiszentgyörgyön szobaantennával többé már nem volt vételezhető a televízió műsora, de elérhető maradt a kábeles és műholdas terjesztők kínálatában.

Leghamarabb a Romtelecom Dolce kábelhálózat előfizetőihez jutott el országos viszonylatban, de ma már a UPC előfizetők is látják és három megyében (Maros, Szilágy és Kolozs) az RCS-RDS is felvette a szolgáltatásai közé, továbbá több mint 50 helyi kis kábeltévéhálózat rendszerein nézhető.

Az Erdély TV nézői. Tévénézők köre, háttérváltozók szerint. (%)

		Naponta, hetente többször	Ritkábban	Nem nézi	Nem fogható
Régió	Székelyföld	28,4	8,7	38,6	24,2
	Partium	10,2	7,6	26,2	56,0
	Közép-Erdély	22,4	16,4	44,3	16,9
	Szórvány	11,6	3,0	36,8	48,5
Település típusa	Város	21,0	10,9	33,9	34,3
	Falu	18,0	7,3	39,5	35,2
Korcsoport	18-34 év	10,2	8,0	51,2	30,6
	35-54 év	21,1	10,9	32,7	35,3
	54 év felett	23,8	8,4	31,0	36,7
Végzettség	Alapfokú	21,3	10,5	30,4	37,7
	Szakiskola	19,1	8,6	34,0	38,4
	Érettségi	19,5	7,0	38,7	34,8
	Felsőfokú	18,3	12,4	42,2	27,1
Jövedelem szubjektív megítélése	Nehézségekkel élnek	16,2	10,5	34,3	39,0
	Beosztással kijönnek	20,5	7,4	33,7	38,4
	Elfogadhatóan, jól élnek	19,0	10,5	40,1	30,4
Tévénézők		19,6	9,2	36,5	34,7

Forrás: Médiafogyasztási szokások Erdélyben, 2015. októberi kutatásjelentés, Nemzeti Kisebbségkutató Intézet, Kiss Tamás-Barna Gergő-Duduj Szilvia

Az Erdély TV legjelentősebb nézőtábora (akik hetente, naponta többször is nézik) székelyföldi (28,4 százalék), illetve közép-erdélyiek (22,4 százalék). A partiumiak több mint fele (56 százalék), valamint a szórványban élők közel fele (48,5 százalék) lakásában azonban még mindig nem fogható a csatorna. A televízió jelenlegi vezetői épp ezért folytatnak tárgyalásokat, az egyik legfőbb cél, hogy eljussanak a partiumi magyarsághoz is. Műsoraik 2009 óta interneten is elérhetők, honlapjuk www.erdely.tv

A televízió 2016 nyara óta teljes technikai átépítés alatt áll, korszerű, a mai digitális technológia kihívásainak megfelelő rendszerépítés zajlik az intézményben. Ezzel egy időben az elképzelések szerint a műsorok helyi jellegét is szeretnék egyre erőteljesebben erdélyivé tenni, a hathatósabb kolozsvári, partiumi és bánsági jelenlét is a hosszú távú célkitűzések között szerepel. Bár a korábban készült felmérésünkhöz képest jelentősen megnőtt a nézettsége, egyre erőteljesebben bekerült a köztudatba, és sok lelkes fiatal készíti a műsorokat, azonban a magyar kisebbségnek járó hazai költségvetési támogatásból fenntartott ETV nem tudta kiváltani azt, amit az egész napos magyar nyelvű közszolgálati televízió jelentene a teljes erdélyi magyar szakembergárda koncentrálásával. Azt gondolom, nem is feladata ennek kiváltása, inkább csak hiánypótló feladatokat kell ellátnia. Ha megvalósulhat az egész napos közszolgálati televíziózás, akkor a feladatköröket jól körül kell határolni.

A romániai magyar közszolgálati szerkesztőségekben dolgozók több ízben is megfogalmazták és hangsúlyozzák, hogy az erdélyi magyarságnak, mint őshonos kisebbségnek jogos igénye az egész napos magyar nyelvű közszolgálati televízió csatorna létesítése, önálló döntéshozatallal mind a műsorpolitika, mind pedig a humánerőforrás kezelésében. Az RMDSZ programjának VI., a sajtóról és a tömegtájékoztatásról szóló fejezetébe be is emelték ennek az igénynek a támogatását, célként megfogalmazva: „(i) egész napos közszolgálati magyar nyelvű rádió- és televízióadás, önálló magyar nyelvű közszolgálati rádió- és tévéstúdiók létrehozása, megfelelő sugárzási időben országosan hallgatható és nézhető műsorok biztosítása a nemzeti kisebbségi adások számára."

A romániai audiovizuális törvényben ezzel kapcsolatosan tiltás nem létezik, ugyanakkor a Románia által is ratifikált Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának a 11. cikkelye tartalmazza az erre vonatkozó lehetőségeket: „... a Felek vállalják, hogy a) abban a mértékben, ahogy a rádió és televízió közszolgálatot lát el (i) biztosítják legalább egy-egy, a regionális vagy kisebbségi nyelveken sugárzó rádióállomás és televíziós csatorna létesítését..."

Ami e tekintetben okot adhat a bizakodásra, az éppen a marosvásárhelyi és a kolozsvári közszolgálati rádiók 24 órás magyar nyelvű adásának megvalósulása.

5.6. Helyi kereskedelmi televíziók

A helyi kereskedelmi televíziók, amelyek magyar nyelven vagy magyar nyelven is sugároznak, az elmúlt öt esztendőben nagyon sokat veszítettek súlyukból.

Az audiovizuális tanács honlapján keresgélve sok olyan televízióra lehet bukkanni, amelynek magyar nyelvű műsora is van. Több mint egy tucat olyan televízió létezik, amelyek sugároznak ugyan magyarul, de teljes műsoridejüknek nagyon kis százaléka magyar nyelvű, ezért ezekkel nem is érdemes foglalkozni. Van ellenben példa arra is, hogy egy helyi kereskedelmi televízió másfél órás adását egy nyugdíjas szerkeszti egyedül, és több mint egy évtizede működik így a műsor. A mostani kutatás során mindössze öt kereskedelmi alapon működő, magyar nyelven is sugárzó helyi televízió válaszolt a kérdéseinkre.

A jelentős tételeket képező működési, fenntartási költségek miatt a romániai magyar média ezen szegmensében nem működik a kereskedelmi rádiók, illetve napilapok esetében létező regionalizált modell. A helyi jellegű televíziózás nagyon kevés esetet leszámítva teljesen súlytalan.

Ezek általában kábelhálózaton terjesztették/terjesztik napi egy-két-három órás műsoraikat, amelyek mindenekelőtt helyi hírekre összpontosítanak, az illető település történéseiről számolnak be, vagy előrejelzik, népszerűsítik a várható eseményeket, ritkábban beszélgetős, helyi témákat elemző műsorokat készítenek. Székelyföldön működik néhány helyi televízió, amelyek meghatározó jelentőséggel bírnak az egyes településeken (Polyp TV, Gyergyó TV, Sóvidék TV), de például a néhány éve még legnagyobbnak mondható helyi televízió, a székelyudvarhelyi Digital 3, 2015-ben megszűnt, most már sem a kábelhálózaton, sem földi sugárzáson nem közvetíti műsorait, csak online követhető.

6. Produkciós irodák

Az 1989-es rendszerváltást követően a romániai magyar-, és a magyarországi közszolgálati televíziózás köré olyan tudósítói hálózat szerveződött, amely egész Erdély területét lefedi, és kiszolgálja a közszolgálati televíziókat. Olyan kis létszámú (leggyakrabban 2-3 személyes) csapatokról van szó, amelyek javarészt közszolgálati feladatokat látnak el piaci körülmények

között. Szerződéses viszonyban állnak az egyik vagy a másik közszolgálati televízióval, megtörténik az is, hogy mindkettővel és beszállítóként tudósításokkal, híranyagokkal, kis riportokkal látják el a megrendelő televíziókat, némelyikük dokumentumfilmek gyártásával is foglalkozik. Fő kenyéradójuk és a rendszer lélegeztetője azonban elsődlegesen mindenkor a magyarországi közmédia, illetve a határon túli magyarságot támogató alapítványok voltak.

Megkeresett produkciós irodák száma Erdélyben (2016)

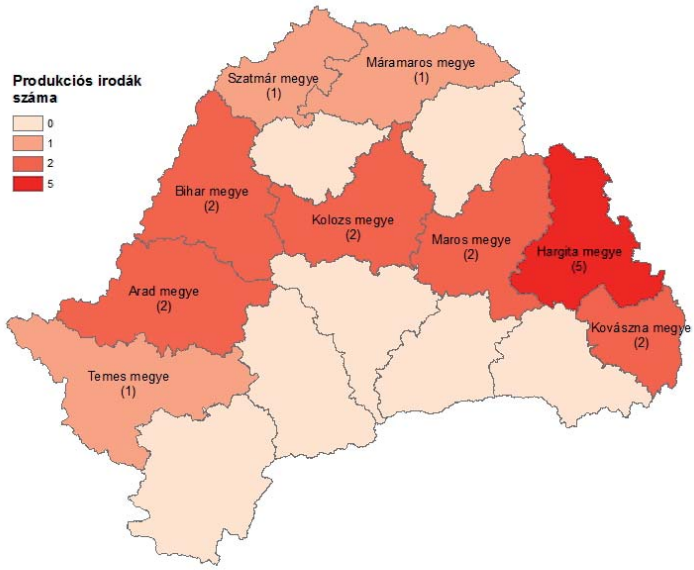

A legtöbb produkciós iroda épp azzal a céllal alakult a kilencvenes évek elején, hogy munkájuk által Erdély is beköttessen a magyar közszolgálati televíziózásba, az itteni események, kultúra, politika, gazdasági élet, az erdélyiség, a transzilván szellemiség szerves eleme legyen a magyarországi közmédia kínálatának. Ezen munkacsoportok integrálása volt annak a záloga, hogy a magyarországi közszolgálati médiában megjelenjenek azok a műsorok, amelyek nem csak a határon túli magyarokról szólnak, hanem nekik is. Az erdélyi produkciós irodahálózat részét képezi a Kárpát-medencei stúdióhálózatnak, amely kiépítésén a Duna Televízió kezdett el dolgozni. Az érem másik oldala, hogy a megszülető Duna TV, amely egy egységes határokon átívelő magyarságimázs megjelenítését tűzte ki célul, 1993–94-ben már volt akiket megszólított Erdélyben. Már akkor is léteztek kamerák és gyermekcipőben járó produkciós irodák Erdélyben. A '90-es évek közepén a Duna TV kezdeti sikereiből inspirálódva a Magyar Televízióban is nyitottak a határon túli területek felé. Az MTV-ben is beindultak a határon túli műsorok, és a Kárpát-medencei tudósítók már oda is bedolgozhattak. Akkor úgy érzékeltük, hogy egy viszonylag egészséges versengés volt a tudósítói posztokért, de ma visszatekintve egyértelműen megállapítható, hogy káros konkurencia alakult ki a két közszolgálati csatorna között, amelynek a vesztese éppen a tévénéző volt. Káros volt ez a kettősség abban a vonatkozásban, hogy mindkét tévé ugyanabból

a forrásból kapta a pénzeket, és ahelyett, hogy ezeket minél ésszerűbben kihasználták volna, gyakran ugyanazok az anyagok ismétlődtek, ugyanazok a stábok fecsérelték az energiájukat arra, hogy kis különbséggel kétszer mondják el ugyanazt, sőt, harmadjára megjelentek a romániai közszolgálati televíziók magyar nyelvű műsoraiban is. Ez nyilván a műsorkészítés rovására ment és egymás hatékonyságát oltották ki a televíziók. A Duna TV mégis előnyben volt és maradt, mert alapító okiratában szerepelt a határokon átnyúló televíziózás. Ennek érdekében Sára Sándor tévéelnök belátva a tudósítói hálózat elengedhetetlenül szükséges voltát, megvalósította a hálózat technikai egységesítésének első lépését: részletfizetésre (le lehetett dolgozni) 1998–1999-ben már tíz digitális kamerát osztottak szét a Kárpát-medencei tudósítók között, hogy a határon túli anyagok valamelyest technikailag kompatibilisek legyenek a belső gyártásúakkal.

Ezekben az években egyre határozottabban fogalmazódott meg a határon túli alkotók részéről, hogy szeretnének partnerségi viszonyba kerülni a Duna Televízióval. Önálló műsorkészítési igényekkel léptek fel a kis produkciós irodák, azt szorgalmazták, hogy szervesen kapcsolják be a határon túliság megjelenítését a Duna TV műsoraiba, oly módon, hogy az ott élő szerkesztők dönthessenek arról, mi a fontos, melyek a prioritások.

1998-ban jómagam (mint a kolozsvári stúdió egyik alapítója) tanulmánnyal fordultam a HTMH-hoz, amelyben vázoltuk a hálózat fontosságát, és kezdeményeztük a rendszerré szerveződés technikai feltételeinek megteremtését. 1999-ben a Fidesz-kormányzat végül úgy döntött, áldoz a határon túli stúdióhálózat kiépítésére: az Illyés Alapítványon keresztül közel 2 milliárd forintot (kb. 8 millió eurót) juttatott a stúdiók fejlesztésére, tévés műhelyek támogatására és műsorok készítésére. A Parlament épületében ünnepélyes keretek között alá is írtak a kedvezményezett stúdiók, műhelyek képviselői egy megállapodást a Duna TV és a MTV elnökeivel. A vállalt kötelezettség, hogy a kedvezményezettek munkájukkal elsősorban a magyarországi közszolgálati csatornákat: az MTV-t és a Dun TV-t szolgálják, míg a két intézmény vezetői vállalták, hogy munkalehetőséget és műsoridőt biztosítanak. Több mint húsz határon túli stúdió és kisebb produkciós műhely részesült 5–60 millió forint közötti támogatásban (technikát helyeztek ki), ezzel egy időben a két televízió is részesült a juttatásokból éppen azért, hogy határon túli tematikájú műsorokat gyártasson. Önálló műsorkészítésre képes, technikailag jól felszerelt stúdiók jöttek létre szerte a Kárpát-medencében. Ezzel párhuzamosan kiépült az üvegszálas kapcsolatrendszer Kolozsvár, Marosvásárhely, Székelyudvarhely és Budapest között. Egy évtizedes tervezgetés után ezáltal valósult meg az élő kapcsolások lehetősége akár napi 24 órán át is az erdélyi stúdiókból. 2001. március 15-én első alkalommal a magyar média történetében, élőben kapcsolhatták az MTV és a Duna TV műsoraiban a kolozsvári, a székelyudvarhelyi és a pozsonyi regionális stúdiókat, ahonnan a kollégák beszámolhattak arról, hogyan ünnepel az anyaországgal egy időben Erdély és a Felvidék.

2001-től számítva 4–5 esztendő ígéretes kezdet, műsorkészítési lehetőségek után minden rohamosan beszűkült. 2007-ig tartott, hogy a Duna TV-ben lehetőség nyílt pályázni a belső gyártású műsorokra is: Talentum – amelyben portréfilmek készültek, egy-egy dokumentumfilm elkészítését, nagyobb lélegzetű riport elkészítését is finanszírozta a DTV a határon túli műhelyek számára, de érkeztek állandó megrendelések az egyházi, a gazdasági , a térségfejlesztési műsoroktól egyaránt. A legnagyobb vívmánynak a Napóra majd a Világunk című műsorok számítottak, amelyek minden délután közel egy órás terjedelemben jelentkeztek a Duna TV-ben a határon túli stúdiókból. Több órás élő közvetítések valósultak meg például 2006. augusztus 20-án Hunyadi János halálának 55. évfordulóján, vagy 2006. október 7-én Kolozsvárról egy tematikus nap kapcsán. De egy egységes Kárpát-medencei magyar médiastratégia hiányában az ígéretes integrációs kísérlet ismét hanyatlásnak indult, és 2010-re

megrendelések hiányában, anyagi nehézségekkel küzdve a hálózat szétesett, mindenekelőtt technikailag, de szellemileg is amortizálódott.

Erdély területén 21 ma is létező produkciós irodáról, stúdióról tudunk. Jelen felmérés során 14-en töltötték ki a kérdőívet, szolgáltattak adatokat magukról, munkájukról. Kolozsváron és Székelyudvarhelyen működött, illetve működik a két legnagyobb csapat. Mindkét helyen stúdióval is rendelkeznek, optikai összeköttetésben állnak az MTVA Kunigunda utcai székházával, a nap 24 órájában bármikor élőben kapcsolhatók.

Valamennyi többi produkciós irodát tudósítói pontként szokták emlegetni, ugyanis többnyire 2-4 tagú csapatokról van szó, egy-két operatőrrel, illetve szerkesztővel. A 2010-re szétesett, technikailag legyengült hálózat újjászervezése 2011-ben kezdődött el. Az elv az volt, hogy a határon túli tematika a maga természetességével kerüljön be a közmédia kínálta tartalomba. A magyar közmédiában marginalizálódott helyzetbe került, külhoni hálózatok egyre kevesebb tartalmat állítottak elő Magyarország számára, így természetszerűen az egyre csökkenő forrásból műszaki fejlesztésük is elmaradt. Akkor fogalmazódott meg, hogy a közmédia reformjának szerves részét kell képezze a külhoni médiaműhelyek és a tudósítói hálózat egységesítése és fejlesztése. Az MTVA a négy közszolgálati médium egyesítése után egy kézbe vette a korábban párhuzamosan működő tudósítói hálózatokat, és ezt egységes, hasonló szempontok alapján felépített szerződéses rendszerré alakította át. A párhuzamosságok felszámolásával felszabadított összegeket technikai fejlesztésekre fordította.

Böröcz István, az MTVA akkori vezérigazgatója 2012-ben Tusnádfürdőn meghirdette a Kós Károly Kollégium létrehozását. Az alapító célja a nemzetpolitika és a közszolgálati műsorpolitika összehangolása, a Kárpát-medencei magyar médiatevékenység sokoldalú segítése volt. A 2012 nyarán létrejött kollégium – amelyben televíziós-rádiós szakemberek szintjén valamennyi elcsatolt országrész képviseltette magát – folyamatos kapcsolatot tartott a külhoni partnerekkel, és fórumot teremtett a határon túli magyar sajtó véleményének meghallgatására.

Egy év alatt másfélszeresére (a korábbi 48-ról csaknem 70-re) gyarapodott a közmédia külhoni partnereinek száma. A jövőt megalapozó lépésnek tekintették a Kárpát-medencei magyar médiaműhelyek műszaki állapotának felmérését, hogy a fejlesztések nyomán a korszerű technika felhasználásával e központok hatékonyabban vehessenek részt az összmagyarság hiteles tájékoztatásában. 2013-ban Erdélyben két korszerű stúdió működött Székelyudvarhelyen és Kolozsváron, amelyek élő összeköttetésben vannak a magyar közszolgálati média budapesti központjával, ugyanakkor itt működik a teljes Kárpát-medencei tudósítói hálózat közel egyharmada.

Ettől az esztendőtől az erdélyi oktatást segíti az MTVA, a Sapientia Erdélyi Magyar Tudományegyetem és a kolozsvári Video-Pontes stúdió háromoldalú együttműködése. A megállapodás értelmében Kolozsváron az egyetem új épületében – az MTVA tervei alapján és segítségével – kétszáz négyzetméteres stúdiót alakítottak ki. A tervezett létesítmény a három szerződő intézmény munkatársainak szakmai gyakorlatát, továbbképzését is szolgálja.

Szabó László Zsolt a rendszer fejlesztését kezdetekben mint gyártási igazgató segítette, végül az ő MTVA elnöksége alatt fejlődött tovább a tudósítói hálózat, de az egységes technikai felújítására még nem került sor.

A szerződések folyamatos átalakításával ma már kiszámítható gazdasági környezetben működhetnek a határon túli, így az erdélyi–magyar médiaműhelyek/produkciós irodák is. A 2012-ben létrehozott Kós Károly Kollégium küldetése 2016 áprilisában befejeződött, amikor is a testület átalakult. Az MTVA kötelékéből átkerült a Duna Médiaszolgáltató Zrt.-be, az új testület a Duna Médiaszolgáltató Zrt. tanácsadó testületeként működik. Elnöke a DMSZ mindenkori vezérigaz-

gatója, alelnöke az általa kijelölt személy, aki a DMSZ belső alkalmazottja. Továbbá a külhoni magyarságot hét határon túli közéleti személyiség képviseli, akiket az Erdélyi Magyar Nemzeti Tanács, a Székely Nemzeti Tanács, a Szlovákiai Magyar Társadalmi és Közművelődési Szövetség, a Vajdasági Magyarok Szövetsége, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, a Magyar Diaszpóra tanács és a Romániai Magyar Újságírók Szövetsége delegál. Az új testület legfontosabb feladatai: a külhoni és az anyaországi magyarság kapcsolatának erősítésére vonatkozó javaslatok megfogalmazása; a magyar közmédia és azon országok közszolgálati médiaszolgáltatói közötti együttműködés előmozdítása, ahol jelentős létszámú magyar kisebbség él; a külhoni magyarság médiafogyasztói szokásainak felmérése, különös tekintettel a magyar közszolgálati média külhoni jelenlétének vizsgálatára és a külhoni magyar médiaműhelyek munkájának figyelemmel kísérése.

7. Romániai magyar újságíró, médiatartalom, perspektíva

Az életvitelszerűen és egzisztenciálisan is tartalomgyártónak tekinthető magyar újságírók száma – megbízható adatok híján, a Magyar Újságírók Romániai Egyesülete (MÚRE), illetve a Romániai magyar ki kicsoda adatait összevetve – 2016-ban ezer körülire tehető. Ha többkevesebb rendszerességgel „külsőzők" számát is megpróbáljuk felbecsülni, a végösszeg jóval ezer fölé kúszhat. Régiók szerinti megoszlás tekintetében nagyságrendileg az újságírók 18–20 százaléka él és alkot a Partiumban, Kolozsváron és Közép Erdélyben 38–40 százalékuk, Székelyföldön 40 százalékuk és Bukarestben 2-3 százalék. Az újságírók 60 százaléka nő, a tévéoperatőri munka az egyedüli szakterület, ahol a férfi munkaerő a domináns (82 százalék).

Az erdélyi magyar nyomtatott sajtótermékek munkatársainak megoszlása munkavállalási státusuk szerint (átlagok)

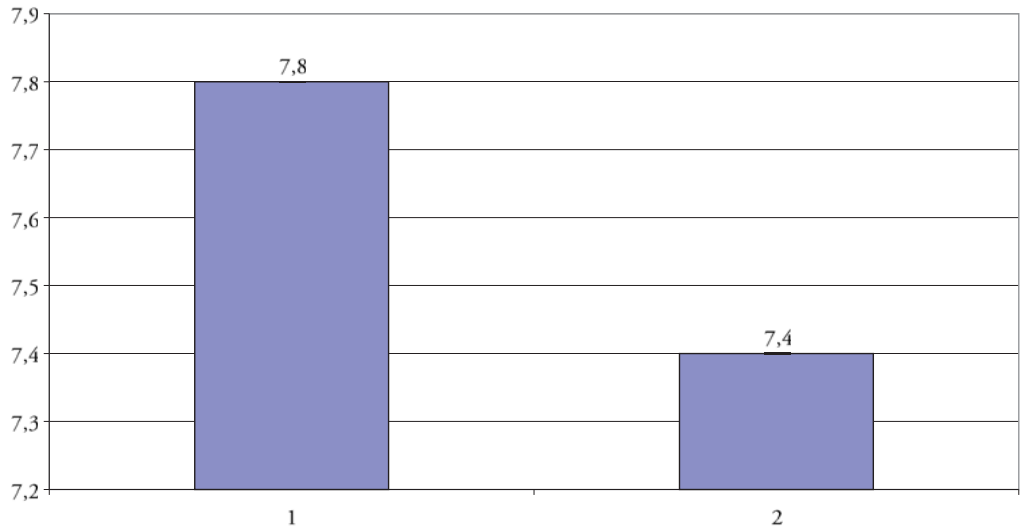

Jelmagyarázat

1 – belső munkatársak száma

2 – rendszeresen foglalkoztatott külső munkatársak száma

A romániai magyar újságíró „robotképe" egyaránt tartalmaz román, magyarországi magyar, az európai újságírókkal egyező jellemvonásokat, de a kisebbségi helyzetből adódó sajátosságokat is. „A romániai magyar újságíró a legtöbb szempontból hasonlít a »mindenkori« újságíróhoz, azaz vallja az objektivitás szükségességét, ragaszkodik a politikai függetlenséghez és a sajtószabadság érvényesüléséhez."[3] Nemcsak hagyományápoló, identitásőrző szerepet vállal, hanem mivel az erdélyi magyarság gazdaságilag és kulturálisan rétegzett önálló társadalomként létezik, az újságíró szerepe sem alkalomszerű, mint más kisebbségek esetében (nyugati magyar emigráció). Az erdélyi magyar sajtó intézményrendszerében, piaci viszonyaiban is sok tekintetben hasonlít a „nem kisebbségi" sajtókhoz. A különbözőségeket az aprofesszionalizmusban, a literaturizáltságban és az akommercializmusban látják a médiakutatók.[4] Az erdélyi magyar újságírásban állandóan tetten érhető a szakmaiság és a kisebbségi lét, életérzés dichotómiája. Az újságíró kisebbségi öntudata lépten-nyomon kibújik az írásaiból. Ez az állapot elsősorban az erőteljes kisebbségi újságírói hagyományokat továbbvivő, 45 év fölötti generációkra vonatkoztatható. Ők még éltek, esetenként már dolgoztak a kommunista diktatúrában, a kisebbségi összekacsintások világában, a sorok közötti olvasáson szocializálódtak. Jóval kevésbé jellemző ez a fiatal generációra, azokra akik a kilencvenes években vagy azt követően jártak iskolába, egyetemre, akik már a „demokráciában" szocializálódtak. Váltás közben van a domináns újságírói mentalitás, a médiadiskurzus, hiszen az erdélyi magyar újságírók korfája megfiatalodott. Míg egy 2007-ben készült felmérés szerint látható volt, hogy a romániai magyar újságírók közel fele 50 évesnél idősebb volt, 2010-ben már a belső munkatársként foglalkoztatott újságírói gárda 37,7 százaléka 35 év alatti volt, 42 százaléka 35–55 éves, és mindössze 20,34 százaléka lépte túl az 55. életévet. A fiatalodási folyamat az elmúlt öt esztendőben lassult, prognózisok szerint újabb öt év múlva lehetünk tanúi méretesebb őrségváltásnak.

A jelen társadalmi-politikai helyzetben azonban a kisebbségi ethosz nem vész el, csak átalakul. A sorok között olvasás (és az ehhez kapcsolódó kettős beszéd) hagyománya ugyan mára már alig létezik, a közösségszolgálat nem szorul a háttérbe. Az újságírók a magyar társadalom olyan szegmensét jelentik, amely számára létkérdés a magyar nyelvűség és a közösségként való fennmaradás.

Ami különösen sajátossá teszi az erdélyi magyar újságírást, az ma is a hír- és a témaválasztás rendhagyó mechanizmusa. Itt ugyanis nemcsak az hír, téma, ami fontos és új információértékkel rendelkezik, hanem az is, ami egyébként „mindennapi", viszont a kisebbségben élő ember mindennapjait írja le. Erdélyben hír, hogy tanévkezdéskor 30 ötödik osztályos diák lépte át a válaszúti általános iskola küszöbét. Hogy mi ebben a hír? Az, hogy mindez Válaszúton történik, ahol például évekkel korábban még úgy tűnt, hogy bezár az iskola magyar tagozata. Az érzelmi túlfűtöttség írásokban való hangsúlyos jelenléte, akárcsak a korábban említett témaválasztási mechanizmusok az aprofesszionalizmusra utaló jelek – ugyanakkor tudni kell, hogy befogadói elvárásnak tesznek eleget.

Ma is gyakran elhangzik a politikusi fordulat: ezt nem azért mondom, hogy megírják, de arról van szó, hogy… Ilyenkor leállnak a kamerák, a hangrögzítők, a jegyzetelés. És itt már öncenzúrával van dolgunk. Az erdélyi magyar politikum közelmúltbeli pluralizálódásával valamennyit javult ugyan a helyzet, de a bizalmaskodó hang minden szereplőre érvényes.

3 Magyari Tivadar A romániai magyar média. *Médiakutató*, 2000/ősz, 95–107.
4 Uo.

Mindezt a kisebbségi státus magyarázza részben, a „nagy közös célok" érdekében ugyanis politikus, közéleti személyiség, újságíró egyaránt hajlamos cinkostárssá válni. A bizalmaskodás hátterében az anyagi kiszolgáltatottság is meghúzódik. Az erdélyi magyar újságírók a kisebbségi közösség szolgálataként tekintik munkájukat, ezért tulajdonképpen normatív támogatást várnak mind az anyaországtól, mind pedig a romániai kisebbségeknek szánt, RMDSZ-hez közeli alapítványok által kezelt pénzalapokból. Nem ajánlatos tehát ujjat húzni senkivel. Ritka az olyan kivétel, ahol piacorientált, tőkeerős tulajdonos áll a tartalomszolgáltató mögött, ilyenkor nem játszik szerepet az anyagi kiszolgáltatottság és a kisebbségi lét generálta okok miatt az aprofesszionalizmus elemei ilyen esetekben is fellelhetők. Néha keveredik az újságírói és közéleti szerep is: hol újságíróként, hol pedig közéleti szereplőként mond véleményt az újságíró.

Az aprofesszionalizmus esetenként nonprofesszionalizmusba is áthajlik. Elsősorban a kisebb közösségek szolgálatában álló helyi lapokra, egyéb magyar tartalomszolgáltatókra érvényes ez a megállapítás (Létezik például egy olyan magyar nyelven is sugárzó kereskedelmi televízió, amely heti néhány órás magyar műsorát évek óta egy nyugdíjas férfi állítja elő).

Az erdélyi magyar sajtó literaturizáltsága ugyan kihalóban, de azért a két világháború közötti időszak „literaturizáló" öröksége ma is fel-felbukkan (Kuncz Aladár, Tamási Áron, Reményik Sándor, Kós Károly, Grandpiérre Emil). E kor újságtörténeti ismerete a mai újságíróképzésben is jelentős helyet kap. Ma már azonban a „copy paste" újságírás, a közszolgálati jelmezbe öltözött bulvárosodás kezd teret hódítani, úgyhogy lassan visszasírjuk az irodalomcentrikusságot. A professzionalizmus kapcsán fontos beszélni a szakosodás körüli áldatlan állapotról is, amely továbbra is jellemzi a romániai magyar újságírást. A pénzügyi eszköztelenség nem teszi lehetővé a szerkesztőségek számára, hogy különböző területekre szakosodott munkatársakat alkalmazzon – ritka kivételekkel. Ilyen körülmények között nagyon szűk emberállomány kénytelen előállítani a médiatartalmakat. A legjellemzőbb állapot, hogy mindenkinek mindenhez kell értenie, egy újságíró repertoárjába éppúgy bele kellene férnie a színház, irodalom, oktatás, szociális kérdésekben való otthonosságnak, mint a gazdasági, politikai elemzésekben való jártasságnak. Szakmai továbbképzés gyakorlatilag nem létezik.

Ugyanakkor az erdélyi magyar sajtóban szembetűnő a „tömegempátia" hiánya. A médiafogyasztót gyakran úgy kezelik, mint kizárólag magas kultúrára vevő olvasót–nézőt–hallgatót, akinek nincs szüksége tömegkultúrára, szórakozásra. Az erdélyi magyar média elitista, ez világosan kiolvasható a mostani kutatási eredményekből. Ennek következményeként a szórakoztatás – mint műfaj – csak nagyon kis mértékben van jelen az erdélyi magyar médiában. A szórakoztatás szegmense méltatlanul háttérbe szorul. A tájékoztatást, az identitástudat őrzését, a tudomány, a kultúra terjesztését célzó rovatok/műsorok mellett lenézett, és ekként kezelt rovattá/műsorrá silányult a szórakoztatás. Ezért is válhattak annyira népszerűvé a műfajt előnyben részesítő magyarországi lapok, televíziók.

Felmérésünk is igazolja, hogy az erdélyi magyar sajtóban továbbra is érvényes egyfajta akommercializmus. Sokan a mindenáron való közszolgálati szerep csapdahelyzetébe kényszerülve igyekeznek talpon maradni a médiapiaci viszonyok között. Kevés a tőkeerős befektető, majd mindenki állami és alapítványi támogatásoknak kiszolgáltatva végzi a munkáját. Nehéz helyzetben a romániai magyar média, hiszen a profit lehetőségét mindenek felettinek tartó reklámpiac számára nem fontos a romániai viszonylatban csekély olvasószámot jelentő erdélyi magyar olvasó. A helyi média jobban boldogul, mert a lokális hírek iránt nagyobb a kereslet,

itt magasabb a bevételt hozó reklámok jelenléte. Be kell látni, hogy a piaci korlátok miatt sohasem lesz nagy üzlet a romániai magyar médiába fektetni, ezért sohasem lesz profitorientált.

A versenyképességet az is csökkenti, hogy jóval a szakmai átlag alatti az erdélyi magyar újságírók bérezése. Az átlagfizetés alig-alig haladja meg az 1300 lejt, azaz a 300 eurót. Miközben az Országos Statisztikai Intézet adatai szerint 2016 végén a romániai bruttó átlagbér 2681 lejt (550 euró).

8. Végszó gyanánt

Legjobb esetben is az eddigi finanszírozási forrásokkal és léptékekkel számolva várja a következő éveket az erdélyi magyar sajtó. A piaci kilátások nem rózsásak, a kiadók többsége az önfenntartásra rendezkedik be, a reklámból származó jövedelmek enyhe csökkenésével számolnak, fejlesztésről csak egészen kivételes esetekben álmodnak. Vonatkozik ez a kereskedelmi rádiókra, a nagyon kis számú kereskedelmi televízióra is. Anyagi szempontból lélegeztetőgépen él az Erdélyi Magyar Televízió is. A közszolgálati televízió és rádiószerkesztőségekben lényegesen magasabbak a fizetések mint bárhol máshol a médiában, ellenben a gyártási keret itt is minimális, ami erőteljesen rányomja bélyegét a minőségre. A Kárpát-medencei tudósítói hálózat részeként létező produkciós irodák technikai felszereltsége nem egységes, gyakran félprofesszionális, egy (a 2001-es Illyés alapítványi) egységes rendszerfejlesztő anyaországi támogatás jelentene számukra megoldást, önerőből képtelenek tartani a lépést technikai szempontból a megrendelő intézményekkel.

A jelenlegi kutatásban lekérdezett intézményvezetők szerint a pályázási lehetőségek egyre szűkebbek. Elsősorban nehéz hozzáférhetőségük, bonyolultságuk miatt, de azért is mert legtöbb médiaműhelyben úgy érzik, eleve a „beavatottaknak" írták ki őket. A felmérésre adott válaszok túlnyomó része az „Inkább elégedetlen" minősítést jelölte be a magyarországi, illetve belföldi finanszírozásra vonatkozó kérdésnél. A megjegyzések pedig kivétel nélkül a magyarországi pályázati rendszer kritikájaként értelmezhetők:

> „Annak érdekében, hogy fenntartható legyen a közszolgálati jellegű tájékoztatás, valamint az identitás megőrző szerep, jelentős, közvetlen – nem nyílt pályázati úton elérhető – támogatásra lenne szükség (a potenciális olvasótáborhoz viszonyított olvasottság függvényében), hiszen a külhoni magyar közösség tagjai elsősorban a helyi magyar napilapokból tájékozódnak, kapnak közvetlenül őket érintő és nekik szóló identitásmegőrző tartalmakat (print és online)."

„Lehessen pályázni kifejezetten nyomdaköltségre, hiszen ez képezi a legnagyobb kiadást. A támogatás mértékét aszerint állapítsák meg, hogy mekkora célközönséget szolgál ki a lap, fed le területileg, illetve milyen példányszámban, gyakorisággal jelenik meg, milyen minőségben."

„A kiszolgált régiók szerint súlyozzák a támogatás mértékét."

„Szükségesnek látjuk a romániai magyar sajtóorgánumok szélesebb körű támogatását, főleg a kiemelt eladási és előfizetési mutatókkal rendelkezők esetében, illetve a stratégiai szempontból fontos határ menti településeken."

„Egyszerűbb pályáztatást. Az összegek többfelé való leosztását."

„A bürokrácia csökkentését, átláthatóságot és kiegyensúlyozott döntéshozatalt."

Az erdélyi magyar médiafelületek finanszírozási hátterének kilátásai a közeljövőben

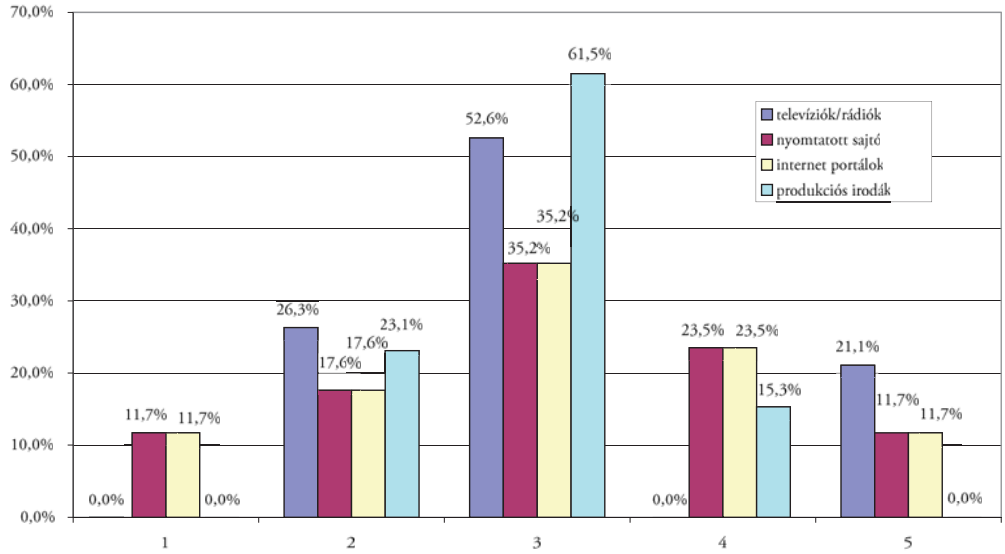

Jelmagyarázat

1 – jelentős tartalmi és technikai fejlesztéseket tudnak végezni

2 – kismértékű tartalmi és technikai fejlesztéseket tudnak végezni

3 – szinten tudnak maradni

4 – a műsorszolgáltató megmarad, de nem tudja tartani a jelenlegi színvonalat

5 – a műsorszolgáltató fennmaradása veszélybe kerül

„Mivel a jelenlegi magyarországi támogatási rendszer a megítélt támogatásokat inkább elaprózza, fontos lenne évente néhány kiemelt támogatást nyújtani a fontosnak tartott médiaintézményeknek (lásd a pozsonyi Új Szó példáját) avégett, hogy azok – nagyobb összegekhez jutva – elvégezhessék a szükséges műszaki és infrastrukturális fejlesztéseket, amelyek nyomán fennmaradásuk jóval hosszabb távra biztosítva lenne. A jelenlegi struktúrában megpályázható, átlagosan 700-800 ezer forintos támogatásból ezeket elvégezni lehetetlen."

„Gyakoribb pályázati kiírásokat szorgalmaznék a vállalkozók irányába, figyelembe véve a pályázó munkájának értékteremtő jellegét és az ahhoz kapcsolódó költségeket. Kevés lehetőség van humánerőforrás finanszírozására, holott vannak területek, ahol elsősorban az jelenti a fejlődést."

„Pályázatok időben való meghirdetése, sokszor még az év közepén sem lehet tudni, menynyi pénzre lehet számítani, a pénz későn érkezik be, így az év első felében mindig pénzügyi nehézségekre számítunk."

„Javasoljuk, hogy a támogatások még hangsúlyosabban igyekezzenek ellensúlyozni korunk olvasásellenes tendenciáit, segítsenek az igényes, nem magazinjellegű írott sajtónak fennmaradni a virtuális szórakoztatóipar, a felszínes és ellenőrizetlen internetes játékok, filmek, tartalmak özönében."

„A magyarországi közpénzből történő támogatások odaítélését szakmai alapokra kell helyezni, a döntéshozatalt, pl. az értékelési kritériumokat pedig átláthatóvá és ellenőrizhetővé (pl. Bethlen Gábor Alap, NKA, stb.). Amíg ez nem történik meg, nem is látjuk értelmét a pályázásnak."

„Az átláthatóság, illetve a döntések szakmai alapokra helyezése lenne fontos. Ne a »baráti«, hanem a jól megírt pályázatok nyerjenek, figyelembe véve az adott médiatermék eddigi teljesítményét is."

Így néz ki az erdélyi magyar sajtó 2016 végén. Hogy a következő hasonló felmérés érzékelhetően biztatóbb eredményeket hozzon, ahhoz az erdélyi szakmai és médiapiaci mentalitás, illetve a romániai és magyarországi finanszírozási–pályáztatási rendszer és lebonyolítás ugrásszerű javulására lenne szükség. Ami már-már a teljes paradigmaváltás határát súrolja.

Mohácsek Magdolna

A romániai magyar nyelvű média jogi szabályozása

1. Általános jogi keretek

A média egyre jelentősebb szerepet tölt be társadalmunkban számos funkciója által: tájékoztatás, ismeretterjesztés, szórakoztatás, valamint a három hatalmi ág, a törvényhozás, a végrehajtó hatalom és az igazságszolgáltatás ellenőrzése révén.A média meghatározó szerepe kapcsán egy demokratikus társadalomban egyre fontosabbá válik az anyanyelvű média biztosításának és működésének kérdése. Az anyanyelven történő információszerzés és -terjesztés biztosítása alapvető fontosságú a nemzeti kisebbségek számára, hiszen jelentősen hozzájárul a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek kulturális és nyelvi identitása megőrzésének és fejlesztésének biztosításához, a nemzeti kisebbségek fennmaradásához. A kisebbségi nyelvek megjelenésének helye, ideje és módja a médiában létfontosságú ezek védelme szempontjából, napjainkban egyetlen nyelv sem tud fennmaradni a tömegkommunikáció új formáihoz való hozzáférés nélkül.[1]

Az anyanyelvű információszerzés és terjesztés elemzésében a kiindulópontot a *Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló Keretegyezmény* (továbbiban: Keretegyezmény) képezi – amelyet Románia 1995-ben ratifikált[2], és ezáltal az alkotmány értelmében a belső jogrend részét képezi[3].

A Keretegyezmény 9. cikke értelmében az aláíró felek elismerik, hogy minden, valamely nemzeti kisebbséghez tartozó személynek a véleménynyilvánítási szabadsága magába foglalja a véleményalkotás szabadságát és az információk, az eszmék megismerésének és közlésének szabadságát a kisebbség nyelvén, országhatárokra tekintet nélkül és hatósági szerv beavatkozása nélkül. Továbbá, a feleknek biztosítaniuk kell, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket ne érje hátrányos megkülönböztetés a tömegkommunikációs eszközökhöz való hozzájutásban, a rádió adások és televíziós sugárzások, vagy moziválallkozások megindításához szükséges – hátrányos megkülönböztetéstől mentes és objektív kritériumokon alapuló – engedélyezési eljárások betartása mellett.

Aláíró félként Románia vállalta, hogy nem akadályozza a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket a nyomtatott tömegkommunikációs eszközök létrehozásában és használatában,

---

1 Chiriță Radu – Anca Săndescu: Analiza actelor normative privind drepturile minorităților naționale în România. In Salat Levente (ed.): *Politici de integrare a minorităților naționale din România. Aspecte legale și instituționale într-o perspectivă comparată*. Cluj-Napoca, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2008. 106–107.; Council of Europe. Explanatory Report to the European Charter for Regional or Minority Languages. Strasbourg, 1992. 17.
https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cb5e5

2 33/1995. számú törvény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, Strasbourgban 1995. február 1-jén megkötött Keretegyezmény ratifikálásáról, 82/1995. sz. Hivatalos Közlöny.

3 Az Alkotmány 11. cikkének 2. bekezdése szerint a Parlament által ratifikált nemzetközi szerződések a törvény értelmében a belső jogrend részét képezik.

továbbá megkönnyíti a tömegkommunikációs eszközökhöz való hozzájutást a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyek számára, ezzel is előmozdítva a toleranciát és lehetőséget teremtve a kulturális sokszínűségnek.

A Keretegyezményhez hasonló szellemben, a *Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája* (továbbiakban: Karta) már a bevezető részben megfogalmazott célok és elvek szintjén kijelenti, hogy a nyelvi csoportok közötti kölcsönös megértés elősegítése érdekében az oktatás és képzés, valamint a tömegtájékoztatás célkitűzéseinek tartalmazniuk kell a regionális vagy kisebbségi nyelvek iránti tisztelet, megértés és tolerancia elvét.

A Kartát aláíró minden tagállam kötelessége, hogy a Kartát elfogadó törvényben megjelölje, hogy mely rendelkezéseket alkalmazza a különböző kisebbségi vagy regionális nyelvek számára. Románia 2007-ben ratifikálta a Kartát[4], az elfogadó törvény a magyar nyelv számára tartalmaz a legtöbb kötelezettségvállalást. Az 5. cikk e) pont sorolja fel mindazon kötelezettségeket, amelyeket Románia vállalt a magyar nyelv kapcsán. A tömegtájékoztatási eszközökre vonatkozó 11. cikkből a magyar nyelv esetében az 1. bekezdés a)–(ii), b)–(i), c)–(i), d), e)–(i), f)–(i), g) pontjait, valamint a 2. és 3. bekezdéseket választotta ki Románia.

Ennek értelmében Románia felvállalta, hogy bátorítja és/vagy megkönnyíti (de nem biztosítja) legalább egy-egy, a regionális vagy kisebbségi nyelveken sugárzó közszolgálati rádióállomás és televíziós csatorna létesítését; továbbá bátorítja és/vagy megkönnyíti regionális vagy kisebbségi nyelvű audiovizuális műalkotások készítését és terjesztését; bátorítja és/vagy megkönnyíti legalább egy, regionális vagy kisebbségi nyelveket használó sajtóorgánum létesítését és/vagy fenntartását; támogatja regionális vagy kisebbségi nyelveket használó tömegtájékoztatási eszközök számára újságíróknak és egyéb személyzetnek a képzését. Ugyanakkor Románia vállalta, hogy fedezi a regionális vagy kisebbségi nyelveket használó tömegtájékoztatási eszközök többletköltségeit, amennyiben a tömegtájékoztatás pénzügyi támogatását általában lehetővé teszik a törvények.

Továbbá, aláíró félként az ország azt is vállalta, hogy biztosítja a szomszédos országokból egy regionális vagy kisebbségi nyelvvel azonos vagy hasonló nyelven készült rádió- és televízióadások közvetlen vételének szabadságát, és nem támaszt akadályt a szomszéd országok ilyen nyelvű rádió- és televízióadásainak továbbsugárzása elé. Ugyanakkor Romániának gondoskodnia kell arról, hogy az írott sajtót illetően ne tevődjön semminemű korlátozás egy regionális vagy kisebbségi nyelvvel azonos vagy ahhoz hasonló nyelven gyakorolt szólásszabadság és az információáramlás szabadsága elé. Az említett szabadságjogok gyakorlása nem sértheti a nemzetbiztonságot, a területi integritást vagy a közbiztonságot, a közrend védelmét és a bűncselekmények elkövetésének megakadályozását, az egészség vagy a közerkölcs védelmét, mások jó hírnevének és jogainak védelmét, bizalmas jellegű információk kiszivárgásának megakadályozását, vagy az igazságszolgáltatás tekintélye és pártatlanságának biztosítása érdekében a törvény által előírt, egy demokratikus társadalomban szükséges eljárási szabályokat, feltételeket, korlátozásokat vagy szankciókat.

Nem utolsósorban, a tömegtájékoztatási eszközök szabadságát és pluralizmusát garantáló testületekben képviselni kell vagy figyelembe kell venni a regionális vagy kisebbségi nyelveket használók érdekeit.

4 282/2007. számú törvény a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek – Strasbourgban, 1992. november 5-én elfogadott – Európai Kartájának ratifikálásáról, 752/2007. sz. Hivatalos Közlöny.

A nemzetközi egyezményekhez hasonlóan, *Románia Alkotmánya*[5] is kimondja a gondolatok, vélemények, alkotások tömegkommunikációs eszközökkel való kifejezésének szabadságát (30. cikk). A sajtószabadság magában foglalja a kiadványok szabad alapítását, egyetlen kiadványt sem lehet betiltani.

Az Alkotmány 31. cikkének értelmében a közhatóságok kötelesek biztosítani az állampolgárok helyes tájékoztatását úgy a közügyekről, mint a magánérdekű kérdésekről, a közérdekű információkhoz való hozzáférés jogát pedig nem lehet korlátozni. A közvélemény helyes tájékoztatása a közszolgálati és magán tömegtájékoztatási eszközök kötelezettsége is. Az Alkotmány ugyanakkor kimondja a közszolgálati rádió és televízió önállóságát is, ezeknek biztosítaniuk kell a különböző jelentős társadalmi és politikai csoportok számára a műsorszolgáltatásban való megjelenés jogát.

2. Az audiovizuális média szabályozása

A média területén belül a romániai jogszabályok legrészletesebben és legszigorúbban az audiovizuális média működését szabályozzák a *2002-ben elfogadott 504. számú médiatörvény*[6], valamint a közszolgálati műsorszolgáltatók működését szabályozó *41/1994. számú törvény*[7] révén.

A médiatörvény jelentős változásokat szenvedett a 2008–2009-es években, az Európai Parlament és a Tanács 2007/65/EK számú Audiovizuális Médiaszolgáltatásokról szóló Uniós Irányelve gyakorlatba ültetésének periódusában[8]. Az irányelv az új technológiák fejlődésére adott válasz, és megteremti valamennyi audiovizuális médiaszolgáltatás szabályozási keretének feltételeit, egységes szabályokat biztosítva mind a klasszikus analóg és digitális televízió, mind az élő streaming, a webtelevízió és a közel igény szerint lekérhető videó számára.

A médiatörvény 40. cikke tiltja olyan adások közvetítését, amelyekfaj, vallás, nemzetiség, nem vagy szexuális orientáció miatt gyűlöletre uszítanak. Továbbá, a 29. cikk értelmében, a kereskedelmi közlemények nem tartalmazhatnak semmilyen faji, nemi, nemzetiségi, vallási alapú hátrányos megkülönböztetést. Az említett cikkek előírásait megsértő műsorok készítése és sugárzása kihágásnak minősül és 10.000 lejtől 200.000 lejig terjedő pénzbírsággal sújtható. A büntetés kiszabásakor figyelembe kell venni a cselekmény súlyosságát és következményeit, valamint az előző egy évben kiszabott korábbi büntetéseket. Amennyiben a Tanács megítélésében az adott cselekmény nem súlyos, nyilvános felszólítást intézhet a törvény betartására (90. cikk).

A Román Televíziótársaság és a Román Rádiótársaság működését szabályozó 41/1994. számú törvény is leszögezi, hogy a sugárzott adások nem lehetnek a nemzeti, faji, osztály- vagy vallási gyűlöletre való buzdítás, valamint a megkülönböztetésre, területi szeparatizmusra vagy nyilvános erőszakra való uszítás eszközei (5. cikk). Ugyanakkor az adások nem sérthetik a személyek méltóságát, személyes életét és jó hírnevéhez való jogát.

5 Románia Alkotmánya – Újraközzététel (2003), 767/2003. sz. Hivatalos Közlöny.

6 504/2002. számú médiatörvény, 534/2002. sz. Hivatalos Közlöny.

7 41/1994. számú törvény a Román Rádiótársaság és a Román Televíziótársaság szervezetéről és működéséről – Újraközzététel (1999), 636/1999. sz. Hivatalos Közlöny.

8 A médiatörvény ez irányú módosításait a 181/2008. számú sürgősségi kormányrendelet eszközölte (2008/809. sz. Hivatalos Közlöny), amelyet utólagos módosításokkal a 333/2009. számú törvény hagyott jóvá (790/2009. sz. Hivatalos Közlöny).

A médiatörvény 10. cikk 3. bekezdés f) pontja értelmében biztosítani kell a román nyelv és kultúra mellett a nemzeti kisebbségek kultúrájának és nyelvének a védelmét is, ez pedig az audiovizuális szolgáltatásokat szabályozó hatóság feladata. Hatáskörében a hatóság határozatokat hozhat, többek között, a közvélemény pontos tájékoztatása és a vélemények pluralizmusának biztosítására, a faji, nemi, nemzetiségi, vallási diszkriminicióellenes politikák területén, valamint a nemzeti kisebbségek nyelvének helyes használatáról is (17. cikk 1. bekezdés d) 2., 3. és 7. pontok).

Hasonlóképpen, a közszolgálati műsorszolgáltatók tevékenységét szabályozó törvény 4. cikke a közszolgálati műsorszolgálatok kötelezettségei közé sorolja a nemzeti kisebbségek által létrehozott kulturális és tudományos értékek érvényesítésének biztosítását. A törvény 15. cikkének a) pontja értelmében a közszolgálati televízió és rádió tevékenységi körébe tartoznak a román nyelvű adások sugárzása mellett a nemzeti kisebbségek nyelvén vagy más nyelveken készült tájékoztató, kulturális, nevelő és szórakoztató műsorok sugárzása is. Továbbá, a 7. cikk 3. bekezdése előírja, hogy a sugárzott európai műveknek legkevesebb 30%-nak román (hazai) alkotásnak kell lennie, beleértve a nemzeti kisebbségek sajátos alkotásait is.[9]

Kisebbségi szempontból nagyon fontos előírás a műsorterjesztők kötelezettsége a kisebbségi nyelvű programszolgáltatások nyújtására, amennyiben ezek egy adott településen jelentős számarányban élnek. A médiatörvény 82. cikkének 4. bekezdése kimondja, hogy azokban a helységekben, ahol valamely nemzeti kisebbség eléri vagy meghaladja a 20%-os lakosság számarányt, a szolgáltatók kötelesek az illető nemzeti kisebbség nyelvén sugárzó programszolgáltatásokat is biztosítani. Az Országos Audiovizuális Tanács 2016-os éves tevékenységi beszámolója szerint a Maros, Hargita, Kovászna, Szatmár, Bihar és Kolozs megyei szolgáltatók, ahol a magyar lakosság eléri a 20%-os küszöböt, kötelesek bevezetni kínálatukba a magyar nyelvű Erdély TV műsort.[10]

A *román nyelv használatára vonatkozó 500/2004. számú törvény* (nyelvtörvény)[11], többek között szabályozza a román televízióadók által közvetített idegen nyelvű műsorok sugárzásának módját, implicite beleértve a nemzeti kisebbségek nyelvén készült műsorokat is. Ezeket kötelező módon feliratozni kell román nyelven, illetve sürgősségi esetekben szimultán fordítást kell alkalmazni. Ugyanezt a szabályt kell alkalmazni a külföldi csatornák által román audiovizuális licenc alatt működő idegen nyelvű műsorok sugárzása esetében is. Kivételt képeznek az élőben közvetített televíziós műsorok, valamint a helyi és regionális televíziók vallási, néprajzi és szórakoztató műsorai.

Amint láttuk, a médiatörvény megemlíti a nemzeti kisebbségek által létrehozott kulturális és tudományos értékek érvényesítését és a nemzeti kisebbségek kultúrájának és nyelvének a védelmét, továbbá előírja a nemzeti kisebbségeknek szóló műsorok sugárzását, ehhez azonban nem rendel számszerűsített kvótákat.[12]

9 A cikket a 124/1998. számú törvény módosította, az eredeti szöveg a román alkotásoknak 40%-os számarányt írt elő és nem tett említést a nemzeti kisebbségek műveiről. 124/1998. számú törvény a Román Rádiótársaság és a Román Televíziótársaság szervezetéről és működéséről szóló 41/1994. számú törvény módosításáról és kiegészítéséről, 227/1998. sz. Hivatalos Közlöny.

10 Consiliul Naţional al Audiovizualului. Raportul de activitate pe anul 2016. 2016. 34. http://www.cna.ro/IMG/pdf/_Raportul_de_activitate_al_CNA_pe_anul_2016.pdf

11 500/2004. számú törvény a román nyelv használatáról hivatalos helyeken, a közönségkapcsolatban és közintézményekben, 1067/2004. sz. Hivatalos Közlöny.

12 Polyák Gábor. *A média szabályozása Romániában*. *AKTI Füzetek 50*. Budapest, AKTI, 2010. 25. http://www.akti.hu/dok/fuzet50.pdf

Az alábbiakban bemutatjuk a közszolgálati rádió és televízió csatornái által, valamint a kereskedelmi adók által sugárzott magyar nyelvű adások helyzetét.

A *Román Rádiótársasághoz* tartozó regionális közszolgálati rádióadók közül a Bukaresti Rádió, a Kolozsvári Rádió, a Marosvásárhelyi Rádió, a Temesvári Rádió és a Resicabányai Rádió sugároznak magyar tartalmat is.

A Bukaresti Rádió magyar nyelvű adása a Román Rádiótársaság keretében működő Nemzeti Kisebbségek Szerkesztőségében készül. Erdély egész területén és Bukarest környékén fogható a heti 380 perc magyar adás, hétfőtől szombatig 15:00–16:00 óra között, vasárnap pedig 10:00–10:20 óra között.

A közszolgálati rádió történetében kiemelkedő eseménynek számít, hogy 2016 novemberétől a Kolozsvári Rádió majdnem 24 órás magyar nyelvű műsort közvetít (napi 20 perc ukrán adás sugárzása mellett). A 24 órás adás csak Kolozsváron fogható a 98,8 FM frekvencián.[13] A Kolozsvári Rádió napi négy óra magyar adást sugároz olyan frekvenciákon, amelyek minden hallgatója számára elérhető, néhány kisebb hatósugarú frekvencián pedig hétfőtől szombatig hét órás, vasárnap pedig négy órás magyar adást közvetít.

A Marosvásárhelyi Rádió volt az első, amely 2013 tavaszától majdnem egész napos műsoridőben, hétköznaponként napi 15 órában, hétvégén pedig 13, illetve 14 órában magyar nyelven sugárzott. 2017-ben a hétvégi műsoridőt további 4 órával növelték, jelenleg szombaton 15 órát, vasárnap pedig 16 órát sugároz magyarul.

A Temesvári Rádió minden nap egy órát, míg a Resicabányai Rádió hetente fél órát közvetít magyar nyelven.

A közszolgálati *Román Televíziótársaság* jelenleg hat csatornával (TVR1, TVR2, TVR3, TVR International, TVR Moldova, TVR HD), valamint hat regionális stúdióval (Kolozsvár, Marosvásárhely, Temesvár, Jászvásár, Craiova, Chişinău) rendelkezik. A csatornák különböző specifikus tartalmakkal rendelkeznek és más-más célcsoportnak szólnak. A TVR1 általános tematikájával minden kategóriát próbál megszólaltatni, aktuális témákkal foglalkozik: hírek, tájékoztató műsorok, beszélgető show-k, jelentős események élő közvetítése révén. A TVR2 célja inkább a szórakoztatás, elsősorban filmeket, szórakoztató műsorokat közvetít. A TVR3 a regionális stúdiók produkcióit és kulturális tartalmakat sugároz. A TVR International a határon túli román közönség részére közvetít lényeges információkat Romániáról, míg a TVR Moldova a Pruton túli moldovaikat szólítja meg. A TVR HD 2009-től nyújt High Definition tartalmat a többi TVR csatorna produkciói, valamint a külföldről vásárolt produkciók közül.

Az előző évekhez hasonlóan, a TVR magyar szerkesztősége 2016 októberéig heti 290 perc magyar adást közvetítet a TVR1, TVR2 és TVR3 csatornákon, ezt követően az adásidő 8 perccel nőtt: megszűnt a csütörtöki adás, viszont nőtt a hétfői és keddi adásidő.[14]

Az adásokat teljes egészében román nyelvű felirattal látják el, így ezek célcsoportjai a magyar nemzetiségűek mellett, a román ajkú lakosság, valamint a többi nemzeti kisebbség is. Az adásokat a déli és kora délutáni órákban sugározzák, a TVR1 hétfőn társadalmi és politikai témákkal, kedden kulturális vonatkozású témákkal foglalkozik (15:10–17:00, tényleges

13 Societatea Română de Radiofuziune. Raport de activitate. 2016. 35.
http://srr.ro/files/cariere/SRR-raportanual2016ROMpreview.pdf

14 Societatea Română de Televiziune. Raport de activitate. 2016. 31.
http://media.tvrinfo.ro/media-tvr/other/201704/raport-activitate_88799800.pdf

adásidő 100-100 perc), a TVR2 csütörtökön kulturális tartalmat, pénteken életmóddal kapcsolatos műsort közvetít (14:30–15:00, tényleges adásidő 24-24 perc), a TVR3 péntekenként pedig ismétléseket sugároz (11:30–12:30, tényleges adásidő 48 perc). Az alacsony nézettségű idősávokban való műsorszórás problémáját a magyar szerkesztőség azzal próbálja orvosolni, hogy elérhetővé teszik honlapukon (magyaradas.tvr.ro, valamint magyaradas.ro) a teljes adást, a közvetítés után max. 90 perc múlva,[15] azonban ez a megoldás sem elérhető minden potenciális néző számára.

A regionális stúdiók közül a kolozsvári, marosvásárhelyi és temesvári stúdiókban van magyar nyelvű adás.

A TVR Cluj heti 559 óra 27 percnyi magyar adást sugároz, ami a teljes adásidő 13%-át teszi ki.[16] A magyar adások legnagyobb része kulturális tartalmat mutat be (24%), ezt követik a hírek és sport, valamint a társadalmi, közösségi tartalmak (17-17%), az oktatás, egészségügy, gyerekek témaköre (16%), dokumentumfilmek, zene, szabadidő (14%), szórakozás (6%) és reklám (6%).[17]

A marosvásárhelyi stúdió adásainak 50%-a magyar nyelvű, 19 magyar nyelvű adást közvetít. A kisebbségekkel foglalkozó szerkesztőség napi 360 perces műsort sugároz reggeli és délutáni órákban kisebbségi nyelveken (07.00–10.00 és 15.00–18.00). A szombati 60 perces német adást leszámítva, a többi magyar nyelvű adás.[18]

A temesvári stúdió 117 óra adásidőt szán a nemzeti kisebbségek számára, ebből 46,80 órát a magyar nyelvű adásoknak különít el, amiből a TVR3 41,60 órát közvetít.[19]

A Keretegyezmény Tanácsadó Bizottsága által a harmadik jelentési periódusban megfogalmazott szakértői vélemény szerint a hatóságoknak további intézkedéseket kell hozniuk a nemzeti kisebbségeknek szentelt rádió- és televízióadásokhoz való hozzáférés biztosítására érdekében, és főként a megfelelő idősávokban nyújtott megfelelő adások szolgáltatása céljából.[20]

Hasonlóképpen, a Karta alkalmazására vonatkozó, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség és a Mikó Imre Jogvédelmi Szolgálat által készített jelentés, valamint a Keretegyezmény végrehajtását elemző, a Romániai Magyar Demokrata Szövetség által 2016-ban benyújtott árnyékjelentés, majd az azt kiegészítő 2017-es jelentés szerint is problematikus az, hogy a közszolgálati televízióban csak napi néhány órás a magyar tartalom, az adásokat pedig a legalacsonyabb nézettségű idősávokban, a déli és kora délutáni órákban, vagyis többnyire munkaidőben szórják, így a magyar közösség jelentős része, az aktív lakosság és a diákok nem nézhetik az adásokat. Az adásidő szempontjából a kolozsvári közszolgálati rádió lenne a kö-

15 Uo.

16 Societatea Română de Televiziune. Raport de activitate. 2015. 34.
http://media.tvrinfo.ro/media-tvr/other/201604/raport-activitate-2015_97554500.pdf
Mivel a Román Televíziótársaság 2016-os jelentése nem tartalmazza a területi stúdiók kisebbségi nyelvű adásainak statisztikáját, ezért a 2015-ös adatokkal dolgoztunk.

17 Uo., 72.

18 Uo., 74.

19 Uo., 73.

20 Council of Europe, Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Third Opinion on Romania. Strasbourg, 2012. 24.
https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008c6a3
A Tanácsadó Bizottság küldöttsége 2017 áprilisában látogatott Romániába, a következő jelentés a helyszíni látogatást követően jelenik meg.

vetendő példa: egy 24 órán át magyar nyelven közvetítő közszolgálati televízió[21] úgy, ahogy azt a Szakértői Bizottság is javasolta már a 2012-es jelentésében.[22] A rövid adásidő és a nem megfelelő idősávok, valamint az ezek miatt kialakuló alacsony nézettségi szint befolyásolják és korlátozzák a közvetítések tartalmát és minőségét is, ezeknek többnyire általános jellegűnek kell lenniük, nagyrészt kulturális és vallási eseményekre, hagyományokra irányulnak, mintsem hírközlésre, tájékoztatásra, gazdasági, politikai és társadalmi elemzésekre.[23]

A műsorszórás technikai kivitelezése szintén problematikus, ugyanis a regionális műsorokat analóg rendszerben sugározzák, hagyományos TV antennákat pedig már egyre kevesebben használnak, továbbá nem ellenőrizhető, hogy a regionális műsorok bekerülnek-e a kábeltelevíziók programjába.[24]

A jelentések szerint mind a rádió, mind a televízió magyar szerkesztőségének működése nehézkes, a szerkesztőségek nem rendelkeznek önállósággal és saját költségvetéssel, aránytalanul kevés támogatást kapnak, nincs megfelelő anyanyelvű szakmai továbbképzés.[25]

Ami a *kereskedelmi rádiók* helyzetét illeti, bármilyen nyelven lehet kereskedelmi rádiókat működtetni, a törvény által előírt engedélyezési eljárások betartása mellett. 2016-ban 596 érvényes audiovizuális engedéllyel rendelkező rádió működött, amelyek 178 cég tulajdonában vannak és 179 település között oszlanak meg. Ezek közül összesen 30 rádió sugároz magyar tartalmat (is). Kovászna, Hargita, Kolozs, Máramaros, Szatmár, Szilágy és Bihar megyékben

21 RMDSZ, Mikó Imre Jogvédő Szolgálat. „Jelentés az 1992. november 5-én Strasbourgban elfogadott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának ratifikálásával Románia által a magyar nyelv védelmére és használatára vonatkozóan tett vállalásokkal kapcsolatos problémákról." Kolozsvár. 2016. 33.
http://www.rmdsz.ro/uploads/fileok/dok/Arnyekjelentes_Regionalis_Kisebbsegi_Nyelvek_Europai_Kartaja_RMDSZ.pdf
Democratic Alliance of Hungarians in Romania. Addendum to the Parallel Report for the Advisory Committee of Experts to the Framework Convention for the Protection of National Minorities. In response to the country report submitted by Romania in 4th monitoring round in the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Cluj-Napoca, 2017. 18.
http://rmdsz.ro/uploads/fileok/dok/addendum_parallelriport_2017_04_03.pdf

22 Council of Europe. Report of the Committee of Experts on the application of the Charter in Romania. Strasbourg, 2012. 85.
https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806db957

23 Zbranca Rarița: Utilizarea limbilor minoritare în mass-media. In Căluşer Monica (ed.): *Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare în România. Între norme şi practici*. Cluj-Napoca: Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2009. 98. 119.
http://www.edrc.ro/docs/docs/carta/Carta-Europeana-partea2.pdf

24 RMDSZ, Mikó Imre Jogvédő Szolgálat. „Jelentés az 1992. november 5-én Strasbourgban elfogadott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának ratifikálásával Románia által a magyar nyelv védelmére és használatára vonatkozóan tett vállalásokkal kapcsolatos problémákról." Kolozsvár. 2016. 33–34.
http://www.rmdsz.ro/uploads/fileok/dok/Arnyekjelentes_Regionalis_Kisebbsegi_Nyelvek_Europai_Kartaja_RMDSZ.pdf

25 RMDSZ, Mikó Imre Jogvédő Szolgálat. „Jelentés az 1992. november 5-én Strasbourgban elfogadott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának ratifikálásával Románia által a magyar nyelv védelmére és használatára vonatkozóan tett vállalásokkal kapcsolatos problémákról." Kolozsvár. 2016. 35–36.
http://www.rmdsz.ro/uploads/fileok/dok/Arnyekjelentes_Regionalis_Kisebbsegi_Nyelvek_Europai_Kartaja_RMDSZ.pdf
Democratic Alliance of Hungarians in Romania. Parallel Report for the Advisory Committee of Experts to the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Cluj-Napoca, 2016. 32–33.
http://www.dahr.ro/uploads/fileok/dok/report_kk_05_04_EN-1.pdf

léteznek olyan programszolgáltatások, amelyek kizárólag magyar nyelven közvetítenek.[26] A magyar nyelvű magán rádióadók kapcsán az egyik legnagyobb problémát azt jelenti, hogy ezek nem fednek le minden olyan földrajzi területet, ahol magyarajkúak élnek, a rádiók hatósugara többnyire csak egy településre és esetleg annak közvetlen közelére terjed, így a vidéki lakosság, valamint a szórványban élők nem, vagy kis arányban, férnek hozzá ezekhez.[27] A földrajzi probléma kiküszöbölésére megoldást jelenthet a rádiók internetes közvetítése, azonban ez sem elérhető mindenki számára. A magyar kereskedelmi rádiók és rádióhálózatok számára kiemelkedő jelentőségű a 2007 óta sugárzó Erdély FM, amely számos közérdekű műsort gyártott különböző megyékben működő kereskedelmi rádiók számára. A jelenleg Csíkszeredában és Marosvásárhelyen sugárzó rádió célja az, hogy a közeljövőben regionális rádióvá váljon.

A 407 érvényes engedéllyel rendelkező *kereskedelmi televíziós programszolgáltatás* közül 17 sugároz kizárólag magyar nyelven (ezek közül 6 csak videotext szolgáltatás), 12 programszolgáltatás pedig magyar nyelvű adásokat is sugároz a más nemzeti kisebbségek nyelve és a román nyelv mellett.[28] Ebben az esetben is többnyire a magyar többségű településeken működő helyi adókról van szó. Kivételt képez a 2008-ban induló Erdélyi Magyar Televízió, amely kezdetben csak Marosvásárhelyen volt fogható, majd több jelentős magyar lakossággal rendelkező megyében elérhetővé vált, és a felvállalt célkitűzés szerint Románia egész területén fogható lesz.

Ami a korábban bemutatott *közintézmények vezető testületeit* illeti, az audiovizuális szolgáltatásokat szabályozó hatóság, valamint közszolgálati rádió és televízió vezetését ellátó igazgató tanácsokban is szerepet kapnak a nemzeti kisebbségek képviselői. Az Országos Audiovizuális Tanács egy parlamenti ellenőrzés alatt levő független hatóság, amely a közérdek védelmét szolgálja az audiovizuális szolgáltatások területén. A Tanács 11 tagból áll, akiket a Parlament nevez ki hat éves mandátumra. Ezekből hármat javasol a Szenátus, hármat a Képviselőház, kettőt az államelnök, hármat pedig a Kormány. Bár a médiatörvény nem írja elő, hogy a Tanács tagjai között a nemzeti kisebbségek képviselőinek is kell szerepelniük, az intézmény fennállása alatt mindig volt kisebbségi képviselő a testületben. A jelenlegi 2012-2018-as mandátumra is a Szenátus javaslatára magyar nemzetiségi tagot és helyettes tagot is megszavazott a Parlament. A kinevezés a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartája szellemében történik, hiszen, amint már említettük, a tömegtájékoztatási eszközökre vonatkozó 11. cikk 3. bekezdése is előírja, hogy a tömegtájékoztatási eszközök szabadságát és pluralizmusát garantáló testületekben képviselni kell vagy figyelembe kell venni a regionális vagy kisebbségi nyelveket használók érdekeit.

A közszolgálati rádió és televízió vezetését ellátó *igazgató tanácsok* tagjait a parlamenti csoportok (8 tag), a kormány (1 tag), az államelnök (1 tag), a közszolgálati rádió és televízió alkalmazottai (2 tag), valamint a nemzeti kisebbségek parlamenti csoportjai (1 tag) javaslatára a Szenátus és a Képviselőház együttes ülésén szavazzák meg négy éves időtartamra. A jelenleg működő igazgató tanácsok[29] egy-egy tagját a magyar kisebbséget képviselő RMDSZ jelölte.

26 Consiliul Naţional al Audiovizualului. Raportul de activitate pe anul 2016. 2016. 20–21.
http://www.cna.ro/IMG/pdf/_Raportul_de_activitate_al_CNA_pe_anul_2016.pdf
27 Rariţa i. m. (23. lj.) 104.
http://www.edrc.ro/docs/docs/carta/Carta-Europeana-partea2.pdf
28 Consiliul Naţional al Audiovizualului. Raportul de activitate pe anul 2016. 2016. 28.
http://www.cna.ro/IMG/pdf/_Raportul_de_activitate_al_CNA_pe_anul_2016.pdf
29 http://www.tvr.ro/consiliul-de-administratie_27.html#view,
http://www.srr.ro/RadioRomania/Consiliul_de_administratie-18

A területi stúdiók vezetését saját vezető bizottságok látják el, amelyeket a rádió és televízió társaság igazgató tanácsai neveznek ki. A területi stúdiókat vezető struktúrákat szabályozó 35. cikk előírja a nemzeti kisebbségek adásai szerkesztőinek jelenlétét azon stúdiók vezető bizottságaiban, amelyek rendelkeznek ilyen jellegű adásokkal.[30]

A *médiatartalom részletes szabályozását* az Országos Audiovizuális Tanács audiovizuális tartalmat szabályozó kódexe tartalmazza. Jelenleg az utólagosan többszörösen módosított 220/2011. számú határozat[31] által elfogadott kódex van érvényben[32].

A Tanács kódexe kiemelt fontosságot tulajdonít a gyermekvédelem területének, a rendelet szabályozza a kiskorúak számára ajánlott műsorok idősávját, valamint a kiskorúak megjelenésének feltételeit a hírekben, vitákban. Ugyanakkor a rendelet tiltja a pejoratív, rágalmazó/becsmérlő vagy diszkriminatív utalásokat a kiskorúak etnikai származására, nemzetiségére, fajára, vallására és esetleges fogyatékosságára (11. cikk).

A műsorszolgáltatásokban tiltott a nemzeti, faji, vallási gyűlöletre való uszítás bármilyen formája, továbbá a diszkriminációra, valamint emberiség elleni vagy háborús bűncselekmények elkövetésére való uszítás. Ugyancsak tiltottak a rasszista, antiszemita vagy xenofób megnyilvánulások. Tilosak továbbá, az általánosító lebecsmérlő közlések valamely etnikai, nemzetiségi, vallási csoportról vagy személyről az adott csoporthoz való tartozása kapcsán.[33]

Románia Büntetőtörvénykönyve[34] értelmében bűncselekménynek számít a gyűlöletre vagy hátrányos megkülönböztetésre való uszítás, amely 6 hónaptól 3 évig terjedő börtönbüntetéssel vagy pénzbírsággal sújtható.

Az elmúlt években aggasztóan nőtt a magyar kisebbség elleni gyűlöletbeszéd és diszkriminatív közlések mértéke a román médiában. Ezek többnyire politikusok, véleményvezérek és újságírók közlései, főként választásokat megelőző periódusokban, valamint a sporteseményeken, meccseken elhangzott gyűlöletbeszédről való közvetítések és beszámolók. Sajnálatos módon sok esetben ezeket a cselekményeket nem követte szankció.[35]

Az audiovizuális tartalmat szabályozó kódex külön fejezetet szentel a pontos tájékoztatás és a pluralizmus biztosításának. A témákról, cselekményekről vagy eseményekről szóló közléseknek pontosnak kell lenniük, ezeket pártatlanul és jóhiszeműen kell bemutatni; világos különbséget kell tenni a tények és vélemények között; a műsorokban biztosítani kell az egyensúlyt, a pártatlanságot és a szabad véleményformálást, a főbb ellentétes vélemények bemutatásával. Továbbá, az etnikai, vallási vagy szexuális kisebbségeket érintő közérdekű problémákat tárgyaló hírműsorok és vitaműsorok keretében kötelező módon be kell mutatni az illető kisebbség nézőpontját is (64–70 cikkek).

Hasonlóképpen a 41/1994. számú törvény 3. cikke is előírja a Román Televíziótársaság és a Román Rádiótársaság azon kötelezettségét, hogy biztosítsa a pluralizmust és a vélemény-

30 Az előírást a 124/1998. számú törvény iktatta be.

31 220/2011. számú határozat az audiovizuális tartalmat szabályozó kódexről, 174/2011. sz. Hivatalos Közlöny.

32 Ezt megelőzően a médiatartalmat a 187/2006. számú határozat szabályozta, 338/2006. sz. Hivatalos Közlöny.

33 A gyűlöletbeszéddel kapcsolatos tilalmak kiegészítését a 220/2011. számú határozatot módosító 63/2017. számú határozat vezette be, 141/2017. sz. Hivatalos Közlöny.

34 286/2009. számú törvény a Büntető Törvénykönyvről, 510/2009. sz. Hivatalos Közlöny.

35 Democratic Alliance of Hungarians in Romania. Addendum to the Parallel Report for the Advisory Committee of Experts to the Framework Convention for the Protection of National Minorities. In response to the country report submitted by Romania in 4th monitoring round in the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Cluj-Napoca, 2017. 15.
http://rmdsz.ro/uploads/fileok/dok/addendum_parallelriport_2017_04_03.pdf

nyilvánítás szabadságát, valamint a közvélemény pontos tájékoztatását. Továbbá, a 14. cikk értelmében a híreket és információkat valósághűen kell közvetíteni, anélkül, hogy bármely hatóság, jogi vagy magánszemély befolyásolhatná azokat; az információkat le kell ellenőrizni és nem szabad elferdíteni. Az utólag pontatlannak bizonyuló információkat ugyanolyan sugárzási feltételek mellett kell helyesbíteni. A közvetített információkért a felelősség adott esetben az adások vagy műsorok szerkesztőire, a szerzőre vagy a közszolgálati műsorszolgáltatóra hárul.

Az objektív tájékoztatásról szóló részletes szabályozás ellenére a gyakorlatban számos olyan eset előfordul, hogy a sajtó szándékosan félretájékoztat, sőt etnikai feszültséget kelt. Ennek egyik legszemléltetőbb példája a román televízió tudósítása a 2016. augusztusi Kolozsvári Magyar Napok esemény keretében szervezett Beatrice koncertről. A tudósítás szerint irredenta rendezvény zajlott le, ahol az együttes kedvező fényben tűntette fel Hitlert és Sztálint, míg a valóságban a kérdéses dal elítélően emlegette ezeket. Az anyagot a kolozsvári regionális stúdió egyoldalúnak tartotta és nem engedte adásba, a központi TVR csatornái viszont háromszor közvetítették, egy olyan képsort is bemutatva, amely nem az aktuális koncertről készült, amiről viszont csak egy rosszul látható felirat jelent meg a képernyőn. Az ügyben a televízió etikai bizottsága egyöntetűen arra a következtetésre jutott, hogy a riport egyoldalú és félrevezető volt, a közszolgálati televízió újságíróinak statútumának több pontját is megszegte, köztük a legfontosabb szakmai kötelezettséget, a tények objektív és pártatlan, az igazságnak megfelelő bemutatását[36].

A közszolgálati műsorszolgáltatók tevékenységét szabályozó törvény 5. cikke értelmében a Román Rádiótársaság és a Román Televíziótársaság adásidejének egy részét fenn kell tartania a parlamentben képviselt politikai pártok számára. Az adásidőt a pártok parlamenti képviseleti aránya szerint határozzák meg, egy bizonyos időegységet számítva minden parlamenti tagnak, beleértve a nemzeti kisebbségek képviselőit is.

A *helyhatósági választásokat szabályozó 115/2015. számú törvény*[37] 66. cikkének 2. bekezdése előírja, hogy a közszolgálati és magán rádió- és televízióadóknak kiegyensúlyozott, méltányos választási kampányt kell biztosítaniuk minden politikai párt, választási szövetség, kisebbségi szervezet és jelölt számára. Míg a parlamenti pártok és független jelöltek számára ingyenes a közszolgálati rádió és televízió szolgáltatásokhoz való hozzáférés, beleértve a területi stúdiókat, a nem parlamenti pártok csak akkor jutnak ingyenes hozzáféréshez a területi stúdiókban, ha az illető területhez tartozó megyék választói körzeteinek legalább 50 százalékában állítottak jelöltlistát – ebben az esetben az adásidő arányos a teljes jelöltlisták számával. Továbbá, az országos közszolgálati szolgáltatásokat azok a nem parlamenti pártok vehetik igénybe, amelyek 15 megye választói körzeteinek 50 százalékában teljes jelöltlistát adtak le. Az adásidő tekintetében a törvény specifikus rendelkezéseket tartalmaz a nemzeti kisebbségek szervezetei esetében: az országos és területi közszolgálati szolgáltatásokat abban az esetben vehetik igénybe, ha nyújtottak be jelöltlistát a megyei választói körzetekben, a műsoridőt pedig a megyei, illetve az országos lakossághoz viszonyított számaránynak meg-

36 Az etikai bizottság következtetései
http://www.tvr.ro/concluziile-comisiei-de-etica-si-arbitraj-in-cazul-reflectarii-in-jurnalele-tvr-a-concertului-trupei-beatrice_17923.html#view?utm_source=foter_ro&utm_medium=link&utm_campaign=foter_ro_201704

37 115/2015. számú törvény a helyi közigazgatási hatóságok megválasztásáról, a helyi közigazgatásról szóló 215/2001. számú törvény módosításáról, valamint a helyi választottak jogállásáról szóló 393/2004. számú törvény módosításáról és kiegészítéséről, 349/2015. sz. Hivatalos Közlöny.

felelően kell meghatározni (68. cikk). Bár úgy tűnik, hogy az előírás kedvez a kisebbségek számára, ez megtévesztő lehet, főleg a kis létszámú kisebbségek esetében. A helyhatósági választásokról kiadott véleményezésében[38] a Velencei Bizottság kritikát fogalmazott meg, azzal érvelve, hogy egyes kisebbségek létszáma annyira alacsony bizonyos megyékben vagy országos szinten, hogy nem valósulhat meg a médiához való tényleges hozzáférés.[39] Ennek orvoslására a Bizottság már 2005-ben javasolta egy bizonyos minimális adásidő biztosításának bevezetését a nemzeti kisebbségek szervezetei számára, ez azonban nem valósult meg.[40] A magán rádió- és televízióadók, beleértve a kábeltelevíziókat is, térítésmentes hozzáférést biztosítanak a politikai pártok, szövetségek, kisebbségi szervezetek és független jelöltek számára a választási jellegű műsorok keretében.

Hasonlóképpen, a *parlamenti választásokra vonatkozó 208/2015. számú törvény*[41] is csak a parlamenti pártok és a független jelöltek számára biztosít térítésmentes hozzáférést a közszolgálati rádió és televízió országos és területi szintű szolgáltatásaihoz. A nem parlamenti pártok esetében a hozzáférés feltétele az, hogy minimum 23 választói körzetben nyújtsanak be teljes jelöltlistát. A parlamenti választások esetében is a nemzeti kisebbségi szervezetek ingyenes hozzáférésben részesülnek, ha nyújtottak be jelöltlistát a megyei körzetekben, az adásidő pedig arányos a megyei, illetve országos számarányukkal (68. cikk). Az adásidő megszabására vonatkozó fent beidézett kritikák érvényesek a parlamenti választások esetében is. A magán rádió- és televízióadók szolgáltatásait azonos díjszabás alkalmazásával veheti igénybe a választásokon induló minden szereplő.

Az *európai parlamenti választásokat szabályozó 33/2007. számú törvény*[42] is ingyenes adásidőt biztosít a választásokon résztvevő politikai pártoknak, kisebbségi szervezeteknek és független jelölteknek a közszolgálati médiához, a magán rádió- és televízióadók pedig ugyanazt az egységárat kell gyakorolják mindegyikük esetében, a közszolgálati adókban megszabott adásidővel arányos módon. Az adásidő 4/5-ödét egyenlő arányban kell elosztani azon politikai pártok, nemzeti kisebbségi szervezetek és választási szövetségek között, amelyek az Európai Parlament tagjai, a fennmaradó 1/5 pedig egyenlően oszlik meg a nem parlamenti pártok, szervezetek, szövetségek, valamint a független jelöltek között (38. cikk).

A közszolgálati rádiónak és televíziónak fontos szerepe van a különböző *nemzeti kisebbségek ünnepeiről* való tájékoztatásban is. Így például, a 279/2015. számú törvény,[43] amely kinyilvánította november 13-át a magyar nyelv napjának, előírja, hogy ezen a napon a helyi önkor-

38 A Velencei Bizottság az időközben hatályon kívül helyezett 67/2004. számú törvényt elemezte, az adásidőre vonatkozó előírásokat viszont változatlanul vette át az újabb helyhatósági választási törvény.

39 Székely István Gergő: Reprezentarea minorităţilor naţionale la nivel local – o evaluare a legislaţiei electorale româneşti pe baza rezultatelor alegerilor locale din 2004 şi 2008. In Salat Levente (ed.): *Politici de integrare a minorităţilor naţionale din România. Aspecte legale şi instituţionale într-o perspectivă comparată*. Cluj-Napoca, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2008. 182.

40 European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Opinion on the Law for the Election of Local Public Administration Authorities in Romania. Strasbourg, 2005. 11. http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2004)040-e

41 208/2015. számú törvény a Szenátus és a Képviselőház megválasztásáról, valamint az Állandó Választási Hatóság szervezetéről és működéséről, 553/2015. sz. Hivatalos Közlöny.

42 33/2007. számú törvény az európai parlamenti választások megszervezéséről és lebonyolításáról – Újraközzététel (2012), 627/2012. sz. Hivatalos Közlöny.

43 279/2015. számú törvény a magyar nyelv napjának bevezetéséről, 852/2015. sz. Hivatalos Közlöny.

mányzatok által is támogatható kulturális eseményeket szerveznek, és ezekről a közszolgálati rádió és televízió is közvetíthet.

A kétezres évek második felétől Románia számos jogszabályt fogadott el a különböző kisebbségek és kisebbségi nyelvek ünnepének elismeréséről. Az első ilyen jellegű intézkedéseket Románia az „anyaországgal" nem rendelkező kisebbségek számára szabályozta:[44] roma etnikum ünnepe, tatár etnikum ünnepe, tatár nyelv ünnepe. Később, 2014-től kezdődően több kisebbségi nyelv ünnepéről született jogszabály (cseh, szlovák, szerb, török)[45]. A jogszabályok szövegezése következetlen a közszolgálati rádió és televízió tájékoztatási kötelezettségére vonatkozóan, esetenként kötelező vagy opcionális a rendezvényekről való tájékoztatás.

A korábban részletesen tárgyalt 504/2002. számú médiatörvény, valamint a Román Televíziótársaság és a Román Rádiótársaság működését szabályozó 41/1994. számú törvény mellett, a *mozgóképről szóló 39/2005. számú kormányrendelet*[46] és a *148/2000. számú reklámtörvény*[47] is tartalmaz kisebbségi vonatkozású előírásokat.

A mozgóképre vonatkozó kormányrendelet 2. cikke a filmtevékenység szabályozásának fő célkitűzései közé sorolja a nemzeti kulturális identitásnak és a romániai nemzeti kisebbségek identitásának érvényre juttatását, mozifilmek előállításával és ezeknek a nemzetközi értékrendbe való bevezetésével. Továbbá, a Filmművészeti Pénzalap által meghirdetett pályázatokon nem vehetnek részt olyan filmalkotások, amelyek nemzeti, faji, osztály- vagy vallási gyűlöletre, illetve etnikai, vallási alapú hátrányos megkülönböztetésre uszítanak (58. cikk). A kormányrendelet végrehajtási utasításai[48] a filmek osztályozásánál és a korhatár-besorolás meghatározásakor egy olyan kategóriát is szabályoznak, amire abszolút tilalom vonatkozik. Ide tartoznak azok a filmek is, amelyek erőszakra, gyűlöletre, diszkriminációra és intoleranciára buzdítanak vagy elősegítenek bármely etnikai, nemzetiségi, nyelvi, vallási vagy nemzeti kisebbséghez való tartozás miatti diszkriminatív viselkedést, illetve azok a filmek, amelyeknek a fő célkitűzése pejoratív vagy diszkriminatív utalások bemutatása a kiskorúak etnikai származására, nemzetiségére, fajára vagy vallására.

Hasonlóképpen, a reklámtevékenységet szabályozó törvény 6. cikke értelmében tiltottak azok a reklámok, amelyek faji, nyelvi, származási, etnikai vagy nemzetiségi alapú hátrányos megkülönböztetést tartalmaznak.

A reklám jellegű tartalommal rendelkező szövegek „idegen" nyelvű használatáról – beleértve a nemzeti kisebbségek anyanyelvét – megszorító rendelkezéseket tartalmaz a már említett, 500/2004. számú nyelvtörvény. Az 1. cikk 2. bekezdés alapján, a közérdekű, reklám jellegű idegen nyelvű írott vagy beszélt szövegekhez, terjedelemtől függetlenül, csatolni kell a román nyelvű fordítást vagy adaptációt. Közérdekű szöveg alatt a munkaköri feladatok keretében, nyilvános helyen kiírt, közzétett, szóban kifejezett vagy tömegkommunikációs eszkö-

44 Radu–Săndescu i. m. (1. lj.) 83.

45 66/2006. számú törvény április 8-nak a romániai roma etnikum ünnepeként való elismeréséről, 276/2006. sz. Hivatalos Közlöny; 453/2006. számú törvény december 13-nak a romániai tatár etnikum ünnepeként való elismeréséről, 995/2006. sz. Hivatalos Közlöny; 256/2010. számú törvény a tatár nyelv napjának bevezetéséről, 844/2010. sz. Hivatalos Közlöny; 177/2016. számú törvény a szerb nyelv napjának bevezetéséről, 812/2016. sz. Hivatalos Közlöny; 223/2016. számú törvény a török nyelv napjának bevezetéséről, 934/2016. sz. Hivatalos Közlöny.

46 39/2005. számú rendelet a mozgóképről, 704/2005. sz. Hivatalos Közlöny.

47 148/2000. számú reklámtörvény, 359/2000. sz. Hivatalos Közlöny.

48 2379/2006. számú rendelet a 328/2006. számú törvénnyel módosításokkal és kiegészítésekkel jóváhagyott, a mozgóképről szóló 39/2005. számú kormányrendelet végrehajtási utasításainak jóváhagyásáról, 900/2006. sz. Hivatalos Közlöny.

zön keresztül sugárzott vagy közölt szöveg értendő, amelynek célja közvetlen vagy közvetett reklám jellegű tartalommal bíró megnevezés, információ, üzenet köztudomásra hozása. A törvény részletesen kitér az idegen nyelven írt közérdekű szövegek fordításának írásmódjára is: a lefordított román nyelvű szövegnek ugyanolyan méretűnek kell lennie, mint az idegen nyelvű szövegnek és szervesen be kell illeszkednie az adott grafikai együttesbe.

A törvény szövegezése nagyon általános és különböző értelmezéseknek ad teret, azonban nem annyira a kisebbségi nyelvhasználat visszaszorításaként értelmezhető, mint a globalizációs nyelvi hatások visszafogási kísérleteként.[49]

Hangsúlyozzuk, hogy a törvény kizárólag a reklám jellegű szövegekre vonatkozik. Nem képezik a törvény tárgyát például a korábban már említett, a nemzeti kisebbségek nyelvén folyó televíziós élő közvetítések, a nemzeti kisebbségek nyelvén sugárzott rádióadók műsorai, valamint a helyi vagy regionális tévéadók által a nemzeti kisebbségek nyelvén sugárzott etnográfiai, vallásos és szórakoztató műsorai. A törvény elfogadását nem követte az előírásainak alkalmazásához szükséges intézkedések meghozatala, így bár az előírások kötelező érvényűek, a törvény rendelkezéseinek megszegésére nincs szankció előírva.

3. Az írott sajtó szabályozása

Míg Románia az audiovizuális média szabályozásának területét nagyon részletesen szabályozta, az első országok között volt, amelyek eleget tettek a már említett Audiovizuális Médiaszolgáltatásokról szóló Uniós Irányelvből származó kötelezettségeknek, részletes kódexeket dolgozott ki a médiatartalomra vonatkozóan, továbbá, külön jogszabály rendelkezik a mozgóképről, valamint a reklámtevékenységről is, és mindezek tartalmaznak előírásokat a nemzeti kisebbségekre vonatkozóan is, az írott sajtó szabályozása lényegében hiányzik. Az írott sajtó területén ugyanis teljes joghiánnyal állunk szemben, amely nem csupán átmeneti jellegű, hanem a rendszerváltást követően meghatározó jellemzője a román médiajognak.[50]

2012 nyaráig az alkotmányosan előírt sajtószabadság jogát egy nagyrészt elévült sajtótörvény, a kommunizmus ideje alatt elfogadott 3/1974. számú törvény[51] szabályozta. A törvény 4. cikke előírta a tájékoztatás és a véleménynyilvánítás lehetőségét a kisebbségek számára az anyanyelvi sajtóorgánumokon keresztül, az állampolgárok közötti reális egyenlőség szellemében.

A törvény a rendszerváltás után – kis megszakítással[52] – több mint 20 évig érvényben volt, csak a 95/2012. számú törvény helyezte hatályon kívül[53], azonban előírásai többnyire

49 Horváth István: România: a kisebbségi nyelvi jogok és intézményes érvényesülésük. In Eplényi Kata – Kántor Zoltán (szerk.): *Térelválasztás és határtalanítás. A magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*. Nemzetpolitikai Kutatóintézet, Budapest, Lucidus, 2012. 179.

50 Vallasek Magdolna: *Médiajogi kalauz*. Magyar Újságírók Romániai Egyesülete, 2015. http://mure.ro/statikus/jogtar

51 3/1974. számú törvény a Román Szocialista Köztársaságbeli sajtóról, 1974/48. sz. Hivatalos Közlöny.

52 A 3/1974. számú sajtótörvényt hatályon kívül helyezte az 53/2000. számú sürgősségi kormányrendelet, kivéve a 72–75. és a 93. cikkeket, amelyek a sajtó-helyreigazítást és válaszjogot szabályozták. Utólag azonban az 53/2000. számú sürgősségi kormányrendeletet hatályon kívül helyezte a 34/2001. számú kormányrendelet (amit a 742/2001. számú törvény fogadott el), továbbá elutasította a 45/2002. számú törvény, visszaállítva a sajtótörvény hatályát.

53 95/2012. számú törvény a Román Szocialista Köztársaságbeli sajtóról szóló 3/1974. számú törvény eltörléséről, 453/2012. sz. Hivatalos Közlöny.

alkalmazhatatlanok voltak. A törvény számos cikke ellentmondott az emberi jogoknak, a véleménynyilvánítás szabadságának és az információhoz való jognak, és olyan elévült cikkeket tartalmazott, amelyek kimondták például, hogy a sajtó a Román Kommunista Párt vezetése alatt fejti ki tevékenységét és ápolja a párt iránti szeretetet. Az 1974-es sajtótörvény hatályon kívül helyezése után Románia nem fogadott el új törvényt, amely szabályozná az írott sajtó működését.

Ami a könyvek, újságok, folyóiratok kiadását illeti, a jogszabályok nem tartalmaznak megszorításokat, ezeket bármilyen kisebbségi nyelven ki lehet adni. Még a megszorító intézkedéseket tartalmazó, korábban említett nyelvtörvény is kimondja, hogy a teljesen vagy részlegesen idegen nyelven szerkesztett kiadványok esetében, ideértve a nemzeti kisebbségek nyelvén szerkesztetteket is, kivételes módon nem áll fenn az állam hivatalos nyelvére való fordítási kötelezettség.

Jelenleg több magyar nyelvű kiadó működik Romániában. Ugyanakkor számos napilap és folyóirat jelenik meg magyarul, illetve kétnyelvű változatban. Továbbá, léteznek a különböző nemzeti kisebbségekkel kapcsolatos témájú román nyelvű kiadványok.

Tekintettel arra, hogy a különböző kiadványok példányszáma a specifikus célcsoport miatt többnyire alacsony, így az eladási és reklám alapú bevételek is alacsonyak, az írott sajtó esetében kiemelkedő fontossággal bír a terület pénzügyi támogatása. A kialakuló pénzügyi függőség miatt felmerülhet viszont annak veszélye, hogy az újságírás szabadságát sértsék bizonyos politikai szempontok vagy gazdasági érdekek.[54]

A tevékenységek finanszírozása több forrásból történhet. A nemzeti kisebbségek szervezeteinek az országos költségvetésből évente jelentős összegeket különít el a kormány. Ezeket az éves költségvetési törvény melléklete szabja meg, és ezek leosztásáról és felhasználási módjáról egy külön kormányhatározat rendelkezik. Továbbá, különböző kulturális projekteknek nyújt vissza nem térítendő támogatást az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala, a Kulturális Minisztérium, a Nemzeti Kulturális Alap, valamint a helyi és megyei önkormányzatok. A különböző támogatási források különböző célirányokat szabnak meg a megítélt összegek elköltésére.

A nemzeti kisebbségek szervezeteinek elkülönített költségvetés leosztására és felhasználási módjára vonatkozó kormányhatározatok értelmében ezek az összegek, többek között a könyvekkel, kiadványokkal, sajtóval kapcsolatos költségekre, a kulturális és tudományos rendezvények költségeire is fordíthatók. Az összegek felhasználásáért és indokoltságáért a kisebbségi szervezetek a felelősek, míg a rendeltetés szerinti felhasználást az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala ellenőrzi.

Ezen kívül, az Etnikumközi Kapcsolatok Hivatala különböző projektek és interetnikus programok lebonyolítására nyújt anyagi támogatást, amelyek az intolerancia ellen, továbbá az etnikai, nyelvi, kulturális és vallási sokszínűségért harcolnak. Olyan állami intézmények, hazai és külföldi szervezetek, egyesületek és alapítványok pályázhatnak, amelyek a Hivatal illetékességi területén fejtik ki tevékenységüket. A megszabott területen támogatásra jogosultak a kiadványokkal és filmekkel kapcsolatos tevékenységek, valamint reklám és promóciós tevékenységek, multimédia és webes szolgáltatások is. A pénzalapok kiosztását a Kormányfőtitkárság hajtja végre a Hivatal előterjesztésére, amely tanúsítja a költségek jogszerűségét, célszerűségét, szükségességét és gazdaságosságát.

54 Rariţa i. m. (23. lj.) 118.

A hazai forrásokon kívül meg kell említenünk a magyarországi Bethlen Gábor Alapot, amely a 2010-ig működő Szülőföld Alap jogutódjaként működik, és amely vissza nem térítendő támogatást nyújt különböző határon túli szervezetek magyar kulturális tevékenységeire, mint amilyen a média, folyóiratok, dokumentum- és rövidfilmek készítésének támogatása.

Bár a sajtószabadságot az Alkotmány garantálja és, ahogy említettük, az írott sajtóra nincsenek megszorító rendelkezéseket előíró jogszabályok, az elmúlt pár évben néhány olyan bírósági határozatot hoztak, amely súlyosan korlátozza az írott sajtó szabadságát. Bizonyos esetekben a törvényes rendelkezések torz értelmezései a kommunista időket is meghazudtoló valóságokat teremtettek.[55] Így például Bukaresti Táblabíróság 2014. évi 600-as határozata[56] diszkriminatívnak ítélte meg azt a tényt, hogy a Hargita megyei Gyergyóremete Polgármesteri Hivatala és Helyi Tanácsa anyagi támogatást nyújtott a kizárólag magyar nyelvű helyi „Képes vagyok" újságnak, azzal érvelve, hogy sérti a román nyelv hivatalos státusát, mivel kizárólag magyarul ismertet közérdekű információkat a település önkormányzatáról. Korábban, egy hasonló esetben a Bukaresti Táblabíróság a 2013. évi 2991-es határozatában[57] diszkriminatívnak ítélte meg a Hargita megyei Borszéki Polgármesteri Hivatal támogatását a kizárólag magyar nyelvű „Források" újságot illetően, ugyanazon érvelés mentén. Minkét határozat megsemmisíti a Diszkriminációellenes Tanács korábbi határozatát, miszerint a kizárólag magyar nyelvű folyóiratok támogatása nem minősül diszkriminációnak, és arra kötelezi a Tanácsot, hogy új határozatot adjon ki, amelyben diszkriminatívnak ítéli meg ezt a cselekedetet.

A közérdekű anyanyelvű tájékoztatás kérdéskörénél pozitívumként meg kell említenünk a *Románia Hivatalos Közlönyének magyar változatának* közzétételét. A magyar anyanyelvű szerkesztőség több mint fél évszázada biztosítja a román jogszabályok egy részének fordítását. A magyar nyelvű közlönyök azonban csak tájékoztató jelleggel rendelkeznek, csak a román nyelvű jogszabályoknak van jogi hatálya. A kezdeményezés hasznossága vitathatatlan, azonban a fordításra kiválasztott jogszabálycsomag alapján nem követhető nyomon egy tudatos, célirányos stratégia. Míg a kezdeti évekre vonatkozóan a magyar nyelvű közlönyüket számos nyelvi szempontú kritika érte,[58] az idők során a szolgáltatás minősége egyértelműen emelkedett.

4. Összegzés

Ahogy az elemzésünkben láttuk, lényeges különbség van az audiovizuális és az írott sajtó között a szabályozásuk tekintetében. Míg az audiovizuális tartalom számos jogszabály tárgya, részletes szabályozások léteznek, amelyek kitérnek a nemzeti kisebbségek kultúrájának és nyelvének védelmére is, az írott sajtó területét teljes joghiány jellemzi.

55 Democratic Alliance of Hungarians in Romania. Parallel Report for the Advisory Committee of Experts to the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Cluj-Napoca, 2016. 33–34. http://www.dahr.ro/uploads/fileok/dok/report_kk_05_04_EN-1.pdf

56 http://portal.just.ro/2/SitePages/Dosar.aspx?id_dosar=2000000003090 52&id_inst=2

57 http://portal.just.ro/2/SitePages/Dosar.aspx?id_dosar=2000000003020 89&id_inst=2

58 Veress Emőd: Nyelvhasználati jogok a román közigazgatásban. *Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny*, 2006/2. 41. http://rmjk.adatbank.transindex.ro/pdf/06.Veress.pdf
Péntek János – Benő Attila: Nyelvi jogok Romániában. In Nádor Orsolya – Szarka László (szerk.): *Kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában.* Budapest, Akadémiai, 2003.
http://pentek.adatbank.transindex.ro/belso.php?k=56&p=4408

Az audiovizuális média szabályozása viszont, bármennyire is terjedelmes és részletes, nem tartalmaz gyakorlati alkalmazási utasításokat a kisebbségi nyelvű sajtó működésére vonatkozóan, mint például a rádió- és televíziócsatornák száma, az adások tartalma, adásidő, közvetítési idősávok stb. Így az illetékes hatóságoktól, illetve a kereskedelmi rádiók és televíziók, valamint a kiadványok esetében a piaci versenyfeltételektől és a támogatási forrásoktól függ a gyakorlati alkalmazások meghatározása. A tényleges anyanyelvű információterjesztés biztosítása érdekében célszerű lenne jogszabályban rögzíteni legalább a kisebbségi nyelvű adások magasabb nézettségű, meghatározott idősávokban való közvetítését, vagy még inkább, országos lefedettséggel rendelkező magyar rádió- és televíziócsatornák létrehozását.

Irodalomjegyzék

Chiriţă Radu – Anca Săndescu: Analiza actelor normative privind drepturile minorităţilor naţionale în România. In Salat Levente (ed.): *Politici de integrare a minorităţilor naţionale din România. Aspecte legale şi instituţionale într-o perspectivă comparată*. Cluj-Napoca, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2008. 47–126.

Consiliul Naţional al Audiovizualului. Raportul de activitate pe anul 2016. 2016. http://www.cna.ro/IMG/pdf/_Raportul_de_activitate_al_CNA_pe_anul_2016.pdf

Council of Europe. Explanatory Report to the European Charter for Regional or Minority Languages. Strasbourg, 1992. https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016800cb5e5

Council of Europe. Report of the Committee of Experts on the application of the Charter in Romania. Strasbourg, 2012. https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=09000016806db957

Council of Europe, Advisory Committee on the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Third Opinion on Romania. Strasbourg, 2012. https://rm.coe.int/CoERMPublicCommonSearchServices/DisplayDCTMContent?documentId=090000168008c6a3

Democratic Alliance of Hungarians in Romania. Parallel Report for the Advisory Committee of Experts to the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Cluj-Napoca, 2016. http://www.dahr.ro/uploads/fileok/dok/report_kk_05_04_EN-1.pdf

Democratic Alliance of Hungarians in Romania. Addendum to the Parallel Report for the Advisory Committee of Experts to the Framework Convention for the Protection of National Minorities. In response to the country report submitted by Romania in 4th monitoring

round in the implementation of the Framework Convention for the Protection of National Minorities. Cluj-Napoca, 2017.
http://rmdsz.ro/uploads/fileok/dok/addendum_parallelriport_2017_04_03.pdf

European Commission for Democracy through Law (Venice Commission). Opinion on the Law for the Election of Local Public Administration Authorities in Romania. Strasbourg, 2005.
http://www.venice.coe.int/webforms/documents/default.aspx?pdffile=CDL-AD(2004)040-e

Horváth István: Románia: a kisebbségi nyelvi jogok és intézményes érvényesülésük. In Eplényi Kata – Kántor Zoltán (szerk.): *Térelválasztás és határtalanítás. A magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*. Nemzetpolitikai Kutatóintézet, Budapest, Lucidus, 2012. 172–196.

Péntek János – Benő Attila: Nyelvi jogok Romániában. In Nádor Orsolya – Szarka László (szerk.): *Kisebbségek, nyelvpolitika Kelet-Közép-Európában.* Budapest, Akadémiai, 2003. 123–147.
http://pentek.adatbank.transindex.ro/belso.php?k=56&p=4408

Polyák Gábor. *A média szabályozása Romániában*. *AKTI Füzetek 50*. Budapest, AKTI, 2010.
http://www.akti.hu/dok/fuzet50.pdf

RMDSZ, Mikó Imre Jogvédő Szolgálat. „Jelentés az 1992. november 5-én Strasbourgban elfogadott Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek Európai Kartájának ratifikálásával Románia által a magyar nyelv védelmére és használatára vonatkozóan tett vállalásokkal kapcsolatos problémákról." Kolozsvár. 2016.
http://www.rmdsz.ro/uploads/fileok/dok/Arnyekjelentes_Regionalis_Kisebbsegi_Nyelvek_Europai_Kartaja_RMDSZ.pdf

Societatea Română de Radiofuziune. Raport de activitate. 2016.
http://srr.ro/files/cariere/SRR-raportanual2016ROMpreview.pdf

Societatea Română de Televiziune. Raport de activitate. 2015.
http://media.tvrinfo.ro/media-tvr/other/201604/raport-activitate-2015_97554500.pdf

Societatea Română de Televiziune. Raport de activitate. 2016.
http://media.tvrinfo.ro/media-tvr/other/201704/raport-activitate_88799800.pdf

Székely István Gergő: Reprezentarea minorităţilor naţionale la nivel local – o evaluare a legislaţiei electorale româneşti pe baza rezultatelor alegerilor locale din 2004 şi 2008. In Salat Levente (ed.): *Politici de integrare a minorităţilor naţionale din România. Aspecte legale şi instituţionale într-o perspectivă comparată*. Cluj-Napoca, Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2008. 179–202.

Vallasek Magdolna: *Médiajogi kalauz*. Magyar Újságírók Romániai Egyesülete, 2015.
http://mure.ro/statikus/jogtar

Veress Emőd: Nyelvhasználati jogok a román közigazgatásban. *Romániai Magyar Jogtudományi Közlöny*, 2006/2. 35–41.
http://rmjk.adatbank.transindex.ro/pdf/06.Veress.pdf

Zbranca Rarița: Utilizarea limbilor minoritare în mass-media. In Călușer Monica (ed.): *Carta Europeană a Limbilor Regionale sau Minoritare în România. Între norme și practici*. Cluj-Napoca: Centrul de Resurse pentru Diversitate Etnoculturală, 2009. 94–133.
http://www.edrc.ro/docs/docs/carta/Carta-Europeana-partea2.pdf

A romániai magyar nyelvű média működését érintő jogszabályok jegyzéke

Ssz.	Jogszabály neve magyarul	Jogszabály hivatalos neve	Hivatalos Közlöny száma	Magyar Hivatalos Közlöny száma*
1.	Románia Alkotmánya – Újraközzététel (2003)	Constituţia României - Republicată (2003)	767/2003	188/2003
2.	33/1995. számú törvény a Nemzeti Kisebbségek Védelméről szóló, Strasbourgban 1995. február 1-jén megkötött Keretegyezmény ratifikálásáról	Lege nr. 33/1995 pentru ratificarea Convenţiei-cadru pentru protecţia minorităţilor naţionale, încheiată la Strasbourg la 1 februarie 1995	82/1995	62/1995
3.	282/2007. számú törvény a Regionális vagy Kisebbségi Nyelvek – Strasbourgban, 1992. november 5-én elfogadott – Európai Chartájának ratifikálásáról	Lege nr. 282/2007 pentru ratificarea Cartei europene a limbilor regionale sau minoritare, adoptată la Strasbourg la 5 noiembrie 1992	752/2007	9/2008
4.	504/2002. számú médiatörvény	Legea audiovizualului nr. 504/2002	534/2002	191/2002
5.	41/1994. számú törvény a Román Rádiótársaság és a Román Televíziótársaság szervezetéről és működéséről – Újraközzététel (1999)	Lege nr. 41/1994 privind organizarea şi funcţionarea Societăţii Române de Radiodifuziune şi Societăţii Române de Televiziune - Republicată (1999)	636/1999	10/2000
6.	124/1998. számú törvény a Román Rádiótársaság és a Román Televíziótársaság szervezetéről és működéséről szóló 41/1994. számú törvény módosításáról és kiegészítéséről	Lege nr. 124/1998 pentru modificarea şi completarea Legii nr. 41/1994 privind organizarea şi funcţionarea Societăţii Române de Radiodifuziune şi Societăţii Române de Televiziune	227/1998	105/1998
7.	220/2011. számú határozat az audiovizuális tartalmat szabályozó kódexről	Decizie nr. 220/2011 privind Codul de reglementare a conţinutului audiovizual	174/2011	66/2011
8.	286/2009. számú törvény a Büntető Törvénykönyvről	Lege nr. 286/2009 privind Codul penal	510/2009	19/2010
9.	500/2004. számú törvény a román nyelv használatáról hivatalos helyeken, a közönségkapcsolatban és közintézményekben	Lege nr. 500/2004 privind folosirea limbii române în locuri, relaţii şi instituţii publice	1067/2004	242/2004

Ssz.	Jogszabály neve magyarul	Jogszabály hivatalos neve	Hivatalos Közlöny száma	Magyar Hivatalos Közlöny száma*
10.	115/2015. számú törvény a helyi közigazgatási hatóságok megválasztásáról, a helyi közigazgatásról szóló 215/2001. számú törvény módosításáról, valamint a helyi választottak jogállásáról szóló 393/2004. számú törvény módosításáról és kiegészítéséről	Lege nr. 115/2015 pentru alegerea autorităţilor administraţiei publice locale, pentru modificarea Legii administraţiei publice locale nr. 215/2001, precum şi pentru modificarea şi completarea Lege nr. 393/2004 privind Statutul aleşilor locali	349/2015	30/2015
11.	208/2015. számú törvény a Szenátus és a Képviselőház megválasztásáról, valamint az Állandó Választási Hatóság szervezetéről és működéséről	Lege nr. 208/2015 privind alegerea Senatului şi a Camerei Deputaţilor, precum şi pentru organizarea şi funcţionarea Autorităţii Electorale Permanente	553/2015	17/2016
12.	33/2007. számú törvény az európai parlamenti választások megszervezéséről és lebonyolításáról – Újraközzététel (2012)	Lege nr. 33/2007 privind organizarea şi desfăşurarea alegerilor pentru Parlamentul European - Republicată (2012)	627/2012	33/2012
13.	66/2006. számú törvény április 8-nak a romániai roma etnikum ünnepeként való elismeréséről	Lege nr. 66/2006 pentru consacrarea zilei de 8 aprilie ca "Sărbătoarea etniei romilor din România"	276/2006	79/2006
14.	453/2006. számú törvény december 13-ának a romániai tatárok napjává nyilvánításáról	Lege nr. 453/2006 privind consacrarea zilei de 13 decembrie ca sărbătoare a etniei tătare din România	995/2006	nincs lefordítva
15.	256/2010. számú törvény a tatár nyelv napjának bevezetéséről	Lege nr. 256/2010 pentru instituirea Zilei limbii tătare	844/2010	nincs lefordítva
16.	279/2015. számú törvény a magyar nyelv napjának bevezetéséről	Lege nr. 279/2015 pentru instituirea Zilei Limbii maghiare	852/2015	41/2015
17.	177/2016. számú törvény a szerb nyelv napjának bevezetéséről	Lege nr. 177/2016 pentru instituirea Zilei Limbii Sârbe	812/2016	nincs lefordítva
18.	223/2016. számú törvény a török nyelv napjának bevezetéséről	Lege nr. 223/2016 pentru instituirea Zilei Limbii Turce	934/2016	nincs lefordítva
19.	39/2005. számú rendelet a mozgóképről	Ordonanţă nr. 39/2005 privind cinematografia	704/2005	217/2005
20.	328/2006. számú törvény a mozgóképről szóló 39/2005. számú kormányrendelet jóváhagyásáról	Lege nr. 328/2006 pentru aprobarea Ordonanţei Guvernului nr. 39/2005 privind cinematografia	649/2006	71/2007
21.	2379/2006. számú rendelet a 328/2006. számú törvénnyel módosításokkal és kiegészítésekkel jóváhagyott, a mozgóképről szóló 39/2005. számú kormányrendelet végrehajtási utasításainak jóváhagyásáról	Ordin nr. 2379/2006 privind aprobarea Normelor metodologice pentru aplicarea Ordonanţei Guvernului nr. 39/2005 privind cinematografia, aprobată cu modificări şi completări prin Legea nr. 328/2006	900/2006	nincs lefordítva
22.	148/2000. számú reklámtörvény	Lege nr. 148/2000 privind publicitatea	359/2000	144/2000
23.	3/1974. számú törvény a Román Szocialista Köztársaságbeli sajtóról**	Lege nr. 3/1974 privind presa din Republica Socialistă România	48/1974	48/1974

Balassa Zoltán

A felvidéki magyar média

1. Bevezetés és általános megállapítások

1.1. Történeti áttekintés

A médiának a hírközlés, a tájékoztatás és a tudatformálás területén elfoglalt jelentős szerepét aligha lehet vitatni. Tekintsük át most vázlatosan a felvidéki sajtó és egyben fogyasztók 1945 utáni lehetőségeit.

Az 1948-as kommunista hatalomátvétel után megindulhatott – hetilapként – az Új Szó. A magyarországi lapok eleinte nem juthattak át a határon, azután meg lehetett őket rendelni, főleg a Prágai Magyar Kultúrán keresztül. A 80-as évekre azonban annyira megemelkedtek a postaköltségek, hogy sokan kénytelenek voltak lemondani e lapokról. Viszont Kassán néhány újságárusnál elvétve kapható volt a Népszabadság és rendszeresen megjött az Élet és Irodalom. A rendszerváltás után ez is megszűnt.

Az 1989 előtti korszakban a szlovákiai magyarok elsősorban a csehszlovák és magyar rádióból, majd televízióból szerezhették értesüléseiket. A Csehszlovák Rádió magyar adása (a jelenlegi Pátria Rádió jogelődje) még 1949-ben indult.[1] 1969-ben megindult a Csehszlovák Televízió magyar nyelvű adása. Ez a három hírforrás jelentette a tájékozódás, de az agymosás alapját is. A médiának ugyanis státusza van, vagy éppen szuggeráló hatással rendelkezik, azt gyakorta a tévedhetetlenség hamis nimbusza lengte körül, melyet a tapasztalat idővel meglehetősen megtépázott. A kommunista média nem tartozott a hiteles hírforrások közé.

A magyarok körében nem lebecsülendő forrást jelentett a Szabad Európa Rádió magyar nyelvű adása.[2] A felvidéki magyarok közül vélhetőleg a csehszlovák adást nem túl sokan hall-

1 Az 50-es években még kristálydetektoros rádiómon is hallgatni tudtam, mert a besztercebányai adó sugározta azt.

2 E sorok írójának nincs tudomása róla, hogy számba vették-e a különböző országok magyar és egyéb nyelvű adásait. Az 1970-es években heteken át vadásztam az ilyen adókra a rövidhullámon, hogy összeírjam azok listáját. Akkori feljegyzéseim szerint, több mint 30 rádióadó sugárzott magyarul és szlovákul. Az Amerika Hangja és a BBC magyar nyelvű adása szintén aránylag hallgatott volt a magyar nyelvterületen. A török rádió szlovák nyelvű adása volt a legmulatságosabb, mivel a bemondók pöszén beszéltek. A pekingi rádió magyar adása este 10-kor jelentkezett. Az aktuális hírek után egyes városaik történelmét és nevezetességeit mutatták be. Nem szabad megfeledkeznünk a Vatikáni Rádió magyar adásáról sem, mely a magyar katolikusok körében nyilvánvalóan nagy hallgatottságnak örvendhetett. A kölni Deutschlandfunknak szintén volt magyar nyelvű adása, ami német nyelvtanfolyamot is sugárzott. A párizsi rádiónak is egy időben volt magyar nyelvű adása. Jeruzsálemből is sugároztak magyar nyelven. Természetesen a Moszkvai Rádiónak is volt magyar nyelvű adása, mely 1932-ben indult. Ma Oroszország Hangja néven működik tovább, ennek hallgatásáról soha sem hallottam senkitől. http://hungarian.ruvr.ru/2007/09/13/381395/
Nem vettem figyelembe az utódállamok magyar adásait, amelyeket csak elvétve hallgattunk (Bukarest, Marosvásárhely, Újvidék, Ungvár). Az egyik jugoszláviai adó viszont népszerű volt a magyarok körében a 60-as és 70-es években, mert nagyon sok magyar népdal- és nótafeldolgozást sugárzott modern hangszerelésben.
Nagy népszerűségnek örvendett a Radio Luxembourg, mely az 50-es években kezdte meg működését és popzenét sugárzott a középhullámon. Csöndben, 1992-ben megszűnt. https://cs.wikipedia.org/wiki/Radio_Luxembourg
Ezekre az adásokra az volt jellemző – akár a közép-, vagy rövidhullámon hallgattuk azokat –, hogy a vétel hullámzott. Néha az adás lehalkult, vagy más állomás hangjai keveredtek hozzá, majd kisvártatva felerősödött. Néha annyira, hogy le kellett halkítani. Sajnos ezeknek a műsoroknak a hallgatottságát lehetetlen megállapítani, hacsak az adók nem készítettek valamilyen felmérést, vagy becslést. De ha lenne is ilyen, a (felvidéki) magyarok közötti hallgatottság és hatás ma már aligha állapítható meg. Közvélemény-kutatást sem lehet végezni körükben, hiszen zömük távozott az élők sorából.

gatták egyrészt azért, mert zavarták, másrészt csehszlovák etatista–nacionalista beállítottsága miatt, habár az adó utolsó éveiben pl. Sidonie Dědinová szerkesztő üdítő kivételt jelentett.

Egyes peremterületeken viszont a rádiókon túl még külföldi tévék adását is lehetett követni. Pozsonyban és környékén a németül értők az osztrák televízió műsorait figyelték. A szovjet tévé a keleti részeken volt látható. Annak magyar adását egyesek nyomon követték, de ez sem számított tömegeket érintő, közvélemény-formáló médiának. Egyes területeken a román televíziót[3] foghattuk, így annak magyar adását is láttuk. Ennek is csak egyedi és esetleges nézői lehettek.

Ez a helyzet 1989-ig alig változott.

Azután különböző magánkezdeményezések következtében teherautó számra hozták a magyar lapokat a Felvidékre, melyek iránt nagy éhség mutatkozott. Később, az internet megjelenése ezt részben fölöslegessé tette.

A rendszerváltás óta bekövetkezett műszaki fejlődés gyökeresen megváltoztatta a médiafogyasztási szokásokat. A műholdas és a digitális sugárzásnak, az internetnek köszönhetően a kínálat elképzelhetetlen módon megnőtt, viszont az embernek huszonnégy óra áll csak naponta rendelkezésére. Ebbe kell besűrítenie tájékozódását, nem beszélve arról, hogy időt kell(ene) szánnia a hírek, adatok megemésztésére, megszűrésére.[4] A közös gyökerek, eszmék tere, az értékrendszer annyira szétzilálódott, hogy nincs szilárd alap, melyre építeni lehetne. Ez pedig a kisebbségi közösséget is heterogénné (ez önmagában még nem lenne baj), de következményeiben szétfejlődővé, szétmorzsolódóvá teszi. Az oldott kéve meg széthullik. A sokszínűséget hirdetők szemében ez értéket jelenthet, ám a számbeli kisebbség csak egyfajta monolitként tud/képes ellenállni az asszimilációs nyomásnak. Alapvető kérdésekben egységes látásmódot kellene képviselnie és erre alapozva megvalósítani a közös életstratégiát.

Az etnikailag semleges állam eszménye illúzió. Ha az állam kisebbségeit nem részesíti pozitív diszkriminációban, akkor azáltal, hogy a többséget és kisebbséget egyformán – tehát úgymond igazságosan – kezeli, lényegében diszkriminatív, álszent módon az asszimilációt támogatja. Az egyforma bánásmód mögé bújva, persze, szép kirakatot tud felmutatni.[5]

1.2. Mire jó a média?

A tájékozódás és összefüggések keresése, a kíváncsiság nyilvánvalóan az emberiség legrégebbi és legelemibb igénye, attól függően, hogy milyen társadalomban él. Ez eleinte meglehetősen szűk körű csoportot érintett, ám az újságok megjelenésével nemcsak a társadalmi elitet, hanem az igényesebb polgárság rétegeit is elérte. Ehhez persze szükséges volt a könyvnyomtatás

3 E sorok írója Kassán nézni tudta az adást, igaz rossz minőségben.

4 A hírek egy részére abszolúte nincs szükségünk, mégis beléjük botlunk és rabolják időnket.

5 „A domináns nemzethez tartozók preferált helyzetben léteznek, ami csupán abból származik, hogy többségben vannak. Ezért, ha az állam, tekintet nélkül nemzeti identitásukra, teljesen egyenlően kezeli állampolgárait, azzal valójában konzerválja, esetleg még fel is erősíti az eleve meglévő egyenlőtlenségeket. Hogy ténylegesen egyenlő bánásmódban részesítse polgárait, ahhoz a hátrányos helyzetben lévőket egyenlő pozícióba kell hoznia. Az állam ezért nem lehet semleges polgárainak nemzeti vagy etnikai kisebbségi hovatartozását illetően." Szente Zoltán: Semleges-e a semlegesség elve (http://www.c3.hu/scripta/buksz/98/2/02.htm).
A példaképnek tekintett Svájcban is számít, hogy az egyes nemzetek, melyek az államszövetséget alkotják, milyen arányát képezik a népességnek. A német dominancia akaratlanul is érvényesül (64%).

feltalálása és azt követően az újságok megjelenése a 17. század elején, bár előzményeik sokkal korábbra nyúlnak. Már a Római Birodalomban is jelent meg periodikum (i. e. 151).

A kérdést általános összefüggésrendszerben is indokolt fölvetni, ám kisebbségi közegben ez még inkább lényeges (életmentő) kérdés. A közírásnak mindig is volt/lehetett etikai vetülete. Mit vetek papírra, mit teszek közzé úgy, hogy ne ártsak vele tisztességes embereknek, közérdekű legyen és korrekt, maximálisan objektív. Erre az utóbbira törekedni kell, de az ember erre teljes mértékben nem képes. Egyszerűen a rendelkezésére álló rövid időben nem jut hozzá minden információhoz, nem mindenki hajlandó elmondani őszintén azt, amit tud és az információk nem mindegyike van összhangban a valósággal. Ebből a „mixből" kell megalkotni a kiegyensúlyozott tudósítást. Így az újságírói munka mindenkor etikai kérdés. Még akkor is, ha sokan ezt figyelmen kívül hagyják. Kisebbségi közegben még inkább az.

Ha Magyarországon, vagy Szlovákiában folyamatosan negatív kritikákkal illetnek egy színházat, az esetleg megszűnik. Ez nem tragédia. Majd alakul egy másik, amely jobban tudja teljesíteni hivatását, vagy éppen jobban tud a közönség elvárásainak eleget tenni. Kisebbségi közegben azonban, ha egy ilyen műhelyt bezárnak, helyébe egy újat alapítani szinte megoldhatatlan feladat. Így a kritikus öncenzúrát alkalmaz, nehogy ártson. Ez a levitézlett 1989 előtti rendszerre ugyanúgy értendő, mint az azt követőre. Ebben a konkrét esetben viszont az újságíró nem talál abszolút jó megoldást, mely minden szempontból megfelelne a tisztességes állásfoglalás kritériumának.

1.3. Milyen a jó kisebbségi média?

A kérdésre nem ismerjük a korrekt választ. Nem tudjuk, hogy a nagyjából félmilliónyi felvidéki magyarnak – vagy akár olyan kb. 800 ezernyi szlovákiai embernek,[6] akiknek vannak magyar őseik, ill. kötődéseik - hány napilapra, hetilapra, folyóiratra, rádió- és tévéadásra, internetoldalra lenne szüksége. Ezt, ha tudnánk is, nem lenne válaszunk arra a kérdésre, hogy *milyenre* lenne igény. Megvizsgálhatjuk, hogy ebben a vonatkozásban Magyarország, Szlovákia, Kárpátalja, Vajdaság, Erdély hogy állt és hogy áll. Az Őrvidék sehogyan sem. De ezek a médiastruktúrák jórészt diktatúrák idején születtek, így nem lehettek mentesek a torzulásoktól. Vessük össze a vonzó Dél-Tiroli helyzettel? Nem vagyunk meggyőződve arról, hogy létezik objektív mérce. Az élet, a számbeli kisebbségeké is, annyira sokrétű, történelmi, mentális, szociális és egyéb vonatkozásban, hogy nem látunk lehetőséget arra, hogy általános kritériumokat határozzunk meg minden komolyabb előtanulmány nélkül, mivel ez csak számítógép mellett megállapított elvárás lenne, amire a gyakorlat könnyen rácáfolhatna.

Azt azonban érzékeljük, hogy a felvidéki magyar médiával nagy baj van! Természetesen nemcsak azzal, hanem az itteni kisebbségi társadalommal is. A kutatás, amelyet jelen elemzésünk során használni tudunk, sajnos nem reprezentatív. A megkeresett 69 médiaműhely közül 48 nem volt hajlandó kitölteni a kérdőívet, ami 70%-ot jelent.[7] Így a feldolgozott

6 Ez becslés, ami további vizsgálatokat érdemelne. A népszámlálások, vagy közvélemény-kutatások nem térnek ki arra, hogy kinek vannak magyarországi rokonaik, vagy ki ismeri/beszéli a magyar nyelvet, esetleg figyelemmel kíséri-e a magyar médiákat. Ez nyilvánvalóan nem véletlen hiányosság.

7 A 13 tévéstúdió közül 11 nem válaszolt (84%), a rádiók közül az egyetlen közszolgálati Pátria (100%), a nyomtatott sajtó fele ignorálta a felkérést (18), az internetportálok 57%-a (14-ből 8). A produkciós irodák 60%-a (3).

felvidéki magyar médiumok száma 28. Ezek között két televízió szerepel, 18 sajtótermék, hat internetportál és két produkciós iroda. Az okokat illetően jórészt csak találgatni tudunk. Ilyenformán az is lehetetlen elvárás, hogy legalább azt közöljék, milyen oknál fogva hagyták figyelmen kívül a felkérést. Ez tanulságos lehetne, de a valóságos okokat sohasem fogjuk megtudni. Baj van a média identitásával? Miközben a válaszadók zöme közszolgálatinak, vagy inkább közszolgálatinak mondja/hirdeti magát, „bujkál". Nem óhajtja a nyilvánosságot? Ma már állást foglalni is kényelmetlen? Vagy csak azért titkolódznak, hogy ez ne hasson hátrányosan a pályázásnál? Nehogy valamelyik támogató emiatt ezután ne nyújtson anyagi támogatást?

A sajtó lényege a nyilvánosság. Ha ezt megkérdőjelezzük, akkor baj van. Kisebbségi sorban ennek még nagyobb a jelentősége. Viszont nem látjuk azt az igényt, hogy ezen közösen javítsunk. Szinte úgy tűnik, hogy mindegyik médiaműhely csak a saját működésével/túlélésével törődik függetlenül attól, hogy mennyire szolgálja azt a közösséget, melyet kellene.

1.4. Nem cenzúra, Kerberosz

A választ adó médiák egyöntetűen vallják, az öncenzúrát nem alkalmazzák, tabu téma esetleg a közszereplők magánélete és a bulvár [szépségkirálynő választástól terjed a lista az intim szféráig (ki kivel, hányszor és mikor)].

Ebben az esetben azonban kételkednünk kell a válaszadók őszinteségében, sőt – horribile dictu – szakmai felkészültségében. Erre minden okunk meg van, mivel személyes tapasztalataink is a kételyt támasztják alá.

Sok arca van a cenzúrának. Az egyik, amikor a cikket nem jelentetik meg. Néha indok nélkül, néha azzal érvelnek, hogy a téma nem tarthat közérdeklődésre számot. A másik indok, a cikk túl hosszú, rövidíteni kell. Az interneten ugyan nincs olyan kényszer, mint a nyomtatott sajtóban, de új érvként hangoztatják: a hosszú cikket senki nem fogja elolvasni. Ez pedig felületességre nevel. Akit érdekel a téma, időt szán rá. Akit nem, az a rövid cikkre sem fog rákattintani. Az érv tehát sántít. Mégis, a kényelmetlen részeket törölni lehet. Néha nem is tartják fontosnak a szerzővel egyeztetni, mit húznak ki, vagy mit írnak át. Ebben az esetben nincs copyright, szerzői jog, tisztesség? Lehet, hogy az egyes szerkesztők nem is tudatosítják, most éppen cenzúráznak!?

Ma a sajtó „szabad", mindenki azt ír, amit akar! – mondogatják és gondolják sokan. Előfordul, amikor odatelefonálnak és a cikk eltűnik a netről, vagy csonkul. Jobb esetben a szerzőt értesítik erről, rosszabbik esetben nem. A nyilvános vitát érdekes módon senki sem vállalja. Ám előfordul, hogy az érintett reagál, azonban véleményét nem közlik. De már nehogy cenzúrára merjen valaki gondolni!

Viszont az öncenzúra működik. Mindenki nagyjából tudja, miről nem érdemes írnia, mert közzé sem teszik. Akkor meg kár az energiáért, időért és azt kockáztatja, kitessékelik a szerkesztőségből. Mondvacsinált ürügyet mindig lehet találni. Akár arra is lehet hivatkozni, hogy a szerkesztőség nehéz anyagi helyzetbe jutott, meg kell válni néhány munkatárstól. A kollégák meg ritkán szoktak kiállni egymásért. A szolidaritás minimális, mert mindenki félti a saját állását, bevételét, egzisztenciáját.

A legtöbb olvasó nincs tisztában ezekkel a kényszerekkel és egy-egy cikk olvastán nem mereng az ilyenfajta háttéren.

Sok esetben a médiumok egy helyről kapják a pályázati pénzeket. Ez is komoly függőséget jelent(het), mert a támogató (vélt) elvárásait igyekeznek teljesíteni. De akkor sem túl rózsásabb a helyzet, ha több helyről jön a pénz, mert akkor még több elvárásnak (akár egymásnak ellentmondóaknak is) eleget kell tenni. Ez sem biztosítja a függetlenséget, mert ha elveszítem egy részét a támogatásnak, akkor is lehetetlen helyzetbe kerülök. Ilyenkor azután a semmitmondás válik uralkodóvá. A kisebbségi társadalom, mint a miénk, amúgy is nagyon zavarodott és ezért önpusztító útra lépett, de nem kap semmilyen világos útmutatást. Gyakran nem valódi viták zajlanak. Lobbizás folyik a háttérben, ami a korrupció melegágya.

A mindennapi tapasztalat azt mutatja, hogy hiába szűnt meg a cenzúrahivatal (hívják azt bárhogyan is), attól még maga a cenzúra nem tűnik el. Sok esetben a cenzor a fejünkben ül és ott zsarnokoskodik. Ez pedig közösségünk kárára van. Egy kisebbségi társadalomban ez az önfelszámolást szolgálja. De félreverni a harangot manapság már sem politikailag, sem társadalmilag „nem korrekt".

De ne használjunk olyan „politikailag inkorrekt" kifejezéseket, mint a cenzúra! Inkább beszéljünk kapuőrökről.[8] Az iróniát félretéve, ez a zseniálisan termékeny meghatározás távlatokat nyit. Közben számos kérdés merül föl, melyekre sem általában, sem a felvidéki kisebbségi médiát tekintve nem tudunk megfelelő választ adni. Pedig alapvetően fontos kérdésekről lenne szó!

Milyen tükör a (kisebbségi) sajtó? – tehetjük föl a kardinális kérdést. Ezt akár lebonthatjuk az egyes lapok szintjére. Torzítják-e a valóságot, vagy sem. Objektívak? Egyáltalán, milyen az objektív hír? A sajtóban megjelenő információk és a valóság tényei eltérnek egymástól? Ha igen, akkor ez szándékos, felülről sugalmazott, vagy nem szándékos torzítás eredménye? Léteznek-e strukturális hatások a hírszelekcióban? Vagy csupán emberi tényezőkről/gyarlóságról lenne szó? A valóság tükrözését mennyiben torzítja a nézettség és a reklámbevételek maximalizálására való törekvés? Meg egyáltalán, mi az objektivitás fokmérője? A hírbe zárt tényszerűség, vagy a közönség hír által generált átélése? Ennek elengedhetetlen feltétele, hogy a hír eljusson a fogyasztóhoz. Látni fogjuk, nem mindenkihez ér el!

A kutatás már évtizedekkel ezelőtt arra a megállapításra jutott, hogy a szerkesztőség és az újságírók szűrőkként működnek, ugyanis a hírek válogatásában a kapuőr egyéni felfogásának és korlátainak, szakmai felkészültségének (kulturáltságának), intelligenciájának, politikai beállítódásának, látókörének, előítéleteinek, szakmai helyzetének (laptulajdonos, főszerkesztő, szerkesztő) meghatározó szerepe van.

Akármennyire bosszantó, minden emberbe élete folyamán szűrők épülnek be. A „baj" az, hogy mindenkinek van egy saját, privát kapuőre, melyről rendszerint fogalma sincs, véleményalkotáskor ignorálja azt, de befolyását nem tudja semlegesíteni! Az érzékelhetetlen szűrőt néha a laptulajdonos vagy a főszerkesztő határozza meg, hogy a sajtó rabszolgái minek tulajdonítanak hírértéket (mit tekintenek megjelenésre alkalmas tartalomnak) és minek nem. Az utóbbi azután nem jelenik meg. Ami nem kap nyilvánosságot, az meg sem történt. Tehát utólagosan is hat.[9]

8 Papp Z. Attila: A kisebbségi média és identitástermelés viszonyrendszere. In Apró István (szerk.): *Média és identitás*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2014. (A sajtóban megjelenített tartalmakat befolyásoló tényezők című fejezetének felhasználásával készült.)

9 Schönherz Klára (a híres Schönherz Zoltán húga) mesélte nekem, amikor a világháború után hazajött a lágerből, egy újságíró készített vele interjút. Amikor a lapot kézbe vette, megdöbbenve olvasta. Egészen más jelent meg, mint amit mondott. Most képzeljük el, ezt a lapot valaki előveszi és mint hiteles forrást használja föl! Ez a káros utólagos hatás, mely ellen nehéz föllépni. De ilyen lehet bármilyen munka, mely téves adatokat tesz közzé. Legyen szó rosszindulatú (szándékos), vagy jóindulatú (alultájékozottság) tévedésről.

Sok mindennel lehet manipulálni. Azzal, hogy a híradás az első oldalon, vagy csak a negyediken jelenik meg és milyen hosszú, netán semmitmondó címet kap. Az interneten például a manipuláció egyik lehetősége, hogy a hírt ugyan fölteszik, de korábbi dátumozással. Így a friss hírek között nem szerepel, csak az archívumban, illetve a régebbi cikkek között. Ezekre meg nyilvánvalóan már nem kattintanak rá annyian, nem kerül(het)nek olyan mértékben a közérdeklődés középpontjába. De nem érheti kritika a ház elejét: nincs cenzúrázás, hiszen megjelent!

E válogatási folyamatok a munkahelyi szocializáció által tovább hagyományozódnak – kimondatlanul, vagy kimondva –, netán csupán sugalmazás formájában azután megjelennek a hírgyártás folyamán (ebbe belefér a hírmanipuláció is!). E folyamat fontos összetevője a szerkesztőség és laptulajdonos szakmai és politikai irányvonala, tisztessége, vagy felelősségérzete. Ebben a vonatkozásban sajnos a felmérés nem nyújt semmilyen támpontot, azaz, hogy a szerkesztők milyen végzettséggel, szakmai gyakorlattal, etikai tartással rendelkeznek. De ha lenne is ilyen adat, minek alapján mérnénk a tisztességet és hozzáértést? Hiszen az adatközlő szubjektív, saját maga adja meg a válaszokat. Ez csak az egyes cikkek elemzése útján volna lehetséges. Ilyen felmérésről viszont nincs tudomásunk. Hiányzik egy alapos tartalomelemzés! Érdekes eredményeket hozhatna.

A fontos Kerberuszok közé tartoznak a finanszírozók, a már említett tulajdonosok, a hirdetők, a nyomásgyakorló (lobby)csoportok és személyes kapcsolatok, érdekek is, meg az általános politikai légkör, a sokszor feltételezett társadalmi elvárások. A másik oldalon a közönségről (olvasókról) alkotott kép, vagy éppen az olvasókkal való kapcsolattartás miként is befolyást gyakorol.

Nem meglepő, hogy a közönségről alkotott képet vizsgáló kutatások az újságírók ellenséges, lenéző, cinikus, arrogáns viszonyulását szokták kiemelni. Azok autista (tehát egy bizonyos fokon túl, beteges) módon önmagukba vetett rendíthetetlen hitük révén úgy vélik, ők jobban tudják, mi a jó, „üdvözítő" a közönség/közösség számára és mi a „helyes" álláspont, vagy irányvonal. Tehát egy bizonyos szinten túl, váteszi nagyzási hóbortban szenvednek. Ezt a patologikus állapotot azután különböző díjakkal, prémiumokkal vagy egyéb módon még fokozni lehet. Ez pedig egy torz virtuális világkép kialakításához vezet, ahol mindenki idegenül érzi magát. Ennek meg főleg a (kisebbségi) társadalom issza meg a levét.

Másképpen fogalmazva, a médiatartalom a kutatás szerint – több-kevesebb torzítással – a társadalmi valóságot tükrözi, amit a sajtóban dolgozók szocializációja és attitűdjei befolyásol. A médiarutin elsősorban az újságíró számára legfontosabb témákat tárgyalja. Nem beszélve most a társadalmi szervezetek és erők említett befolyásáról. A tartalom sajnos, ideológiafüggő és a status quo megőrzésére irányul. A tartalmat a hatalmon lévők ideológiája határozza meg. Egyes kutatók a tartalmat befolyásoló tényezőket egymásra épülő szintekként képzelik el, és ennek tükrében elemzik lehetséges hatásukat. Az ideológiai–kulturális szint a társadalom azon kulturális értékeit és hatalmi érdekeit foglalja magába, amelyek kihatnak a megjeleníthető tartalmakra. A sajtón kívüli szint közvetett vagy közvetlen, akár pozitív vagy negatív módon befolyásolja a szerkesztőség munkáját. A legfontosabb tényezők: a forrás, a közönség, a piac, a hirdetők, a kormányzatok (a magyar és szlovák), a nyomásgyakorló csoportok, a sajtószóvivők és a többi sajtóintézmény. Szervezeti szinten a szerkesztőség egészének, a kultúrának szűrő és szelektáló képessége.

Az újságírók többsége munkahelyi szocializáción esik át, amelynek során elsajátítja a munkáját befolyásoló szervezeti elvárások elemeit (megismerkedik a korlátokkal). A (média)rutin

szinten azok az ismétlődő, bevett szokás együttesek jutnak érvényre, amelyeket az újságírók mindennapi munkájuk során „használnak". Ezek alakítják ki azt a keretet, amely lehetővé teszi az információk gyors felismerését, kognitív csoportokba sorolását és (az elvárásoknak) megfelelő csomagolását. Egyéni szinten ez az újságírók hírszelekcióra kifejtett közvetlen (szuggesztív) hatását jelenti. Azok gondolkodásmódja, az eseményeket értelmező és újraértelmező döntéshozó képessége, szakmai szerepfelfogása, értékrendszere és szocio-demográfiai hatása manifesztálódik.

A felvidéki kisebbségi sajtót és közéletet még egy rákfene sorvasztja. Az afganisztanizmus. Ez az a jelenség, amikor a sajtó a kisebbséget (saját magát) nem érintő ügyekben nagyon kritikus, ám a saját területén mellőzi a konfliktusok tárgyalását, kerüli a vitákat és nem vállalja föl azokat.[10] A „jobb a békesség" címszó alatt. Kritikus cikket ír valaki egy könyvről, színházi előadásról? Vállalnia kell, hogy esetleg vaskos kifejezéseket vágnak a fejéhez, fél évig nem fogadják a köszönését, vagy a háta mögött kígyót-békát mondanak rá.[11] Ez pedig nem kellemes, akár azzal is járhat, hogy kizárják a közösségből. Meg egyáltalán Angela Merkelt, vagy Robert Ficot könnyű bírálni, mert holnap nem fogok velük találkozni és vélhetőleg soha sem fogják megtudni, hogy mit írtam róluk.[12] De Bibircsók Binofác holnap számon kérheti rajtam, miért mentem neki, mert csipkés hálóingben és rózsaszín plüsscipőben jelent meg a Magyar Állami Hangversenyzenekar kassai 56-os koncertjén. A király csakazért sem meztelen! Ilyesmit hallgatással illik megkerülni.

1.5. Olvasottság, nézettség

Dobos Ferenc kutatásai szerint, a Felvidéken a hazai magyar nyomtatott sajtó olvasása 75 átlagpontról 62-re esett vissza 2001 és 2014 között, a magyarországi sajtótermékek esetében 53-ról 32 átlagpontra. A regionális magyar vagy szlovák sajtó olvasottsága ingadozik, de alig változott (2001-ben 26, 2014-ben 27). A szlovák nyelvű sajtótermékek olvasása e 13 év alatt 40 átlagpontról 32-re esett, vagyis a magyarországi sajtótermékek olvasottsági szintjére. Ezek az adatok nem meglepőek. A nyomtatott sajtó erőteljesen háttérbe szorul az internethasználathoz képest. Viszont ez akár csalóka eredmény is lehet, mert a kutatásból nem derül ki, hogyan alakult a lapok olvasottsága az interneten. Ha mégis igaz, hogy kevesebb lapot olvasunk a valóságban és az interneten, akkor ez még nagyobb felelősséget ró a magyarországi közszolgálati televíziók és rádiók műsorpolitikájára.[13] Ám a kereskedelmi médiák sem viselkedhetnek úgy, mintha semmilyen felelősségük és feladatuk nem lenne ezen a téren, függetlenül attól, hogy ezt tudatosítják vagy sem. A demográfiai adatok alapján nyilvánvaló, hogy nézettségük csökkenni fog, ami a reklámbevételeket és fizetéseiket is negatív módon fogja befolyásolni. Tehát önös, anyagi érdekeik miatt is arra kellene törekedniük, hogy növeljék nézettségüket a magyar térfélen, tehát némi hazafias elkötelezettségük legyen. Összességében

10 Papp Z. i. m. (8. lj.) 21.

11 Ezek saját, szubjektív tapasztalatok.

12 A szlovák miniszterelnök esetében azonban nem lennénk ebben teljesen biztosak, mert a titkosszolgálat sajtófigyelő szolgálata nyilvánvalóan figyelemmel kíséri a megjelenő híreket. Az már más kérdés, hogy a politikusok ezt mennyire veszik figyelembe.

13 Dobos Ferenc: *A médiahasználat változása az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 2001–2014*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2015. 87–88.

azonban a globális médiának oly mindegy, hogy a magyar nézettség csökken, de az asszimilált néző a román, szlovák, vagy ukrán… médiához pártol át. Az egyes tortaszeletek mérete nem számít, ha az egész torta nagysága marad. De nyilván az is csökkenni fog, hiszen Európa lakossága kihalófélben van.

Azzal kell szembesülnünk, hogy a felvidéki magyarság a demográfiai adatok kérlelhetetlen kimutatása szerint állandóan csökken. A kisebbségi magyar szlovák akar lenni![14] Gyurgyík László demográfus szerint, „egy torz demográfiai és társadalomszerkezeti mutatókkal rendelkező, a többséghez viszonyítva [rossz] helyzetű, gyorsan apadó népesség képe rajzolódik ki."[15] Tehát demográfiai szempontból a felvidéki magyarság is a rendszerváltás vesztes kisebbségi magyar közösségeinek egyike.[16] 1991 és 2011 között a felvidéki magyarság létszáma statisztikailag 19%-kal csökkent, miközben Szlovákia népessége 2,3%-kal nőtt. De a reális szám 15% lehet, mivel 1991-ben és 2001-ben alig titkolta el valaki is nemzetiségi hovatartozását (2, 1%), 2011-ben már a lakosság 7,1%-a tartozott ebbe a kategóriába, így a „rejtőzködő" magyarok száma 25.000-rel több lehet. A csökkenés egyrészt annak következménye, hogy a magyarok termékenységi arányszáma 20–25%-kal alacsonyabb és halandósága 20%-kal magasabb az országos átlagnál. Az asszimiláció elsősorban a vegyes házasságokra vezethető vissza. A magyar–szlovák vegyes házasságokban született gyermekek 80%-a szlovák lesz. A 90-es évek fogyásáért 60%-ban az asszimiláció a felelős, 20% a természetes fogyás aránya, 14%-a „rejtett migrációra, illetve az adatregisztráció pontatlanságaira vezethető vissza".[17]

1989 előtt mindig téma tárgyát képezte a Felvidéken, hogy nincs szakmai folyóirata a néprajznak, történelemnek, helytörténetnek. Ezt a hiányt részben a Honismeret című lap pótolta, melyben helytörténeti dolgozatok jelentek meg felvidéki szerzők tollából is. A Hét című hetilap ezt valamelyest enyhíteni tudta (1956–1995). A Csemadok néprajzi anyagokat sokszorosított formában adott ki, de azok a széles közönséghez nem juthattak el. Azután megjött a rendszerváltás. A Múltunk emlékei című, Révkomáromban megjelenő lap csupán öt évfolyamot élt meg (2002–2006).

A kezdet kezdetén az újság után a rádió és tévé jelentette a tájékozódást. Kisebbségi helyzetben ez azonban bonyolultabb helyzetet takart. Csehszlovákiában, majd Szlovákiában három versenytársa akadt a magyar médiának. A szlovákiai vetekedett a magyarországival, de nem lebecsülendő a csehországi hatás sem, annak ellenére, hogy sajnálatos módon erre vonatkozóan nincs támpontunk. Az interneten pedig mindhárom nyelven elérhetőek a különböző médiák (rádió, tévé, közösségi oldalak, írott sajtó) információi. Így merőben új helyzet alakult ki. A negyedik meg az angol.

14 Lampl Zsuzsanna szociológus szerint: „Mindenhol vannak, akik identitást váltanak. A különbség az, hogy a tömbvidéken azért akar valaki megszabadulni az identitásától, mert veszélyesnek és hátrányosnak tartja. A szórványvidéken viszont »megtagadó« viselkedést mutat: magyarsága már nem érték számára, nem fontos neki. Ez két különböző attitűd. A nyelvhasználat is fontos tényező. Pozsonyban gyakori jelenet, amikor két magyar szlovákul szól egymáshoz. Egyfajta *hasonulási vágy* is van e mögött. Az emberek mindig ahhoz szeretnének hasonulni, akiről úgy gondolják, hogy a javak birtoklója. Ez általában a többség, a mi esetünkben a szlovák nemzet." Ando Krisztina: A magyar szlovák akar lenni. *Új Nő*, 2016.
http://www.ujno.sk/magyar-szlovak-akar-lenni

15 Harrach Gábor: A szlovákiai magyarság demográfiai folyamatai 1989-től 2011-ig. *Kisebbségkutatás*, 2015/1. 145.

16 Uo., 144.

17 Uo., 145–146.

Ma nincs akadálya – az anyagiakat leszámítva – a különböző lapok, helyi tévéadások, rádiók alapítására. De nem tudjuk, milyen kritériumok alapján kellene meghatározni, hogy a felvidéki magyarságnak hány napilapra, hetilapra, havilapra, szakfolyóiratra, országos és regionális rádióadóra, tévéadásra lenne szüksége.

Évekkel ezelőtt egy érdekes kezdeményezés valósult meg. Kassa és Miskolc egy napra kicserélte egy-egy rádióadóját. Miskolcon ez nem váltott ki különösebb visszhangot, Kassán felháborodást keltett, hogy a megszokott hullámhosszon magyar nyelvű műsort lehetett hallani.

Helyi tévék működnek több helyütt, de ezek hatékonysága, nézettsége, nemzetmegtartó ereje számunkra mérhetetlen.

1.6. Hatékonyság

Elvben nem nehéz meghatározni a kisebbségi média hatékonyságát. Egy régi történet jut ezzel kapcsolatosan eszünkbe. Valamikor a 80-as években Rozsnyón egy Csemadok rendezvényen vettem részt, melyet a honismereti–történeti szakbizottság keretében rendeztek meg. Az egyik magyarországi felszólaló azt a „botrányos" megállapítást tette, hogy az Új Szó rossz lap. Ezt mi természetesen jó néven vettük. Az előadó indokolta is sommás, balos véleményét. Mert senkit sem mozgósít cselekvésre! Ennek az indoklásnak még jobban örültünk, mert valóban így volt. A kritikus kommunista szempontból fejtette ki véleményét, de mi ezt saját szempontjaink szerint értelmeztük. Az Új Szó senkit sem buzdított munkára, helytállásra, tüntetésre, anyanyelvének és identitásának megőrzésére. Csupán Csehszlovákia Kommunista Pártjának volt szolgai szócsöve. Ezt az akkori megállapítást némi kárörömmel vettük tudomásul, mert indoklása a korabeli „korrekt szocialista beszéd"[18] folytán kikezdhetetlen volt.

Nemcsak arról van szó, hogy ki milyen anyanyelvű iskolába járt. Ez is fontos befolyásoló tényező, de számos káros jelenség is gátja az összefogásnak, ami egy kisebbség esetében sorsdöntő.

> „Az információ szerzésének módozatai tehát megváltoztak, de talán még jelentősebb, hogy az emlékezet is átalakult. A kollektív emlékezet, amelynek kontrolljában, legalább részben részt vehettek a történészek, oly mértékben fragmentálódott, hogy immáron semmiféle gát nem tud határt szabni a leegyszerűsítő, sztereotip áramlatoknak. Az individualizált történelmi tudat és ismeret pedig minden korábbinál tágabb teret hagy a szándékos és szervezett manipulációnak, a múlt bármilyen szándékú és előjelű felhasználásának."[19]

De milyen nagyságrendű csoportot is kellene a felvidéki magyar médiának elérnie? Nem egyszerű a válasz erre a kérdésre, mert nem tudunk aktuális korfát felállítani. Utaltunk már rá, a népszámlálási adatok, vagy egyéb más felmérések soha nem kíváncsiak arra, hogy pl. kinek vannak rokonaik Magyarországon, vagy Erdélyben. Arra sem, hogy ki tud Szlovákiában magyarul, hányan hallgatnak/néznek magyar adókat, olvasnak magyar lapokat, könyveket. Ez a két adat azért lehet érdekes, mert megbecsülhető lehetne, hogy a felvidéki magyarokon

18 Természetesen ez a jelző anakronizmus, hiszen akkor még nem létezett, ám visszahatóan is jellemző meghatározás.
19 Apró István: Vitaindító. In Apró István (szerk.): *Média és identitás*. Budapest, Médiatudományi Intézet, 2016. 14.

kívül, hány embert lehetne a magyar portáloknak megszólítania. Viszont a másik oldalon, az adatokból nem világos, hogy hány Szlovákián kívüli olvasója van ezeknek a magyar nyelvű portáloknak. Ezt a tábort jelentősnek kell tekintenünk szubjektív ismereteink alapján, de számszerűsíteni lehetetlenségnek tartjuk. Ezért, ha egy portált naponta mondjuk 4.000 olvasó keres föl, nem tudjuk, mennyi ezek közül a hazai olvasó.

1.7. Milyen az ideális kisebbségi média?

Az, hogy milyennek kellene lennie egy ideális mediális közegnek – különböző elvárásoknak és szemléletektől függően – talán mégsem reménytelen feladat felvázolni. Elszórtan mindenütt találkozunk magyarokkal, de két nagyvárosban: Pozsonyban és Kassán azért több ezer, talán több tízezer olyan emberrel kell számolni, akinek a magyar kultúra fontos, legalábbis életének, netán identitásának része, vagy egyszerűen csak érdeklődik iránta. Helyi magyar nyelvű tévéadás sok helyütt működik, de ahol erre nincs mód, egy városi rádióadás magyar nyelven nagyon hasznos lenne. Egyrészt istentiszteleteket sugározhatna, fontosabb rendezvényekről tudósíthatna, sőt akár egyenes adásban közvetíthetne, de elsősorban arra lenne hivatott, hogy a városban és környékén zajló programokra hívja föl a figyelmet. „Mellékesen" a magyar identitás megtartását, sőt némi önvizsgálatot is segíthetne. E sorok írójának gyakorta állt módjában tapasztalni, vagy éppen megsejteni, hogy sokan csődöt mondtak utódaik nevelésében az identitást tekintve (nem minden esetben saját fogyatékosságaik okán), de miután gyermekeik kiröppentek/feloldódtak a szlovák világban, legalább ők szeretnének visszatérni gyökereikhez.

E két nagyvárosban évtizedek óta megoldatlan, hogyan lehet(ne) eljuttatni a rendezvényekről szóló híradást a potenciális érdekeltekhez. A szervezeteknek nincs pénzük postára, az emberek elköltöznek, meghalnak, újak jönnek… Ezeket pedig elérni teljes körűen lehetetlen. A rádió ezért jelentene megoldást. Főleg az idősebbek számára, akik nem interneteznek. Kassán viszont csak egy magyar havilap létezik, a helyi szlovák média rendszerint a magyar rendezvényekről meg sem emlékezik. Ignorálja azokat. Úgy tesz, mintha azok meg sem történtek volna.

1.8. Mediális verseny – vakulj magyar!

Ha a felvidéki magyarságot veszem górcső alá a mediális verseny vonatkozásában, akkor két csoportot kellene vizsgálnom a kínálat szempontjából. Értve alatta a felvidéki magyart és szlovákot. Meglátásom szerint ma már, egyre inkább a szlovák felé tolódik a tájékozódás. Csak azért is, mert a fiatalok egyre inkább kétnyelvű, fogyasztókká válnak, ami identitásukat is skizofrénné teszi. Arra szándékosan nem akarok kitérni, hogy konzumidiótákká váltak.[20] Ez pedig tragédia. Ha egykor a nemzetiség és állampolgárság között nem mutatkozott ellentét, sőt a kettő a még a 18. században szinte harmonikusan kiegészítette egymást, a következő

20 Nemrégiben egy zömmel szlovák diákcsoportot vezettem Pesten. Különösebben nem érdekelte őket semmi, de amikor a West Endbe igyekeztünk, nem bírtak magukkal! Rohantak, mintha ez lenne életük legsürgősebb küldetése! De ez független az etnikai hovatartozástól.

évszázadokban ez az egyensúly különböző (külső) hatásokra fölborult. A kisebbségi ember is a többségi szemüvegén kezdi látni az összefüggéseket és úgy értékeli a jelenségeket, hogy saját identitását ássa alá anélkül, hogy ennek felemás voltát érzékelné. Már szegény szlovákokat ne sértsük meg saját (egykor egészségesnek, sőt igaznak tekintett) álláspontunkkal. Ez a médiában különböző szinteken és módon nyilvánul meg, ami egyfajta zavarodottsághoz, a tisztánlátás hiányához vezet. Az iránytű elromlott.

A versenyben a külföldi térfélen elsősorban a magyarországi média, másodsorban a cseh gyakorol hatást. Azután jön a többi, elsősorban az angol és amerikai, illetve a nemzetközi. Az utóbbi elsősorban a fiatalokat éri el, amely egyre kevésbé szerzi be információikat a rádióból, illetve tévéből, hanem inkább az internetről. Ám néha megelégedik a Wikipédia szintű ismeretekkel, melyek gyakorta felületesek, pontatlanok és tendenciózusak.[21] Nem ásnak mélyebbre. Lassan ott tartunk, ami nincs fönt az interneten, az nem is létezik. Ez pedig óriási kihívás. Hiszen a pontatlan, vagy felületes adatok elsajátítása téves következtetésekre vezet, melyeket rossz, hibás döntések követnek. Az a paradox helyzet állt elő, hogy egyre több az (ellenőrizetlen, tehát kétes) információ, s ennek következtében csökken a korrekt informáltság. De hogyan álltunk ezen a téren az internet előtti korszakban? Akkor talán zömmel pontos információk alapján alakítottuk ki véleményünket? Természetesen nem. Régi lexikonok, könyvek alapján igyekeztünk kihámozni a valóságot, de az újabb események kapcsán ez már nehézségekbe ütközik. Az ember kritikai érzéke megszólalt. Ám sokszor nem volt lehetőség ellenőrizni az adatokat.

Általában a nyugati híradásoknak sokkal nagyobb volt az ázsiójuk (presztizsük) és akkor ez meg is felelt a valóságnak. Ma már a korrektség oltárán sok minden áldozatul esik. Elsősorban az igazság. Elég ha csak Udo Ulfkotte leleplezéseire utalunk.[22]

1.9. Identitás és média

E két gondolatkör már számos vizsgálat tárgyát képezte. Hogy a média befolyást gyakorol a közgondolkodásra, régóta tudott, vagy biztosan sejtett jelenség. Az is köztudott, hogy a média egyre inkább politikát, közéletet befolyásoló tényező. Mert övék a hatalom – volt a címe David Halberstam kétkötetes munkájának (1988), mely egy naiv korszak végén jelent meg. Ez a kötet az újságírást tartja az ötödik hatalmi ágnak. Egy demokráciában – közhelyszerűen – a hatalommegosztást kellene segítenie. Már régen nincs így. Mióta? Nem tudjuk. De a sajtó nem fér a bőrébe és befolyásolni kívánja a politikai hatalmat, a közízlést, a közgondolkodást. Ezt a szerepet meg szinte észrevétlenül biztosította a maga számára. Úgymond a közjó szolgálatában.

Mára az internet alapú digitális média új, eddig nem ismert helyzetet teremtett. Stan J. Anonby szerint, a nyelv sikeres újjáéledésének öt összetevője van. A csoporton belüli szolidaritás, a nyelvoktatás környezetében való elmerülés, a műveltség, a tömegkommunikációs eszközök használata és a beszélők elég nagy csoportjának kifejlesztése. A média hat a nyelvre és annak használatára. Európában nagy általánosságban a nap újságolvasással, vagy rádiózással

21 Nem szeretnénk igazságtalanok lenni, mert nem ismerjük a hamis, vagy pontatlan adatok részarányát. De számos esetben találunk valótlan adatokat.

22 Udo Ulfkotte: *Megvásárolt újságírók*. Budapest, Patmos Records, 2015.

kezdődik és tévézéssel ér véget. A köztes idő az interneté. A ma létező 7000 nyelvből csak 250 volt képes működőképes maradni a digitális világban. Mivel a kisebbség-többség viszonya eleve aszimmetrikus, a kisebbségek legalább két nyelven élik/vegetálják mindennapjaikat. A tapasztalat az, hogy a média összességében inkább zavarja az anyanyelvi átvitelt, mintsem támogatná azt. „A felgyorsított nyelvváltás és asszimiláció, az összesített médiahatás hajlamos gyengíteni a kisebbségi nyelvek és a közösségek helyzetét." Aggodalomra ad okot, hogy „a médiafogyasztóknak elérhetővé vált egy globális piac, mely miatt a kisebbségi nyelvek háttérbe szorulhatnak, így azok most még több támogatást igényelnek, mint eddig."[23]

A COD[24] modell szerint három alapvető elem határozza meg egy nyelv helyét a társadalomban. Az embereknek megvan a *kompetenciájuk* (képességük), hogy használják a nyelvet, de az csak akkor nyer értelmet, ha ezt napi szinten van *lehetőségük* megtenni és egyben *vágynak* a kisebbségi nyelv gyakorlására. A nyelvfennmaradás törvénye maga a használat. Egy nyelv jövője annak napi szintű közös és egyéni használatán múlik.[25]

Pedig éppen az összesített médiahatás világában, amikor már mindenkit el lehet érni, végre alkalmazni lehetne Illyés Gyula egykori elvárását: „Az egység-őrző jelszó rég nem az, hogy »egy barázdát sem«, hanem egy lelket sem."[26]

Bodó Barna szerint,[27] az ember kisebbségi sorban kettős kötödésben él. Kötődik anyanyelvéhez és a többségihez is. Nagyon gyakori, hogy kettős identitása van. De ez nem skizofrénia. A kettős identitás nem kettős kötődés. Ez egy mozaik. Az identitás szerkezetét kevesen írták le. Az identitás tanulási folyamat és motivációs rendszer is, a viselkedést és cselekvést irányítja, szervezi. Valahová tartozom, aszerint mondom meg, ki vagyok. A hagyományok, vallás, nyelv, szakmai közösségek befolyást gyakorolnak ránk. A különbözőséget, tehát stigmákat hordozzuk magunkban. A másságot idegenként kezeljük, elutasítjuk, attól elhatárolódunk. Ennek külső és belső összetevője, ami között feszültség áll fenn. Az identitás nem adott, mert az tanulási folyamat. Tehát épített szerkezet. A nemzettudat azt fogalmazza meg, mi vagyok és mi nem vagyok. Határokat állít. Mindenkinek kialakul egy énképe, mely a szórványban nem rendelkezik világos határokkal. Sokféle más kultúra is van bennünk. Az identitás stabilizálja a szubjektumot. Gond, ha a szórványban valamilyen irányba ez kimozdul. Ugyanis a külső és belső tényezők hatására feszültség alakul ki, ami által a létező helyzet szubjektív élménnyé válik. A tudatba tevődik át, hiszen a kisebbségi sors mindennapi döntéshelyzetet teremt. A társas lény mivolt nem teljes körű, más kultúrájú többségi közegben megszűnik az otthonosság és állandó nyomás alakul ki. Ez pedig az asszimiláció malmára hajtja a vizet. Ilyen helyzetben alapkérdés a nyelv státusza. A tömbben élő kisebbség biztos nyelvében, ám jogot formál rá, hogy közjogi elismerésben részesüljön. Szórványban viszont a nyelv mögül elfogy a közösség, ami elbizonytalanodással jár, mely önfeladáshoz vezet(het). Nem képes a terhet tudatosan vállalni. Az egyén már nem képes jogaiért küzdeni, mások kénytelenek helyettük ezt a harcot megvívni. Ez egyrészt disszimilációs folyamat (régebbi énjét, identitását levetkőzi), másrészt asszimilációs (bekebelező) folyamat is (új elemeket épít be), miközben az

23 Páll Renáta: A médiapiacok és a kisebbségi nyelvek a digitális korban. *Kisebbségkutatás*, 2015/1. 162–164.

24 Competence – Kompetencia, Opportunities – Lehetőségek, Desire – Vágy.

25 Páll i. m. (24. lj.) 163–164.

26 Illyés Gyula: *Mire jó egy nemzet vagy: egy évszázad tanácsai*. Szellem és erőszak, Digitális Irodalmi Akadémia. (Lélek és barázda rész).
http://dia.pool.pim.hu/html/muvek/ILLYES/illyes02180a_kv.html

27 Bodó Barna kassai előadásából merített megállapítások 2015. június 23.

ember tudata, énje nem tábla, mely letörölhető. Ennek nyomán befogadja a többségi kultúra nyelvét, szokásait, értékeit. Szlovák–magyar viszonylatban a (étkezési, társadalmi, családi, szórakozási) szokások hasonlósága és az általános értékek sem mutatnak diametrálisan nagy különbséget (leszámítva a nemzeti értékeket). Az integrált személy ezzel szemben elfogadja a domináns kultúrát, alkalmazkodik hozzá, ám saját identitása nem épül le.

A szlovák iskolába való járatás következménye, hogy az lesz a kultúra nyelve. A referencianyelv. A kulturális bázisnyelv a többségi lesz. A családba szorul vissza a nyelv. A magyar nyelv és kultúra presztízse csökken. A kisebbségiek nagy hátránya a többségi iskolarendszer, mely a mi történelmünket nem tanítja, amit a kisebbségi médiának kellene pótolnia. Sőt a többséget megcéloznia és megmagyaráznia a hátteret és álláspontunkat. Erre született egy kezdeményezés, ám hatékonyságáról nincsenek semminemű ismereteink.

2. A nyomtatott sajtó

Sajnálatos módon a nyomtatott sajtó fele (18) nem válaszolt megkeresésünkre és nem küldött vissza kitöltött kérdőívet.[28] Így a kiértékelhető eredmények csak korlátozott érvényűek lehetnek, nem reprezentatívak.

Ezek között sem találunk tisztán kereskedelmi jellegű lapot (1. ábra). Túlnyomó többségük (80,1%) közszolgálati jellegű. Inkább közszolgálati 13,1%, inkább kereskedelmi jellegű az előbbiek fele (6,6%). A sajtó területén ezek szerint a közszolgálatiság dominál (93,2%), de ez önmagában még nem jelenti azt, hogy ez így is van. Egyetlen napilapunk esetében viszont kimondottan a bulvár felé való eltolódást tapasztaljuk.[29]

28 A nem válaszolók listája: Kalligram – a kiadó, amely 2015 végén Szlovákiában megszűnt –, Új Nő, Hitközösségi Híradó, Újpásztor Hírlevél, Gömörország (Rimaszombat), Csallóköz Hetilap, Vasárnap (Pozsony), Remény Katolikus Hetilap (Pozsony), Dunaszerdahelyi Hírnök, Fórum Társadalomtudományi Szemle (2012-ben jelent meg utolsó száma, fontosabb tanulmányait szlovákul is kiadta), Zselízi Hírmondó, Párkány és Vidéke, Kürtös Közéleti Havilap, Delta (a komáromi régió hetilapja), Hodos A Mi Falunk, Nádasi Napló, Jányoki Hírnök, Rétei Hírvivő.

29 A szerkesztők négyszemközti beszélgetések alkalmával elmondják, csak olyan témák feldolgozására készteti őket, melyek botrányszagúak. Nem a köz szolgálata az elsődleges szempont. Az egyedül üdvözítő párt szolgálatát fölváltotta a szűk csoportérdek elvtelen kiszolgálása. A kettő között elvben azonban alig látunk különbséget. Ismerős jelenség ismétlődött meg, ezért lehetett egyszerű az átállás.

1. ábra

A felvidéki magyar nyomtatott sajtótermékek megoszlása működésük típusa szerint

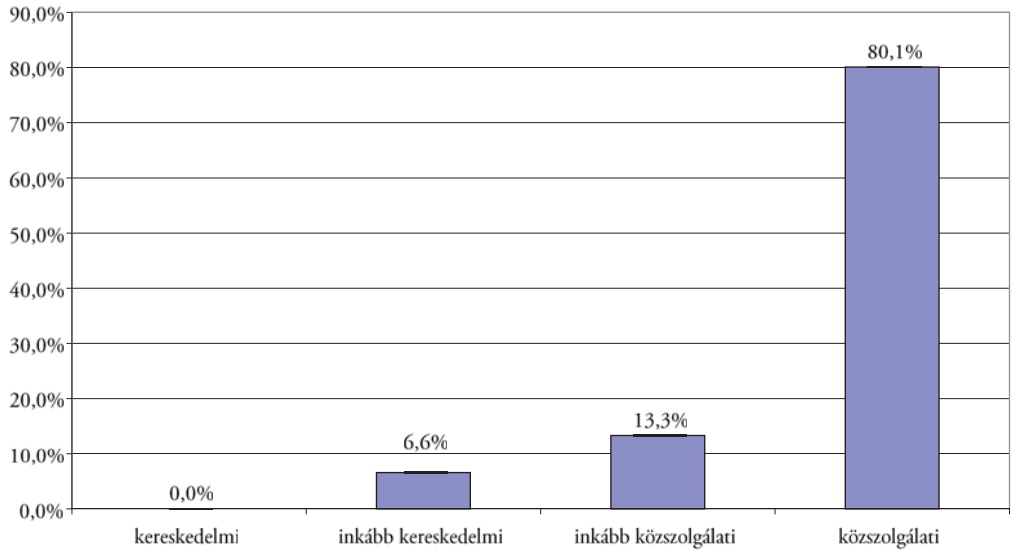

A lapok általában kevés, alig négy belső munkatárssal dolgoznak (3,8). A rendszeresen foglalkoztatott külső munkatársak száma 11–12 körül mozog (11,5).

A célközönséget tekintve (2. ábra) majd negyedük (23,5%) egy települést lát el, illetve egy kisrégiót (23,5%). Kerületi lapuk nincs. Ez is mutatja, hogy ezek mesterséges alakulatok, melyek a magyarok megosztása céljából születtek. Szlovákiában közismerten nyolc kerület[30] létezik. A területi megosztást úgy valósították meg, hogy egyrészt annak semmilyen köze sincs az egykori megyékhez, másrészt gondosan ügyeltek rá, nehogy egy magyar többségű önkormányzati kerület alakulhasson ki. Ez viszont az MKP megalkuvó politikájának a következménye.[31] Ennek a sajtó területén lecsapódó vetülete, hogy ilyen lappal nem rendelkezünk. Egy-egy kerületen túllépő területet ellátó lapjuk aránya valamivel több, mint azok egy tizede (11,7%). Országos érdekeltségű a lapok két ötöde (41,1%). De ez már nem tükrözi a valóságot, hiszen a Szabad Újság című országos hetilap megszűnt. Hetilapként indult, mint a Szabad Földműves, illetve Szabad Földműves Újság utódja. Egy időben napilapként jelent meg, de nem sikerült felvennie a versenyt az Új Szóval. Majd ismét hetilapként jelent meg. Később formátuma is megváltozott, az egykori jeles lap[32] tulajdonosváltáson ment át és 2016 szeptemberében megszűnt.

30 Ezeket félrevezetően gyakran megyéknek nevezik. Hivatalos szlovák nevük is kerület (kraj). A megye (župa) megnevezéssel az a gond, hogy félrevezetően azt sugallja, mintha a jelenlegi területi elrendezésnek valamilyen köze lenne a korábbi megyerendszerhez, mely szerves fejlődés nyomán alakult ki, holott erről szó sincs.

31 Szlovák részről is lett volna igény rá, hogy a történelmi elosztáshoz térjünk vissza aktualizált formában. A jelenlegi helyzet következménye, hogy e területi egységeket senki sem tekinti magáénak. A kerületi választásokon való részvétel ennek egyik mutatója.

32 A szlovákiai magyar lapok közül egyedüliként tüntette ki 1997-ben Petőfi Sajtószabadság-díjjal a Magyar Újságírók Közössége.

2. ábra

A felvidéki magyar nyomtatott sajtótermékek megoszlása célközönségük területi fokozatai szerint

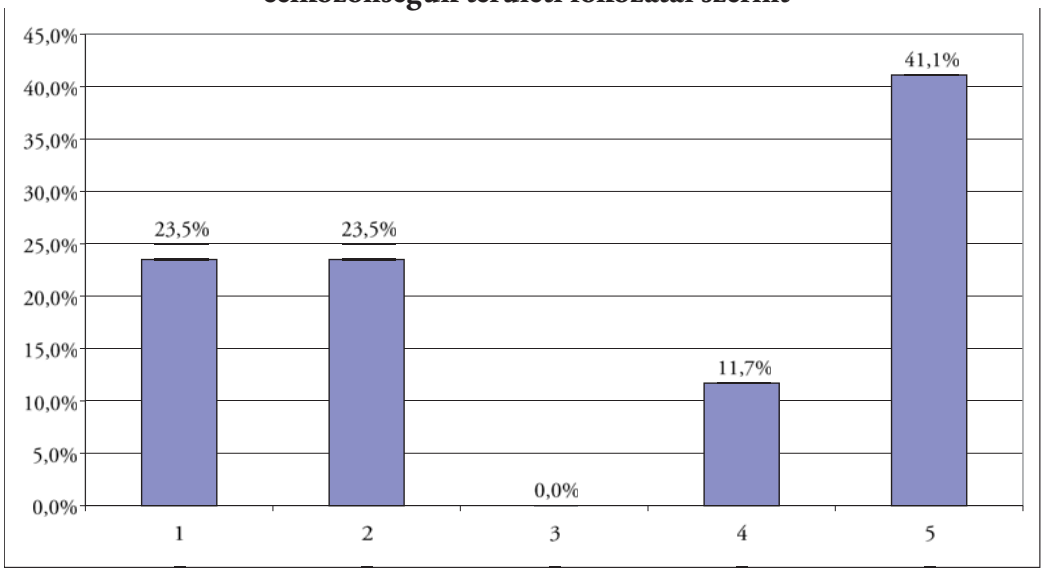

Jelmagyarázat:

1 – egy település

2 – kisrégió

3 – kerület

4 – kerületnél nagyobb régió

5 – országtos érdekeltségű

A 3. ábra bemutatja a lapok megjelenésének gyakoriságát. A lapok 5,8%-a jelent meg naponta. Vagyis egyedül az Új Szó. Hetente a lapok 17,6%-a jelent meg. A lapok nagyobbik fele havonta jelenik meg (52,9%).[33] Majd egy negyedük viszont ritkábban (23,5%).[34]

33 A megszűnt Kalligram is havonta jelent meg. A kiadó Magyarországon működik tovább.

34 Pl. a Gömörország negyedévente jelenik meg.

3. ábra

A felvidéki magyar nyomtatott sajtótermékek megjelenésének intenzitása

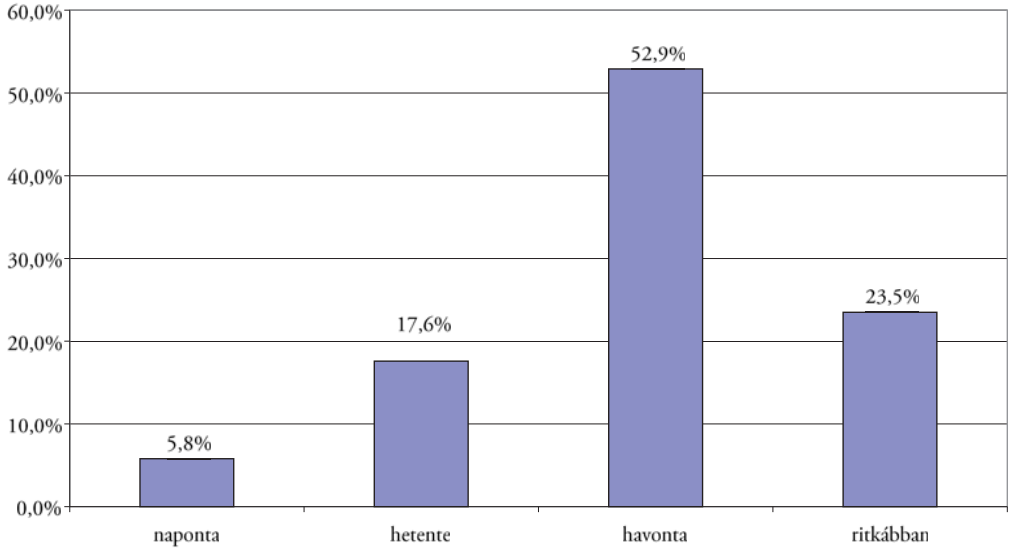

A felvidéki sajtótermékek átlag oldalszáma 31 (pontosan 30,9) és szinte fele-fele arányban színes, illetve fekete-fehér (48%-ban színes, 52% fekete-fehér). Másképpen fogalmazva, egy átlagos sajtótermék majd 14,8 oldala színes, a többi nem (16,1).

A 4. grafikon komoly gondot jelez. A felvidéki lapok zöme veszteséges (93,3%). Nyereséges lapunk nincs. 6,7%-ban önfenntartó. Ez azt jelenti, hogy függő viszonyban van. Ha az esetleges szponzor elvárásainak nem tesz eleget, megszűnik. Ez pedig a sajtószabadság szempontjából nem túl biztató hír.

4. ábra

A felvidéki magyar nyomtatott sajtó üzleti eredményei

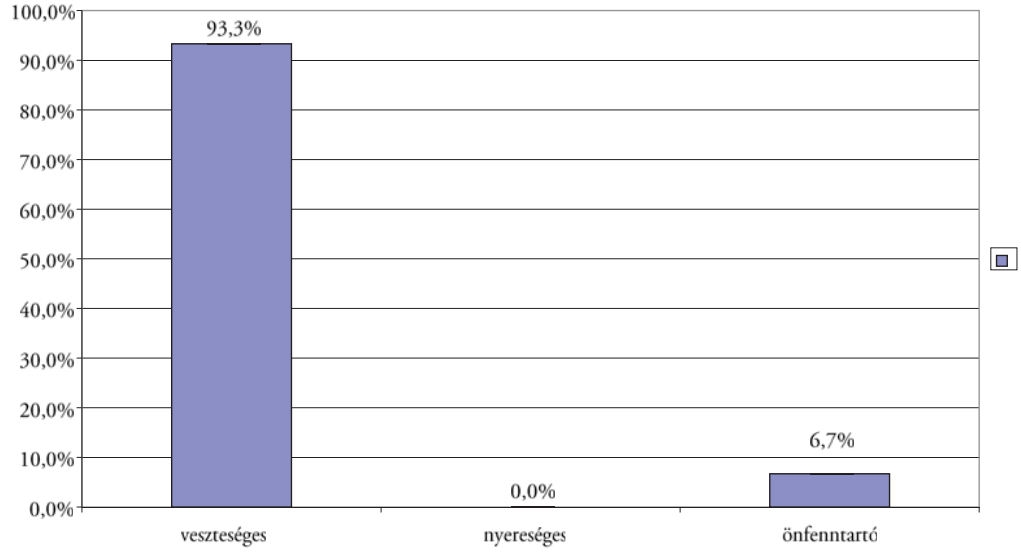

Saját nyomdatechnikával a felvidéki magyar nyomtatott sajtó csupán egyetlen sajtótermé-ke rendelkezik, amely ofszet tekercses típusú.

Ha most a lapok finanszírozási hátterének közeljövőbeli kilátásait tekintjük át, az nem túl rózsás képet mutat (5. ábra), amit már az előző ábra mutatói is sejtetnek. A nyomta-tott sajtó majd két harmada (62,5%) szinten tudja magát tartani. Majd egy ötöde (18,7%) fennmaradása veszélybe került. 6,2%-uk ugyan megmarad, de nem tudja tartani a jelenlegi színvonalat. Csupán 12,5%-a tud kisméretű tartalmi és technikai fejlesztést végezni. Jelentős fejlesztéssel a közeljövőben egyik sem tud számolni.

5. ábra

A felvidéki magyar médiafelületek finanszírozási hátterének kilátásai a közeljövőben

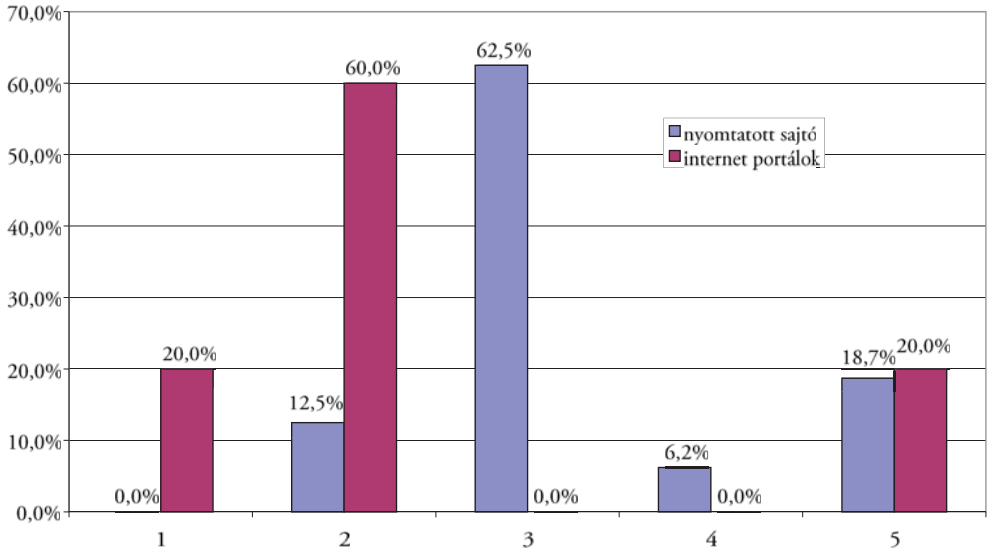

Jelmagyarázat

1 – jelentős tartalmi és technikai fejlesztéseket tudunk végezni

2 – kismértékű tartalmi és technikai fejlesztéseket tudunk végezni

3 – szinten tudunk maradni

4 – a műsorszolgáltató megmarad, de nem tudja tartani a jelenlegi helyzetet

5 – a műsorszolgáltató fennmaradása veszélybe kerül

Az elemzett lapok közül nem mindegyik számára fontos a magyar identitás megőrzése (4,4).[35] A kultúra (4,2) és tájékoztatás (4,1) viszont aránylag fontos. Ezt sem viszik azonban túlzásba.

35 1 – egyáltalán nem fontos, 5 – nagyon fontos.

6. ábra

A felvidéki magyar nyomtatott sajtóterméke prioritásai*

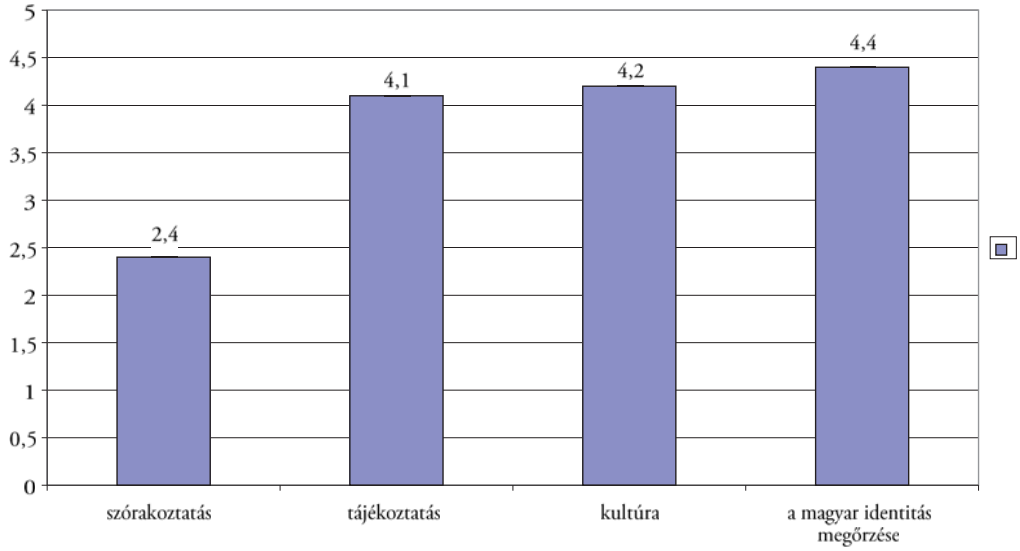

Jelmagyarázat

** 5-ös skálán mért átlagok (1– egyáltalán nem fontos…….5– nagyon fontos)*

A 7. ábrán a célközönség meghatározása szerepel. Az írott sajtó szinte három negyede az értelmiségi réteget kívánja elsősorban megszólítani (71,4%). Azután a középkorúakat kívánják elérni (64,3%), majd az időseket (61,5%). A legfontosabb réteget, a gyermekeket és ifjúságot csak a fele (50,1%)! Ha összességében nézem az adatokat, a 24 médiumból csak 10 tekinti célközönségének a gyermekeket és ifjúságot (41,7%), ami még riasztóbb. Ennél már csak a vallási közösségek iránti érdeklődés alacsonyabb (16,7%). Úgy is mondhatjuk, a vallási csoportokat nem tartják érdekesnek/fontosnak a médiák. Pedig Krisztus szerint: „Ti vagytok a föld sója. Ha pedig a só megízetlenül, mivel lehetne ízét visszaadni? Semmire sem való már, csak arra, hogy kidobják és eltaposssák az emberek."[36] Alkalmazzuk most ezt a gondolatot a sajtóra: Ti vagytok az emberek reménysége, az igazság bajnokai. Ha pedig a sajtó hiteltelenné válik, mivel lehet hitelét visszaadni? Semmire sem való már, csak arra, hogy az emberek kidobják és eltaposssák.

36 Máté Evangéliuma 5, 13.

7. ábra

A felvidéki magyar nyomtatott sajtótermékek által elérni kívánt célközönség megoszlása

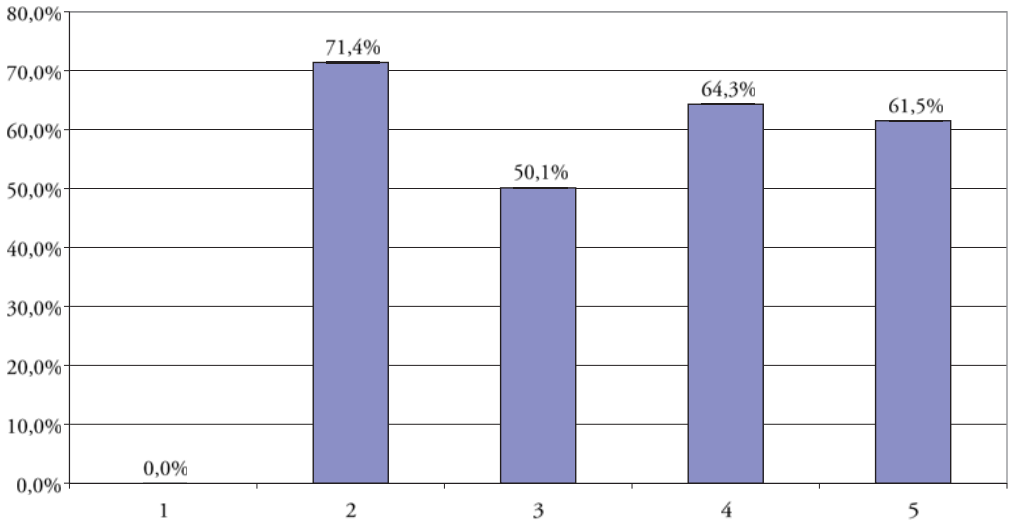

Jelmagyarázat
2 – értelmiségiek
3 – gyermekek és ifjúság
4 – középkorúak
5 – idősek

A felvidéki magyar nyomtatott sajtótermékek 88,2%-ban elérhetők az interneten. A 8. ábrán látjuk ezek megoszlását. A teljes tartalmat a lapok 66,1%-a teszi közzé, három negyedét és annál többet nagyjából a lapok egy ötöde (20,1%), több mint felét, de kevesebbet mint három negyedét, illetve több mint negyedét, de kevesebbet mint felét a lapok 6,6%-a teszi közzé. Ennél kevesebbet egyik sem.

8. ábra

A felvidéki magyar nyomtatott sajtótermékek interneten való elérhetőségének megoszlása

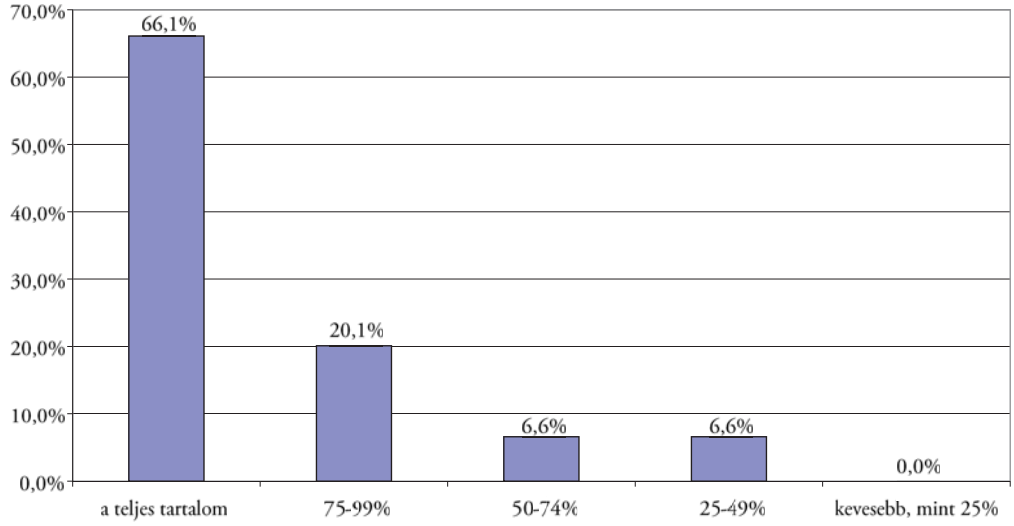

A 9. ábra a lapok működési formáját ismerteti. A legtöbb lapot gazdasági szervezet ad ki (29,4%), azután következnek a költségvetési intézmények (23,5%), és egyenlő arányban alapítványok és egyesületek (11,7%). A maradék más működési formát alkalmaz.

9. ábra

A felvidéki magyar nyelvű nyomtatott sajtó működési formája

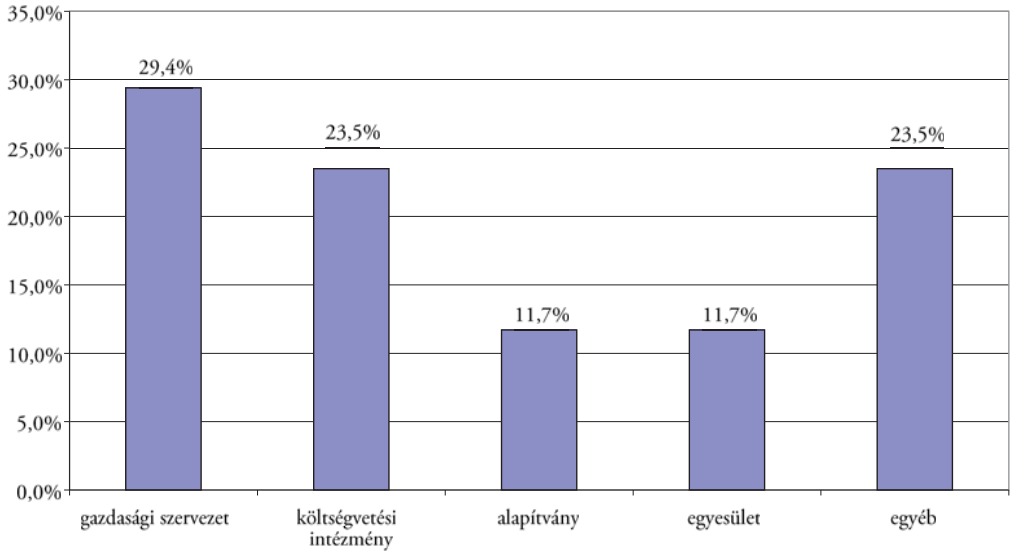

Összességében tehát a lapok leszakadnak, mert nem tudnak a követelményekkel lépést tartani. Nyilvánvalóan a kismértékű tartalmi és technikai fejlesztés nem elegendő ahhoz, hogy az élvonalba küzdjék föl magukat. Ebben a kíméletlen versenyben a kisebbségi írott média alul fog maradni és felzárkózása reménytelenné válik, ha nem történik változás. A többségi sajtó tehát legyűri a kisebbségit, ami nyilván az asszimiláció malmára hajtja a vizet. Habár a magyarországi sajtótermékek vélhetőleg javíthatnak a helyzeten, ennek mértékét adatok hiányában nem tudjuk fölmérni. Például arról sincs adatunk, hogy a felvidéki olvasók közül hányan kísérik figyelemmel a kárpátaljai, erdélyi vagy délvidéki magyar sajtót. Marad-e időnk és energiánk figyelni egymásra? Ennek nincs akadálya, habár az idő messzemenően korlátozó tényező.

3. A rádió

A rendelkezésünkre álló anyagban a Pátria Rádió, a Szlovák Rádió magyar adása utóda szerepel csupán, ám mivel az nem válaszolt, így nincs mit elemeznünk. Valamikor a középhullámon sugárzott. Az átálláskor ez gondot okozott, mert az idősebb hallgatók a megszokott hullámhosszokhoz ragaszkodtak.

A Szlovák Rádió magyar, ukrán, ruszin és roma nyelven sugároz. Magyarul reggel 6-tól 18 óráig.[37] Minden három hétben heti egy órát csehül, németül és lengyelül ad műsort.[38]

Ami a hallgatottságot illeti, 2015-ből találtunk adatot.[39] A magyarországi, illetve külföldi magyar adókat 120 684-en (az összes szlovákiai rádióhallgató 2,7%-a) hallgatta, a Pátriát 33 396 (0,7 %). Ez tehát azt jelenti, hogy a magyar adókat hallgató emberek 78,3%-a nem hallgatta a Pátriát. Azt csak 21,7% hallgatta. Közben hányan hallgattak szlovák, vagy esetleg más adókat, nehezen állapítható meg. Szlovákiában a lakosság 85,5%-a „tegnap"[40] rádiózott. Ha 500.000-re tesszük a szlovákiai magyarok számát,[41] akkor azok 24%-a „tegnap" külföldi magyar adókat hallgatott, a Pátria Rádiót majd 7%-a. Ebből egyrészt az a pozitív konklúzió vonható le, hogy a magyarországi média sokkal színvonalasabb és minden tekintetben

37 Tehát 12 órát. A közszolgálati szlovák rádió napi nyolc adást működtet. A Rádio Slovenskot, a Radio Regínát (külön műsorral Pozsonyból, Besztercebányáról és Kassáról), A Rádió Devín és Rádio FM zenét sugároz. A Radio Slovakia international elsősorban idegennyelvű műsorokat közvetít. Számítógépen hallgatható a Radio Pyramida (elsősorban klasszikus zene), a Radio Litera (elsősorban művészi, irodalmi, drámai műsorokat közvetít) és a Radio Junior a legfiatalabbak számára készül.

38 https://www.radia.sk/radia/patria.html

39 2015.3.30-2015.9.13. között 4161 14–79 év közötti embert kérdeztek meg.
https://www.radia.sk/pocuvanost/vlny/2015-3/slovensko.html

40 2015-ben Szlovákiának 5.425.000 lakosa volt
(https://sk.wikipedia.org/wiki/Demografia_Slovenska#S.C4.8D.C3.ADtania_obyvate.C4.BEov_v_rokoch_1848_.E2.80.93_2011) és a vizsgált időszakban 4.635.732 személy hallgatott „tegnap" rádiót
(https://www.radia.sk/pocuvanost/vlny/2015-3/slovensko.html), ebből következik, hogy a teljes lakosság 85,5%-a „tegnap" bizonyos időt rádiózással töltött el. Ezt az országos arányt a felvidéki magyarokra is jellemzőnek fogadjuk el. Más adatok híján erre kényszerülünk.

41 A 2011-es népszámlálás szerint 458.467 személy vallotta magát magyar nemzetiségűnek és 508.719-en viszont magyar anyanyelvűnek. Miközben a valóságban a magyar nemzetiségűek száma 25.000-rel lehet több – a már idézett Gyurgyík szerint. 458.467 + 25.000 = 483.467. A kiigazított nemzetiségűek és anyanyelvűek számának átlaga 496.093. Nyilván a magyar anyanyelvűek zöme is hallgat magyar rádióadókat, ezért vettük a potenciális hallgatók számát félmilliónak.

kielégíti a felvidéki rádióhallgatót. A negatív olvasata ennek az felmérésnek az lehet, hogy a Pátria Rádió nem tud olyan műsorokat kínálni, melyek nagyobb mértékben megszólítanák a potenciális hallgatókat, annak ellenére, hogy tudomásunk van róla, néhol Magyarországon is hallgatják adásait.

A két következtetés akár egyszerre is érvényes lehet.

4. A tévék

A felmérés 13 tévéadást szólított meg. Ezek közül csak 2 válaszolt, vagyis 84%-uk nem.[42]

A pozsonyi székhelyű Magyar Interaktív Televízió (www.televizio.sk) két külsős munkatárssal rendelkezik, mégis országos érdekeltségre tart számot. A magyar identitás megőrzése kimagaslóan fontos, a szórakoztatás közepesen. A gyermekek és ifjúság nem célközönség. Csak az általános médiafogyasztó. Ők is határon átnyúlóan kívánnak tevékenykedni. Havi 17.000-en nézik. „2013-ban a Televízió hatékony és közösségformáló orgánummá nőtte ki magát; csaknem 300.000 látogatója volt az oldalnak, akik egy év alatt több mint egymillió oldalt tekintettek meg." – írjak jellemzésükben. Ez viszont az általuk megadott havi, heti és napi nézettségnek némileg ellentmond, mert ezek alapján az évi nagyjából valamivel több, mint 200.000 nézőre következtethetünk.[43] Portáluk működése veszteséges, így annak fennmaradása veszélybe került.

Saját munkájukat a következőképpen foglalják össze.

> „A projekt hozadéka az elmúlt évben kézzelfoghatóvá vált: a közzétett tartalmakat egyrészt az iskolák használják az egyes csoportok és egyének versenyekre való felkészítése során, ami megegyezik a Művelődési Intézet és a Csemadok igényeivel is. A művészeti mozgalmak által elért eredmények dokumentálása és közzététele mellett a szakmai továbbfejlődést is szolgálja a televízió munkája, az országos elérés és ingyenes hozzáférés lehetősége. A Magyar Interaktív Televíziónak nagy jelentősége van az országos jelentőségű mozgósításban is: hogy csak a kisiskolák védelmében szervezett pozsonyi tüntetést, vagy a legfrissebb iskolamentő akciót említsük."

A közszolgálati Szepsi Városi Televízió a Kassától nyugatra fekvő városkában sugároz, melynek 11.260 lakosa van. A Bódva-völgyében fogható műsor, az interneten is figyelemmel kísérhető. Szepsi lakosainak 41,3% szlovák, 34% magyar és 24% roma.[44] Így csak természetes, hogy szlovák nyelvű híradót is sugároz, melyben a város és környéke aktuális társadalmi, kulturális és sport eseményeit foglalják össze. Az önkormányzat üléseit is közvetítik. Külön műsort szánnak a városban zajló eseményeknek és az iskolai intézményeknek. Napi 24 órát sugároznak. Ebből átlagosan 18 óra a képújság és 3 óra magyar nyelvű adást sugároznak. Saját gyártású műsoruk heti 15 perc. A kétnyelvű szlovák–magyar műsorblokkot kétóránként

42 A közszolgálati tévé magyar adásán kívül a tíz városi adó sem válaszolt (Dunaszerdahely, Érsekújvár, Gúta, Losonc, Nyárasd, Párkány, Révkomárom, Rimaszombat, Rozsnyó, Udvard).

43 Havi: 17.000 x 12 = 204.000; heti: 4.000 x 52 = 208.000; napi: 600 x 365 = 219.000, vagy a nézettségük 2013-ban magasabb volt, de a jelentős csökkenés okára nem találunk magyarázatot.

44 2016-ra vonatkozó becslés, l. https://sk.wikipedia.org/wiki/Moldava_nad_Bodvou#Obyvate.C4.BEstvo – a helyiek a magyarok arányát magasabbra becsülik. Egyes vélemények szerint, eléri az 50%-ot.

ismétlik a nap folyamán, mely 30 perces programból és hirdetésekből áll. Az adás premierje minden kedden 18:00 órakor van.

A magyar identitás megőrzését csak második helyre teszik (4 pont), első helyen a tájékoztatás áll (5 pont). A kultúra és tudományos ismeretterjesztés harmadik helyre került (3 pont). A szórakoztatást kevésbé fontosnak tartják (2 pont).[45] Reklámfelületet biztosítanak a kisrégió vállalkozóinak, de ezt tartják a legkevésbé fontosnak (1 pont).

Ami némi bizakodásra ad okot, hogy kismértékű tartalmi és technikai fejlesztéseket tudnak végezni.

Néhány általános megjegyzés

Nagy általánosságban elmondható, hogy az általunk megismert kérdőívek szerint, a szórakoztatást tartják a legkevésbé fontosnak. Nyilván ez azzal függ össze, hogy azt az igénytelen, kommersz szórakozással társítják. Holott a szórakoztatásnak lehetnek igényes formái is, melyek szolgálhatják a széleskörű tájékoztatást és az identitás megőrzésének is fontos eszközei lehetnének. Ha nem érdekes, akár szórakoztató, vonzó módon tálalom mondanivalómat, műsoromat, akkor annak nézettsége siralmas lesz. Ezen a téren tehát tartalékokat látunk.

A kérdőívek szerint, a 28 média közül 12 nem pályázott egyáltalán[46] és nem akadt egyetlen egy sem, mely uniós pályázatot nyert volna.

5. Az internetportálok

A Felvidéken a többi magyarok lakta határon túli területhez képest, a legalacsonyabb a száma azoknak, akik nem interneteznek. 2011-ben 19,1% egyáltalán nem használta az internetet, 2014-ben már csak 11%. Ha korcsoportok szerinti megoszlást nézzük, semmi meglepőt nem tapasztalunk. A fiatalok 0,9%-a nem él ezzel a lehetőséggel, a középkorúak 5,2%-a és az idősek 36,4%-a. Az internethasználat függ az iskolai végzettségtől is. A felsőfokú végzettséggel rendelkezők 3,1%-a nem használ internetet, az érettségivel rendelkezők 5,4%-a az általános iskolai végzettséggel, vagy szakmunkások 17,6%-a. Természetesen a vagyoni helyzet szintúgy befolyásolja a használatot. A szegények 40,8%-a nem él(het) ezzel a lehetőséggel, és a válságos helyzetben levők és munkanélküliek 26,1%-a sem. Világos, a Maslow-piramis itt is érvényesül. A fiziológiai szükségletek és a biztonság megelőzik a információk iránti igényt. A többi esetben egy kivételtől eltekintve az átlagos 11% alatt vannak.[47]

A Felvidék.ma internetportál 2005-ben alakult. A belső munkatársak száma 6, a külsősöké 28. A magyar identitás megőrzését fontosnak tartja a tájékoztatással és a tudományos ismeretek terjesztésével együtt. Viszont a szórakoztatást csak a harmadik helyre teszi. Célkö-

45 Ebben az esetben azonban úgy tűnik, hogy a kérdőív kitöltője félreértette a feladatot. Nem sorrendet kellett felállítania, hanem fontosságot kellett volna meghatároznia. Tehát több célkitűzést is azonos pontszámmal jelölhetett volna.

46 Néhányan ezt a részt egyáltalán nem töltötték ki, így úgy vettük, nem pályáztak.

47 A Vajdaságban 14,3%, Erdélyben 24,0%, Kárpátalján 27,5% egyáltalán nem használt internetet 2014-ben. Dobos i. m. (13. lj.) 92–93.

zönsége voltaképpen mindenki (minden médiafogyasztó, vallási közösségek, értelmiségiek, középkorúak és idősek), de a fiatalok és gyermekek nem!

Csak szlovákiai és magyarországi tartalmakat vesznek át (főleg MTI, TASR[48]) saját meghatározásuk szerint. Ez a portál 90–91%-ban elsősorban híreket közöl, hetente (70–80), nagyjából 5–7%-nyi jut a háttéranyagokra (5-6), az interjúkra, riportokra pedig elenyésző mennyiség jut (1-1 hetente). Teljes mértékben a magyarországi támogatástól függ.

Ha a napi látogatottságot vesszük alapul (4.000) és a hazaival vetjük össze (80.000), ez azt jelenti, hogy egy-egy látogató nagyjából másfél naponként keresi föl ezt a portált. Ha nagyjából 400.000-re becsüljük a potenciális olvasók számát, akkor arra a következtetésre kell jutnunk, hogy azok csak 20%-át éri el. A körkép.sk havi 80.000 olvasóval rendelkezik, úgy mint a Felvidék.ma. Ha a napi látogatottságot vesszük figyelembe, akkor olvasói szinte naponta felkeresik. Ha a heti látogatottságot, akkor kétnaponként. Ez mindkét esetben kevésnek tűnik, mert az olvasók 80%-át nem éri el. Nincs kizárva, hogy más portálok elérik őket, viszont a nagy kihívás, vagy éppen kérdés, mennyire tudják nemzeti önazonosságukat megőrizni.

A Gömörilap a gömöri–nógrádi kisrégió eseményeiről tudósít 2012 óta. Viszont határon átívelő célközönséggel számol. A magyar identitás megőrzését elsődlegesen fontosnak tartja. A szakmai csoportokat kivéve, mind a hét célcsoportot meg kívánja szólítani, beleértve az ifjúságot és gyermekeket, valamint a vallási közösségeket is. A saját tartalmat 90%-ban határozza meg. Csak hazai és magyarországi hírforrások anyagait használja. A közszereplők magánéletét tabutémának tekinti. Olvasóik öt nap alatt négyszer keresik föl. De a célközönség (50.000 fő) 24%-a keresi föl havonta a portált. Ugyanis feltételezzük, hogy egy hónap elég hosszú idő, hogy ez alatt a célközönség minden olvasója legalább egyszer felkeresse. Ez a portál viszont önfenntartó. Belföldi és magyarországi pályázatból tartják el 95%-ban, 5% a reklámbevételből származik. Mindebből kismértékben fejleszteni tudnak.

Helyzetüket a következőképpen látják:

> „Mivel a portál egy 50 000 fős felvidéki magyar kisebbségi célközönséget lát el naprakész tájékoztatással, kiemelten odafigyelve a szórványban élő kisközösségekre, aránytalanul kicsinek és nem tervezhetőnek tartjuk a magyarországi forrásokat. Annak fényében, hogy a portál 90 százalékban saját tartalmat gyárt, teljes mértékben non-profit alapon működik (minden többletbevételt a portál technikai, grafikai és személyzeti fejlesztésébe fektet) mindenkor felvállalva a pártatlan és független közszolgálati tájékoztatást, úgy gondoljuk, hogy a belföldi támogatás mellett igényt tarthatunk intenzívebb pénzügyi támogatásra az anyaországtól."

A Körkép.sk inkább közszolgálati portál, 2007-ben alakult. A pozsonyi Vox Juvenantae, egyetemisták és volt egyetemisták polgári társulása támogatja.[49] 7 belső és 14 külső munkatársával országos lefedettségre törekszik. Ez a portál is nagyon fontosnak tartja a magyar identitás megőrzését, ugyanúgy mint a tájékoztatást, vagy a publicisztikát és a véleménykőzlést. A szórakoztatást csak közepesen tartja fontosnak.

Célközönségét az általános médiafogyasztók, középkorúak és értelmiségiek körében látja. A vallási csoportokat és – ami elfogadhatatlan –, a gyermekeket és ifjúságot nem tekinti cél-

48 Tlačová agentúra Slovenskej republiky – a Szlovák Köztársaság Távirati Irodája.

49 http://voxjuventae.sk/

csoportnak! Földrajzi szempontból közönségét az országhatárokat átlépő embercsoportként célozza meg. Ideális esetben tehát a világ magyarságát. A saját tartalom arányát 60%-ban határozza meg. Nemcsak a két ország anyagait veszi át. Ezek között is a hírek dominálnak (37,1%). Háttér 8%. Riport csak 4%. A bulvár tartalmakat tabutémának tekinti. Öncenzúra nincs. Naponta frissítik. A portál önfenntartó. Csak kismértékű fejlesztéseket képesek megvalósítani. A jövőt illetően óvatosan optimisták. A támogatások egy részének némi növekedését várják, a többi stagnál. A finanszírozással elégedetlenek, főleg a magyarországival.

> „Teljesítményorientált támogatásokban lennénk érdekeltek, mely a valós mutatók alapján határozza meg a támogatás mértékét, nem pedig politikai, személyi és egyéb háttéralkuk alapján. A jelenlegi rendszer kontraproduktív, igazságtalan, a valódi teljesítményt produkálókra demotiváló hatású és fenntarthatatlan."

A Pázmáneum Polgári Társulás, mely egyházi vonatkozású híreket közöl elsősorban, a kérdőívében megadott válasz szerint, csak a középkorúakkal és az idősekkel foglalkozik. A gyermekekkel és fiatalokkal nem! „Célja az alapvető emberi értékek és a nemzeti identitás megerősítése a keresztény erkölcs szellemében." (Az ember önkéntelenül is kérdezi: a fiataloknak erre nincs szükségük!?) „Pázmány Péter szellemi örökségének értelmében támogatja a Közép-európai nemzetek együttélését a tolerancia, szolidaritás, kölcsönös megértés és szeretet szellemében." Az ökumenizmus viszont ebben a vonatkozásban nehezen értelmezhető. Tabutémának tartják az üzleti életet, a közszereplők magánéletét és az etnikumközi viszonyokat. Ezt viszont meglehetősen meghökkentőnek találjuk. A keresztény értékek forrása Krisztus tanítása. Számára nem létezett tabutéma.

A Parameter.sk kerületnél nagyobb területet tekinti célközönségének. A magyar identitás megőrzését nem tekinti elsődleges feladatának (4-re értékelte az 5-ös skálán), csak annyira mint a szórakoztatást. A kulturális, vagy tudományos ismeretterjesztést még alacsonyabbra helyezi (3). A tájékoztatást viszont a legfontosabb tevékenységének tekinti. Inkább kereskedelmi portálnak tartja magát. Tabutéma, öncenzúra nincs! Egyedüli támogatójuk a szlovák kormányhivatal, mely nyilván bőkezű, mert jelentős fejlesztésekre képesek. A magyarországi támogatásokkal kapcsolatosan az az elvárásuk, hogy ne ideológiai/párthovatartozás alapján osszák a pénzt. „Ideje lenne a teljesítményalapú, transzparens pénzosztásokat bevezetni."

5.1. Néhány következtetés a portálokról

A felkért 14 internetportál közül nyolc nem válaszolt (57%).[50] Így hat internetportál adatait értelmezhetjük. A belső munkatárak száma alacsony, vagyis 3–4 (3,5). A külsősöké sem túl magas, inkább kilenc fölött mozog (9,3). Csak egy településsel, vagy egy kerülettel foglalkozó tudósító nincs. Ugyanúgy külföldi tudósítót sem mutat ki a grafikon, holott például a Felvidék.ma-nak akad budapesti tudósítója, de hát ez statisztikailag elenyésző. Kisrégióról, vagy több kerületből ugyanannyian tudósítanak (16,6%), a tudósítók két harmada országos szinten tudósít (66,6%). Viszont az is tapasztalható,

50 Nem válaszolt: Hírek.sk, Új Szó Online, Szabad Újság, Bumm.sk, Katolikus.sk, Vasárnap, Somorja.sk, Rozsnyó Vidék.

hogy egy-egy tudósító szinte minden témakörben otthon kell, hogy legyen. Ez viszont már régóta gondot jelent.

A felvidéki magyar internetportálok majd 67%-a közszolgálatinak mondja magát, emellett tisztán kereskedelmi jellegű nincs (10. ábra). Az inkább kereskedelmi jellegűnek, vagy inkább közszolgálatinak mondott portálok aránya megegyezik (16,6%). Ezek értékrendjének, vagy prioritásainak különbözőségéről nem rendelkezünk adattal.

10. ábra

A felvidéki magyar internet portálok megoszlása működésük típusa szerint

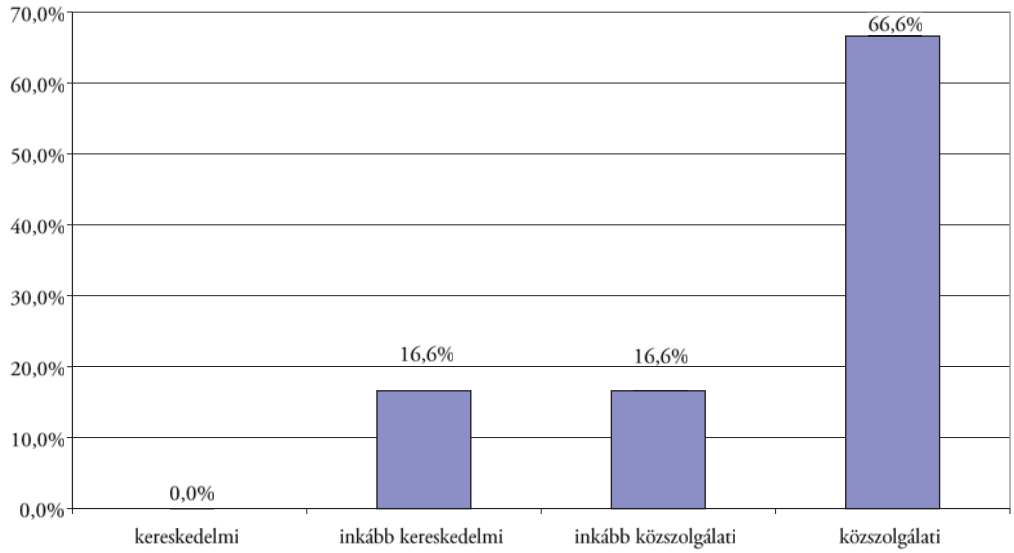

Ezeknek az internetportáloknak a tájékoztatás és a magyar identitás megőrzése (11. ábra) elsődlegesen fontos (4,8). Második helyen áll a kultúra ápolása (4,5), a szórakoztatás (2,8) már nem annyira lényeges. Közben a saját tartalom szinte eléri a 80%-ot, ami megítélésünk szerint nem rossz arány. Ez azt jelenti, hogy más anyagokat is átvesznek, ami szükségszerűen jelzi, hogy nem zárkóznak be saját világukba így nem késztetik az olvasót más portálok látogatására.

11. ábra

A felvidéki magyar internet portálok prioritásai*

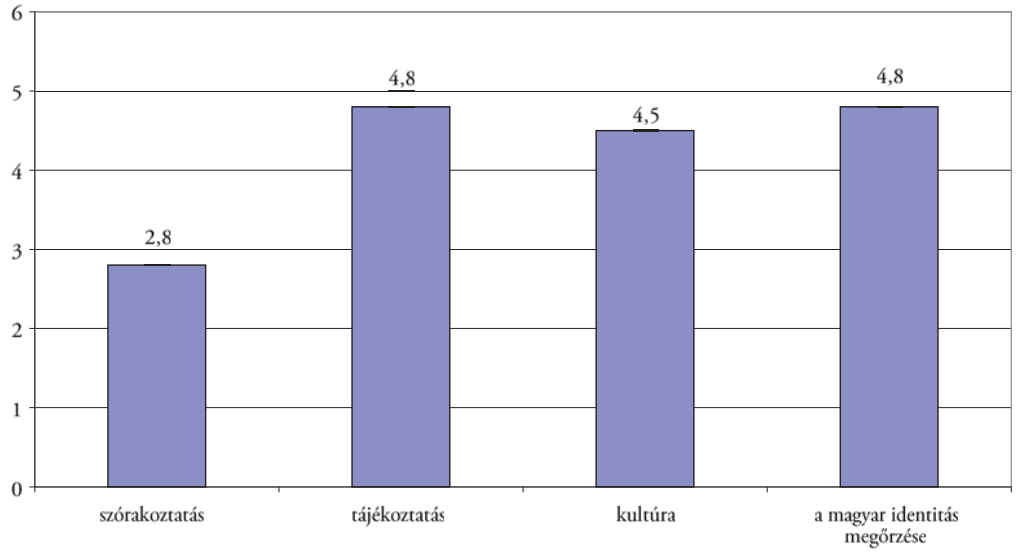

Jelmagyarázat

** 5-ös skálán mért átlagok (1– egyáltalán nem fontos…….5– nagyon fontos)*

Érdekes a célközösségek sorrendje (12. ábra). Mindegyikük a középkorúakat és az értelmiségieket kívánja elérni (100%). Az időseket csak 60%-uk, ami valahol érthető, hiszen köztudottan rájuk nem jellemző az internetezés. A vallási közösségeket csak 40%-uk kívánja megszólítani. Viszont nagyon alacsonynak tartjuk azoknak a felvidéki magyar portáloknak az arányát, melyek a gyermekeket és ifjúságot kívánják megszólítani (20%), miközben szinte mindegyik portál – amint láthattuk – a nemzeti identitás megőrzését fontosnak tartja.

Az internet a szórványban élőt ugyanúgy elérheti, mint a tömbmagyarságban élőt, a gyermekek és ifjúság megszólítását a nemzeti identitás megőrzésében nagyon fontosnak tartjuk és talán erre a területre külön programot kellene kidolgozni, hogy elvben minden fiatalt el lehessen érni és megszólítani, hogy magyar oldalakat böngésszen, magyarul társalogjon, gondolkodjon. Az lenne kívánatos, ha mindenki kellő szinten elsajátítaná a többség nyelvét és még néhány világnyelvet, de megőrizné magyar identitását. A többnyelvű közegben, ami más nyelvű barátokat is jelent, ez nem egyszerű feladat.

12. ábra

A felvidéki magyar internet portálok által elérni kívánt célközönség megoszlása

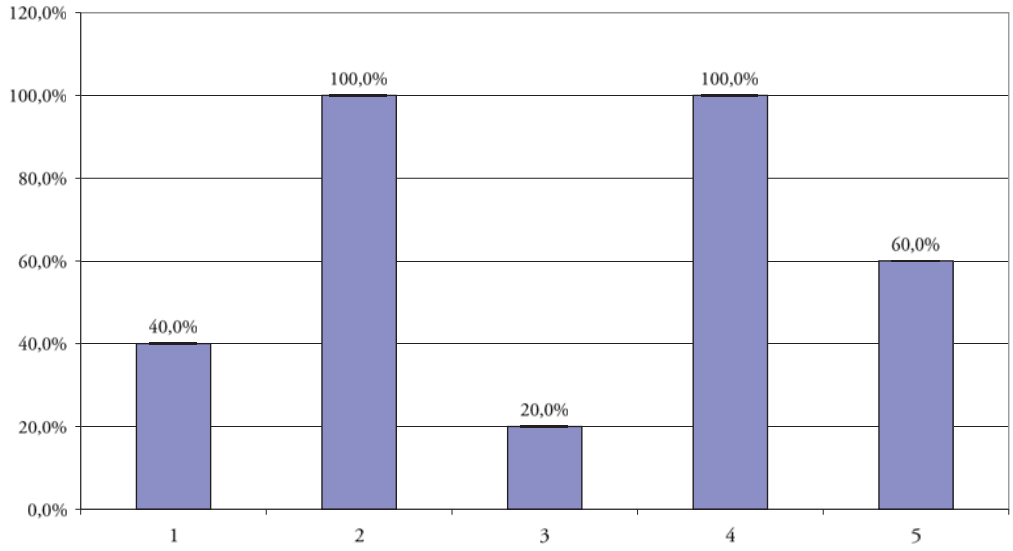

Jelmagyarázat
1 – vallási közösség
2 – értelmiségiek
3 – gyermekek és ifjúság
4 – középkorúak
5 – idősek

A portálok által közzétett anyag (13. ábra) zöme hír (56,7%). Riport (7,6%) és háttér (7,1%), interjú alig jelenik meg (3,2%). Ez természetesen rávilágít az újságírás mai jellegére is. Egy hírt könnyedén meg lehet fogalmazni, más portálokon is utána lehet nézni a kiegészítő adatoknak és aránylag rövid idő alatt kész a cikk. Riportra már kevesebb idő jut, hiszen az sokkal munkaigényesebb és nem elég a számítógép előtt pötyögtetni. Meglepő viszont, hogy a háttér ennyire alulreprezentált, holott ez a munka is a gép mellől elvégezhető, netán esetleg némi telefonálásra van szükség. Az interjú a legidőigényesebb. Az újságírót viszont cikkenként fizetik. Minél többet kell írnia, hogy keressen valamit. Még egy további szempontot is figyelembe kell vennünk: a hírekbe általában nem szoktak belekötni, de a riport és háttér érdekeket sérthet és ebből azután kellemetlenségek lehetnek, amit az újságíró nem szívesen vállal. Így a kevésbé problémás műfajokat gyakorolja. Amúgy meg a felvidéki magyar internetportálok 50-50%-ban veszteségesek, illetve önfenntartók, így nem nagyon tudják az újságírókat megfizetni. Még szerencse, hogy sokan ingyen írnak.

13. ábra

A felvidéki magyar internet portálokon egy hét alatt megjelenő anyagok megoszlása*

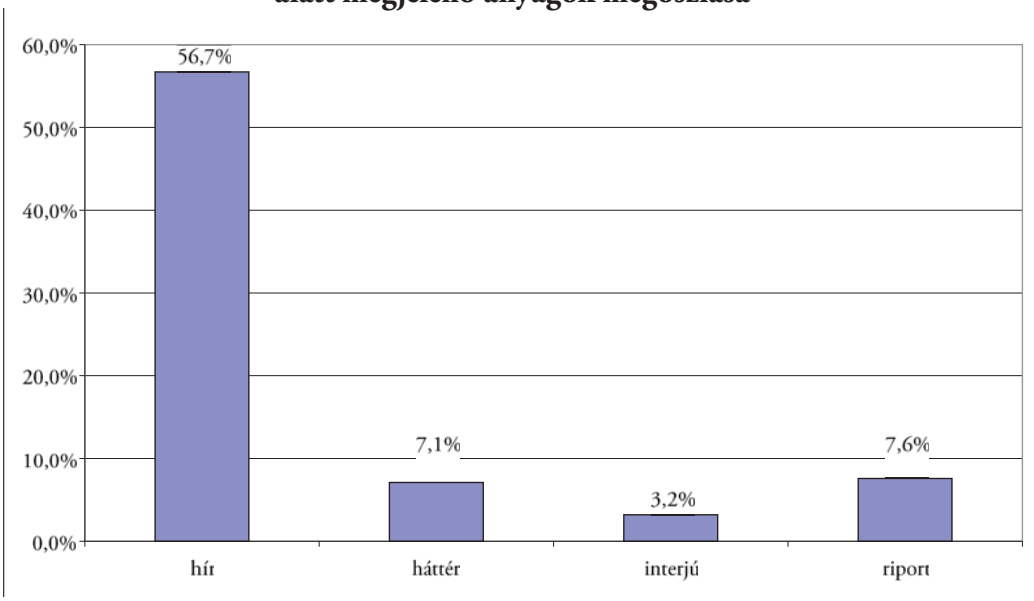

Jelmagyarázat

** külön kérdésként lekérdezve, átlagok*

Ami a portálok finanszírozási hátterét illeti a közeljövőben, ezek a következőképpen alakulhatnak (14. ábra). Jelentős tartalmi és technikai fejlesztést csak egy ötödük képes végezni (20%). Ezek tudnak tehát fennmaradni és tartani a színvonalat. Kismértékben viszont erre 60%-uk képes. Ők tehát valamivel leszakadnak. Egy ötödük működése veszélybe került (20%), tehát a megszűnés fenyegeti őket. A felvidéki magyar internetportálok 50-50%-ban veszteségesek, illetve önfenntartók.

14. ábra

A felvidéki magyar médiafelületek finanszírozási hátterének kilátásai a közeljövőben

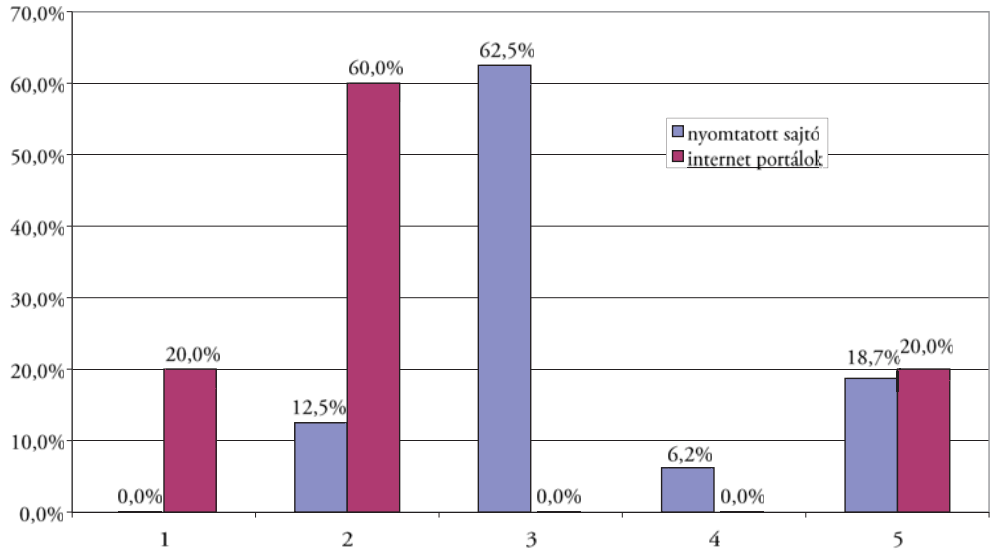

Jelmagyarázat

1 – jelentős tartalmi és technikai fejlesztéseket tudunk végezni

2 – kismértékű tartalmi és technikai fejlesztéseket tudunk végezni

3 – szinten tudunk maradni

4 – a műsorszolgáltató megmarad, de nem tudja tartani a jelenlegi színvonalat

5 – a műsorszolgáltató fennmaradása veszélybe kerül

A leglátogatottabb internetportálokat az alábbi táblázat sorolja föl. Az első és második helyen álló portál között jelentős különbség mutatkozik. Ezekből az adatokból azonban aligha lehet arra vonatkozó becsléseket levonni, hogy a felvidéki magyarság hány százaléka látogatja e hírportálokat. Egy személy naponta akár többször is rákattinthat egy-egy portálra, miközben a többit is olvashatja. Viszont ezekben a számokban a külföldi látogatók is benne vannak.

Portál	Sorrend	Havi nézettség	Heti nézettség	Napi nézettség
Paraméter.sk	1.	270.000	120.000	23.000
Felvidék.ma	2.	80.000	20.000	4.000
Körkép.sk	3.	80.000	11.400	2.600
Magyar Interaktív tv	4.	17.000	4.000	600

6. Összefoglaló helyett

6.1. A célközönség

A következő táblázatban az egyes médiumok célközönségét jelöltük be, mert tanulságosnak tartjuk, kit nem kívánnak szolgálni, figyelembe venni.

Média	minden médiafogyasztó	Vallási közösség	értelmiségiek	Szakmai csoportok	Gyermekek, ifjúság	középkorúak	idősek
Paraméter.sk							
Felvidék.ma							
Gömörilap.sk							
Körkép.sk							
Magyar Interaktív tévé							
Pázmáneum							
Copus							
Érsekújvár							
Füleki Hírlap							
Gömöri Hírlap							
Honti Lapok							
Irodalmi Szemle							
Jó Gazda			agrár				
Kassai Figyelő							
Katedra				pedagógusok			
Királyhelmeci nézetek	A város lakosai						
Magyarház							
Mizujs				pedagógusok			
Cserkész							
Szabad Újság							
Szőrös Kő							
Terra							
Szepsi tévé							
Regfilm							
A célközönség aránya	75%	14,3%	75%	33,3%	41,7%	70,8%	45,8%

Ebből azt a következtetést vonhatjuk le, hogy a felvidéki média összességében minden médiafogyasztót és az értelmiséget kívánja elsősorban megszólítani. Második helyen állnak a középkorúak, majd az idősek, tőlük valamivel lemaradva a fiatalok, gyermekek következnek.

A média két ötödét érdeklik a fiatalok. Ez valamivel jobb arány, mint az internetportálok esetében, mégsem lehetünk elégedettek. A legalacsonyabb érdeklődés viszont a vallási közösségek iránt mutatkozik.

Ami megdöbbentő a kitöltött kérdőívek olvastán, hogy a felvidéki magyar internetportálok egyike sem – a Gömörlapot kivéve – kívánt a gyermekekkel és fiatalokkal foglalkozni. Ennél is meglepőbb, hogy a Pazmaneum sem, amely a vallással kapcsolatos kérdéseket tekinti elsődlegesnek. Pedig Jézus azt mondta: „Engedjétek hozzám jönni a kisgyermekeket, és ne akadályozzátok őket, mert ilyeneké az Isten országa."[51] Ha egy gyülekezet nem törődik a fiatalokkal, akkor az ki fog halni. Ugyanez történik egy közösséggel, ha nem nevel utánpótlást.

Közhely, hogy a gyermekekből lesznek a fiatalok, azokból a felnőttek, akiknek remélhetőleg lesznek majd gyermekei és az idő múlásával ők lesznek az öregek, akik átadják a hagyományt. Ezt (elvben) mindenki tudja, mégsem mutatkozik meg ennek következménye. Ha más nyelvű közeg szippantja el fiataljainkat, akkor nincs jövőnk. A fiatalok a legveszélyeztetettebb réteget képezik az asszimiláció szempontjából. Velük kellene elsősorban foglalkozni. Kellene a digitális korszaknak is egy Pósa Lajosa! Máskülönben fölösleges őt ünnepelnünk.

6.2. A szórakoztatás

Nagy általánosságban elmondható, hogy az általunk megismert kérdőívek szerint, a médiumok a szórakoztatást tartják a legkevésbé fontosnak. Nyilván ez azzal függ össze, hogy azt az igénytelen, kommersz szórakozással társítják. Holott a szórakoztatásnak lehetnek igényes formái is, melyek szolgálhatják a széleskörű tájékoztatást és az identitás megőrzésének is fontos eszközei lehetnének. Ha nem érdekes, akár szórakoztató, vonzó módon tálalom mondanivalómat, műsoromat, akkor annak nézettsége siralmas lesz. Ezen a téren tehát tartalékokat látunk.

A szórakoztatás úgy látszik, lenézett műfaj. Pedig nem annak kellene lennie. Szórakoztatva és érdekesen kellene a különböző témákat feldolgozni. Az újságírásra is érvényes a 11. parancsolat: Ne légy unalmas!

6.3. A rádió és tévé sugárzásának aránytalanságairól

A Szlovák Köztársaság Törvénytárának 308/2000. számú, műsorszórásról és műsorsugárzásról szóló törvénye kimondja, hogy a sugárzásnál figyelembe kell venni a regionális és kisebbségi arányt. *A Sz*lovák Köztársaság Törvénytárának 532/2010-es sz. törvényének – a Szlovákia rádiójáról és televíziójáról – 5. §-a (1) bekezdés g) pontja kimondja:

> „a Szlovák Köztársaságban élő nemzeti [az eredeti szövegben nemzetiségi szerepel – BZ] kisebbségek és etnikai csoportok nyelvén készült tartalmilag és regionálisan kiegyensúlyozott műsorok időtartamának meg kell felelnie a Szlovák Köztársaság lakossága nemzetiségi és etnikai összetételének; a nemzeti kisebbségek és etnikai csoportok számára készülő műsorok gyártására és sugárzásának

51 Lukács Evangéliuma 18, 16b.

biztosítására Szlovákia Rádiója és Televíziója önálló szervezeti egységeket hoz létre Szlovákia Rádiója és Televíziója belül."[52]

Vagyis az adott nemzeti közösségek vagy kisebbségek arányának megfelelően járna sugárzási idő, az adott nyelven. Hihetetlen, hogy egy főleg állami költségvetésből élő intézmény hat éve azt megsérti! Ugyanis a Szlovák Televízió kettes csatornája hetente mindössze 56 perc műsoridőt szán a szlovákiai magyaroknak, ami egy harmincad része annak, ami jog szerint járna. A Szlovákiában élő magyarok a népszámlálási adatok szerint már csak 8,5%-át alkotják az ország lakosságának.[53] A Szlovák Televízió két csatornája napi 48 órát sugároz. Az arányosságot tekintve, napi négy óra 8 perc járna a magyar nyelvű televíziós műsoridőre a magyar közösségnek. Ezért fordult levélben a Magyar Koalíció Pártja a minisztériumhoz, jogorvoslatot sürgetve. Az harminc napon túl válaszolt, vagyis maga a minisztérium sem tartotta be a válaszadási határidőt. Anton Škreko főigazgató „elmagyarázta", miért nem lehet érvényt szerezni a törvénynek.

A 8,5%-nyi magyarság is fizeti a koncessziós illetéket, még sincs pénz a műsor biztosítására. Vagyis a kormány részére a felvidéki magyarok olyan többletkiadással járó terhet jelentenek, amit Szlovákia nem engedhet meg magának. A tények teljes félremagyarázása az is, hogy amennyiben a Szlovák Televízió mindkét csatornájára vonatkozna a kibővített adásidő, az felborítaná az eddigi programszerkezetet. (Miért, azon nem szabad igazítani!?) Az MKP által kidolgozott törvénytervezetben nem arról van szó, hogy a két csatorna struktúráját kell megváltoztatni, hanem az RTVS-nek[54] teljes egészében növelnie kellene a nemzetiségi adások idejét, mégpedig azért, mert ezt a törvény előírja.[55]

6.4. További megjegyzések

Az internet-újságírásban némi könnyebbséget jelenthetne, hogy elvben nincs kötöttség, ami megszabná a cikkek hosszát. A nyomtatott sajtóban ez mindig jelentkező gond, hiszen egy-egy lap terjedelme korlátozott. Ez pedig felületességre nevelt. Nagyon sok semmitmondó, általánosságokat közlő cikk, tudósítás jelent meg. Viszont az elektronikus médiafelület habár korlátlan lehetőséget nyújt, mégis tekintettel kell lenni az olvasóra, aki nem fog órák hosszat egy cikket olvasni. Ez persze áthidalható lenne úgy, hogy a honlapokon egy rövidített változatot tennének közre és a cikk alján rákattintva lehetőség nyílna a teljes szöveg tárolására. De erre eddig nem találtunk példát. A rövidítés viszont óhatatlanul csonkítást okoz, az olvasó nem ismeri meg az adott rendezvényen elhangzottakat, jobbik esetben néhány kiragadott gondolatot közölnek vele. Ez pedig a legjobb szándék mellett is torzítás.

52 (http://www.torvenytar.sk/zakon-174) – szlovákul: „vysielanie obsahovo a regionálne vyvážených programov v jazykoch národnostných menšín a etnických skupín žijúcich na území Slovenskej republiky v časovom rozsahu zodpovedajúcom národnostnému a etnickému zloženiu obyvateľstva Slovenskej republiky; na zabezpečenie výroby a vysielania programov pre národnostné menšiny a etnické skupiny zriaďuje Rozhlas a televízia Slovenska samostatné organizačné útvary Slovenského rozhlasu a Slovenskej televízie."
(http://www.zakonypreludi.sk/zz/2010-532)

53 Száz éve, 1910-ben ez még 30,4% volt.

54 Rozhlas a televízia Slovenska – Szlovákia Rádiója és Televíziója.

55 Neszméri Tünde: A minisztérium kifogásokat keres. *Felvidék.ma*, 2016.11.16.
http://felvidek.ma/2016/11/a-miniszterium-kifogasokat-keres/

Ami hiányzik, az az interjú és főleg a tényfeltáró riport. Mindkettő fölöttébb időigényes és az utóbbi költségekkel is jár, melyet a portál vagy lap nem tud fölvállalni.

A megjelent cikkek miatt ritkán kerül sor pereskedésre. Felvidéki magyar vonatkozásban egy ilyen esetről sincs tudomásunk. Kinek van kedve és ideje bíróságra járni, ha hamis fényben állítják be a dolgokat. Sok esetben nem is jut el hozzá az az információ, ami nyomán léphetne.

Azután itt vannak a kiirthatatlan városi legendák, álhírek és ferdítések. A tények semmit sem mondanak azoknak, akik megrögzötten önjelölt prófétáknak hiszik magukat, sokan pedig belefásulnak a hasztalan küzdelmekbe.

Kisebbségi médiánkban is eluralkodik lassan az igénytelenség és a vele karöltve megjelenő trágárság. Erre vonatkozóan a felmérések nem szoktak kitérni, de sokkal fontosabb jelenségről van szó, mintsem említés nélkül hagyhatnánk.

A kérdőívek nyomán, számos izgalmas kérdésre nem kaphattunk választ. Például arra, hogy a jelenlegi felvidéki média mennyire szolgálja, vagy rombolja a magyar identitást. Magyarán: mennyiben felelős az asszimilációért. Ezek a kérdések további alapos kutatásokat igényelnek.

Az összképet nem tartjuk rózsásnak. A felvidéki média egyik fő gondja a puszta fennmaradás. Mivel a túlélés az elsődleges feladat, így a többire kevesebb energia jut. (A kérdőívek szerint, a 28 média közül 12 nem pályázott egyáltalán[56] és nem akadt egyetlen egy sem, mely uniós pályázatot nyert volna.) Ebben a helyzetben nem tudja teljes mértékben teljesíteni küldetését, hogy a magyar identitás megőrzését szolgálja híreivel, széleskörű, szakszerű tájékoztatásával a kultúra, tudomány, közélet és politika területén. Mindezt szórakoztató, vonzó formában kellene végeznie, hogy a magyar értékek mágnesként vonzzák az embereket és erőt, sőt intellektuális muníciót adjanak nekik, nemcsak a megmaradáshoz, hanem a kreatív fejlődéshez is. A célközönség ne csak az értelmiség és a középkorosztály legyen. A kisebbségi társadalom minden rétegét el kellene érnie. Hogy az asszimilációt a disszimiláció váltsa föl. A felvidéki magyar médiának ehhez a feladathoz még föl kell(ene) nőnie. Ennek módozatait ki kellene dolgozni. „Nekünk cementre van szükségünk, amellyel a homokból is gránitkeménységű egységet alkotunk és nem szétmállasztó műveletre, amely a nemzet viharvágta kőszikláját elporlasztja."[57]

56 Néhányan ezt a részt egyáltalán nem töltötték ki, így úgy vettük, nem pályáztak.

57 Ravasz László: Asszimiláció és disszimiláció. *Magyar Szemle*, 1939/5. 308.

A Szlovák Köztársaság médiával kapcsolatos törvényei:[58]

Rövidítések:
sz. – számú
SzK – Szlovák Köztársaság
SzK NT – a Szlovák Köztársaság Nemzeti Tanácsa
SzNT – Szlovák Nemzeti Tanács
Tt. – törvénytár
Zb. – zbierky, (törvény)gyűjtemény, tár
Z.z. – Zbierka zákonov, törvénytár

126/1933 Zákon ze dne 10. července 1933, kterým se mění a doplňují tiskové zákony – A 126/1933. sz., 1933. július 10-i törvény, mellyel módosítják és kiegészítik a sajtótörvényeket
81/1966 Zb. Zákon z 25. októbra 1966 o periodickej tlači a o ostatných hromadných informačných prostriedkoch – A Tt. 81/1966. sz., az időszaki sajtóról és a többi tömegtájékoztató eszközről szóló, 1966. október 25-i törvény
84/1968 Zb. Zákon z 26. júna 1968, ktorým sa mení zákon č. 81/1966 Zb. o periodickej tlači a o ostatných hromadných informačných prostriedkoch – A Tt. 84/1968. sz., 1968. június 26-i törvény, mely módosítja a Tt. 81/1966. sz., az időszaki sajtóról és a többi tömegtájékoztató eszközről szóló törvényt
127/1968 Zb. Zákon z 13. septembra 1968 o niektorých prechodných opatreniach v oblasti tlače a ostatných hromadných informačných prostriedkov – A Tt. 127/1968. sz., 1968. szeptember 13-i törvénye néhány átmeneti intézkedésről a sajtó és a többi tömegtájékoztatási eszköz területén
86/1990 Zb. Zákon z 28. marca 1990, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 81/1966 Zb. o periodickej tlači a o ostatných hromadných informačných prostriedkoch – A Tt. 1990. március 28-i törvénye, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 81/1966. sz., az időszaki sajtóról és a többi tömegtájékoztatási eszközről szóló törvényt
254/1991 Zb. Zákon SNR z 24. mája 1991 o Slovenskej televízii – Az SzNT Tt. 254/1991. sz., 1991. május 24-i, a Szlovák Televízióról szóló törvénye
255/1991 Zb. Zákon SNR z 24. mája 1991 o Slovenskom rozhlase – Az SzNT Tt. 255/1991. sz., 1991. május 24-i, a Szlovák Rádióról szóló törvénye
468/1991 Zb. Zákon z 30. októbra 1991 o prevádzkovaní rozhlasového a televízneho vysielania – A Tt. 468/1991. sz., 1991. október 30-i, a rádiós és televíziós műsorszórás működtetéséről szóló törvény
597/1992 Zb. Zákon z 2. decembra 1992 o zrušení Česko-slovenského rozhlasu, Česko-slovenskej televízie a Česko-slovenskej tlačovej kancelárie – A Tt. 597/1992. sz., a Cseh-szlovák Rádió, Cseh-szlovák Televízió és Cseh-szlovák Sajtóiroda megszüntetéséről szóló 1992. december 2-i tövény
166/1993 Z.z. Zákon NR SR zo 14. júla 1993 o opatreniach v oblasti rozhlasového a televízneho vysielania – A Tt. 166/1993. sz., az SzK NT a rádiózás és televíziózás területével kapcsolatos intézkedésekről szóló 1993. július 14-i törvény

58 Ezek a törvények a neten megtalálhatók, elég a számukat beírni (pl.: 365/2013 Z.z.), külön feltüntettük a magyar nyelven közzétett törvények elérhetőségét. A magyar nyelven elérhető törvényeket a következő honlapon lehet keresni: http://torvenytar.sk/hu

325/1993 Z.z. Zákon NR SR z 22. decembra 1993 o štátnom rozpočte Slovenskej republiky na rok 1994 a o zmenách ďalších zákonov – Az SzK NT Tt. 325/1993. sz., 1993. december 22-i, a Szlovák Köztársaság 1994. évi állami költségvetéséről szóló törvény és további törvények módosításáról
212/1995 Z.z. Zákon NR SR z 20. septembra 1995 o koncesionárskych poplatkoch a o zmene zákona č. 468/1991 Zb. o prevádzkovaní rozhlasového a televízneho vysielania v znení neskorších predpisov – Az SzK NT A *Tt. 212/1995.* sz., a koncessziós díjról szóló *törvénye és* a rádiós és televíziós műsorszórás működtetéséről szóló Tt. 468/1991. sz., többször módosított törvény módosításáról
270/1995 Z.z. Zákon NR SR z 15. novembra 1995 o štátnom jazyku Slovenskej republiky – A Tt. 270/1995. sz., 1995. november 15-i, az SzK NT államnyelvről szóló törvény
1/1996 Z.z. Zákon NR SR zo 14. decembra 1995 o audiovízii – A Tt. 1/1996. sz., az audiovízióról szóló 1995. december 14-i törvény
321/1996 Z.z. Zákon NR SR z 23. októbra 1996, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Slovenskej národnej rady č. 254/1991 Zb. o Slovenskej televízii v znení neskorších predpisov, zákon Slovenskej národnej rady č. 255/1991 Zb. o Slovenskom rozhlase v znení neskorších predpisov a zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 166/1993 Z.z. o opatreniach v oblasti rozhlasového a televízneho vysielania – Az SzK NT Tt. 321/1996. sz., 1996. október 23-i törvénye, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 254/1991. sz., az SzNT a Szlovák Televízióról szóló, többször módosított törvényét, az SZNT Tt. 255/1991. sz., a Szlovák Rádióról szóló 1991. május 24-i, többször módosított törvényét és az SzK NT Tt. 166/1993. sz., a rádiózás és televíziózás területével kapcsolatos intézkedésekről szóló törvényt
380/1996 Z.z. Zákon NR SR z 11. decembra 1996, ktorým sa mení zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 166/1993 Z.z. o opatreniach v oblasti rozhlasového a televízneho vysielania v znení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 321/1996 Z.z. – Az SzK NT Tt. 380/1996. sz., 1996. december 11-i törvénye, mellyel módosították az SzK NT Tt. 321/1996. sz. által módosított SzK NT Tt. 166/1993. sz., a rádiózás és televíziózás területével kapcsolatos intézkedésekről szóló törvény
160/1997 Z.z. Zákon z 21. mája 1997 o Rade Slovenskej republiky pre rozhlasové a televízne vysielanie a o zmene zákona č. 468/1991 Zb. o prevádzkovaní rozhlasového a televízneho vysielania v znení neskorších predpisov – A Tt. 160/1997. sz., az SzK Médiatanácsáról szóló 1997. május 21-i törvény és a Tt. 468/1991. sz., a rádiós és televíziós műsorszórás működtetéséről szóló, többször módosított törvény módosítása
186/1997 Z.z. Zákon z 26. júna 1997, ktorým sa mení zákon č. 52/1959 Zb. o osvetovej činnosti (Osvetový zákon) v znení neskorších predpisov a mení a dopĺňa zákon č. 81/1966 Zb. o periodickej tlači a o ostatných hromadných informačných prostriedkoch v znení neskorších predpisov – A Tt. 186/1997. sz., 1997. június 26-i törvény, mely módosítja a Tt. 52/1959. sz., a közművelődésről (Közművelődési Törvény) szóló törvényt és kiegészíti a Tt. 81/1966. sz., az időszaki sajtóról és a többi tömegtájékoztatási eszközről szóló többször módosított törvényt
212/1997 Z.z. Zákon z 3. júla 1997 o povinných výtlačkoch periodických publikácií, neperiodických publikácií a rozmnožení audiovizuálnych diel – A Tt. 212/1997. sz., 1997. július 3-i, az időszaki, nem időszaki kiadványok és a sokszorosított audiovizuális alkotásokról szóló törvény
285/1997 Z.z. Zákon z 10. októbra 1997, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 166/1993 Z.z. o opatreniach v oblasti rozhlasového a televízneho

vysielania v znení neskorších predpisov – A Tt. 285/1997. sz., 1997. október 10-i törvénye, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 166/1993. sz., az SzK NT a rádiózás és televíziózás területével kapcsolatos intézkedésekről szóló törvényét

116/1998 Z.z. Zákon z 1. apríla 1998, ktorým sa mení zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 1/1996 Z.z. o audiovízii – A Tt. 116/1998. sz., 1998. április 1-i törvény, mely módosítja a Tt. 1/1996. sz., az audiovízióról szóló törvényét

168/1998 Z.z. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky oznamuje, že 5. mája 1989 bol v Štrasburgu otvorený na podpis Európsky dohovor o cezhraničnej televízii. – A Tt. 168/1998. sz. törvénye, melyben az SzK Külügyminisztériuma jelenti, hogy 1989. május 5-én Strassbourgban a határokat átlépő televíziózásról szóló európai egyezményt elfogadták[59]

122/1999 Z.z. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky z 25. mája 1999 – A Tt. 122/1999. sz. törvény, az SzK Alkotmánybíróságának 1999. május 25-i látleletéről

184/1999 Z.z. Zákon z 10. júla 1999 o používaní jazykov národnostných menšín – A Tt. 184/1999. sz., 1999. július 10-i, nemzetiségi kisebbségek[60] nyelvének használatáról szóló törvény

255/1999 Z.z. Zákon z 29. septembra 1999, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 468/1991 Zb. o prevádzkovaní rozhlasového a televízneho vysielania v znení neskorších predpisov – A Tt. 255/1999. sz., 1999. szeptember 29-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 468/1991. sz., a rádiós és televíziós műsorszórás működtetéséről szóló, többször módosított törvényét

62/2000 Zákon z 8. februára 2000, ktorým sa mení zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 1/1996 Z. z. o audiovízii v znení zákona č. 116/1998 Z. z. – A Tt. 62/2000. sz., 2000. február 8-iki törvény, mely módosítja a Tt. 116/1998. sz. törvénnyel módosított SzK NT Tt. 1/1996. sz., az audiovízióról szóló törvényét

182/2000 Z.z. Zákon z 12. mája 2000, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 212/1997 Z.z. o povinných výtlačkoch periodických publikácií, neperiodických publikácií a rozmnožením audiovizuálnych diel – A Tt. 182/2000. sz., 2000. május 12-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a 212/1997. sz., az időszaki és nem időszaki kiadványok kötelező nyomtatványairól és a sokszorosított audiovizuális alkotásokról szóló törvényt

195/2000 Z.z. Zákon z 19. mája 2000 o telekomunikáciách – A Tt. 195/2000. sz., a távközlésről szóló 2009. május 19-i törvény

211/2000 Z. z. Zákon o slobodnom prístupe k informáciám zo 17. mája 2000 a o zmene a doplnení niektorých zákonov – A Tt. 211/2000. sz., az információkhoz való szabad hozzáférésről szóló 2000. május 17-i törvény, valamint egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről[61]

227/2000 Z.z. Zákon z 20. júna 2000, ktorým sa mení zákon č. 468/1991 Zb. o prevádzkovaní rozhlasového a televízneho vysielania v znení neskorších predpisov a dopĺňa zákon č. 81/1966 Zb. o periodickej tlači a o ostatných hromadných informačných prostriedkoch v znení neskorších predpisov – A Tt. 227/2000. sz., 2000. június 20-i törvény, mely módosítja a Tt. 468/1991. sz., a rádiós és televíziós műsorszórás működtetéséről szóló, többször módosított törvényt és kiegészíti a Tt. 81/1966. sz., az időszaki sajtóról és többi tömegtájékoztató eszközről szóló, többször módosított törvényt

59 Ennek szövege itt olvasható: http://www.europatanacs.hu/pdf/Televizio.pdf

60 Szlovákiában a nemzeti kisebbségek kifejezést következetesen nemzetiségi kisebbséggel helyettesítik.

61 http://www.torvenytar.sk/pdfRules/1470210675_aktualne_znenie-125_2016.pdf

308/2000 Z.z. Zákon zo 14. septembra 2000 o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z.z. o telekomunikáciách – A Tt. 308/2000. sz., a műsorszórásról és műsorsugárzásról szóló 2000. szeptember 14-i törvény és a Tt. 195/2000. sz. a távközlésről szóló törvény módosításáról

206/2002 Z.z. Zákon zo z 20. marca 2002, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/2000 Z.z. o vysielaní a retransmisii a o zmene a doplnení zákona č. 195/2000 Z.z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov – A Tt. 206/2002. sz., 2002. március 20-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 308/2000. sz., a műsorszórásról és műsorsugárzásról szóló törvényt és a Tt. 195/2000. sz., a távközlésről szóló, többször módosított törvényének módosításáról és kiegészítéséről

345/2002 Z.z. Oznámenie Ministerstva zahraničných vecí Slovenskej republiky, že 1. októbra 1998 bol v Štrasburgu prijatý Protokol pozmeňujúci Európsky dohovor o cezhraničnej televízii. – Az SzK Külügyminisztériumának bejelentése, hogy 1998. október 1-én Strassbourgban elfogadták a határokat átlépő televíziózásról szóló európai egyezmény módosító jegyzőkönyvét

535/2003 Z.z. Zákon zo 7. novembra 2003, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 212/1997 Z.z. o povinných výtlačkoch periodických publikácií, neperiodických publikácií a rozmnožením audiovizuálnych diel v znení zákona č. 182/2000 Z.z. a o zmene a doplnení zákona č. 81/1966 Zb. o periodickej tlači a o ostatných hromadných informačných prostriedkoch v znení neskorších predpisov – A Tt. 535/2003. sz., 2003. november 7-i törvény, és amely módosítja és kiegészíti a Tt. 212/1997. sz., az időszaki, nem időszaki kiadványokról sokszorosított audiovizuális alkotásokról szóló törvényt a Tt. 182/2000. sz. módosítása értelmében és a Tt. 81/1966. sz., az időszaki sajtóról és többi tömegtájékoztató eszközről szóló többször módosított törvény módosításáról és kiegészítéséről

610/2003 Z.z. Zákon z 3. decembra 2003 o elektronických komunikáciách – A Tt. 610/2003. sz., 2003. december 3-i, az elektronikus hírközlésről szóló törvény

618/2003 Z.z. Zákon zo 4. decembra 2003 o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (Autorský zákon) – A Tt. 618/2003. sz., 2003. december 4-i, a szerzői jogról és a szerzői joggal kapcsolatos jogokról (Szerzői jogi törvény) szóló törvény

619/2003 Z.z. Zákon zo 4. decembra 2003 o Slovenskom rozhlase – A Tt. 619/2003. sz., 2003. december 4-i, a Szlovák Rádióról szóló törvény

16/2004 Z.z. Zákon zo 4. decembra 2003 o Slovenskej televízii – A Tt. 16/2004. sz., a Szlovák Televízióról szóló törvény

716/2004 Z.z. Zákon z 2. decembra 2004, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 610/2003 Z.z. o elektronických komunikáciách – A Tt. 716/1996. sz., 2004. december 2-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 610/2003. sz., az elektronikus hírközlésről szóló törvényt

289/2005 Z.z. Zákon z 23. júna 2005, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/2000 Z.z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z.z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov – A Tt. 289/2005. sz., 2005. június 23-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 308/2000. sz., a műsorszórásról és műsorsugárzásról szóló törvényt és a Tt. 195/2000. sz. a távközlésről szóló, többször módosított törvény módosításáról

289/2005 Z.z. Zákon z 23. júna 2005, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/2000 Z.z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z.z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov – A Tt. 289/2005. sz., 2005. június 23-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 308/2000. sz., a műsorszórásról és műsorsugárzásról szóló törvényt és a Tt. 195/2000. sz., a távközlésről szóló, többször módosított törvény módosításáról

95/2006 Z.z. Zákon z 2. februára 2006, ktorým sa dopĺňa zákon č. 308/2000 Z.z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z.z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov – A Tt. 95/2006. sz., 2006. február 2-i törvény, mely kiegészíti a Tt. 308/2000. sz., a műsorszórásról és műsorsugárzásról szóló törvényt és a Tt. 195/2000. sz., a távközlésről szóló, többször módosított törvény módosításáról
117/2006 Z.z. Zákon z 2. februára 2006, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 610/2003 Z.z. o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých predpisov – A Tt. 117/2006. sz., 2006. február 2-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 610/2003. sz., az elektronikus hírközlésről szóló többször módosított törvényt az egyes előírások módosításáról és kiegészítéséről
121/2006 Z.z. Zákon z 2. februára 2006, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/2000 Z.z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z.z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov – A Tt. 121/2006. sz., 2006. február 2-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 308/2000. sz., a műsorszórásról és műsorsugárzásról szóló törvényt és a Tt. 195/2000. sz., a távközlésről szóló, többször módosított törvény módosításáról
587/2006 Z.z. Zákon z 24. októbra 2006, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 619/2003 Z.z. o Slovenskom rozhlase – A Tt. 587/2006. sz., 2006. október 24-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 619/2003. sz., a Szlovák Rádióról szóló törvényt
13/2007 Z.z. Zákon z 13. decembra 2006, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/2000 Z.z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z.z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov – A Tt. 13/2007. sz., 2006. december 13-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 308/2000. sz., a műsorszórásról és műsorsugárzásról szóló törvényt és a Tt. 195/2000. sz. a távközlésről szóló, többször módosított törvény módosításáról
84/2007 Z.z. Zákon zo 6. februára 2007, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 618/2003 Z.z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) a o zmene a doplnení niektorých zákonov – A Tt. 84/2007. sz., 2007. február 6-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 618/2003. sz., a szerzői jogról és a szerzői joggal kapcsolatos jogokról (Szerzői jogi törvény) szóló törvényt
220/2007 Z.z. Zákon z 29. marca 2007 o digitálnom vysielaní programových služieb a poskytovaní iných obsahových služieb prostredníctvom digitálneho prenosu a o zmene a doplnení niektorých zákonov (zákon o digitálnom vysielaní) – A Tt. 220/2007. sz., 2007. március 29-i, a műsorszolgáltatás digitális közvetítéséről és más tartalmi szolgáltatások nyújtásáról digitális átvitel útján szóló törvény és néhány törvény (A digitális műsorszórásról szóló törvény) módosításáról és kiegészítéséről
343/2007 Z.z. Zákon z 20. júna 2007 o podmienkach evidencie, verejného šírenia a uchovávania audiovizuálnych diel, multimediálnych diel a zvukových záznamov umeleckých výkonov a o zmene a doplnení niektorých zákonov (audiovizuálny zákon) – A Tt. 343/2007. sz., 2007. június 20-i, *az audiovizuális alkotások, multimediális alkotások és művészi teljesítmények hangfelvételeinek nyilvántartásáról és egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről (Audiovizuális törvény)*
589/2007 Z.z. Vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky z 3. decembra 2007, ktorou sa ustanovujú podrobnosti o jednotnom systéme označovania audiovizuálnych diel, zvukových záznamov umeleckých výkonov, multimediálnych diel, programov alebo iných zložiek programovej služby a spôsobe jeho uplatňovania – Az SzK Kulturális Minisztériumának 589/2007. sz., 2007. december 3-i rendelete, mely meghatározza az audiovizuális alkotások, művészi teljesítmények hangfelvételeinek, multimediális alkotások, műsorok vagy

egyéb műsorszolgáltatási részek egységes programjelölési rendszerének részleteit és érvényesítésének módját
654/2007 Z.z. Zákon z 11. decembra 2007, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 610/2003 Z.z. o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov a o zmene niektorých zákonov – A 654/2007. sz., 2007. december 11-i törvény, mely módosítja és kigészíti a Tt. 610/2003. sz., az elektronikus hírközlésről szóló, többször módosított törvényt és egyéb törvények módosításáról
68/2008 Z.z. Zákon z 15. februára 2008 o úhrade za služby verejnosti poskytované Slovenskou televíziou a Slovenským rozhlasom a o zmene a doplnení niektorých zákonov – A Tt. 68/2008. sz., 2008. február 15-i, a Szlovák Televízió és a Szlovák Rádió által nyújtott közszolgáltatási díj térítéséről és néhány törvény módosításáról és kiegészítéséről
167/2008 Z.z. Zákon z 9. apríla 2008 o periodickej tlači a agentúrnom spravodajstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov (tlačový zákon) – A Tt. 167/2008. sz., 2008. április 9-i, az időszaki sajtótermékekről, a hírügynökségi híradásról szóló törvény, valamint egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről (sajtótörvény)[62]
287/2008 Z.z. Zákon z 2. júla 2008, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/2000 Z.z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z.z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov – A 287/2008. sz., 2008. július 2-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 308/2000. sz., a műsorszórásról és műsorsugárzásról szóló törvényt és a Tt. 195/2000. sz., a távközlésről szóló, a többször módosított törvényt
435/2008 Z.z. Zákon z 28. októbra 2008, ktorým sa menia niektoré zákony v pôsobnosti Ministerstva dopravy, pôšt a telekomunikácií Slovenskej republiky v súvislosti so zavedením meny euro v Slovenskej republike – A Tt. 435/2008. sz., 2008. október 28-i törvény, mely módosítja az SzK Közlekedésügyi, Postaügyi, Távközlési Minisztériumának hatáskörébe tartozó törvények némelyikét az euro bevezetésével kapcsolatosan a Szlovák Köztársaságban
453/2008 Z.z. Zákon z 5. novembra 2008, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 618/2003 Z.z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) v znení neskorších predpisov – A Tt. 453/2008. sz., 2008. november 5-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 618/2003. sz., a szerzői jogról és a szerzői joggal kapcsolatos jogokról (Szerzői jogi törvény) szóló, a többször módosított törvényt
516/2008 Z.z. Zákon z 5. novembra 2008 o Audiovizuálnom fonde a o zmene a doplnení niektorých zákonov – A Tt. 516/2008. sz., 2008. november 5-i, az Audiovizuális Tárról szóló törvény és néhány törvény módosításáról és kiegészítéséről
555/2008 Z.z. Zákon z 3. decembra 2008, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 212/1997 Z.z. o povinných výtlačkoch periodických publikácií, neperiodických publikácií a rozmnožením audiovizuálnych diel v znení neskorších predpisov – A Tt. 555/2008. sz., 2008. december 3-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a 212/1997. sz., az időszaki, nem időszaki kiadványok és a sokszorosított audiovizuális alkotásokról szóló, a többször módosított törvényt
453/2008 Z.z. Zákon z 5. novembra 2008, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 618/2003 Z.z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) v znení neskorších predpisov – A Tt. 453/2008. sz., 2008. november 5-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 618/2003. sz., a szerzői jogról és a szerzői joggal kapcsolatos jogokról (Szerzői jogi törvény) szóló, a többször módosított törvényt

62 http://torvenytar.sk/zakon-133

77/2009 Z.z. Zákon z 11. februára 2009, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 139/1998 Z.z. o omamných látkach, psychotropných látkach a prípravkoch v znení neskorších predpisov a o doplnení zákona č. 318/2009 Z.z. Zákon z 30. júna 2009, ktorým sa mení a dopĺňa zákon Národnej rady Slovenskej republiky č. 270/1995 Z.z. o štátnom jazyku Slovenskej republiky v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov – A Tt. 77/2009. sz., 2009. február 11-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 139/1998. sz., a kábítószerekről, pszichotróp anyagokról és készítményekről szóló többször módosított törvényt és a Tt. 318/2009. sz., 2009. június 30-i törvény kiegészítése, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 270/1995. sz., az SzK NT államnyelvéről szóló törvényt és néhány törvény módosításáról és kiegészítéséről

312/2009 Z.z. Zákon z 30. júna 2009 o niektorých opatreniach týkajúcich sa Slovenského rozhlasu a Slovenskej televízie – A Tt. 312/2009. sz., 2009. június 30-i törvény, bizonyos rendszabályokról, melyek a Szlovák Rádiót és a Szlovák Televíziót érintik

498/2009 Z.z. Zákon z 29. októbra 2009, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/2000 Z.z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z.z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov – A Tt. 498/2009. sz., 2009. október 29-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 308/2000. sz., a műsorszórásról és műsorsugárzásról szóló, többször módosított törvényt és a Tt. 195/2000. sz., a távközlésről szóló, többször módosított törvény módosításáról és néhány törvény módosításáról és kiegészítéséről

541/2009 Z.z. Vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky z 9. decembra 2009, ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva Slovenskej republiky č. 589/2007 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o jednotnom systéme označovania audiovizuálnych diel, zvukových záznamov umeleckých výkonov, multimediálnych diel, programov alebo iných zložiek programovej služby a spôsobe jeho uplatňovania – A Tt. 541/2009. sz., az SZK Kulturális Minisztériumának 2009. december 9-i rendelete, mely módosítja és kiegészíti az SzK Minisztériumának 589/2007. sz. rendeletét, mely meghatározza az audiovizuális alkotások, művészi teljesítmények hangfelvételeinek, multimediális alkotások, műsorok vagy egyéb műsorszolgáltatási részek egységes programjelölési rendszerének részleteit és érvényesítésének módját

56/2010 Z.z. Zákon z 3. februára 2010, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 610/2003 Z.z. o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov – A Tt. 56/2010. sz., 2010. február 3-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 610/2003. sz., az elektronikus hírközlésről szóló, többször módosított törvényt

447/2010 Z.z. Nález Ústavného súdu Slovenskej republiky sp. zn. PL. ÚS 23/06 z 2. júna 2010 – Az SzK Alkotmánybírósága 2010. június 2-i PL ÚS 23/06 ügyiratszámú határozata

532/2010 Z.z. Zákon z 15. decembra 2010 o Rozhlase a televízii Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov – A Tt. 532/2010. sz., 2010. december 15-i, Szlovákia Rádiójáról és Televíziójáról és néhány törvény módosításáról és kiegészítéséről

122/2011 Z.z. Zákon z 5. apríla 2011, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 610/2003 Z.z. o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov – A Tt. 122/2011. sz., 2011. április 5-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 610/2003. sz., az elektronikus hírközlésről szóló, többször módosított törvényt

204/2011 Z.z. Zákon z 28. júna 2011, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 184/1999 Z.z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení zákona č. 318/2009 Z.z. a ktorým sa menia

a dopĺňajú niektoré zákony – A Tt. 204/2011. sz., 2011. június 28-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 184/1999. sz., a nemzetiségi kisebbségek nyelvének használatáról szóló, a Tt. 318/2009. sz. tövénnyel módosított törvényt és mellyel módosulnak és kiegészülnek némely törvények

221/2011 Z.z. Zákon z 29. júna 2011, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 167/2008 Z.z. o periodickej tlači a
agentúrnom spravodajstve a o zmene a doplnení niektorých zákonov (tlačový zákon) a ktorým sa mení zákon č. 308/2000 Z.z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z.z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov – A Tt. 221/2011. sz., 2011. június 29-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 167/2008. sz., az időszaki sajtótermékekről, a hírügynökségi híradásról szóló törvényt, valamint egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről (Sajtótörvény), mely módosítja a Tt. 308/2000. sz., a műsorszórásról és műsorsugárzásról szóló törvényt és a Tt. 195/2000. sz., a távközlésről szóló, többször módosított törvény módosításáról

351/2011 Z.z. Zákon zo 14. septembra 2011 o elektronických komunikáciách – A Tt. 351/2011. sz., 2011. szeptember 14-i törvény, az elektronikus kommunikációról

397/2011 Z.z. Zákon z 21. októbra 2011, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 532/2010 Z.z. o Rozhlase a televízii Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov a ktorými sa menia niektoré zákony – A Tt. 397/2011. sz., 2011. október 21-i törvény, mellyel módosul és kiegészül a Tt. 532/2010. sz., Szlovákia Rádiójáról és Televíziójáról szóló törvény, valamint bizonyos törvények kiegészítéséről, melyek némely törvényt módosítanak

535/2011 Nariadenie vlády Slovenskej republiky, ktorým sa vykonávajú niektoré ustanovenia zákona č. 184/1999 Z. z. o používaní jazykov národnostných menšín v znení neskorších predpisov – Az SzK Kormányának a Tt. 535/2011. sz., 2011. december 19-i rendelete, amely végrehajtja a Tt. 184/1999. sz., a nemzeti kisebbségek nyelvének használatáról szóló, többször módosított törvény határozatait

241/2012 Z.z. Zákon z 27. júla 2012, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 351/2011 Z.z. o elektronických komunikáciách v znení zákona č. 547/2011 Z.z. a o zmene zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 180/1995 Z.z. o niektorých opatreniach na usporiadanie vlastníctva k pozemkom v znení neskorších predpisov – A Tt. 241/2012. sz., 2012. július 27-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 547/2011. sz. törvénnyel módosított Tt. 351/2011. sz., az elektronikus kommunikációról szóló törvényt és a SzK NT Tt. 180/1995. sz., a földtulajdon elrendezéséhez kapcsolódó némely intézkedésekről szóló többször módosított törvény módosításáról

340/2012 Z.z. Zákon z 18. októbra 2012 o úhrade za služby verejnosti poskytované Rozhlasom a televíziou Slovenska a o zmene a doplnení niektorých zákonov – A Tt. 340/2012. sz., 2012. október 18-i, a Szlovák Rádió és Televízió által nyújtott szolgáltatásokért fizetendő díjakról szóló törvény, valamint néhány törvény módosításáról és kiegészítéséről

50/2013 Z.z. Vyhláška zo 14. marca 2013, ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 589/2007 Z.z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o jednotnom systéme označovania audiovizuálnych diel, zvukových záznamov umeleckých výkonov, multimediálnych diel, programov alebo iných zložiek programovej služby a spôsobe jeho uplatňovania v znení vyhlášky Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 541/2009 Z.z. – A Tt. 50/2013. sz., 2013. március 14-i rendelet, mellyel módosul és kiegészül az SzK Kulturális Minisztériumának a Tt. 589/2007. sz. rendelete, mely meghatározza az audiovizuális alkotások, művészi teljesítmények

hangfelvételeinek, multimediális alkotások, műsorok vagy egyéb műsorszolgáltatási részek egységes programjelölési rendszerének részleteit, és érvényesítésének módját az SzK Kulturális Minisztériumának Tt. 541/2009. sz. rendeletének módosítása értelmében

289/2013 Z.z. Zákon z 3. septembra 2013, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 618/2003 Z.z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení zákon č. 212/1997 Z.z. o povinných výtlačkoch periodických publikácií, neperiodických publikácií a rozmnožením audiovizuálnych diel v znení neskorších predpisov – A Tt. 289/2013. sz., 2013. szeptember 2-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 618/2003. sz., a szerzői jogról és azzal összefüggő többször módosított törvényt (szerzői jogi törvény), mellyel módosul a Tt. 212/1997. sz., az időszaki, nem időszaki kiadványok és a sokszorosított audiovizuális alkotásokról szóló, többször módosított törvény

349/2012 Z.z. Zákon z 29. októbra 2012, ktorým sa mení zákon č. 618/2003 Z.z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) v znení neskorších predpisov – A Tt. 349/2012. sz., 2012. október 29-i törvény, mely módosítja a Tt. 618/2003. sz., a szerzői joggal és azzal kapcsolatos, többször módosított törvényt (Szerzői jogi törvény)

289/2013 Z.z. Zákon z 3. septembra 2013, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 618/2003 Z.z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení zákon č. 212/1997 Z.z. o povinných výtlačkoch periodických publikácií, neperiodických publikácií a rozmnožením audiovizuálnych diel v znení neskorších predpisov – A Tt. 289/2013. sz., 2013. szeptember 3-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 618/2003. sz., a szerzői jogról és azzal összefüggő, többször módosított törvényt (szerzői jogi törvény), mellyel módosul a Tt. 212/1997. sz. az időszaki, nem időszaki kiadványok és a sokszorosított audiovizuális alkotásokról szóló, többször módosított törvény

373/2013 Z.z. Zákon z 22. októbra 2013, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/2000 Z.z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z.z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony – A Tt. 373/2013. sz., 2013. október 22-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 308/2000. sz., a műsorszórásról és műsorsugárzásról szóló törvényt és a Tt. 195/2000. sz., a távközlésről szóló többször módosított törvényt, mellyel néhány törvény módosul és kiegészül

374/2013 Z.z. Zákon z 22. októbra 2013, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 516/2008 Z.z. o Audiovizuálnom fonde a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony – A Tt. 374/2013. sz., 2013. október 22-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 516/2008. sz., az Audiovizuális Tárról szóló, többször módosított törvényt, mellyel néhány törvény módosul és kiegészül

402/2013 Z.z. Zákon z 27. novembra 2013 o Úrade pre reguláciu elektronických komunikácií a poštových služieb a Dopravnom úrade a o zmene a doplnení niektorých zákonov – A Tt. 402/2013. sz., 2013. november 27-i, az Elektronikus Kommunikációt és Postai Szolgáltatásokat Szabályozó Hivatalról és a Közlekedési Hivatalról szóló törvény, valamint néhány törvény módosításáról és kiegészítéséről

283/2014 Z.z. Zákon z 12. septembra 2014, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 618/2003 Z.z. o autorskom práve a právach súvisiacich s autorským právom (autorský zákon) v znení neskorších predpisov – A Tt. 283/2014. sz., 2014. szeptember 12-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 618/2003. sz., a szerzői jogról és a szerzői joggal kapcsolatos, többször módosított jogokról (Szerzői jogi törvény) szóló törvényt

446/2013 Z.z. Vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky z 12. decembra 2013, ktorou sa mení a dopĺňa vyhláška Ministerstva kultúry Slovenskej republiky č. 589/2007 Z. z., ktorou sa ustanovujú podrobnosti o jednotnom systéme označovania audiovizuálnych diel, zvukových záznamov umeleckých výkonov, multimediálnych diel, programov alebo iných zložiek programovej služby a spôsobe jeho uplatňovania v znení neskorších predpisov – A Tt. 446/2013. sz., 2013. december 12-i törvény, mely módosítja és kiegészíti az SzK Kulturális Minisztériumának 589/2007. sz., többször módosított rendeletét, mely meghatározza az audiovizuális alkotások, művészi teljesítmények hangfelvételeinek, multimediális alkotások, műsorok vagy egyéb műsorszolgáltatási részek egységes programjelölési rendszerének részleteit és érvényesítésének módját
40/2015 Z.z. Zákon z 3. februára 2015 o audiovízii a o zmene a doplnení niektorých zákonov – A Tt. 40/2015. sz., 2015. február 3-i, az audiovízióról szóló törvény és bizonyos törvények módosításáról és kiegészítéséről
185/2015 Z.z. Zákon z 1. júla 2015 Autorský zákon – A Tt. 185/2015. sz., 2015. július 1-i, a szerzői jogról szóló törvény
278/2015 Z.z. Zákon z 23. septembra 2015, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 308/2000 Z.z. o vysielaní a retransmisii a o zmene zákona č. 195/2000 Z.z. o telekomunikáciách v znení neskorších predpisov a ktorým sa menia a dopĺňajú niektoré zákony – A Tt. 278/2015. sz., 2015. szeptember 12-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 308/2000. sz., a sugárzásról és retranszmisszióról szóló törvényt és a Tt. 195/2000. sz., a távközlésről szóló, többször módosított törvényt, mellyel módosulnak és kiegészülnek egyes törvények
247/2015 Z.z. Zákon z 22. septembra 2015, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 351/2011 o elektronických komunikáciách v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov – A Tt. 247/2015. sz., 2015. szeptember 22-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 351/2011. sz., az elektronikus kommunikációról szóló többször módosított törvényt, valamint bizonyos törvények módosításáról és kiegészítéséről

A reklámmal kapcsolatos tövények:
455/1991 Zb. Zákon z 2. októbra 1991 o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 220/1996 Z.z. o reklame – A Tt. 455/1991. sz. az iparos vállalkozásokról (iparostörvény) szóló, 1991. október 2-i, többször módosított törvénye és az SzK NT Tt. 220/1996. sz., a reklámról szóló törvény módosításáról és kiegészítéséről
220/1996 Z.z. Zákon NR SR z 2. júla 1996 o reklame – A Tt. 220/1996. sz., a reklámról szóló, 1996. július 2-i törvény
140/1998 Z.z. Zákon z 3. apríla 1998 o liekoch a zdravotníckych pomôckach, o zmene zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 220/1996 Z.z. o reklame – A Tt. 140/1998. sz., a gyógyszerekről és egészségügyi segédeszközökről szóló törvény, az SzK NT Tt. 220/1996. sz., a reklámról szóló törvény módosításáról és kiegészítéséről
104/1999 Z.z. Zákon z 12. mája 1999, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1998 Z. z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach, o zmene zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 220/1996 Z. z. o reklame – A Tt. 104/1999. sz., 1999.

május 12-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 140/1998. sz., a gyógyszerekről és egészségügyi segédeszközökről szóló törvényt, a Tt. 455/1991. sz., az iparos vállalkozásokról (Iparostörvény) szóló későbbi előírások által akualizált törvényét és az SzK NT Tt. 220/1996. sz., a reklámról szóló többször módosított törvénynek módosításáról és kiegészítéséről

370/1999 Z.z. Zákon zo 17. decembra 1999, ktorým sa mení zákon č. 140/1998 Z.z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach, o zmene zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 220/1996 Z.z. o reklame v znení neskorších predpisov – A Tt. 370/1999. sz., 1999. december 17-i törvény, mely módosítja a Tt. 140/1998. sz., a gyógyszerekről és egészségügyi segédeszközökről szóló törvényt, a Tt. 455/1991. sz., az iparos vállalkozásokról (Iparostörvény) szóló, többször módosított törvényt és az SzK NT Tt. 220/1996. sz., a reklámról szóló többször módosított törvénynek módosításáról és kiegészítéséről

119/2000 Z.z. Zákon zo 17. marca 2000, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1998 Z.z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach, o zmene zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 220/1996 Z.z. o reklame v znení neskorších predpisov – A Tt. 119/2000. sz., 2000. március 17-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 140/1998. sz., a gyógyszerekről és egészségügyi segédeszközökről szóló törvényét, a Tt. 455/1991. sz., az iparos vállalkozásokról (Iparostörvény) szóló többször módosított törvényt és a Tt. 220/1996. sz., az SzK NT reklámról szóló többször módosított törvénynek módosításáról és kiegészítéséről

147/2001 Z.z. Zákon z 5. apríla 2001 o reklame a o zmene a doplnení niektorých zákonov – A Tt. 147/2001. sz., a reklámról szóló 2001. április 5-i törvény és egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről[63]

488/2001 Z.z. Zákon zo 6. novembra 2001, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1998 Z.z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach, o zmene zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 220/1996 Z.z. o reklame v znení neskorších predpisov – A Tt. 488/2001. sz., 1999. szeptember 29-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 140/1998. sz., a gyógyszerekről és egészségügyi segédeszközökről szóló törvényt, a Tt. 455/1991. sz., az iparos vállalkozásokról (Iparostörvény) szóló többször módosított törvényét, és az SzK NT Tt. 220/1996. sz., reklámról szóló többször módosított törvény módosításáról és kiegészítéséről

9/2004 Z.z. Zákon z 3. decembra 2003, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1998 Z.z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach, o zmene zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 220/1996 Z.z. o reklame v znení neskorších predpisov a ktorým sa mení zákon č. 216/2002 Z.z. o povolaní lekárnika, o Slovenskej lekárnickej komore – A Tt. 9/2004. sz., 2003. december 4-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 140/1998. sz., a gyógyszerekről és egészségügyi segédeszközökről szóló törvényt, a Tt. 455/1991. sz., az iparos vállalkozásokról (Iparostörvény) szóló többször módosított törvényt és az SzK NT Tt. 220/1996. sz., a reklámról szóló többször módosított törvényét, és amely módosítja a Tt. 216/2002. sz., a gyógyszerészek foglalkozásáról, a Szlovák Gyógyszerészeti Kamaráról szóló törvényt

63 http://www.torvenytar.sk/zakon-50

216/2002 Z.z. Zákon zo 14. marca 2002 o povolaní lekárnika, o Slovenskej lekárnickej komore a o doplnení zákona č. 140/1998 Z.z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach, o zmene zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 220/1996 Z.z. o reklame v znení neskorších predpisov – A Tt. 216/2002. sz., a gyógyszerészi hivatásról, a Szlovák Gyógyszerészeti Kamaráról szóló törvény és a Tt. 140/1998. sz., a gyógyszerekről és egészségügyi segédeszközökről szóló törvény kiegészítéséről, a Tt. 455/1991. sz., az iparos vállalkozásokról (Iparostörvény) szóló tövény módosításáról, és az SzK NT A Tt. 220/1996. sz., a reklámról szóló többször módosított törvény módosításáról és kiegészítéséről
633/2004 Z.z. Zákon z 27. októbra 2004, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1998 Z.z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach, o zmene zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 220/1996 Z.z. o reklame v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov – A Tt. 633/2004. sz., 2004. október 27-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 140/1998. sz., a gyógyszerekről és egészségügyi segédeszközökről szóló törvényt, a Tt. 455/1991. sz., az iparos vállalkozásokról (Iparostörvény) szóló későbbi előírások által módosított törvényt, és az SzK NT Tt. 220/1996. sz., a reklámról szóló többször módosított törvényt
342/2005 Z.z. Zákon z 30. júna 2005, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1998 Z.z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach, o zmene zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 220/1996 Z.z. o reklame v znení neskorších predpisov a o doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 145/1995 Z.z. o správnych poplatkoch v znení neskorších predpisov – A Tt. 342/2005. sz. 2005. június 30-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 140/1998. sz., a gyógyszerekről és egészségügyi segédeszközökről szóló törvényt, a Tt. 455/1991. sz., az iparos vállalkozásokról (Iparostörvény) szóló többször módosított törvényt, és az SzK NT Tt. 220/1996. sz., a reklámról szóló többször módosított törvényt, és az SzK NT Tt. 145/1995. sz., a közigazgatási illetékekről szóló, többször módosított törvényt
525/2005 Z.z. Zákon z 28. októbra 2005, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 147/2001 Z.z. o reklame a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 23/2002 Z.z. – A Tt. 525/2005. sz., 2005. október 28-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 147/2001. sz., a reklámról szóló törvényt és egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről a Tt. 23/2002. sz. törvény értelmében
342/2006 Z.z. Zákon z 25. mája 2006, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1998 Z.z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach, o zmene zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 220/1996 Z.z. o reklame v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov – A Tt. 342/2006. sz., 2006. május 25-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 140/1998. sz., a gyógyszerekről és egészségügyi segédeszközökről szóló törvényt, a Tt. 455/1991. sz., az iparos vállalkozásokról (Iparostörvény) szóló későbbi előírások által módosított törvényt, és az SzK NT Tt. 220/1996. sz., a reklámról szóló többször módosított törvényét, valamint egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről
102/2007 Z.z. Zákon z 8. februára 2007, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 147/2001 Z.z. o reklame a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a o zmene

zákona č. 25/2006 Z.z. o verejnom obstarávaní a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení zákona č. 282/2006 Z.z. – A Tt. 102/2007. sz., 2007. február 8-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 147/2001. sz., a reklámról szóló törvényt és egyes, többször módosított törvények módosításáról és kiegészítéséről, és a Tt. 25/2006. sz., a közbeszerzésről szóló törvény módosításáról és néhány törvény módosításáról, valamint kiegészítéséről a Tt. 282/2006. sz. törvény értelmében

270/2007 Z.z. Zákon z 18. mája 2007, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1998 Z.z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach, o zmene zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 220/1996 Z.z. o reklame v znení neskorších predpisov – A Tt. 270/2007. sz., 2007. május 18-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 140/1998. sz., a gyógyszerekről és egészségügyi segédeszközökről szóló törvényt, a Tt. 455/1991. sz., az iparos vállalkozásokról (Iparostörvény) szóló többször módosított törvényét, és az SzK NT Tt. 220/1996. sz., a reklámról szóló többször módosított törvényét

648/2007 Z.z. Zákon z 11. decembra 2007, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 147/2001 Z.z. o reklame a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona č. 128/2002 Z.z. o štátnej kontrole vnútorného trhu vo veciach ochrany spotrebiteľa a o zmene a doplnení niektorých zákonov v znení neskorších predpisov – A Tt. 648/2007. sz., 2007. december 11-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 147/2001. sz., a reklámról szóló törvényt és egyes, a többször módosított törvények módosításáról és kiegészítéséről, és a Tt. 128/2002. sz., a belső piac, a fogyasztóvédelem érdekében végzett állami ellenőrzésről és egyes, többször módosított törvények módosításáról és kiegészítéséről

402/2009 Z.z. Zákon zo 16. septembra 2009, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1998 Z.z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach, o zmene zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 220/1996 Z.z. o reklame v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení niektorých zákonov – A Tt. 402/2009. sz., 2009. szeptember 16-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 140/1998. sz., a gyógyszerekről és egészségügyi segédeszközökről szóló törvényét, a Tt. 455/1991. sz., az iparos vállalkozásokról (Iparostörvény) szóló többször módosított törvényt, és az SzK NT reklámról szóló Tt. 220/1996. sz., többször módosított törvényt és egyes törvények módosításáról és kiegészítéséről

425/2010 Z.z. Zákon z 26. októbra 2010, ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 331/2005 Z.z. o orgánoch štátnej správy vo veciach drogových prekurzorov a o zmene a doplnení niektorých zákonov a ktorým sa mení a dopĺňa zákon č. 140/1998 Z.z. o liekoch a zdravotníckych pomôckach, o zmene zákona č. 455/1991 Zb. o živnostenskom podnikaní (živnostenský zákon) v znení neskorších predpisov a o zmene a doplnení zákona Národnej rady Slovenskej republiky č. 220/1996 Z.z. o reklame v znení neskorších predpisov – A Tt. 425/2010. sz., 2010. október 26-i törvény, mely módosítja és kiegészíti a Tt. 331/2005. sz., az államigazgatási szervek prekurzorokkal kapcsolatos törvényt, valamint bizonyos törvények módosításáról és kiegészítéséről, valamint melyek módosítják és kiegészítik a Tt. 140/1998 sz., a gyógyszerekről és egészségügyi segédeszközökről szóló törvényt, a Tt. 455/1991. sz., az iparos vállalkozásokról (Iparostörvény) szóló többször módosított törvény módosításáról, és az SzK NT Tt. 220/1996. sz., a reklámról szóló többször módosított törvény módosításáról és kiegészítéséről

Kulin Zoltán

A kárpátaljai magyar sajtó

1. Médiaviszonyok Ukrajnában

Az Ukrajnában működő sajtóorgánumok tevékenységére kihat az ország keleti részén tartó háborús konfliktus. A média hivatalosan terrorellenes műveletekként (anti terrorista operáció – ATO) beszél a hadműveletekről. Valójában ez a konfliktus az ukrán–orosz szembenállásra korlátozódik. Ennek egyik részét képezi az ideológiai hadviselés, amiben nagy szerepet szánnak az ukrán nyelvű médiának. Következésképpen folyamatosan csökkentik az orosz médiafelületek nagyságát úgy, hogy szigorúbban szankcionálják a nem államnyelvű médiumokat, ha megsértik a médiahatóság előírásait és az oroszellenes szankciókhoz igazítják a létező (általános érvényű) jogszabályokat. Így lettek ennek az ellentétnek a kárvallottjai az ukrajnai nemzeti kisebbségek. A Televízióval és a Rádióval Foglalkozó Ukrán Nemzeti Tanács előbb az ukránellenes, úgynevezett „szeparatista" tartalmakat tiltotta be. Ennek estek áldozatul az orosz nyelvű sorozatok, később pedig az orosz propagandát kifejtő műsorszolgáltatók is.

Az orosz nyelv visszaszorítását törvényi szintre emelték. Visszavonták a szakemberek által haladónak és előremutatónak ítélt nyelvtörvényt, majd az országos felháborodás miatt mégis megtartották, csak nagyvonalúan szemet hunynak a megszegése felett. Egy sor olyan törvénytervezetet terjesztettek az ukrán parlament elé, amelyek célja elsősorban az orosz nyelv használatának csökkentése, de ugyanakkor ezek az intézkedések ezzel párhuzamosan korlátozták vagy korlátozni kívánják a kisebbségi nyelvhasználatot is a társadalmi élet minden szintjén. Az első olvasatban elfogadott oktatási törvény hetedik cikkelyében például közvetve azoknak a tantárgyaknak a számát csökkentenék drasztikusan, amelyeket anyanyelven lehetne tanítani az oktatási intézményekben. Az ukrán mellett csak az Európai Unió hivatalos nyelvein lehetne tanulni ott, ahol egy adott nemzeti kisebbség egy tömbben él. Így előállhat az az abszurd helyzet, hogy az Egyesült Királyság Európai Unióból történő kilépése után tilos lesz az angol nyelvet tanítani és – mondjuk – angol nyelvű feliratokat használni egyes televíziós műsorokban. Ebbe a sorba illeszkedik a közalkalmazottakról szóló törvény, amely előírja, hogy a hivatalokban csak az államnyelvet lehet használni. Hasonló elvekre épül a felsőoktatási törvény is.

De hogy a média területén maradjunk, az európai uniós előírásoknak és az ország euroatlanti integrációjának megfelelően, Ukrajnában tart az elektronikus média reformja. Ennek lényege, hogy az állami televíziók és rádiók közszolgálativá alakulnak át. A kutatás összefoglalása idején (2016 őszén) a korábban állami felügyelet alá tartozó televíziók és rádiók az átalakulási folyamatoknak megfelelően már nem államiak, de még nem közszolgálatiak. A műsor tartalmát tekintve ez a folyamat lényegi változást nem jelent, a sugárzás nyelvét érintően azonban igen. A jogszabályok értelmében a műsorba kerülő anyagok nem kevesebb, mint a fele nemzeti audiovizuális termék kell, hogy legyen. A rádióban főműsoridőben minden harmadik dal (35 százalék) államnyelven, vagyis ukránul hangozhat el, a hír-, illetve háttér-elemző, szórakoztató és vitaműsorok 60 százaléka is csak államnyelven kerülhet adásba. A parlament előtt van egy módosító indítvány, amely ezt a küszöböt 75 százalékra emelné.

Az elkeserítő helyzetet némileg ellensúlyozandó Ukrajna Legfelsőbb Tanácsának egyetlen magyar képviselője, a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség elnöke kezdeményezte a Televízióval és Rádióval Foglalkozó Ukrán Nemzeti Tanácsnál, hogy a vegyék fel a kábelszolgáltatók alapcsomagjaiba a magyar közszolgálati média csatornáit.

A Médiatudományi Intézet által 2010-ben végzett felmérés („Határon túli magyar médiumok 2010/2011") óta eltelt több mint öt évben nem egyszerűsödött a helyzet a média szabályozása terén. Az elektronikus médiafelügyeletet gyakorló ukrán nemzeti tanács tizenhat olyan jogszabályt nevez meg, amely a médiaviszonyokat szabályozza Ukrajnában, és amelyet a tanács szem előtt tart munkája során. Ezek többsége olyan törvény, amelynek csupán néhány cikkelye utal a televíziózásra és rádiózásra. Ha hozzávesszük az írott sajtóra vonatkozó szabályozást, akkor ez a szám meghaladja a húszat.

Ilyen túlszabályozott, kisebbségellenes médiakörnyezetben elképzelhetetlen egy teljesen magyar nyelvű televízió vagy rádió létrehozása.

Általában elmondható, és ezt támasztják alá a Médiatudományi Intézet korábbi kutatásai[1] is, hogy a kárpátaljai magyar tévénéző és rádióhallgató inkább az anyaországi médiumokból tájékozódik még a megyei eseményekről is gyakran a helyi tudósítóknak köszönhetően. Ugyanis a kárpátaljai magyar elektronikus médiában dolgozók többsége egyben az anyaországi közszolgálati média tudósítója. Hiába jelenik meg ugyanaz a hír „idehaza" is, a rendszertelenül, rossz időpontokban sugárzott adásoknak alacsony a nézettsége az ukrán állami médiában.

Kivételt képez a Beregszászon működő Pulzus Rádió. Munkatársai többségükben ugyanazok, akik a református egyház által működtetett internetes Sion Rádiót üzemeltetik (a korábbi kutatások idején ez a rádió még nem létezett). A Pulzus, bár vegyesen ukrán és magyar nyelvű, mégis nagy a hallgatottsága a regionális híranyagoknak, az interaktív műsoroknak és élő helyszíni bejelentkezéseknek köszönhetően.

Sokkal könnyebb teljesen magyar médiafelületet létrehozni a nyomtatott sajtóban és az interneten. Itt a jogszabályok megengedőbbek. Igaz, az állam az önkormányzatok révén nem sok magyar lapot tart fenn. Megyei szinten már nem is támogatnak magyar nyelven megjelenő napilapot. Maga a „napilap" megnevezés is anakronisztikusan hangzik abban a korban, amikor még az államnyelven megjelenő kárpátaljai újságok is legjobb esetben hetente háromszor jelennek meg nyomtatásban. Ezért a klasszikus értelemben vett, mind tartalomban, mind formátumban, a szöveges és képi részek arányában stb. inkább napilap jellegű kiadványok gyakorlatilag hetilapnak számítanak Kárpátalján. Napilap jellegüket ezek a lapok az internetes változatukban őrizték meg, amelyek viszont gyorsan frissülnek.

1 Dobos Ferenc: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 1999–2011*. Budapest, MK 2, 2012.

1. ábra

A kárpátaljai magyar nyomtatott sajtótermékek megjelenésének intenzitása

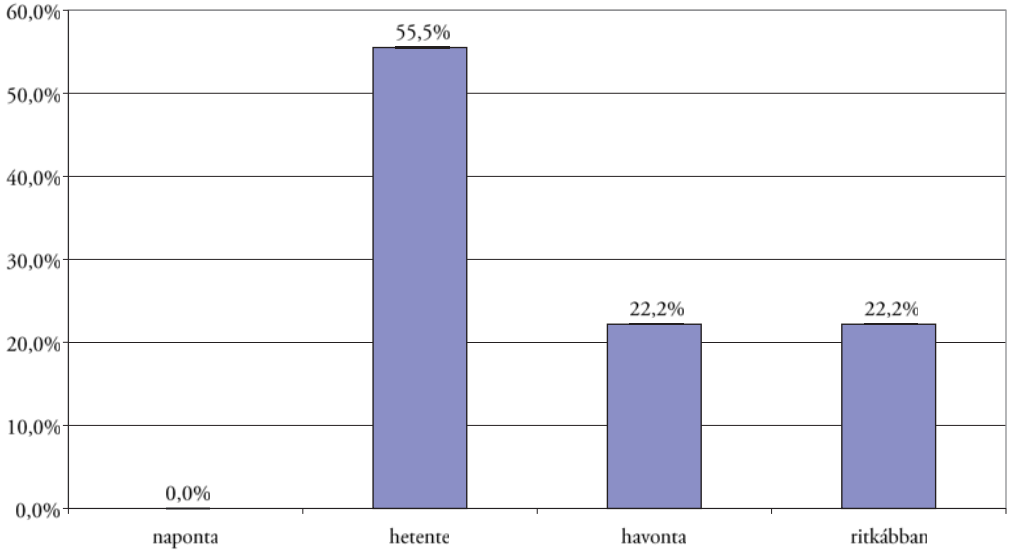

Kárpátalján az állam a járási vagy városi lapok gondozásánál van jelen. Általában ukrán nyelvű újságok magyar önállósult változatairól, külön magyar tartalmakkal bíró sajtóról van szó. Példányszámuk egyetlen kivételével (*Beregi Hírlap*) lényegesen kisebb az ukrán társlapénál.

A kárpátaljai magyar nyelvű nyomtatott sajtó inkább az anyaországi támogatásokra épít. Mivel ez nem normatív jellegű, ezért a magyarországi politikai viszonyoknak megfelelően alakul egy-egy lap, újság, folyóirat „tündöklése vagy bukása". Amelyek mögött gazdasági szervezet, vállalkozás vagy alapítvány áll, azok jelentik az állandóságot és a folytonosságot.

2010-ben még erősen polarizált volt a kárpátaljai magyar közösség. A törésvonal a Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség és az Ukrajnai Magyar Demokrata Szövetség szembenállásánál volt meghúzható. A 2015-ös helyhatósági választások után azonban betemették a lövészárkokat. A két magyarságszervezet közös listákat állított a különböző kárpátaljai helyi önkormányzatokba. Ez kihatással volt az anyaországi támogatási rendszerre is. Így a két kárpátaljai magyar szövetség érdekszférájába tartozó lapok megkapják a működésükhöz vagy szinten maradásukhoz szükséges anyagiakat.

A kárpátaljai magyar történelmi egyházak három lapot jelentetnek meg. Kiadásuk a magyarországi támogatásoknak is köszönhetően stabilnak mondható.

Nem történt változás az öt évvel ezelőtti kutatásokhoz képest a tudományos, ismeretterjesztő, sport, ifjúsági, zenei, életmód, gasztronómiai stb. réteglapok- vagy szakmai lapok megjelenését illetően. Ezek teljesen hiányoznak a kárpátaljai folyóiratok palettájáról. Általában, ami a nemzetiségi kiadványokat illeti Ukrajnában, így a magyar nyelvű sajtóorgánumokat is, az állam legtöbbször csak „garantálja", de valójában nem szavatolja azok megjelenését. Anyagiak híján ezt az állami funkciót áthárítja a nemzetiségi szervezetekre, alapítványokra, szakmai vagy érdekvédelmi szövetségekre, amelyek ugyanúgy dotációra szorulnak.

2. A kutatás módszertanáról

Az adatfelvételt a kárpátaljai Spectator Társadalomkutató Műhely végezte 2016 júniusa folyamán kérdőívek alapján. A vizsgálat tárgyát a Kárpátalján megjelenő és a megyében vagy országosan bejegyzett jelentősebb magyar nyelvű nyomtatott és elektronikus sajtó képezte. A lekérdezésben tizenhét médium vett részt, ami héttel több a 2010-ben kutatott sajtóorgánumok számánál. Az adatbázisba tizenöt magyar nyelvű médiafelület került be:

1. táblázat

Televíziók	2
Rádiók	2
Nyomtatott sajtó	10
Internet portálok	1
Produkciós irodák	0
Összesen	15

A mintanagyságot illetően megpróbáltunk a teljes körű lekérdezéshez közelíteni, azonban nem minden magyar nyelven megjelenő sajtóorgánum vett részt a feltérképezésben, akadtak, melyek hiányos adatokat közöltek. Ezeket nem vettük figyelembe a felmérésben.

2016-ban a Kárpátalján megjelenő ukrán lapok magyar „mutánsait" is bevontuk a kutatásba, mivel a magyar tartalmuk független az ukrántól. Három ilyen nyomtatott sajtóterméket jegyeznek Kárpátalján ebből kettő be is került az adattárba. Hasonló a helyzet a magyar internetes portálokkal. 2010-ben még csak egyet jegyeztek a hivatalos nyilvántartásokban, mára már három működik. Ezekből egy a táblázatunkban is szerepel. Azokban a kérdésekben, ahol az adatok teljesek, igyekszünk mindhárom internetes portálra vonatkozó következtetéseket megfogalmazni. Az adattár produkciós irodákra vonatkozó sora üres, holott Beregszászon bejegyeztek egyet a helyi kábeltévé bázisán, de a kérdőív kérdéseire a tulajdonosok nem adtak választ.

Ukrajna Igazságügyi Minisztériuma 667 önkormányzati (kommunális) nyomtatott sajtókiadványt tart számon, ebből Kárpátalján 16 jelenik meg. A tizenhatból három ukrán–magyar nyelvű. Ezekre már utaltunk. Mivel a hivatalos kimutatásokat ritkán frissítik, így a nyilvántartásokban olyan lapok is szerepelhetnek, amelyek már nem jelennek meg. Ezeket sem vettük figyelembe természetesen. A kárpátaljai jegyzékben található huszonhat legbefolyásosabb nyomtatott sajtótermék között hét magyar is helyt kapott. Ezek közül csak az Ung-vidéki Hírek nem került be az adatbázisba, mivel nem kívánt részt venni a kérdőíves felmérésben.

A nyomtatott sajtóorgánumok között szerepel továbbá a három kárpátaljai egyházi lapból kettő, és olyan szakmai kiadványok, mint a Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség által gondozott Irka gyermekfolyóirat vagy a Közoktatás. Nem képezik a kutatás tárgyát az egyes intézmények, tudományos műhelyek, kárpátaljai magyar szakmai szervezetek rendszertelenül megjelenő időszaki kiadványai.

A kutatás nagy figyelmet fordít a médiumok támogatottságára és finanszírozására. Mivel a kárpátaljai magyar sajtóorgánumok pénzügyi kilátásai és helyzete jelentősen függ a pártkötődésüktől is, ezért a 2. ábrán közöljük a vizsgált médiumok pártkötődését.

2. ábra

A kárpátaljai magyar sajtóorgánumok pártkötődése

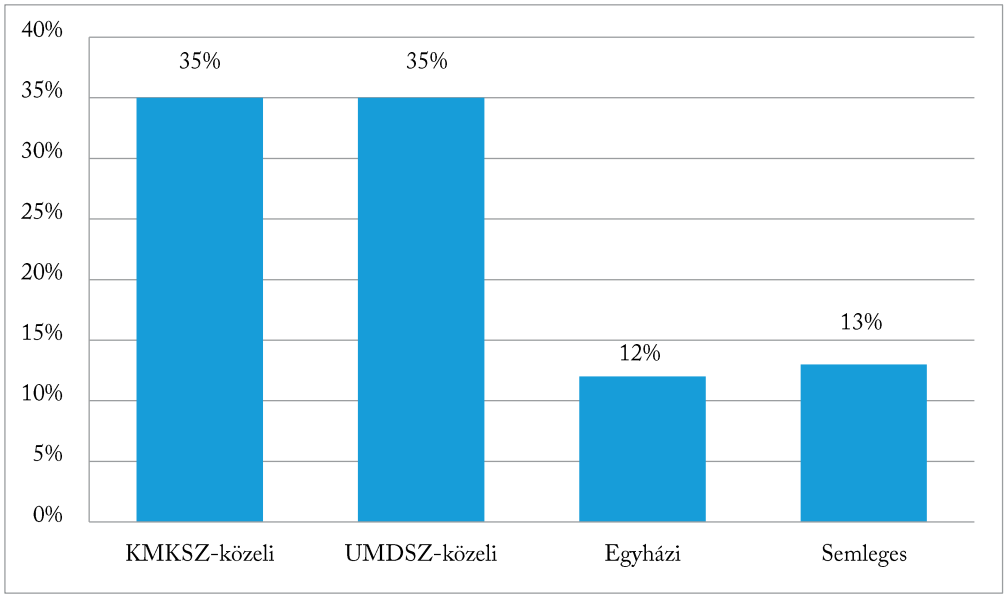

Az elektronikus médiát illetően 2010-hez hasonlóan 2016-ban is négy médiumot térképeztek fel a társadalomkutató műhely munkatársai, azzal a különbséggel, hogy a megszűnt Stúdió9 Beregszász helyett a 2013-ban alakult Visk TV került be az adattárba.

A fentiek tükrében a kutatás tárgyát képező nyomtatott, illetve elektronikus sajtótermékek és internetes portálok a következők:

nyomtatott sajtó:

- *Kárpáti Igaz Szó* (napilap)
- *Kárpátalja* (hetilap)
- *Kárpátinfó* (hetilap)
- *Beregi Hírlap* (hetilap)
- *Új Hajtás* (a római katolikus egyház lapja, havilap)
- *Küldetés* (a református egyház lapja, havilap)
- *Beregszász* (hetilap)
- *Nagyszőlős-vidéki Hírek* (hetilap)
- *Közoktatás* (folyóirat)
- *Irka* (gyermeklap);

internetes portál:
- *Kárpátalja.ma*

rádió:
- *Kárpátaljai Megyei Állami Televízió és Rádió Társaság magyar szerkesztősége*
- *Pulzus Rádió*;

televízió:
- *Kárpátaljai Megyei Állami Televízió és Rádió Társaság magyar szerkesztősége*
- *Visk TV.*

Az elemzés során a sajtóorgánumok működését jellemző folyamatok és tendenciák könnyebb megértése érdekében táblázatok segítségével összehasonlítottuk a 2016-os adatokat a korábbi, 2010-es felmérés mutatóival.

3. Kutatási eredmények

3.1. A munkatársak számának alakulása

Nyomtatott sajtó
Ukrajnában a nemzetiségek nyelvén nem képeznek újságírókat. Kárpátalján a szakirányú oktatás 1994-ben indult meg az Ungvári Nemzeti Egyetemen. Addig Lembergben (Lviv) vagy Kijevben végezhették tanulmányaikat azok, akik újságíróként képzelték el pályafutásukat. A kárpátaljai magyar sajtóorgánumoknál dolgozók többsége így az Ungvári Nemzeti (2000-ig Állami) Egyetem Magyar Filológiai Tanszékén vagy más karokon tanuló magyar diákok közül került ki.

A magyar nyomtatott és elektronikus médiumokban foglalkoztatott munkatársak száma megyei viszonylatban a főszerkesztőktől kapott információk alapján alig haladja meg a százhatvanat. Többségük főállásban, vagyis belső munkatársként dolgozik valamelyik médiumnál.

3. ábra

A kárpátaljai magyar nyomtatott sajtótermékek munkatársainak megoszlása munkavállalási státusuk szerint (átlagok)

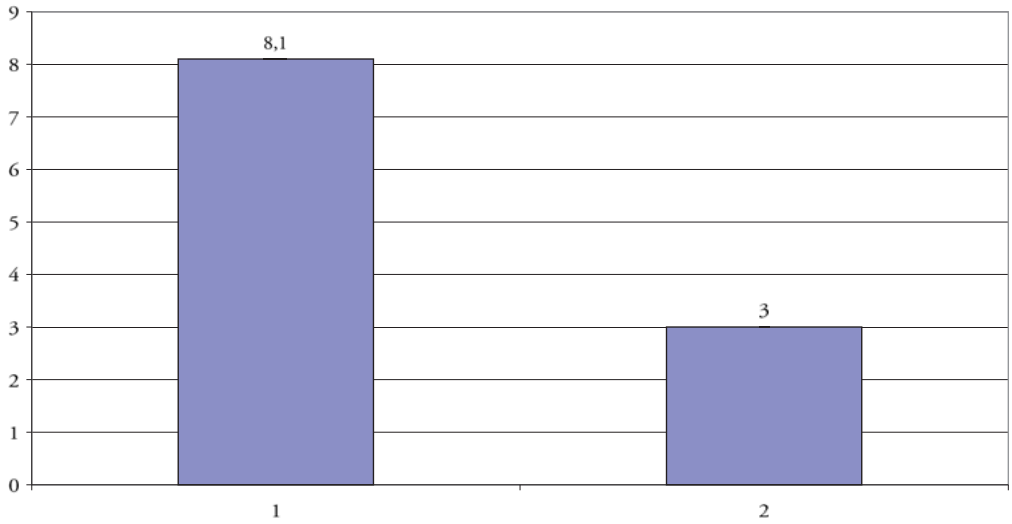

Jelmagyarázat:

1 – belső munkatársak száma

2 – rendszeresen foglalkoztatott külső munkatársak száma

Az 3. ábra adatai átlagot jelölnek. Összehasonlításképpen, hogy érzékeltessük a munkaerő-vándorlás folyamatait és alakulását, készítettünk egy összehasonlító táblázatot az öt évvel ezelőtti állapotokhoz képest. A 2. táblázatban csak azoknak a kiadványoknak az adatait tüntettük fel, amelyek 2010-ben és 2016-ban is részt vettek a felmérésben.

2. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Kárpáti Igaz Szó	b: 12 k: 3	b: 20 k: 0
2.	Kárpátalja	b: 14 k: 4	b: 13 k: 4
3.	Beregi Hírlap	b: 11 k: 2	b: 5 k: 4
4.	Kárpátinfó	b: 5 k: 3	b: 4 k: 3
5.	Új Hajtás	b: 3 k: 3	b: 2 k: 4
6.	Küldetés	b: 5 k: 0	b: 5 k: 3
7.	Irka	b: 8 k: 5	b: 5 k: 3
8.	Közoktatás	b: 5 k: 4	b: 0 k: 3

Jelmagyarázat:
b – belső munkatársak száma
k – rendszeresen foglalkoztatott külső munkatársak száma

Ezekből az adatok kitűnik, hogy az elmúlt ötéves időszakban a *Kárpáti Igaz Szó* tudta csupán megőrizni és növelni is a munkatársainak a számát úgy, hogy egyedüli nyomtatott sajtóorgánumként nem foglalkoztat külső munkatársakat. A Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség által gondozott két szaklap, az *Irka* és a *Közoktatás* viszont lényegesen csökkentette munkatársainak számát, az utóbbi már csak külső munkatársakat foglalkoztat. A többi lap esetében megállapítható, hogy a külső és a belső munkatársak száma nem tér el lényegesen egymástól.

Elektronikus sajtó

Az elektronikus sajtó esetében négy médium szerepel a táblázatban, ami gyakorlatilag három szerkesztőséget jelent. A KRTV betűszó az Ukrán Nemzeti Televízió Kárpátaljai Regionális Igazgatóságának magyar szerkesztőségét jelenti (2016 őszéig: Kárpátaljai Megyei Állami Televízió és Rádió Társaság). Ez a stáb az Igazgatóság szerkezeti felépítésnek és a műsorpolitikának megfelelően televíziós és rádiós műsorokat is gyárt. A televíziót az Igazságügyi Minisztériumban „Tisza1" néven jegyezték be, a Rádiót pedig „Tisza FM" néven. Ebből kifolyólag a magyar szerkesztőség munkatársainak száma a „Tisza FM"-en és a „Tisza1"-en megegyezik.

A *Pulzus Rádió* sorában azért tüntettük fel a Kárpátaljai Református Egyház által fenntartott *Sion Rádiót*, mivel mindkét médiumot ugyanaz a szakmai gárda működteti, és a *Sion Rádió*tartalma teljesen megegyezik a *Pulzus Rádió*-éval.

3. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	KRTV „Tisza FM”	b: 6	b: 7 k: 1
2.	Pulzus Rádió	b: 7 (Sion Rádió) k:11 (Sion Rádió)	b: 12 k: 5
3.	KRTV „Tisza1”	b: 6 o: 1 k: 3	b: 7 o: 0 k: 1
4.	Visk TV	2013-ban alakult	b: 4 o: 3 k: 2

Jelmagyarázat:
b – belső munkatársak száma
o – operatőrök száma
k – rendszeresen foglalkoztatott külső munkatársak száma

Szembetűnő, hogy a *Pulzus Rádió* esetében öt év alatt megfordult a belső és a külső munkatársak aránya. A KRTV „Tisza” magyar szerkesztőségénél viszont feltűnő, hogy az operatőrök számánál 0 áll, holott televíziós szerkesztőségről van szó. Ez azzal magyarázható, hogy a stábban foglalkoztatott három operatőr a munkaköri leírásban szerkesztő-riporterként vagy hangmesterként szerepel. Szakmai képzettségüket tekintve valamennyien az MTVA-ban képezték magukat, egyikük pedig a Magyarországon szerzett hangmesteri diplomája mellett az operatőrit is megvédte a Duna Televízióban.

Internetes portálok

Az Internetes portálok közül a *Kárpátalja.ma* lényegesen több munkatársat foglalkoztat, mint az 1997-től működő *Kárpátinfó.net* (2002-ig *Bereginfó* néven volt elérhető a portál). A hároméves *TiszaNews*-ban pedig csak belső munkatársak dolgoznak.

4. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Karpatalja.ma	2011-ben alakult	b: 5 k: 14
2.	Karpatinfo.net	b: 6 k: 2	b: 3 k: 2
3.	TiszaNews	2013-ban alakult	b: 4 k: 0

Jelmagyarázat:
b – belső munkatársak száma
k – rendszeresen foglalkoztatott külső munkatársak száma

3.2. Műsoridő

Ebben a részben értelemszerűen csak az elektronikus média adatai szerepelnek napi és heti felbontásban (5. táblázat). Valamennyi magyar nyelvű elektronikus médium adásai napi 24 órás műsorfolyamon belül láthatók, illetve hallhatók. Ebből a legtöbb saját gyártású műsorral a *Pulzus Rádió* jelentkezik. A *Visk TV*-nek közel azonos számú munkatárssal számolva tízszer több adásideje van, mint az Ukrajna Nemzeti Televízió Társasága Kárpátaljai Regionális Igazgatóságán belül a magyar szerkesztőségnek. Ugyanakkor szem előtt kell tartani, hogy egy kábelszolgáltatóra és egy frekvencia engedéllyel, műholdas sugárzási engedéllyel stb. rendelkező megyei/országos műsorszolgáltatóra más-más előírások vonatkoznak. A kárpátaljai televízió és rádió az államnyelven és a magyaron kívül még hat nemzetiség nyelvén sugároz műsort. Ezek között a lakosság lélekaránya szerint, de mindenféleképpen a frekvencia engedélyben foglaltaknak megfelelően kell elosztani a rendelkezésre álló műsoridőt, ami a törvények szerint ismétlésekkel együtt nem lehet több az összműsoridő 25 százalékánál, vagyis 6 óránál (az 5. táblázat adatai nem tartalmazzák az ismétlést).

5. táblázat

		Elektronikus médium			
		„Tisza1"	Visk TV	Pulzus Rádió	„Tisza FM"
Napi műsoridő óra/nap	Napi átlagos műsoridő	24	24	24	24
	A napi műsoridő magyar nyelvű adásainak időtartama	0,5	5-6	18	0,36
	A saját összeállítású műsorok id őtartama	0,5	4	15	0,5
Heti műsoridő óra/hét	Heti műsoridő	3,5	168	168	2,5
	A heti műsoridő magyar nyelvű adásainak időtartama		120	18	
	Saját összeállítású műsorok heti időtartama	3,5	32	105	2,5
	Más adóktól átvett műsorok heti időtartama	0	28	14	0
	Külső gyártásban készülő műsorok heti időtartama	0		0	0
	A hírműsorok, hírmagazinok heti időtartama	2,16	20	10	1
	A képújság heti időtartama		2,5		

3.3. Prioritások

Nyomtatott sajtó
Ebben a részben arra a kérdésre kértünk választ a médiumoktól, hogy melyek a legfontosabb célkitűzéseik. Fontossági sorrendbe téve 1-től 5-ig kellett értékelniük a kérdőívben feltett célokat (szórakoztatás, tájékoztatás, kultúra és tudományos ismeretterjesztés, a magyar identitás megőrzése, illetve ezek mellett az egyéb kategóriában más célokat is megfogalmazhattak).

4. ábra

A kárpátaljai magyar nyomtatott sajtóterméke prioritásai*

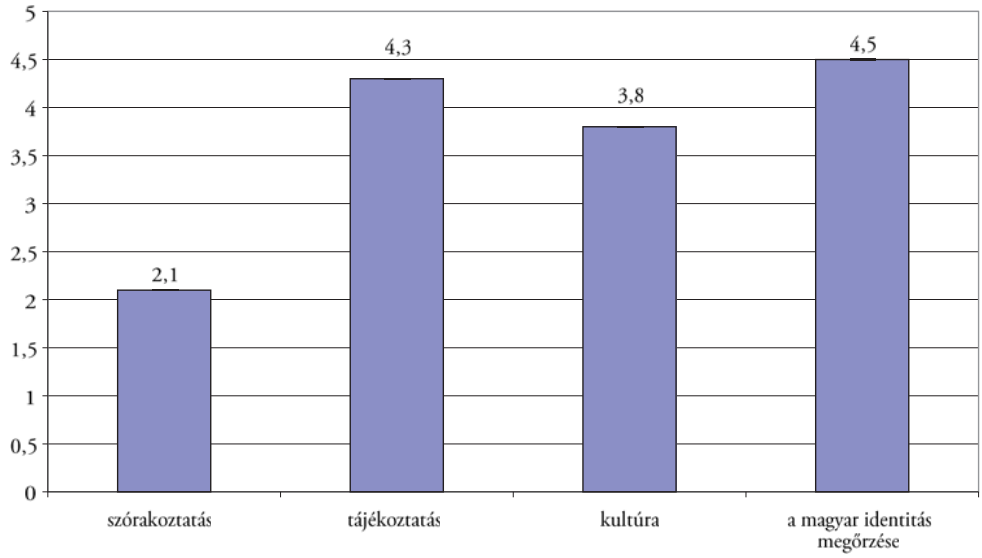

Jelmagyarázat:
** 5-ös skálán mért átlagok (1-egyáltalán nem fontos…….5-nagyon fontos)*

Az 6. táblázatban csak a szélső értékeket tüntettük fel. „+”-szal jelöltük azt a tevékenységi területet, amit a legfontosabbnak tartanak, és „-„-szal, amit kevésbé preferálnak munkájuk során.

6. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Kárpáti Igaz Szó	+ magyar identitás - szórakoztatás	+ tájékoztatás - szórakoztatás
2.	Kárpátalja	+ magyar identitás - szórakoztatás	+ tájékoztatás - szórakoztatás
3.	Beregi Hírlap	- minden cél fontos - szórakoztatás	+ tájékoztatás - szórakoztatás
4.	Kárpátinfó	- magyar identitás - szórakoztatás	+ minden cél fontos - szórakoztatás
5.	Beregszász	nem vett részt a felmérésben	+ tájékoztatás (a többi egy szinten)
6.	Nagyszőlős-vidéki Hírek	nem vett részt a felmérésben	+ tájékoztatás, tudományos-ismeretterjesztés, kultúra, magyar identitás - szórakoztatás
7.	Új Hajtás	+ lelki igények kielégítése, a római katolikus közösségek kapcsolattartása - szórakoztatás	+ hitélet, magyar identitás, tájékoztatás - szórakoztatás
8.	Küldetés	+ magyar identitás, ref. értékrend - szórakoztatás	+ hiterősítés, magyar identitás - szórakoztatás
9.	Irka	+ kultúra, tudományos-ismeretterjesztés, magyar identitás - tájékoztatás	+ szórakoztatás - tájékoztatás
10.	Közoktatás	+ magyar identitás - szórakoztatás	+ anyanyelvi oktatás - szórakoztatás

Általános jelenség, hogy a sajtóorgánumok többsége a tájékoztatást tartja a legfontosabbnak 2016-ban és szórakoztatást teszik az utolsó helyre. Ez is bizonyítja azt a tényt, hogy Kárpátalján nincs olyan rétegsajtó, olyan bulvárlap, pletyka kiadvány, szatirikus folyóirat stb., aminek a szórakoztatás lenne a legfontosabb feladata. Kivételt képez a felmérés alapján a Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség lapja, az *Irka*. A gyermeklapnál fordított tendencia figyelhető meg.

Míg öt-hat évvel ezelőtt a lapok többsége fontosnak tartotta a magyar identitás megőrzését a kisebbségi közegben, addig a felmérés idején már csak a *Nagyszőlős-vidéki Hírek,* az egyházi időszaki kiadványok emelték ki ezt a célt, természetesen a hit megerősítése és a gyülekezetek közötti kapcsolatok ápolása mellett.

Elektronikus sajtó

7. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	KRTV „Tisza1”	+ magyar identitás - szórakoztatás	+ magyar identitás - szórakoztatás
2.	Visk TV	2013-ban alakult	+ kultúra, tudományos-ismeretterjesztés - tájékoztatás
3.	KRTV „Tisza FM”	+ magyar identitás - szórakoztatás	+ magyar identitás - szórakoztatás
4.	Pulzus Rádió	+ magyar identitás, keresztény értékrend - szórakoztatás, tudományos-ismeretterjesztés	+ keresztény magyar értékrend - szórakoztatás

A kárpátaljai elektronikus média a nyomtatott sajtóval ellentétben továbbra is a magyar identitás megőrzését tartja az egyik legfontosabb célkitűzésének. A szórakoztatás itt is háttérbe szorul, pedig a közszolgálatiság jegyében valószínűleg erre is több figyelmet kellene fordítani.

Meglepő lehet, hogy egy kistérségben működő televízió a tájékoztatást nem tartja fontosnak, pedig közszolgálati jellegű televíziónak és nem kulturális csatornának tekinti magát (lásd a 13. táblázatot).

A *Pulzus Rádió* esetében érthető a keresztény értékrend kiemelése, mivel ahogy arról korábban már szóltunk, ez a stáb működteti a Kárpátaljai Magyar Református Egyház védnöksége alatt működő internetes *Sion Rádió*-t.

Internetes portálok

8. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Karpatalja.ma	2011-ben alakult	+ tájékoztatás - szórakoztatás
2.	Karpatinfo.net	+ magyar identitás, turizmus, tudományos-ismeretterjesztés - szórakoztatás	+ minden cél fontos
3.	TiszaNews	2013-ban alakult	+ minden cél fontos

Az internetes portálok vegyes látogató rétegeinek megfelelően a kárpátaljai médiumok általában minden kérdőívben felsorolt célkitűzést fontosnak tartanak, csak a *Kárpátalja.ma* esetében figyelhető meg teljes egyezés a nyomtatott sajtó célkitűzéseivel. Vagyis: prioritást élvez a tájékoztatás és kevésbé fontos a szórakoztatás.

3.4. A sajtóorgánum célközönsége

Nyomtatott sajtó

A kérdőívben hét pozíció közül lehetett választani (általános/minden médiafogyasztó, vallási közösség, értelmiségiek, szakmai csoportok, gyermek/ifjúság, középkorúak, idősek), nyolcadikként egyéb kategóriát is lehetett jelölni

5. ábra

A kárpátaljai magyar nyomtatott sajtótermékek által elérni kívánt célközönség megoszlása

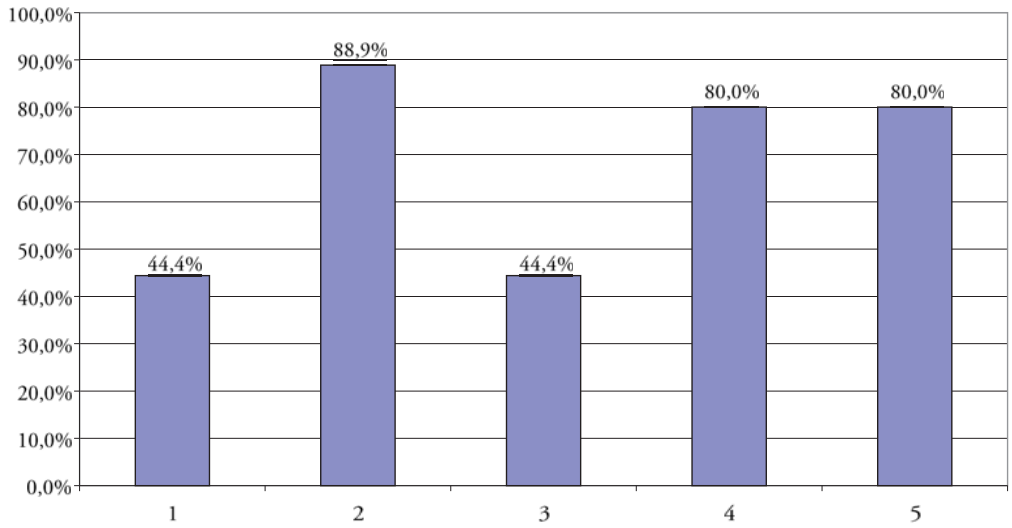

Jelmagyarázat:

1 – vallási közösség

2 – értelmiségiek

3 – gyermekek és ifjúság

4 – középkorúak

5 – idősek

A 9. táblázat egyes soraiban a „kivétel” szó után azokat a pozíciókat tüntettük fel, amelyeket a sajtóorgánumok nem tekintenek célközönségüknek.

9. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Kárpáti Igaz Szó	mindenkihez szólnak	kivétel: vallási közösségek, szakmai csoportok
2.	Kárpátalja	mindenkihez szólnak	mindenkihez szólnak
3.	Beregi Hírlap	mindenkihez szólnak	kivétel: vallási közösségek, gyermekek/ifjúság
4.	Kárpátinfó	kivétel: szakmai csoportok, gyermekek és ifjúság	kivétel: gyermekek/ifjúság
5.	Beregszász	nem vett részt a felmérésben	minden médiafogyasztó, középkorúak, idősek
6.	Nagyszőlős-vidéki Hírek	nem vett részt a felmérésben	kivétel: vallási közösségek, szakmai csoportok, gyermek
7.	Új Hajtás	vallási közösség	mindenkihez szólnak
8.	Küldetés	kivétel: minden médiafogyasztó, gyerekek és ifjúság	kivétel: minden médiafogyasztó, gyermekek/ifjúság
9.	Irka	szakmai csoportok, gyermek	szakmai csoportok, gyermekek
10.	Közoktatás	értelmiségiek, szakmai csoportok, egyéb	kivétel: vallási közösségek, középkorúak, idősek, gyermekek

A 9. táblázatból kitűnik, hogy a felmérés tárgyát képező kárpátaljai sajtóorgánumok közül csak kettő tartja célközönségének az összes médiafogyasztót, a többi esetében a célközönség megjelölése nincs összhangban a nyomtatott sajtókiadvány önmeghatározásával. Szembetűnő, hogy az önkormányzati lapok a *Beregszász* kivételével kizárnak bizonyos csoportokat a célközönségük köréből, vagy csak kisebb mértékben foglalkoznak velük. Az egyházi folyóiratok a vallási közösségen túl nem tartják fontosnak megszólítani a gyerekeket és az ifjúságot. A *Kárpáti Igaz Szó*-nak 2010-ben még volt két melléklete, a *Vitamin+* és az *Életjel,* amely ehhez a korosztályhoz is szólt, de 2016-ra ezek a mellékletek önállósultak és a lap tartozékaként jelennek meg.

6. ábra

A kárpátaljai magyar nyomtatott sajtótermékek megoszlása célközönségük területi fokozatai szerint

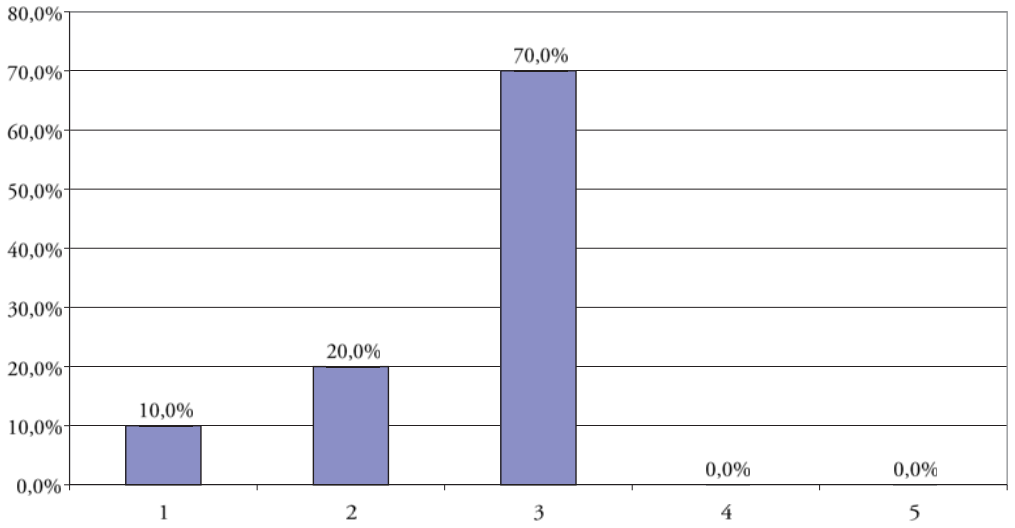

Jelmagyarázat:
1 – egy település
2 – kisrégió
3 – megye
4 – megyénél nagyobb régió
5 – országos érdekeltségű

A kutatás tárgyát képező tíz nyomtatott sajtótermék közül hét megyei érdekeltségű (még az országos terítésű *Kárpáti Igaz Szó* is), kettő kistérségi, egy pedig (a *Beregszász*) egyetlen településhez kötött.

Elektronikus média

Ezen a téren a legnagyobb változást 2010-hez képest Ukrajna Nemzeti Televízió Társasága Kárpátaljai Regionális Igazgatóságának magyar szerkesztősége mutatja. 2016-ban lekerültek műsorukról mind a televízióban, mind pedig a rádióban a gyerekeknek és a szakmai csoportoknak szóló anyagok. Ezeket a rétegműsorokat a véletlenszerűen, bizonyos eseményekhez kötődően dolgozzák fel.

10. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	KRTV „Tisza1”	mindenkihez szólnak	kivétel: szakmai csoportok, gyermekek
2.	Visk TV	2013-ban alakult	mindenkihez szólnak
3.	KRTV „Tisza FM”	mindenkihez szólnak	kivétel: szakmai csoportok, gyermekek
4.	Pulzus Rádió	(*Sion Rádió*) kivétel: értelmiség, szakmai csoportok	kivétel: szakmai csoportok

Ami még következtetésként levonható a 10. táblázat adataiból az az, hogy az elektronikus és a nyomtatott sajtó is mostohán bánik a szakmai csoportokkal, a gyermekekkel és az ifjúsággal.

Internetes portálok

Az internetes portálok médiafelülete megengedné, hogy minden médiafogyasztót célközönségüknek tekintsenek, ugyanakkor a három portálból kettő is kizárja a gyerekeket, egy pedig a szakmai csoportokat is. Csupán a „legfiatalabb” portál, a *TiszaNews* igyekszik mindenkit elérni.

11. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Karpatalja.ma	2011-ben alakult	kivétel: vallási közösségek, szakmai csoportok, gyermek
2.	Karpatinfo.net	mindenkihez szólnak	kivétel: gyermek
3.	TiszaNews	2013-ban alakult	mindenkihez szólnak

3.5. A sajtóorgánum önmeghatározása

Ez a fejezet szorosan összefügg a korábban tárgyalt két résszel: a prioritások meghatározásával és a célközönség kiválasztásával. Az „ön hogyan határozná meg a lapot?” kérdésre négy lehetséges választ adtunk meg: teljes mértékben kereskedelmi, inkább kereskedelmi, inkább közszolgálati, teljes mértékben közszolgálati.

7. ábra

A kárpátaljai magyar nyomtatott sajtótermékek megoszlása működésük típusa szerint

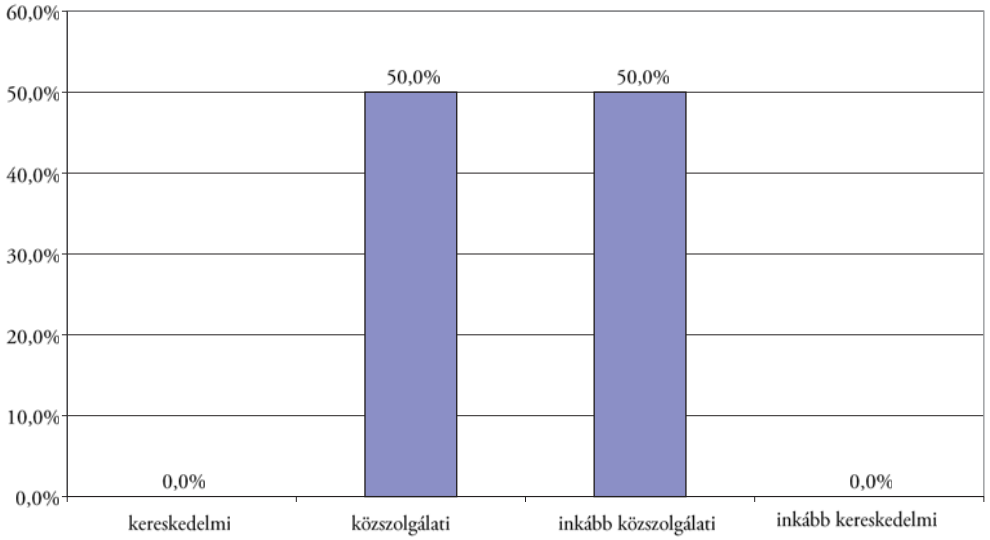

Amennyiben egy médium azt tartja magáról, hogy teljes mértékben közszolgálati, akkor a célközönsége minden médiafogyasztót fel kell, hogy öleljen, a prioritásai között pedig a szórakoztatástól a tájékoztatásig minden kell, hogy szerepeljen. Az 6–11. táblázatokból nem feltétlenül ez derült ki. Vagyis felborult az összhang és a logika, aminek különböző magyarázatai lehetnek: szakemberhiány, médiafelület hiánya, nem egy adott réteg médiafogyasztási szokásaihoz illeszkedő idősáv stb..

Nyomtatott sajtó

12. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Kárpáti Igaz Szó	inkább közszolgálati	teljes mértékben közszolgálati
2.	Kárpátalja	teljes mértékben közszolgálati	inkább közszolgálati
3.	Beregi Hírlap	inkább közszolgálati	inkább közszolgálati
4.	Kárpátinfó	inkább közszolgálati	inkább közszolgálati
5.	Beregszász	nem vett részt a felmérésben	inkább közszolgálati
6.	Nagyszőlős-vidéki Hírek	nem vett részt a felmérésben	inkább közszolgálati
7.	Új Hajtás	teljes mértékben közszolgálati	teljes mértékben közszolgálati
8.	Küldetés	teljes mértékben közszolgálati	teljes mértékben közszolgálati
9.	Irka	teljes mértékben közszolgálati	teljes mértékben közszolgálati
10.	Közoktatás	teljes mértékben közszolgálati	teljes mértékben közszolgálati

A 12. táblázat egyöntetű képet mutat: a kutatás tárgyát képező nyomtatott sajtóorgánumok fele teljes mértékben közszolgálatinak minősíti magát, a másik fele pedig inkább közszolgálatinak. Nincs kereskedelmi napi-, heti- vagy havilap, egyéb időszaki kiadvány. Egy lap esetében (*Kárpátalja)* történt kisebb arculatváltás, a korábbi teljes mértékben közszolgálati újságból 2016-ra inkább közszolgálati lett.

Elektronikus sajtó

A kárpátaljai elektronikus sajtó között található a kutatás egyetlen kereskedelmi médiuma, a *Pulzus Rádió*. 2010-ig ez a rádió internetes egyházi rádióként működött *Sion Rádió* néven. A tulajdonosváltást követően 2011-től kereskedelmi lett. Tartalmilag közszolgálatinak tekinthető, a finanszírozást és a reklám arányait tekintve azonban kereskedelminek számít.

13. táblázat

	Sajtóorgánum	**2010**	**2016**
1.	KRTV „Tisza1”	közszolgálati	közszolgálati
2.	Visk TV	2013-ban alakult	közszolgálati
3.	KRTV „Tisza FM”	közszolgálati	közszolgálati
4.	Pulzus Rádió	(*Sion Rádió*): egyházi	kereskedelmi

Internetes portálok

Az inkább közszolgálati kifejezés az internetes portálok esetében (lásd 14. táblázat) azt jelenti, hogy egy sor kereskedelmi fogást is alkalmaznak. Növelik az interaktivitást, aminek során lényegesen nő a hozzászólások, moderálások, like-olások száma. A honlapra felkerülnek reklám jellegű mozgó elemek, videók, sokkal több a felhasználói igényeknek jobban megfelelő hírek száma, ami aránytalanságokat szülhet az újságírói műfajok számában és növelheti a szubjektivitást.

14. táblázat

	Sajtóorgánum	**2010**	**2016**
1.	Karpatalja.ma	2011-ben alakult	inkább közszolgálati
2.	Karpatinfo.net	inkább közszolgálati	inkább közszolgálati
3.	TiszaNews	2013-ban alakult	inkább közszolgálati

Minden esetre a közszolgálatiság felvállalása olyan értékek melletti elköteleződést jelent, mint az alaposság, objektivitás, kiegyensúlyozottság, operativitás, széles látókörűség, mértékletesség. Az erre való törekvés egyértelműen a kárpátaljai magyar sajtó javára írható.

3.6. Az információ forrása

Nyomtatott sajtó

Ebben a részben arra voltunk kíváncsiak, hogy a sajtóorgánumok milyen hírportálok anyagaira, egyéb hírforrásokra támaszkodnak munkájuk során.

15. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Kárpáti Igaz Szó	„saját hírforrásainkra támaszkodunk”	MTI
2.	Kárpátalja	MTI, Korrespondent, Segodnya	MTI, Unian, Pravda.com.ua, dt.ua
3.	Beregi Hírlap	MTI, Uniam, Felvidék.ma, Vajma.info	MTI, Karpatalja.ma
4.	Kárpátinfó	MTI, Korrespondent.net, tsn.ua	MTI, Korrespondent, UNN, Ria Ukraina
5.	Beregszász	nem vett részt a felmérésben	Saját és MTI, internet
6.	Nagyszőlős-vidéki Hírek	nem vett részt a felmérésben	karpatinfo.nt, karpatalja.ma, ukrán hírportálok
7.	Új Hajtás	Magyar Kurír, Vatikáni Rádió, Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye honlapja	Magyar Kurír, Vatikáni Rádió (hu.radiovaticana.va)
8.	Küldetés	reformatus.hu, reformatus.com.ua, refradio.eu	reformatus.hu, parokia.hu
9.	Irka	„nincs”	Magyar Néprajzi Lexikon, Magyar Értéktár: Hungarikumok Gyűjteménye
10.	Közoktatás	„Nem használunk hírportált”	MTI, Karpatalja.ma, Kárpátalja Online

Míg öt-hat évvel ezelőtt akadtak olyan sajtóorgánumok, amelyek nem használtak fel más hírforrást munkájukban (*Irka, Közoktatás*) vagy saját tudósítói hálózatukra építettek (*Kárpáti Igaz Szó*), addig 2016-ban már minden vizsgált médium élt ezzel a lehetőséggel. Valamennyien díjmentesen vettek át anyagokat, azzal a feltétellel, hogy megnevezik a hírforrást. Ennek megfelelően a leggyakrabban az MTI díjmentes szolgáltatásait vették igénybe és egymás információira is hivatkoztak (*Beregi Hírlap*, *Nagyszőlős-vidéki Hírlap*, *Közoktatás*). A *Kárpáti Igaz Szó* továbbra is az *MTI* mellett csak saját hírforrásaira támaszkodik.

Elektronikus média

Az elektronikus médiában nem történt változás a korábbi felméréshez képest az internetes portálok használatát illetően. A tendenciák is változatlanok maradtak: Ukrajna Nemzeti Televízió Társasága Kárpátaljai Regionális Igazgatóságának magyar szerkesztősége („*Tisza1”* és *„Tisza FM”*) magyar és ukrán hírportálokra egyaránt hivatkozik, ezen belül kárpátaljaiakra is, míg a *Pulzus Rádió* munkatársai kizárólag magyar tartalmakkal bíró internetes portálok információit veszik át.

16. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	KRTV „Tisza1”	Ukrinform, Unian, Karpatinfo.net, pravda.com, zakarpattya.net.ua	Unian, Ukrinform, zakarpattya.net.ua, karpathir.com, ko.net.ua
2.	Visk TV	2013-ban alakult	
3.	KRTV „Tisza FM”	Ukrinform, Unian, Karpatinfo.net, pravda.com, zakarpattya.net.ua	Unian, Ukrinform, zakarpattya.net.ua, karpathir.com, ko.net.ua
4.	Pulzus Rádió	Sion: karpatinfo.net, beregihirlap.uz.ua, tirek.hu, refradio.eu, refromatus.com.ua	MTI, karpatalja.ma, karpatinfo.net

A megjelölt internetes portálok között akadnak gyakran magyarellenes tartalmakat közlő felületek, mint amilyen a *zakarpatty.net*. Az itt közzé tett információkat kizárólag a kárpátaljai televízió és rádió magyar szerkesztősége használja.

A *Visk TV* a kérdőív ezen sorára nem adott választ.

Internetes portálok

Az internetes portálok esetében hasonló a helyzet a nyomtatott és az elektronikus sajtóval. Valamennyi portál anyagát ingyenesen használják a forrás megnevezésével. A felhasznált oldalak vegyesen magyar és ukrán nyelvűek.

17. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Karpatalja.ma	2011-ben alakult	MTVA Ukrinform
2.	Karpatinfo.net	MTI, Tsn.ua, Korrespondent. net	MTI, Unian, Holosz.ua, Zakarpattya. net, Korrespondent.net
3.	TiszaNews	2013-ban alakult	MTI, Unian

3.7. A sajtóorgánumok terjesztési módja

Nyomtatott sajtó

Az összehasonlító táblázatból kiderült, hogy 2010-hez képest csak a pedagógus szövetség két lapja és az egyházi lapok nem tértek át a postai terjesztésre. Ők saját hálózatukat használják erre a célra.

18. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Kárpáti Igaz Szó	postai úton, magánkézen lévő hálózaton keresztül	postai úton
2.	Kárpátalja	saját hálózaton keresztül	saját hálózaton keresztül
3.	Beregi Hírlap	postai úton	postai úton
4.	Kárpátinfó	postai úton, saját hálózaton keresztül	postai úton, saját hálózaton keresztül
5.	Beregszász	nem vett részt a felmérésben	postai úton, saját hálózaton keresztül
6.	Nagyszőlős-vidéki Hírek	nem vett részt a felmérésben	postai úton
7.	Új Hajtás	saját hálózaton keresztül	saját hálózaton keresztül
8.	Küldetés	saját hálózaton keresztül	saját hálózaton keresztül
9.	Irka	saját hálózaton keresztül	saját hálózaton keresztül
10.	Közoktatás	saját hálózaton keresztül	egyéb módon

Korábban a postai terjesztési mód csak az önkormányzati lapoknál volt elfogadott, mára elmondhatjuk, hogy általánossá vált. Ennek magyarázata az lehet, hogy még akár öt évvel ezelőtt is Ukrajnában csak a költségvetési kerettel rendelkező lapok tudtak élni ezzel a szolgáltatással. A normatív finanszírozásban nem részesülő kiadványok elsősorban takarékossági okokból inkább saját hálózatot építettek ki. Mára a postai szolgáltatások hálózata is bővült és bár a terjesztés költségei továbbra is nagy terheket rónak a kárpátaljai magyar sajtóorgánumokra, a megnőtt pályázati lehetőségeknek köszönhetően egyre többen kalkulálnak vele.

Elektronikus média

19. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	KRTV „Tisza1”	földi sugárzás, műhold, kábel	földi sugárzás, műhold, kábel, egyéb
2.	Visk TV	nem vett részt a felmérésben	kábel
3.	KRTV „Tisza FM”	földi sugárzás, műhold, kábel	földi sugárzás, műhold, egyéb
4.	Pulzus Rádió	(*Sion Rádió*)*:* internet	földi sugárzás, egyéb

Lényegi változás a 2010-es kutatási adatokhoz képest abban mutatkozik meg, hogy míg a *Pulzus Rádió* elődjének tekinthető *Sion Rádió* interneten volt hallható, addig az új rádió 2013. májusi indulása óta az FM 92,1 sávon jelentkezik.

8. ábra

A *Pulzus Rádió* jól fogható a beregszászi járáson kívül a nagyszőlősi, a munkácsi, ungvári és a huszti járás egyes részein.

Ukrajna Nemzeti Televízió Társasága Kárpátaljai Regionális Igazgatósága hat frekvencia-engedéllyel rendelkezik az FM-sávon. Ezek az adatok a 20. táblázatban láthatók.

20. táblázat

	Az adó helye	Frekvencia (MHz)	Az adó teljesítménye (kW)	Vételi lehetőség
1.	Helmec	103,0	0,5	Helmec, ungvári és munkácsi járás, Ungvár
2.	Rahó	102,2	0,01	Rahó
3.	Nagyberezna	104,3	0,1	Nagyberezna
4.	Ökörmező	106,6	0,5	ökörmezői, ilosvai, szolyvai és técsői járások
5.	Huszt	106,8	0,1	Huszt
6.	Nyágova	100,5	0,1	Nyágova, técsői járás

A nyágovai (Dobrjanszke) adón gyakorlatilag az Ukrajnában még használatos úgynevezett vezetékes rádió hullámhosszán fogható a *Tisza FM* és benne a magyar szerkesztőség műsora.

9. ábra

Az FM-sáv mellett Ukrajna Nemzeti Televízió Társasága Kárpátaljai Regionális Igazgatósága rádióműsorai további öt középhullámú frekvencián is foghatók. Ezeket az adatokat szemlélteti a 21. táblázat, a 10. ábrán pedig a vételkörzet határai láthatók.

21. táblázat

	Az adó helye	Frekvencia (MHz)	Az adó teljesítménye (kW)	Vételi lehetőség
1.	Ungvár	0,891	4,0	Ungvár, Munkács, Beregszász, ungvári, munkácsi, beregszászi, nagybereznai járás
2.	Huszt	70,04	4,0	Huszt, nagyszőlősi, ilosvai, huszti és szolyvai járás
3.	Rahó	70,19	2,0	Rahó, rahói és técsői járás
4.	Nagyberezna	68,42	0,1	Nagyberezna, nagybereznai járás
5.	Ökörmező	72,62	0,1	Ökörmező, ökörmezői járás

10. ábra

Ukrajna Nemzeti Televízió Társasága Kárpátaljai Regionális Igazgatósága 2012-től digitális adásokat is sugároz az MX-5-ös multiplexen.

11. ábra

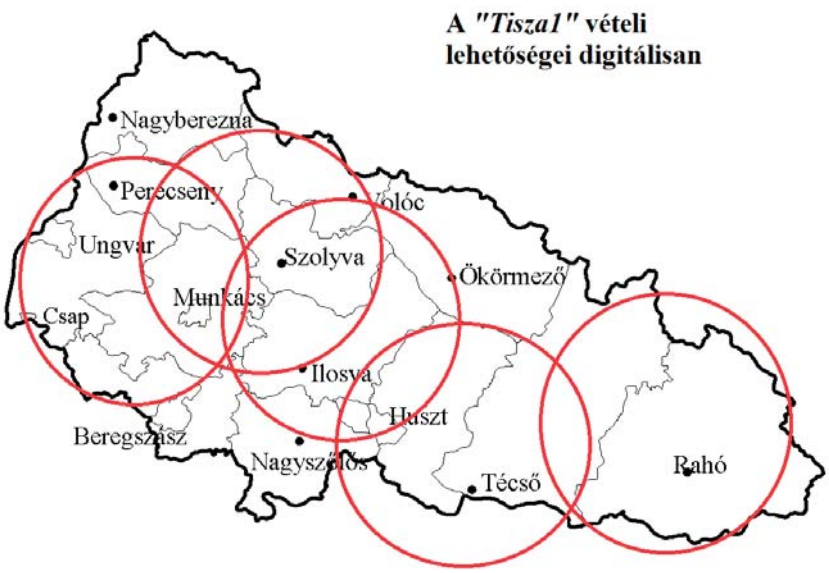

A kárpátaljai televízió anyagi okok miatt a földi sugárzásról szinte teljesen lemondott. A 2016-ig használt 11 adóból 2016-ban már csak egyen, az Ungvárin sugároztak. Ennek vétel-

körzete Ungvárra és néhány város melletti településre szorítkozik. A megyei állami televízió és rádió társaságok közül Ungváron kezdtek el először műholdon is sugározni 2006-ban. Ennek köszönhetően adásaik Európában is hallhatók. A műhold megnevezése (*Sirius*, *Astra*, *Amos*) és pozícionálása tíz év alatt többször változott, a hiányos költségvetés miatt kétszer is kellett módosítani az adatátvitel minőségén. Az adások jelenlegi paraméterei: *Amos 4W, Freq. 10806 H, 30000, ¾*.

A *Visk TV* a legfiatalabb elektronikus médium Kárpátalján. Adásait kábelen terjeszti a nagyközség területén.

3.8. Jelenlét a világhálón

Ez a rész a kérdőívben több kérdést is magába foglal: elérhető-e a lap az interneten?; mióta?; a lap milyen hányada kerül fel az internetre?; van-e mozgóképes tartalma az internetes változatnak?; van-e új tartalom az internetes változatban?

Az egyes részek részletes tárgyalása előtt általánosságban elmondható, hogy a kárpátaljai magyar nyomtatott sajtótermékek átlagosan tizennyolc oldalon jelennek meg. A formai megjelenésre vonatkozó skálán, ahol az 1-es érték a teljes mértékben színes, az 5-ös pedig a teljes mértékben fekete-fehér külalakot jelenti, azon a kárpátaljai magyar nyomtatott sajtó átlaga 4,4. Ami viszont „színben hiányzik" a nyomtatott változatban, azt kárpótolja az internetes változat, mivel a kárpátaljai nyomtatott sajtótermékek 90%-ban elérhetők a világhálón.

3.9. Naponta hányan keresik fel az internetes oldalt?

Nyomtatott sajtó

22. táblázat

	Sajtóorgánum	**2010**	**2016**
1.	Beregszász	-	-
2.	Kárpátinfó	1200	5000–6000
3.	Beregi Hírlap	200–300	„nem frissül"
4.	Irka	-	-
5.	Kárpátalja	100–200	4000
6.	Kárpáti Igaz Szó	250	-
7.	Küldetés	55	-
8.	Közoktatás	55	„nincs adat"
9.	Új Hajtás	30	6–7
10.	Nagyszőlős-vidéki Hírek	-	„nincs infó"

A felmérésből kiderül, hogy az önkormányzati lapok esetében a tulajdonosok nem sokat foglalkoznak a kiadvány internetes változatával, nem követik nyomon a „klikkelések" alakulását, vagyis hogy hányan keresik fel az internetes oldalt naponta. A legtöbb látogatója a

Kárpátinfó-nak van, amelynek tulajdonosai és működtetői ugyanazok, mint az ugyanilyen megnevezésű internetes portálnak (lásd a 22. táblázatot), így több figyelmet tudnak fordítani a világhálós változatra.

Milyen mértékben egyezik meg az internetes változat a lappal?

Ebben a tekintetben egyértelmű tendencia mutatkozik: a nyomtatott sajtótermékek gondozói folyamatosan a lap teljes anyagát feltöltik az internetre. Bár az internetes változat olvasottságán/látogatottságán ez még nem látszik meg, de megindult Kárpátalján is egy folyamat, ami a nyomtatott sajtótermékek lassú háttérbe szorulásával, az internet térhódításával jár.

12. ábra

A kárpátaljai magyar nyomtatott sajtótermékek interneten való elérhetőségének megoszlása

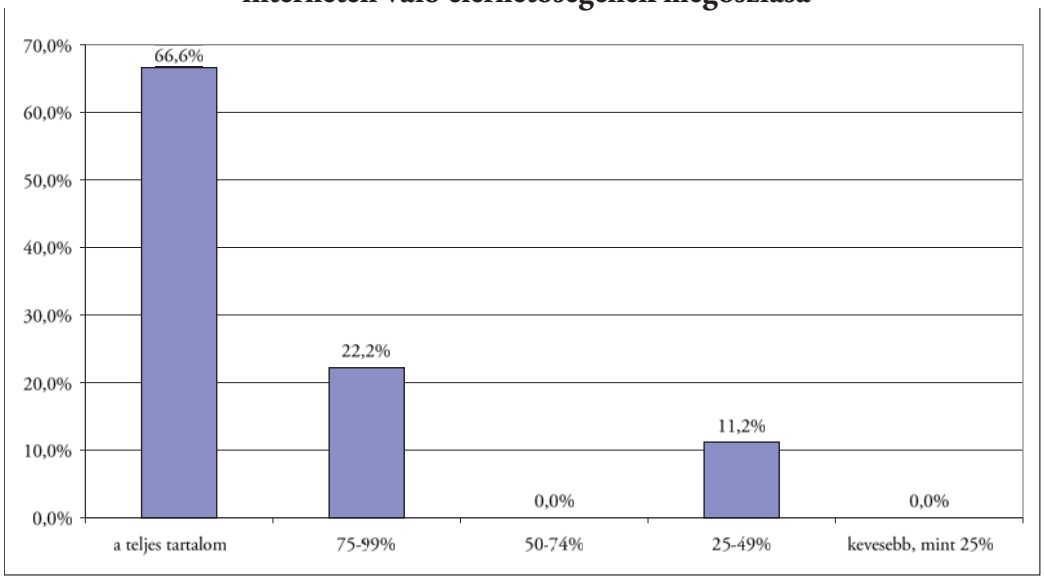

A 12. ábrán látható diagramot részletezi a 23. táblázat. Ebből látható, hogy a legnagyobb előrelépést az internetes változat fejlesztésében a *Kárpátalja* érte el. A hat évvel ezelőtti állapotokhoz képest megduplázta a jelenlétét a világhálón. Egyetlen lap marad el csupán az átlagtól, ez a *Nagyszőlős-vidéki Hírek*.

23. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Beregszász	-	100%
2.	Kárpátinfó	100%	100%
3.	Beregi Hírlap	100%	100%
4.	Irka	100%	100%
5.	Kárpátalja	25–50%	75–99%
6.	Kárpáti Igaz Szó	75–99%	75–99%
7.	Küldetés	100%	-
8.	Közoktatás	100%	100%
9.	Új Hajtás	75–99%	100%
10.	Nagyszőlős-vidéki Hírek	10%	25–50%

Elektronikus média

Valamennyi elektronikus médiumnak van internetes portálja. Ezen megtalálhatók a szerkesztőség anyagai, feltöltött videói, információk a szerkesztőségről, a munkatársakról stb., ugyanakkor a *Visk TV kivételével* valamennyi médium adásai online élőben is követhetők. Napi lebontásban a legtöbben a *Pulzus Rádió* oldalát keresik fel. Meglepő, hogy a legnagyobb regionális médiumnál, ahol a magyar szerkesztőség is működik, naponta csak 112-en klikkelnek az oldalra. Igaz, egyéb közösségi portálokon és videó megosztó oldalakon is megtalálható ez a tartalom. Erre azonban nem terjedt ki a felmérés.

24. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Pulzus Rádió	2012-től érhető el interneten	1000
2.	KRTV „Tisza FM”	250	112
3.	KRTV „Tisza1”	250	112
4.	Visk TV	2013-tól érhető el interneten	25–35

Internetes portálok

A 25. táblázatban az internetes portálok napi látogatottsági adatai tekinthetők meg.

Megállapítható, hogy a honlapok látogatottsága egyenes arányban van a portál alapításával: minél régebben van jelen a médiapiacon, annál jobban rögződött a köztudatban és annál többen keresik fel.

25. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Karpatinfo.net	-	5000
2.	Karpatalja.ma	2011-ben alakult	1850
3.	TiszaNews	2013-ban alakult	500

A továbbiakban olyan adatokat fogunk elemezni, amelyek kizárólag az internetes portálokra vonatkoztak a kérdőívekben. Az egyik ilyen kérdés az volt, hogy heti bontásban hány anyag kerül fel a portálra? Az anyagokat öt kategóriába soroltuk: híranyag, háttéranyag, interjú, riport, illetve az egyéb kategória, ahol a vizsgált médiumok további műfajokat írhattak be. Ennek a felmérésnek az adatait tartalmazza a 26. táblázat.

26. táblázat

	Sajtóorgánum	**2010**	**2016**
1.	Karpatalja.ma	2011-ben alakult	Hír: 140 Háttér: 0 Interjú:5 Riport: 2 egyéb:15
2.	Karpatinfo.net	Hír: 560 Háttér: 3 Interjú:2 Riport: 10 egyéb:0	Hír:600–650 Háttér: 9–10 Interjú:4 Riport:5 egyéb:30
3.	TiszaNews	2013-ban alakult	Hír: 146 Háttér:4 Interjú: 3 Riport:3 egyéb: 0

Az adatokból kiderül, hogy a *Karpatalja.ma* és a *KarpatNews* közel azonos mennyiségű anyagot tölt fel a portálra és még a műfaji megoszlás között sincs nagy különbség. Mindhárom internetes portál esetében a híranyagok állnak magasan az első helyen. Ez összefüggésben van azzal, amit a „prioritások" részben tárgyaltunk, vagyis azzal, hogy a kárpátaljai magyar sajtóorgánumok többsége első helyre helyezi a tájékoztatást (lásd 6–8. táblázat).

A kutatás tárgyát képező kárpátaljai magyar internetes portálok kevés háttéranyaggal, riporttal és interjúval operálnak, inkább a rövidebb műfajt preferálják, amelyek a klasszikusnak számító négy alapkérdésre – ki?, hol? mikor? mit csinált? – adnak választ. A miértek és a hogyanok nem az internetes műfajok kategóriájába tartoznak.

A háttéranyagok és egyéb műfajok aránya a *Kárpátalja.má*-nál a legnagyobb – 15%, a *Karpatinfo.net*-nél 7,5%, a *KarpatNews*-nál 6,8%.

A 2010-es felmérés idején még valamennyi kutatásban részt vevő sajtóorgánumra vonatkozott a kérdés: vannak-e olyan tabu témák, amelyekről erkölcsi vagy egyéb megfontolásokból nem írnak, akkor sem, ha azt a nézők/hallgatók szempontjából érdekesnek találnák? A 2016-os felmérésben ez a kérdés már csak az internetes portálokra vonatkozott, ezért itt tárgyaljuk az erre vonatkozó adatokat.

27. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Karpatalja.ma	2011-ben alakult	közszereplők magánélete, bulvárhírek
2.	Karpatinfo.net	politika, közszereplők magánélete	politika, közszereplők magánélete, etnikumközi viszonyok
3.	TiszaNews	2013-ban alakult	nincsenek tabutémák

A tabutémák léte sokakban a sajtószabadság megsértését, a szólásjog korlátozását jelenti. Így tehát elítélendő. A közszolgálati újságírás etikai kódexében azonban mindig is voltak olyan részek, amelyek megszabták, mit kell kerülni, miről nem illek beszélni, írni. Mint ahogy a felmérésből kiderül, a kisebbségi médiában a közerkölcs normáin és az etikus újságírói magatartás előírásain túl a közszereplők magánélete és az etnikumközi viszonyok is tabunak számítanak. Ez egyfajta ön és közösségvédelem, a „nem piszkolok a saját fészkembe"-féle magatartás megnyilvánulása. Közszolgálati szempontból helytelen, önvédelmi szempontból talán megérthető.

A tabutéma kérdésével rokon, az öncenzúra felvetése, vagyis, hogy vannak-e olyan témák, amelyek esetében a sajtóorgánum öncenzúrát alkalmaz? Az eredmények is hasonlók (lásd a 28. táblázatot) azzal a különbséggel, hogy a *Karpatalja.ma* nem alkalmaz öncenzúrát, míg a többi internetes portál az öncenzúrát a tabutémák feldolgozásánál gyakorolja.

28. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Karpatalja.ma	2011-ben alakult	nem alkalmaznak öncenzúrát
2.	Karpatinfo.net	politika, közszereplők magánélete	közszereplők magánélete, etnikumközi viszonyok
3.	TiszaNews	2013-ban alakult	nem alkalmaznak öncenzúrát

Szintén csak az internetes portálokra vonatkozott a felmérés arra vonatkozóan, hogy mekkora a mozgóképes tartalma. Ezen a téren a kárpátaljai magyar honlapok alacsony szintet mutatnak, ami valószínűsíti, hogy vagy nem rendelkeznek szakképzett munkaerővel, vagy anyagiak híján egyelőre nem fordítanak figyelmet a honlap-szerkesztésnek ezen oldalára. Összehasonlítási alapunk csak a *Karpatinfo.net* esetében van. Itt 3%-os növekedés tapasztalható a 2010-es állapotokhoz képest (lásd a 29. táblázatot).

29. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Karpatalja.ma	2011-ben alakult	5%
2.	Karpatinfo.net	1%	2–3%
3.	TiszaNews	2013-ban alakult	1%

3.10. A példányszám (nézettség, hallgatottság) alakulása

Nyomtatott sajtó

A 2010-es felmérés idején a példányszámra vonatkozó kérdés nem szerepelt a kérdőívben, ezért az előfizetők számából és a szabad árusításban eladott lapok nagyságából lehet képet formálni a példányszámról. A példányszám mellett a társadalomkutató műhely munkatársai feljegyezték az előfizetők és az eladott lapok számát is (30. táblázat), illetve azt is, hogy hány egyéni felhasználó kattint rá naponta a lap internetes változatára. Ez utóbbira vonatkozó adatokat a 21. táblázatban közöltük.

30. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
1.	Beregszász	nem vett részt a felmérésben	példányszám: 2000 előfizetők száma: 776 eladott lapok száma: 400–500
2.	Kárpátinfó	példányszám: - előfizetők száma: 2500 eladott lapok száma: 7500	példányszám: 7500 előfizetők száma: 2300 eladott lapok száma: 5500
3.	Beregi Hírlap	példányszám: - előfizetők száma: 2500 eladott lapok száma: 500	példányszám: 1000 előfizetők száma: 500 eladott lapok száma: -
4.	Irka	példányszám: - előfizetők száma: „nincs, az iskolák kapják meg” eladott lapok száma:0	példányszám: 5000 előfizetők száma: 5000 eladott lapok száma: -
5.	Kárpátalja	példányszám: előfizetők száma: 14 000 eladott lapok száma: 2000	példányszám: 14 150 előfizetők száma: 12 000 eladott lapok száma: -
6.	Kárpáti Igaz Szó	példányszám: - előfizetők száma: 7500 eladott lapok száma: 1000–1500	példányszám: 5700 előfizetők száma: 4500 eladott lapok száma: 1000
7.	Küldetés	példányszám: - előfizetők száma: 4350 eladott lapok száma: 150	példányszám: 4500 előfizetők száma: - eladott lapok száma: 4300
8.	Közoktatás	„a lapot ingyenesen terjesztik, nincs előfizetés”	példányszám: 1500–3000 előfizetők száma: - eladott lapok száma: -
9.	Új Hajtás	példányszám: - előfizetők száma: 2200 eladott lapok száma: 2000	példányszám: 2050 előfizetők száma: 1920 eladott lapok száma: 80
10.	Nagyszőlős-vidéki Hírek	nem vett részt a felmérésben	példányszám: 2850 előfizetők száma: 650 eladott lapok száma: 20

A 30. táblázatból kitűnik, hogy a legnagyobb példányszámban a *Kárpátalja* hetilap jelenik meg, igaz hetente csak egyszer. Ha figyelembe vesszük viszont, hogy a *Kárpáti Igaz Szó* hetente háromszor jelenik meg (kedden, csütörtökön és szombaton), így az összpéldányszám alapján ő kerül az első helyre.

Az önkormányzati lapoknál a táblázat csak a magyar változat adatait tartalmazza. Ezek esetében a példányszám és az eladott lapok száma is jóval nagyobb az ukrán verziót is figyelembe véve. A *Beregszász* és a *Nagyszőlősi Hírek* vonatkozó sorában a példányszám az ukrán lapok mennyiségét is tartalmazza. A magyar változat adataira vonatkozóan az előfizetők száma adhat támpontot.

Általánosságban elmondható, hogy a tárgyalt lapok esetében hat év alatt nem történt nagy változás a példányszám és az előfizetés alakulásában. Egyes lapoknál ellenben érzékeny visszaesés mutatkozik. Lényegesen két és félszeresére csökkent 2010-hez képest a *Beregi Hírlap* példányszáma és ötszörösére esett vissza az előfizetők száma. A *Kárpáti Igaz Szó*-nál az eladási mutatók nem változtak, viszont több mint másfél ezerrel csökkent a példányszám.

A pedagógus szövetség lapjait ingyenesen terjesztik Kárpátalja magyar oktatási nyelvű iskoláiban. Ezek példányszáma a gyerekek és az oktatók számának alakulásától függ.

Az egyházi lapok (*Küldetés* és *Új Hajtás*) adatai egyben szociális mutatók is lehetnek, amiből arra lehet következtetni, hogy hat év alatt mennyire változott meg a gyülekezet létszáma. Ezek az adatok stabilitásról árulkodnak.

Mivel a kárpátaljai magyar nyomtatott sajtó a példányszámok megállapításánál ésszerű határokat szabott meg, ezért nem beszélhetünk jelentős remittendáról egyetlen lap esetében sem.

Elektronikus média

Az elektronikus média esetében a nézettségi és a hallgatottsági mutatók vallanak egy-egy televízió vagy rádió „népszerűségéről", jelenlétéről a médiafogyasztók körében. Az ezzel foglalkozó jelentősebb ukrán kutató intézetek inkább az országos médiumoknál végeztek erre vonatkozó felméréseket, a kárpátaljai médiumok becslésekre (az adók által lefedett területek nagyságára, a műhold vételi körzetére, az internetes közösségi portálok látogatottságára, a kábeles médiaszolgáltatók csomagjaira és előfizetői számára stb.) hagyatkoznak. Ebből a legpontosabban behatárolható adat a kábeles médiaszolgáltatók száma. Ennek alapján az alábbi képet a *Visk TV* esetében kapjuk.

31. táblázat

	Sajtóorgánum	Átlagban hány egyéni felhasználó kattint az internetes változatra naponta?	Hány háztartásban vételezhetők a műsorok?
1.	Pulzus Rádió	1000	-
2.	KRTV „Tisza FM"	112	3 millió
3.	KRTV „Tisza1"	112	3 millió
4.	Visk TV	25–35	500

Az internetes portálokra vonatkozó felmérés adatait a 25. és 26. táblázatban adtuk meg.

3.11. A kárpátaljai magyar nyelvű média működési háttere

Ebben a részben egy sor egymással összefüggő kérdésre keressük a választ. Olyanokra, mint kik az adott médium tulajdonosai, támogatói, veszteséges vagy nyereséges a sajtóorgá-

num, hogyan látják a jövőjüket jelenlegi anyagi helyzetük és a közeljövőben prognosztizálható támogatások függvényében.

Tulajdonosok és támogatók

A tulajdonosi viszonyok tisztázása azért fontos, mert nagyon sok támogató kimondva kimondatlanul bizonyos műszaki, infrastrukturális fejlettséghez vagy a tulajdonosi formához köti az anyagi források megosztását. A legtöbben állami, önkormányzati vagy kommunális intézményt nem támogatnak. Sok függ attól is, hogy a médium milyen politikai vagy társadalmi, esetleg érdekvédelmi szervezethez köthető.

32. táblázat

	Sajtóorgánum	**Tulajdonos**	**Támogató**
Nyomtatott sajtó			
1.	Kárpáti Igaz Szó	Tisza FM Stúdió Kft	
2.	Kárpátalja	Kárpátalja Kft.	
3.	Beregi Hírlap	Beregszászi Járási Tanács	
4.	Kárpátinfó	Szoboszlai István vállalkozó	Teleházakért Jótékonysági Alapítvány
5.	Beregszász	Beregszászi Városi Tanács és a kollektíva	Beregszászi Városi Tanács és a kollektíva
6.	Nagyszőlős-vidéki Hírek	Lapalapító a Nagyszőlősi Járási Tanács, társalapító a Nagyszőlősi Járási Állami Közigazgatási Hivatal	Nagyszőlősi Járási Tanács, Nagyszőlősi Járási Állami Közigazgatási Hivatal
7.	Új Hajtás	Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye	Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye
8.	Küldetés	Kárpátaljai Református Egyház	Kárpátaljai Református Egyház
9.	Irka	Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség	Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség
10.	Közoktatás	Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség	Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség
Internetes portálok			
11.	Karpatalja.ma	Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet	Pro Cultura Subcarpathica civil szervezet
12.	Karpatinfo.net	Szoboszlai István vállalkozó	Teleházakért Jótékonysági Alapítvány
13.	TiszaNews	Tisza FM Stúdió Kft.	Ukrajnai magyar Demokratikus Szövetség
Elektronikus média			
14.	KRTV „Tisza1”	Ukrajna Állami Televízió- és Rádió Társasága, Ukrajna Nemzeti Televízió Társasága, Ukrajna Nemzeti Televízió Társaságának Kárpátaljai Regionális Igazgatósága	Ukrajna Állami Televízió- és Rádió Társasága, Ukrajna Nemzeti Televízió Társasága, Ukrajna Nemzeti Televízió Társaságának Kárpátaljai Regionális Igazgatósága, „Korrespondens” Közhasznú Alapítvány
15.	Visk TV	Visk Jótékonysági Alapítvány	Visk Jótékonysági Alapítvány
16.	KRTV „Tisza FM”	Ukrajna Állami Televízió- és Rádió Társasága, Ukrajna Nemzeti Televízió Társasága, Ukrajna Nemzeti Televízió Társaságának Kárpátaljai Regionális Igazgatósága	Ukrajna Állami Televízió- és Rádió Társasága, Ukrajna Nemzeti Televízió Társasága, Ukrajna Nemzeti Televízió Társaságának Kárpátaljai Regionális Igazgatósága, „Korrespondens” Közhasznú Alapítvány
17.	Pulzus Rádió	Barna György vállalkozó	Pulzus Kulturális-információs Központ

Ezekből az adatokból következtetni lehet arra, hogy milyen formában működik a műsorszolgáltató és ki működteti azt (lásd a 33. táblázatot).

33. táblázat

	Sajtóorgánum	működési forma	működtető
Nyomtatott sajtó			
1.	Beregszász	költségvetési intézmény	helyi önkormányzat
2.	Kárpátinfó	egyéb	vállalkozás
3.	Beregi Hírlap	gazdasági szervezet	regionális testület
4.	Irka	egyesület	alapítvány
5.	Kárpátalja	gazdasági szervezet	alapítvány
6.	Kárpáti Igaz Szó	gazdasági szervezet	alapítvány
7.	Küldetés	egyéb	egyház
8.	Közoktatás	egyéb	egyesület
9.	Új Hajtás	egyéb	egyéb
10.	Nagyszőlős-vidéki Hírek	gazdasági szervezet	helyi önkormányzat
Elektronikus média			
11.	KRTV „Tisza FM”	költségvetési intézmény	állam
12.	Pulzus Rádió	gazdasági szervezet	önmaga
13.	KRTV „Tisza1”	költségvetési intézmény	állam
14.	Visk TV	-	-
Internetes portálok			
15.	Karpatalja.ma	egyesület	alapítvány
16.	Karpatinfo.net	egyéb	egyéb
17.	TiszaNews	egyéb	egyéb

A kárpátaljai magyar sajtóorgánumok többsége gazdasági szervezet vagy egyesület formájában működik. A támogatóik is inkább alapítványok. Nagyon kevés a költségvetési intézmény, amit az állam vagy a helyi önkormányzat működtet. Az önkormányzati lapokként jegyzett újságok 66 százaléka is gazdasági szervezet, így sokkal könnyebb pályázniuk, nemzetközi vagy anyaországi forrásokhoz jutniuk, esetleg minisztériumoktól kérni támogatást, mintha állami fenntartásúak lennének. Ilyen megfontolásból jött létre 2005-ben a kárpátaljai állami televízió és rádió alegységeként működő magyar szerkesztőség támogatójaként a „Korrespondens” Közhasznú Alapítvány is. Eleve alapítványi tulajdonú médiaként jött létre 2013-ban a *Visk TV* és az egy évvel korábban induló *Pulzus Rádió* sem költségvetésből tartja fenn magát. A költségvetési intézmények aránya mindössze 10 százalék.

13. ábra

A kárpátaljai magyar nyelvű nyomtatott sajtó működési formája

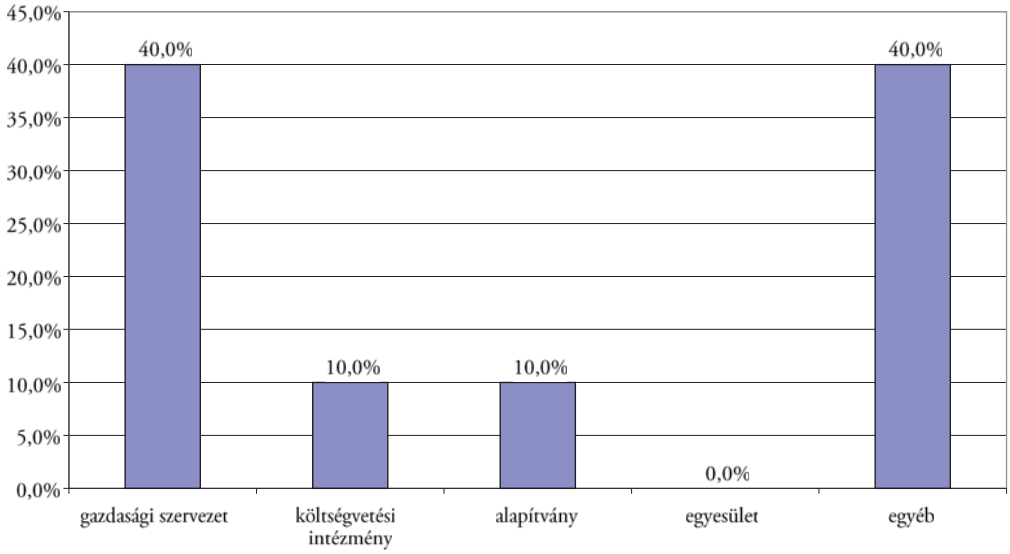

Jövedelmezőség

A Kárpátaljai magyar sajtóorgánumok között nem találunk nyereségesen működő médiumot. Legjobb esetben önfenntartók. De már ez is előrelépést jelent a 2010-es helyzethez képest, amikor valamennyi, a kutatásban részt vevő szubjektum veszteségesnek tüntette fel magát (34. táblázat).

34. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
Nyomtatott sajtó			
1.	Kárpáti Igaz Szó	veszteséges	veszteséges
2.	Kárpátalja	veszteséges	önfenntartó
3.	Beregi Hírlap	veszteséges	veszteséges
4.	Kárpátinfó	veszteséges	önfenntartó
5.	Beregszász		veszteséges
6.	Nagyszőlős-vidéki Hírek		önfenntartó
7.	Új Hajtás	veszteséges	veszteséges
8.	Küldetés	veszteséges	veszteséges
9.	Irka	veszteséges	önfenntartó
10.	Közoktatás	veszteséges	veszteséges

	Sajtóorgánum	2010	2016
Internetes portálok			
11.	Karpatalja.ma		veszteséges
12.	Karpatinfo.net	veszteséges	veszteséges
13.	TiszaNews		veszteséges
Elektronikus média			
14.	KRTV „Tisza1”	-	önfenntartó
15.	Visk TV		-
16.	KRTV Rádió	-	önfenntartó
17.	Pulzus Rádió	Sion: veszteséges	veszteséges

A kárpátaljai magyar nyomtatott sajtó 60%-ban veszteséges, 40%-ban önfenntartó (13. ábra). Az internetes portálok kivétel nélkül veszteségesek, az elektronikus média fele (az állami költségvetésnek köszönhetően) önfenntartó, 25 százaléka veszteséges, a *Visk TV* pedig nem közölt erre vonatkozó adatokat.

14. ábra

A kárpátaljai magyar nyomtatott sajtó üzleti eredményei

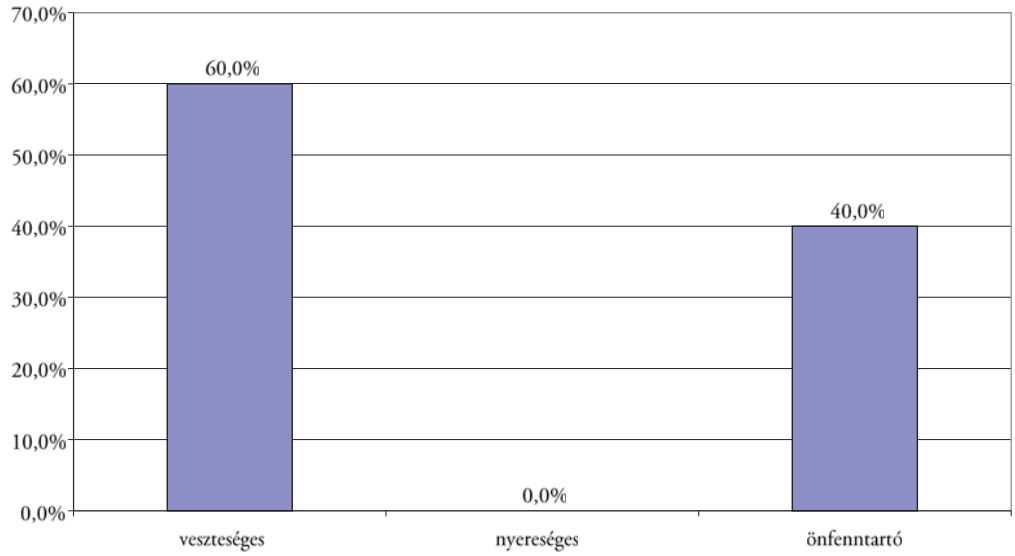

A kutatásból kiderül, hogy a kárpátaljai magyar sajtóorgánumok finanszírozása nem elégséges. Önerőből csak kevesen tudják fenntartani magukat, fejlesztések elvégzéséhez további forrásokra lenne szükségük. Ehhez pályázati lehetőségek kellenek. A 35. táblázatban azt mutatjuk be, hogy a vizsgált médiumok az elmúlt három évben hány pályázaton vettek részt.

35. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
Nyomtatott sajtó			
1.	Kárpáti Igaz Szó	benyújtott: 6 | ebből sikeres:5	benyújtott:3 | ebből sikeres: 2
2.	Kárpátalja	benyújtott: 7 | ebből sikeres:7	benyújtott:0 | ebből sikeres: 0
3.	Beregi Hírlap	benyújtott: 3 | ebből sikeres:0	benyújtott:0 | ebből sikeres: 0
4.	Kárpátinfó	benyújtott: 3 | ebből sikeres:3	benyújtott:3 | ebből sikeres: 3
5.	Beregszász	nem vett részt a felmérésben	benyújtott:1 | ebből sikeres: 1
6.	Nagyszőlős-vidéki Hírek	nem vett részt a felmérésben	benyújtott:0 | ebből sikeres: 0
7.	Új Hajtás	benyújtott: 6 | ebből sikeres:6	benyújtott:3 | ebből sikeres: 3
8.	Küldetés	benyújtott: 3 | ebből sikeres:3	benyújtott: 3 | ebből sikeres: 1
9.	Irka	benyújtott: 9 | ebből sikeres:6	benyújtott: 2 | ebből sikeres:2
10.	Közoktatás	benyújtott: 2 | ebből sikeres:1	benyújtott: 3 | ebből sikeres:3
Internetes portálok			
11.	Karpatalja.ma	2011-ben alakult	benyújtott: – | ebből sikeres:3
12.	Karpatinfo.net	benyújtott: 2 | ebből sikeres:0	benyújtott: 1 | ebből sikeres:0
13.	TiszaNews	2013-ban alakult	benyújtott: 0 | ebből sikeres:0
Elektronikus média			
14.	KRTV „Tisza1”	benyújtott: 7 | ebből sikeres:4	benyújtott: 9 | ebből sikeres:9
15.	Visk TV	2013-ban alakult	benyújtott: 0 | ebből sikeres:0
16.	KRTV „Tisza FM”	benyújtott: 7 | ebből sikeres:4	benyújtott: 9 | ebből sikeres:9
17.	Pulzus Rádió	benyújtott: 3 | ebből sikeres:3	benyújtott:13 | ebből sikeres: 2

A felmérésből kiderül, hogy a legaktívabb pályázó a *Pulzus Rádió*, illetve Ukrajna Nemzeti Televízió Társasága Kárpátaljai Regionális Igazgatóságának magyar szerkesztősége. Korábban már kiderült, hogy ezen médiumoknak a nevében más intézmények pályáznak. A pályázók 35 százalékának minden benyújtott pályázata nyert, a sajtóorgánumok 29 százaléka egyáltalán nem pályázott.

A sajtóorgánumok belföldi (vagyis ukrán) magyar, uniós és egyéb pályázatokat tüntethettek fel. Magyar sajtóorgánumok révén a legtöbben az anyaországi pályázati kiírásokra támaszkodtak, mindössze a sajtóorgánumok 17,65 százaléka élt más lehetősséggel is, jelesül az uniós pályázatokkal (36. táblázat). Ez utóbbi pályázatok 66 százaléka volt sikeres. Valamenynyi a televízióhoz, a rádióhoz köthető és a határokon átnyúló, Magyarországra, Szlovákiára, Romániára és Ukrajnára kiterjedő ENPI pályázatokhoz köthető.

Belföldi pályázaton egyetlen kárpátaljai magyar sajtóorgánum sem vett részt. Hat évvel ezelőtt is csak három. Kettő a Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetséghez volt köthető, egy pedig a *Kárpátalja* hetilap támogató gazdasági szervezethez. Egyetlen pályázat sem nyert. A kárpátaljai televízió és rádió magyar szerkesztősége 2010-ben is benyújtott uniós pályázatot, de az sikertelen volt.

A pályázók csak az európai uniós dokumentumok kitöltéséhez használtak külső segítséget, a magyarországi pályázatokhoz nem. A pályázati űrlapok kitöltésének nehézségi fokára, illetve a magyarországi és belföldi támogatások minősítésére vonatkozó kérdésekre nem minden médium válaszolt. A rendelkezésre álló adatok alapján elmondható, hogy 55 százalékban kö-

zepesen nehéznek tartják a pályázat összeállítását, 45 százalék pedig egyszerűnek. Senki sem tartja tehát nehéznek a magyarországi pályázatok benyújtási rendjét.

36. táblázat

	Sajtóorgánum	2010	2016
Nyomtatott sajtó			
1.	Kárpáti Igaz Szó	UA:0 | HU:6 | EU:0 | egyéb:0	UA:0 | HU:3 | EU:0 | egyéb:0
2.	Kárpátalja	UA:1 | HU:6 | EU:0 | egyéb:0	UA:0 | HU:0 | EU:0 | egyéb:0
3.	Beregi Hírlap	UA:0 | HU:3 | EU:0 | egyéb:0	UA:0 | HU:0 | EU:0 | egyéb:0
4.	Kárpátinfó	UA:0 | HU:3 | EU:0 | egyéb:0	UA:0 | HU:3 | EU:0 | egyéb:0
5.	Beregszász	nem vett részt a felmérésben	UA:0 | HU:1 | EU:0 | egyéb:0
6.	Nagyszőlős-vidéki Hírek	nem vett részt a felmérésben	UA:0 | HU:0 | EU:0 | egyéb:0
7.	Új Hajtás	UA:– | HU:– | EU:– | egyéb	UA:0 | HU:3 | EU:0 | egyéb:0
8.	Küldetés	UA:0 | HU:3 | EU:0 | egyéb:0	UA:0 | HU:3 | EU:0 | egyéb:0
9.	Irka	UA:1 | HU:7 | EU:1 | egyéb:0	UA:0 | HU:2 | EU:0 | egyéb:0
10.	Közoktatás	UA:1 | HU:1 | EU:0 | egyéb:0	UA:0 | HU:3 | EU:0 | egyéb:0
Internetes portálok			
11.	Karpatalja.ma	2011-ben alakult	UA:0 | HU:3 | EU:0 | egyéb:0
12.	Karpatinfo.net	UA:0 | HU:2 | EU:0 | egyéb:0	UA:0 | HU:1 | EU:0 | egyéb:0
13.	TiszaNews	2013-ban alakult	UA:0 | HU:0 | EU:0 | egyéb:0
Elektronikus média			
14.	KRTV „Tisza1”	UA:0 | HU:6 | EU:1 | egyéb:0	UA:0 | HU:7 | EU:2 | egyéb:0
15.	Visk TV	2013-ban alakult	UA:0 | HU:0 | EU:0 | egyéb:0
16.	KRTV „Tisza FM”	UA:0 | HU:6 | EU:1 | egyéb:0	UA:0 | HU:7 | EU:2 | egyéb:0
17.	Pulzus Rádió	UA:– | HU:– | EU:– | egyéb	UA:0 | HU:12 | EU:2 | egyéb:0

Jelmagyarázat:
UA – belföldi támogatások
HU – magyarországi támogatások
EU – uniós támogatások

Ami támogatások folyósításának minősítését illeti, ott már lényeges eltérések mutatkoznak. Mindössze egyetlen újság írta azt, hogy „inkább elégedett” a belföldi támogatásokkal. A válaszadók 54,5 százaléka viszont teljes mértékben elégedetlen az Ukrajnából kapott finanszírozással. A magyarországi támogatásokkal kapcsolatban egyetlen médium sem jelölte azt a pozíciót, hogy „teljes mértékben elégedetlen”. A médiumok 46 százaléka „inkább elégedett”, 38,5 százalékuk „inkább elégedetlen” és 15,5 százalék „teljes mértékben elégedett”.

A kárpátaljai magyar médiumok kivétel nélkül a Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt.-hez nyújtották be pályázati kérelmeiket az elmúlt három év folyamán. Mindössze három időszaki kiadvány folyamodott támogatásért az Emberi Erőforrások Minisztériumához is. A pályázatok benyújtását ketten közepesen nehéznek, egy folyóirat (*Irka*) pedig egyszerűnek tartja.

A Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. pályázati kiírásai nyilvánosak, megtekinthetők az alapítvány honlapján. Mivel a kárpátaljai magyar sajtóorgánumok pénzügyi gazdálkodására nézve ezek az adatok nem konfidenciálisak, ezért kiválogattuk az elmúl három évre vonatkozó támogatott pályázatok listáját (37. táblázat). Az elnyert összeg alatt feltüntettük a pályázat célját és zárójelben a médium nevében pályázó szervezetet.

37. táblázat

	Sajtóorgánum	**2014**	**2015**	**2016**
Nyomtatott sajtó				
1.	Kárpáti Igaz Szó		1 700 000 HUF Kárpáti Igaz Szó – 95 éve a magyarság szolgálatában (Magyar Újságírók Kárpátaljai Szövetsége)	1 500 000 HUF Kárpáti Igaz Szó – a folyamatosság értéke! (Magyar Újságírók Kárpátaljai Szövetsége)
2.	Kárpátalja			
3.	Beregi Hírlap			
4.	Kárpátinfó	600 000 HUF A Kárpátinfo hetilap megjelentetésének támogatása (Teleházakért Beregszászi Járási Jótékonysági Alapítvány)	800 000 HUF A Kárpátinfo hetilap megjelentetésének támogatása (Teleházakért Beregszászi Járási Jótékonysági Alapítvány)	800 000 HUF A Kárpátinfo hetilap megjelentetésének támogatása a 2016-s évre (Teleházakért Beregszászi Járási Jótékonysági Alapítvány)
5.	Beregszász		100 000 HUF Újságszerkesztőségi számítástechnikai eszközbeszerzés	
6.	Nagyszőlős-vidéki Hírek			
7.	Új Hajtás	700 000 HUF Az Új Hajtás c. magyar nyelvű római katolikus havilap (Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye)	1 100 000 HUF Az Új Hajtás c. magyar nyelvű római katolikus havilap (Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye)	500 000 HUF Az Új Hajtás c. magyar nyelvű római katolikus havilap (Munkácsi Római Katolikus Egyházmegye)
8.	Küldetés	1 300 000 HUF A Kárpátaljai Református Egyház Családi napjának és Küldetés c. lapjának támogatása (Kárpátaljai Református Egyház)	150 000 HUF A Kárpátaljai Református Egyház Családi napjának és Küldetés c. lapjának támogatása (Kárpátaljai Református Egyház)	800 000 HUF A Kárpátaljai Református Egyház Küldetés című lapjának támogatása (Kárpátaljai Református Egyház)
9.	Irka	1 000 000 HUF A KMPSZ módszertani segédanyagai, illetve az Irka lapszámának kiadása (KMPSZ)	25 000 000 HUF A Szövetség 2015-ös évi működési és program lebonyolítás költségeinek támogatása (KMPSZ)	
10.	Közoktatás			

	Sajtóorgánum	2014	2015	2016
Internetes portálok				
14.	Karpatalja.ma			
15.	Karpatinfo.net			
16.	TiszaNews			
Elektronikus média				
17.	KRTV „Tisza1"	500 000 HUF Mikrofon szett és akkumulátor („Korrespondens" Közhasznú Alapítvány)	500 000 HUF Fénytechnika külső forgatásokhoz („Korrespondens" Közhasznú Alapítvány) 100 000 HUF Iratfűzőgép és nyomtatópatron („Korrespondens" Közhasznú Alapítvány)	500 000 HUF csiptetős rádiómikrofon és utómunka állomás („Korrespondens" Közhasznú Alapítvány) 150 000 HUF tárhely videó anyagok archiválásához („Korrespondens" Közhasznú Alapítvány)
18.	Visk TV			
19.	KRTV Rádió			
20.	Pulzus Rádió	800 000 HUF Ökumenikus műsorok a Pulzus Rádióban (Pulzus Kulturális- Információs Központ)	800 000 HUF Gyermekműsorok a Pulzus FM műsorán (Pulzus Kulturális Információs Központ)	750 000 HUF Magyar–magyar kapcsolatok (Pulzus Kulturális- Információs Központ)

A Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. normatív támogatást nyújt a határon túli magyarság nemzeti jelentőségű intézményeinek, és finanszírozza azok programjait. Kárpátalján a többi között ide tartoznak a történelmi egyházak, a Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskola, a Kárpátaljai Magyar Művelődési Intézet, amelyek a számukra folyósított támogatási összegekből elkülöníthetnek pénzt az általuk gondozott sajtótermékekre is.

A 38. táblázatban a bevételi forrásokat tüntettük fel. Ezt a kérdést a sajtóorgánumok 29 százaléka üzleti titoknak tekintette, ezért nem adta meg a szükséges adatokat. A rendelkezésünkre álló számokból kiderült, hogy a pedagógus szövetség anyaországi támogatás nélkül nem tudná megjelentetni szakmai lapjait. Jelentős a magyar támogatás a *Kárpátalja* esetében is. Az egyházi lapok nagyjából a folyóiratuk megjelentetéséhez szükséges összeg felét kapják Magyarországról. Az önkormányzati lapok megjelentetését teljes egészében fedezi a tulajdonos. A kárpátaljai televízió és rádió esetében az intézmény nem különít el külön forrásokat a nemzetiségi szerkesztőségek finanszírozására, így a saját bevételek és a tulajdonosi támogatások a regionális igazgatóság egészére vonatkoznak, a magyarországi támogatás viszont csak a magyar szerkesztőségre. Az 1 százaléknak tehát sokkal nagyobb a jelentősége, mint azt az arányok mutatják.

38. táblázat

	Sajtóorgánum	Saját bevételek (%)	Tulajdonosi támogatás (%)	Magyarországi támogatás (%)
Nyomtatott sajtó				
1.	Kárpáti Igaz Szó	nem közölt adatokat	nem közölt adatokat	nem közölt adatokat
2.	Kárpátalja	12		88
3.	Beregi Hírlap	nem közölt adatokat	nem közölt adatokat	nem közölt adatokat
4.	Kárpátinfó	90	4	4
5.	Beregszász	97	97	3
6.	Nagyszőlős-vidéki Hírek	100		
7.	Új Hajtás	37	36	27
8.	Küldetés	50	20	30
9.	Irka			100
10.	Közoktatás			100
Internetes portálok				
11.	Karpatalja.ma	nem közölt adatokat	nem közölt adatokat	nem közölt adatokat
12.	Karpatinfo.net	20	80	
13.	TiszaNews	nem közölt adatokat	nem közölt adatokat	nem közölt adatokat
Elektronikus média				
14.	KRTV „Tisza1”	13	86	1
15.	Visk TV	nem közölt adatokat	nem közölt adatokat	nem közölt adatokat
16.	KRTV „Tisza FM”	13	86	1
17.	Pulzus Rádió	68	15	7

Fenntarthatóság

A támogatások tükrében az utóbbi évek folyamatait figyelembe véve a kutatás részét képezte az is, hogy hogyan látják a megkérdezett médiumok bevételeik alakulását a következő években (39. táblázat). A megkérdezettek a táblázat nem mindegyik sorát töltötték ki, csak azokat a részeket, amelyek rájuk is vonatkoztak, azokat a forrásokat tüntették fel, ahonnan bevételük származik vagy származott. A legtöbben – 69 százalék – úgy tartják, hogy anyagi helyzetük a közeljövőben nem változik, vagyis a kárpátaljai magyar sajtóorgánumok 60 százaléka a közeli években is veszteséges marad (lásd a 14. ábrát). A válaszadók 13,5 százaléka bízik abban, hogy bevételei kis mértékben növekedni fognak. Ugyanennyien vannak, akik jelentős mértékű bevétel visszaesésre számítanak. Közéjük tartozik például Ukrajna Nemzeti Televízió Társasága Kárpátaljai Regionális Igazgatóságának magyar szerkesztősége (*Tisza1* és *Tisza FM*), amely eddigi fejlesztéseit is a magyarországi támogatásokból fedezte. A pesszimista kilátásokat erősíti a már említett médiareform. Ennek egyik eleme a munkatársak létszámának csökkentése, a médium műsorstruktúrájának „optimizálása”, ami az ukrán elektronikus médiában tapasztalható negatív folyamatok alapján akár a nemzetiségi nyelven folyó műsorgyártás drasztikus leépítéséhez is vezethet.

39. táblázat

	Jelentősen növekszik	Kis mértékben növekszik	Nem változik	Kis mértékben csökken	Jelentősen csökken
Saját bevételek		2	6	2	3
Tulajdonos/működtető támogatása		1	7	1	2
Belföldi állami támogatás (pályázati vagy nem pályázati úton)			7		2
Magyarországi támogatások		4	8		
Uniós forrásból elnyert támogatások			8		

A 36. táblázatot grafikusan egészíti ki a 15. ábra, amelyből szintén kiderül, hogy egyetlen nyomtatott sajtótermék, esetünkben az *Irka* lesz képes a közeljövőben jelentős tartalmi és technikai fejlesztést végezni. A lapok fele a jelenlegi finanszírozási rendszerben szinten tud maradni, négy újság pedig nem fogja megtartani a jelenlegi színvonalat.

15. ábra

A kárpátaljai magyar nyomtatott sajtó finanszírozási hátterének kilátásai a közeljövőben

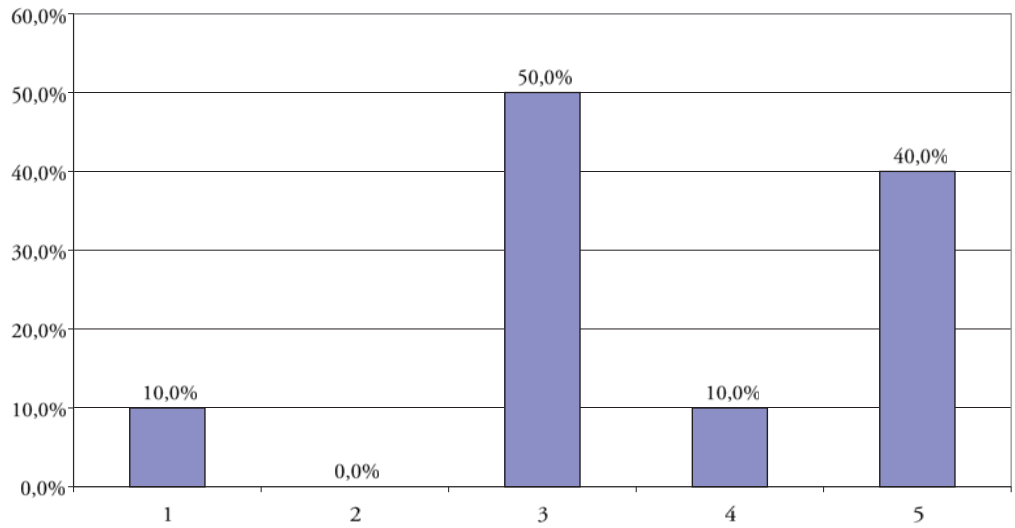

Jelmagyarázat:

1 – jelentős tartalmi és technikai fejlesztéseket tudunk végezni

2 – kismértékű tartalmi és technikai fejlesztéseket tudunk végezni

3 – szinten tudunk maradni

4 – a műsorszolgáltató megmarad, de nem tudja tartani a jelenlegi színvonalat

5 – a műsorszolgáltató fennmaradása veszélybe kerül

4. Összefoglalás

Kérdőíves vizsgálatot a kárpátaljai magyar sajtóorgánumok helyzetéről 2016-ot megelőzően 2010-ben készítettünk. A két felmérés közötti időszakban a legnagyobb változás a magyar nyelvű internetes portálok számának alakulásában tapasztalható. Míg hat évvel ezelőtt csak a *Karpatinfo.net* volt magyar nyelvű média a világhálón Kárpátalján, addig 2016 további kettő csatlakozott hozzá (*Karpatalja.ma* és a *KarpatNews*). Az internet térhódítása abban is megnyilvánul, hogy minden sajtóorgánum egyre nagyobb jelentőséget tulajdonít a világhálón való megjelenésre, a kárpátaljai magyar nyomtatott sajtótermékeknek kivétel nélkül mindegyiknek van internetes változata is.

A nyomtatott sajtó területén továbbra sem vett részt a felmérésben valamennyi orgánum. Kimaradt az *Ung-vidéki Hírek* és a *Karpatikon*. A magyar elektronikus sajtó területén továbbra is négy médium található. Nem elképzelhetetlen, hogy a *Visk TV* példáján a közeljövőben további magyar településeken is létrejöhet hasonló műsorszolgáltató médium a kábelen. A viskiek a *Studio9Beregszász* helyét foglalték el a kutatásban, a beregszásziak létrehozták viszont az első kárpátaljai magyar produceri irodát, amely kulturális- és sportrendezvények médiatámogatására szakosodott.

A szaklapokat a Kárpátaljai Magyar Pedagógus Szövetség két időszaki kiadványa képviselte. Hasonló időszaki kiadványok időről időre megjelennek – rendszertelenül – az Ungvári Nemzeti Egyetem Hungarológiai Intézetében, a II. Rákóczi Ferenc Kárpátaljai Magyar Főiskolán, a Magyar Művelődési Intézetben vagy a Magyar Értelmiségiek Kárpátaljai Közösségének gondozásában. Ezeket azonban sem postai úton, sem saját hálózaton nem terjesztik, így széles közönséghez nem juthatnak el.

A nem éppen kisebbségbarát ukrán médiakörnyezetben a kárpátaljai magyar műsorszolgáltatók 40 százaléka veszélyben látja fennmaradását a jövőben. A Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. ennek a munkavállalói rétegnek bizonytalan helyzetét enyhítendő 2016-ban pályázatot írt ki a kárpátaljai magyar újságírók egyszeri térítésmentes támogatására.

Mivel a kárpátaljai magyar média az állami televízión és rádión, illetve az önkormányzati lapokon kívül ukrán költségvetési támogatásban nem részesül, valamennyi sajtóorgánumot gazdasági szervezet, alapítvány vagy civil szervezet tart fenn. Ilyen körülmények között, amikor a laptulajdonosok is támogatásra szorulnak, műszaki fejlesztéseket végrehajtani nehéz lesz.

Kedvező tendencia, hogy míg hat évvel ezelőtt valamennyi kárpátaljai magyar nyomtatott sajtótermék veszteségesnek minősítette működését, addig a felmérés idejére már csak a megkérdezett lapok 60 százaléka. Ez is nagy szám, de mindenféleképen előrelépés a közelmúlthoz képest. Ez elsősorban az anyaországi támogatásoknak köszönhető. A Bethlen Gábor Alapkezelő Zrt. a pályázati kiírásain túl még normatív támogatásban is részesíti a nemzeti jelentőségű intézményeket, a kárpátaljai magyar érdekvédelmi szövetségek által támogatott intézeteket és sajtótermékeket.

Varga Tibor

Magyar nyelvű média a Délvidéken (Vajdaságban)

1. Az építkezés évtizedei

1.1. Egy kevés (média)történelem

Az ötvenes évek végéig, hatvanas évek elejéig, a tájékoztatás szinte kizárólagos eszköze az írott sajtó volt (leszámítva azt a nem nagyszámú rádiókészüléket, amit akkoriban még elsősorban az esti órákban hallgattak az emberek szórakoztató időtöltés céljából). Ebben az időben lépett be a médiakínálatba a televízió is, amit az első időkben (60-as évek eleje), mind az adásidő, mind pedig a fogyasztói igény tekintetében az esti pihenőre térést megelőző pár órás szórakozásra használtak. A tájékoztatás elsődleges eszköze továbbra is a nyomtatott sajtó maradt, amit nem nehéz kiolvasni, az akkori (még a hetvenes-nyolcvanas években is) 50 ezres példányszámot is elérő Magyar Szó eladási csúcsaiból – ami mára, jó, ha a tizedét eléri. Ez nagyjából azt jelentette, hogy közel minden második házba eljutott e napilap. A lapot a kommunista hatalom alapította, ahogy a gyarapodó egyéb médiumokat is, így a tájékoztatás alapvető célja nem lehetett más, mint az alapító érdekében kifejtett propaganda közvetítése. Ezt persze okkal/joggal nevezhetjük természetesnek, hisz ma sincs ez másként, a különbség csak annyi, hogy akkor ez volt az egyetlen „hang", ami az emberek füléig eljuthatott.

Akkoriban (50-es, 60-as években) a délvidéki falvakban még működött a helyi tájékoztatás hagyományos eszköze, a kisbíró intézménye, aki az utcasarkokon felállt egy hokedlire, és kidobolta a tudnivalókat. Pergett a dob, majd nagy hangon kikiabálta, hogy mik az aktuális helyi hírek, tudnivalók. A helyi média ezen kezdetleges formája igen hatékonyan működött hosszú évtizedeken (talán évszázadon) keresztül.

Mindezek, természetesen, magyar nyelven történtek, még a rádió is egész napon át magyar nyelvű műsorokat sugárzott. Helyi adók ugyan még nem voltak, de az az egy-két regionális adó (Újvidéki Rádió, Szabadkai Rádió) – a mai gyakorlattól eltérően – egész nap magyar nyelvű adást szolgáltatott.

A 60-as évek közepére-végére itt is általánossá vált a televízió használata. Aki tehette, az a magyarországi adókra irányította antennáját, így az új média eszköze ismét csak elérhető volt számára magyar nyelven. Mivel anyanyelvünk a nemzettudat megőrzésének legfontosabb eszköze, a jugoszláv/szerb állam által (a mai napig) erőltetett asszimiláció csak a médiahatáron túl lehetett igazán eredményes. A médiahatár (ameddig a földi antennákkal a magyarországi adásokat lehetett nézni – ha igen nagy nehézségek árán is) nagyjából az Ada–Topolya vonaláig terjedt (fél Bácska), ezen túl (ennél délebbre) a nyelvi sorvadás, és az asszimiláció már a 70-es évekre is súlyos károkat okozott. A nyelvi, kulturális közösségtől való elzártság még olyan (szinte teljes egészében magyarok által lakott) településeken is pusztítóan hatott, ahol az emberek a mindennapokban nem is igen találkoztak mással, csak magyarokkal. Itt talán el is tekinthetünk azon körülmények vizsgálatától, mint a hivatali ügyintézés, vagy a közeli, nagyobb településen megtalált munkalehetőség, ahol legalább a főnök, meg az irodai

dolgozók biztosan szerbek voltak, és évtizedek alatt sem tanultak meg egyetlen szót sem magyarul. Annál inkább figyelemmel kell lennünk, az egyre inkább egyeduralkodóvá váló média és a televízió hatásaira, ha az anyanyelven – magyarul – is elérhető, illetve ha kizárólag a szerb nyelvű adások állnak a magyar lakosság rendelkezésére.

1.2. Médiafogyasztás a televíziózás hajnalán

Elsőként ejtsünk néhány szót azokról a délvidéki, többségben magyarok által lakott területekről, ahol a magyar lakosság már a 60-as évektől el tudta érni a magyarországi (a szentesi, vagy a pécsi) televízióadókat, és nap, mint nap nézhette (és nézte is!) a magyarországi műsorokat. Ezekben az időkben kiváló kulturális műsorokat sugárzott a televízió: TV játékok, színházi közvetítések, Jókai regényekből készült játékfilmek, no meg az elmaradhatatlan Egri Csillagok, amit a TV-s korszakot megelőzően, édesanyák olvastak fel esténként a csemetéiknek. De megjelent a képernyőn a klasszikus magyar irodalom szinte összes szerzője, illetve műveiket tolmácsoló, kiváló színészek, vagy éppen a (műveltségi) vetélkedők vezetői, játékosai. Volt lehetőség arra, hogy a felnövekvő (II. világháború utáni) generációk is hallják mérhetetlenül gazdag anyanyelvünk ezernyi csodáját, lehetőségét bemutató magyar beszédet. A TV nézői ugyanazokkal a korabeli hírességekkel azonosulhattak, mint magyarországi testvéreik. A kedvenc színészek magyar színészek voltak, magyarul szóltak, a kedves és kedvenccé váló bemondóktól tanulhatták, gazdagíthatták tovább anyanyelvüket. Az idősebbek immár a TV-ben is láthatták filmekből ismert akkori sztárokat: Karádi Katalint, Jávor Pált vagy éppen Kabos Gyulát meg Latabár Kálmánt. A Fiatalok pedig láthatták is a hanglemezekről, rádióból ismert kedvenc zenészeiket, énekeseiket, együtteseiket. Igaz ugyan, hogy a kommunista uralom rányomta bélyegét a hírműsorokra, de az átlagembert az amúgy se nagyon érdekelte, aki meg átlátott a politikai propaganda szitáján, az ki- és megszűrhette az ott hallottakat, és ténylegesen bővültek ismeretei a magyarság és a világ történéseit illetően. Mindezek eredményeként a délvidéki magyarság azon része, amely abban a szerencsés helyzetben volt, hogy (ha nehézségek árán is) tudta nézni a Magyar Televízió adásait, sokkal sikeresebben meg tudta őrizni magyar identitását, mint azok, akik számára ez a lehetőség azokban az évtizedekben elérhetetlen volt.

1.3. Akikhez már nem jutott el a magyarországi televízió adása

Ahol a Magyar Televízió adásait már nem sikerült elérni (a távolság miatt), ott annak minden áldását nélkülöznie kellett. Itt esténként a szerb nyelvű műsorok biztosították a kikapcsolódást, szórakozást. Szerbül mondták a híreket, szerb zene szólt, az előadók is azok voltak, meg a szövegek is. Nemcsak a munkahelyen, utazás közben (autóbusz, vonat), de a saját otthonukban is (a TV által) szerb volt a szó, a dal. Szerb kvízműsorokat néztek, azon művelődtek. Egy idő után már szebbnek, frappánsabbnak érezték a „találó" kifejezéseket. Esetleg megpróbálták lefordítani magyarra, hisz az anyanyelv azért mégiscsak magyar volt, de már úgy érezték, hogy az szerbül „jobban jön ki". A híresség, a minták is szerbek voltak. Hozzájuk igyekeztek hasonlítani, ahogy mindenütt a világon teszik ezt (elsősorban) a fiatalabbak. Ennek egyenes következménye lesz a vegyes házasság, melynek aránya, számos településen, már

a 80%-ot is meghaladja. A vegyes házasságokba lépő magyarok pedig (az esetek túlnyomó többségében) asszimilálódnak a szerb társadalomba, nyelvi, kulturális közösségbe.

1.4. A jugoszláviai-vajdasági magyar nyelvű televízió

A délvidéki magyarság viszonylag korán hozzájutott a regionális, magyar nyelvű adásokhoz is. Az Újvidéki Televízió mind az öt (Vajdaságban) hivatalos kisebbségi nyelven sugárzott műsort már a kezdetektől, így magyar nyelven is. Ezek a műsorok elérhetőek voltak a délvidéki magyarság egész szállásterületén. Az egész napos műsoridőn osztozott az 5 szerkesztőség, köztük a magyar. Értelemszerűen a hírműsorokban a szerb nyelvű hírek szolgai fordításai szerepeltek, ez volt a műsor tájékoztató része. Volt még benne nótázás is, meg itt-ott egy-egy régi magyar film. A fordítások gyakran igen alacsony színvonalúak, magyartalanok voltak, melyek nemigen segítettek a már említett asszimilációs, nyelvrontó folyamatok fékezésében. A magyar szerkesztőségek teljesítménye, a létrehozott, és a délvidéki magyar médiafogyasztónak felkínált produktum legtömörebben az alábbi módon írható le: a néző, az „alkotók helyett" szégyellte magát, és elborzadva töprengett el azon a lényegbe vágó kérdésen, hogy vajon tényleg, valóban nincs jobb? Ezen a tájon nem terem tehetség, beszédhiba nélküli bemondó-hírolvasó, aki ráadásul szerb akcentus nélkül beszélné a magyart? Vagy valódi magyar nyelvre tudná fordítani a fordítandót? A borzongás, a szégyen érzete árasztotta el a jóhiszemű és jó szándékú, gyanútlan nézőt, amikor megpróbált fogyasztójává válni e médiakínálatnak.

A televíziós évek, évtizedek csak múltak sorban, ám e tekintetben a vajdasági magyar nyelvű médiában megállni látszik az idő. A munkatársak generációs váltásaival sikerült ezt a „vívmányt" tovább örökíteni. Olyannyira, hogy e hagyományból nőttek ki a mai, helyi, illetve a vajdasági magyar fogyasztói piac egészére igényt formáló médiaszolgáltatók. Mielőtt azonban áttérnénk e dolgozat elsődleges tárgyára, a 2016-os vajdasági magyar nyelvű médiahelyzet elemzésére, melyben segítségül hívjuk a médiaszolgáltatók által kitöltött kérdőívek tanulságait, el kell időznünk egy kis ideig a délvidéki magyar rádióknál is (Újvidéki Rádió, Szabadkai Rádió), figyelemmel azokra az évtizedekre, amikor még – nevezettek – egyedül voltak a délvidéki magyar médiapiacon.

1.5. Az Újvidéki Rádió fénykora

Az Újvidéki Rádió magyar szerkesztősége ezekben az évtizedekben kiemelkedő teljesítményt nyújtott, így néhány méltató mondat erejéig mindenképpen meg kell emlékeznünk munkájukról, illetve fel kell tárnunk azokat a körülményeket is, melyek eredményeképpen ez a teljesítmény létrejöhetett.

A II. világháború utáni években az új Jugoszláviában létezett egy ördögi terv, mely azt a célt tűzte ki, hogy a délvidéki magyarságot (a 44-es magyar-irtást, fizikai lefejezést, megtizedelést követően) szellemi lefejezésre ítéli. Ennek legmegfelelőbb módjának az mutatkozott, ha a vajdasági magyar elitet Belgrádba vezénylik. (Ezzel az ötlettel nem voltak egyedül, hiszen nem gondolkodtak másként a román hatóságok sem.) Kedvező ajánlatokkal, vagy, ha nem ment másként, akkor kényszerrel is, de el akarták érni, hogy az elszakított területek „fej" nélkül maradjanak. Igyekeztek minél több egyetemistát a fővárosba irányítani, ahol már sokkal

könnyebben asszimilálhatók. Így két legyet ütöttek egy csapásra: a magyar közösségek nélkülözni kényszerültek legjobbjaik szellemi teljesítményét, a tanuló ifjúság pedig elveszítette természetes, magyar közegét. Ez volt a szándék az Újvidéki Egyetem Bölcsész Karán működő Magyar Tanszékkel is, de erre végül is nem került sor, mert ezt a lépést megakadályozta Sinkó Ervin, aki nyilván csak úgy kerülhetett ilyen döntési helyzetbe, hogy közülük (kommunisták közül) való volt. Itt most nem célunk az ő életútját bemutatni, talán csak annyit emelnénk ki, mint történelmi tényt, hogy ő volt a Tanácsköztársaság kultuszminisztere. E tisztsége talán nem szolgáltatna elég okot arra, hogy róla itt szóljunk (és még kevésbé, hogy méltassuk pályáját), azonban tény, hogy az ő eredményes közbenjárása nélkül a délvidéki magyarság elszenvedte volna a teljes szellemi lefejezést is.

Az Újvidéki Magyar Tanszékről kerültek aztán ki mindazok, akik később a vajdasági magyar médiában dolgoztak, így az e részben tárgyalt Újvidéki Rádióban is. Az Újvidéki Rádió kulturális műsorainak színvonalát jelentősen erősítette egy másik nevezetes intézmény is, az Újvidéki (magyar) Színház, amelynek később egy itt kialakított színészképző akadémia is a segítségére volt. Így volt lehetséges, hogy az Újvidéki Rádió heti Rádiókabaréja évtizedeken keresztül olyan színvonalas műsorokat tudott készíteni, ami becsületére vált volna bármely anyaországi rádiónak is. Csak mintegy zárójelben jegyeznénk meg, hogy teljesen érthetetlen módon, ezt a minőséget valamiért nem sikerült átültetni az Újvidéki Televízióba.

1.6. Újvidék, a délvidéki magyarság kulturális központja

A fenti gondolatot folytatva megállapíthatjuk, hogy a Belgrádba száműzni szándékozott vajdasági magyar elitet sikerült korábban leszállítani a vonatról, így ők az újvidéki egyetemekre kerültek, és jelentős részük, az egyetem elvégzése után, ott is talált magának munkát, és gyakran házastársat is. Így hát az (mai szóhasználattal agyelszívás) asszimiláció azért eléggé sikeres volt, ha nem is lehetett a szerb nacionalista hatalomnak felhőtlen az öröme. A fentiek okán a vajdasági magyar művelődési központ Újvidék lett. Itt alakult meg, épült fel a Fórum Kiadóház, amely otthont adott számos magyar nyelvű kiadványnak, egyebek mellett a Magyar Szónak is. Tekintélyes intézménnyé nőtte ki magát, így számos újvidéki és vajdasági magyar értelmiséginek biztosított munkahelyet, megélhetést.

Ezekben az évtizedekben (a 60-as évektől 1988-ig, Milošević hatalomra jutásáig) az újvidéki magyarság (a bácskai és bánáti magyar falvakból, városokból ideköltözöttekkel együtt) a város lakosságának mintegy 15%-át adta, ráadásul jelentős arányban magasan képzettek voltak, amint az a fentebb leírtakból következik. Igaz ugyan, hogy e képzett magyar elmék hiányát megszenvedték azok a magára hagyott magyar közösségek, ahonnan jöttek, de egyben lehetőséget is nyújtott egy új szellemi központ kialakítására, amely egyebek mellett, létrehozta a vajdasági magyar médiát is.

Mindebből egyenesen következne, hogy az így, évtizedek alatt létrejött magyar szellemi központ, kezdeményező szerepet vállalva, erősíti az új (magán) médiavállalkozásokat. Újságot, tévét (kábelszolgáltatást), rádiót, internetes szolgáltatást. A felvezetésből azonban már kitűnik, hogy ez egyáltalán nem így történt.

A 12 éven át tomboló miloševići rémuralom, a 90-es évek balkáni háborúi otthonuk elhagyására késztették/kényszerítették az újvidéki magyarokat (is), és ha már csomagoltak, nem álltak meg a falvakban, ahonnan elszármaztak, hanem legtöbben Magyarországra, mások

Nyugat-Európába költöztek, de nem kevesen meg sem álltak Amerikáig. Az újvidéki magyar szellemi központ ezzel megszűnt fáklya lenni a délvidéki magyarság számára. Igaz ugyan, mint azt fentebb kifejtettük, az Újvidék-központúság a délvidéki magyarok számára nem volt baj, és hiba nélküli, ám tény, hogy annak helyébe nem lépett semmi hozzá fogható. 2000-től ugyan történtek jó szándékú lépések arra, hogy az új, délvidéki magyar szellemi központ Szabadkára kerüljön át (egyetértve a gondolattal, hogy már 70 évvel ezelőtt is ott kellett volna azt kialakítani, ahol – részben még ma is – megvan a természetes magyar közeg), nos, ezek a kezdeményezések a mai napig szerény sikerekkel büszkélkedhetnek.

1.7. Médiaszolgáltatás és fogyasztás a XXI. század elején Vajdaságban

Mindezek következtében a XXI. században a vajdasági magyar médiaszolgáltatók jelentős része olyan társadalmi közegből került/kerül ki, ami első (de második…) rápillantásra is meglehetősen riasztó .

Ezen a helyen, természetesen, nem célunk, hogy a birkatenyésztő kábelszolgáltató, vagy az éppen csak írástudó háziasszony–hetilap tulajdonos (a médiaszolgáltatással szorosan össze nem függő) életéről szóljunk, azonban a szolgáltatás minősége, és ennek távolabbra mutató társadalmi (magyar közösségi) hatásainak bemutatásától nem tekinthetünk el. Annál is inkább, hisz a médiakutatásnak nincs, és nem is lehet emelkedettebb, és így fontosabb, vagy elsődlegesebb célja, mint annak felmérése, vizsgálata, hogy az adott közösségre milyen hatással lehet/van az elérhető és fogyasztott médiatartalom. De vajon melyek is ezek a médiumok, amelyek itt (Délvidéken) és most a legnagyobb hatással vannak az itt élő magyarok fizikai, szellemi és lelki életére? Igaz ugyan, hogy a világ nagy részén az internet egyre nagyobb léptekkel szorít ki szinte minden egyéb médiaszolgáltatást, lép annak a helyébe, ám azt a mindennapok tapasztalatából, helyismeretből, de korábbi fogyasztói médiafelmérésekből is tudjuk, hogy ezen a vidéken még általános, hogy napközben szól a rádió (utazáskor, munka alatt, vagy a konyhában), este pedig a televízió lép a helyébe.

A későbbiekben kitérünk a médiaszolgáltatás minden ágára, a szolgáltatók által kitöltött (vagy éppen ki nem töltött) kérdőívek elemzésére is sort kerítünk, de itt, e felvezető gondolatok között csupán a már említett, ismereteink szerint leginkább fogyasztott médiumok (helyi rádiók, televíziók) szolgáltatásaival kapcsolatban ejtünk néhány szót.

1.8. A Duna Televízió, a határon túli szórványban és a diaszpórában élő magyarok utolsó mentsvára

A korábban már tárgyalt vajdasági magyar televíziózási szokások a 1992 karácsonyával, a Duna Televízió indulásával alapvetően megváltoztak. Ez a TV adás, amellett, hogy egész napos magyar műsort sugárzott, elérhetővé vált bárki számára, hisz műholdról (egy műhold vevő tányérral) bárki elérhette a világban, aki a megfelelő felszerelést be tudta szerezni. Hatalmas előrelépés volt ez a délvidéki magyarok számára is, akik közül sokaknak ekkor nyílt lehetőségük először magyar műsorokat látni, ráadásul, az alapítók szándékának megfelelően, ez a műsor nem kis részben, éppen a határon túli magyarokról, magyaroknak is szólt. Ezen a vidéken, vitathatatlanul ez az adó vált a legnézettebbé, sokan nem is néztek más csatornát. Igaz, a

technikai lehetőség még nem jelentette azt, hogy mindenütt általánossá vált a Duna Televízió követése, hiszen azért néhány évnek el kellett telnie ahhoz, hogy szélesebb körben beszerezzék az emberek a vételhez szükséges eszközöket. A szórványban sok helyütt a mai napig csak a „tányérral" fogható, de ahol jelentősebb számú magyar lakosság él (az arányszámtól függetlenül), ott a kábelszolgáltatók, amelyeket a 90-es évek közepén kezdtek kiépíteni a vállalkozók, a kínálatba bevették a jelentősebb magyar adókat, köztük a Duna TV műsorát is. A szerb adókat, ebbena közegben, különösen a kábelszolgáltatások elterjedésétől fogva, szinte senki sem nézi.

1.9. A XXI. század elején kialakult kábelszolgáltatás és televíziózás

A települések kábelszolgáltatói jellemzően nem készítettek, és ma sem készítenek saját (tv) műsort, leszámítva a helyi eseményekről [ünnepségek, vasárnapi szentmise, esetleg (itt-ott) a helyi képviselő testület üléseinek] közvetítését, ami lényegében annyiból áll, hogy egy kamerát ráirányítanak a fontosnak vélt helyszínre és bekapcsolják. De nem minden szolgáltató ilyen „kreatív". Legtöbb helyen beérik azzal, hogy szöveges hirdetéseket futtatnak egész nap a képernyőn, ezekbe akár a zenés üdvözletek is beletartozhatnak. Sokat nem rontanak, hisz lényegében műsortovábbítással foglalkoznak, a kínálatban pedig megtalálható minden jó, és minden rossz is.

A 2006-ban indított szabadkai Pannon Televízió igyekszik betölteni egy vajdasági közszolgálati televízió szerepét, amire szükség is van/lenne, műsoruk elérhető a legtöbb kábeltelevíziós szolgáltató kínálatában.

Saját készítésű műsoraik a hírek, valamint a stúdióbeszélgetések, amelyek gyakran politikai témájúak, de a civil élet számos területét is érintik. Különböző eseményekről készített riportok is helyet kapnak az egész napos műsorban. A Vajdaság-szerte történő kulturális eseményekről készült felvételeket is műsorukra tűzik.

A jó szándékú elemző csak keresi, kutatja a szavakat, melyekkel méltathatná a jobb sorsra érdemes intézmény teljesítményét, de nagy és mély sóhajjal, kénytelen a valóságról beszámolni: a vajdasági magyar televíziózásnak, több évtizedes működés után sem sikerült eljutnia legalább egy elfogadható, közepes színvonalra. Valóban nehezen érthető, miért nem sikerül olyan műsorvezetőket föllelni, vagy kinevelni, akik magabiztosan, anyanyelvüket egészében bírva, élményt nyújtanak a nézőnek, hallgatónak. Ahogy a magyarországi adókon (a hőskorral most nem is példálózva) ez rendre megtalálható. Szinte az összes adó dicsekedhet kiváló, valóban képernyőre termett munkatársakkal. A szerkesztők, és más, fontos munkatársak teljesítményéről elrejtettünk egy-egy apró szemöldökrángást a műsorismertetésben, de e helyen örömmel eltekintünk a további értékeléstől. A körülményekre, folyamatokra érdemi befolyással nem bírván, aligha tehetünk mást, mint bízunk az ismeretlen jövőben.

1.10. Vajdasági magyar rádiók

Felvezető soraink utolsó passzusaként a vajdasági magyar rádiók jelenéről szólunk. Nem véletlenül kapnak itt helyet, hisz hatásuk semmihez sem fogható, így megítélésünk szerint, megkülönböztetett figyelmet érdemelnek.

A már évekkel korábban megalkotott, de csak tavaly, 2015 őszétől alkalmazott szerbiai médiatörvény értelmében (az országos adókat leszámítva) nem kaphatnak közpénzből támogatást.

Így sem állami, sem pedig önkormányzati tulajdonban nem maradhatnak. Mivel a vajdasági magyar nyelvű rádiókat többnyire önkormányzatok alapították, és azok anyagi támogatásával működtek, ezért privatizálásra ítéltettek. A helyi médiumokra azonban (kevés kivételtől eltekintve) nem akadt vevő. Ennek következtében a vajdasági magyar, vagy magyar műsort is sugárzó rádiók kétharmada elhallgatott. Nem meglepő, hogy nemigen jelentkezett vevő, vállalkozó ezekre a rádiókra, hisz egy kicsiny (sok esetben alig néhány száz, vagy egy-két ezer lelket számláló, elöregedő) közösség nem bír olyan vásárlói, ezáltal reklám potenciállal, amely egy ilyen vállalkozást el tudna tartani.

Így elhallgattak a magyar rádiók Nyugat-Bácskában (pl. Zomborban és környékén), Dél-Bácskában, de legnagyobb számban a Bánátban, ahol a magyarság egyébként is (itt-ott szigetközösségeket alkotva) szórványban él, és a közösségként való megmaradását számos egyéb ok is veszélyezteti. De vajon miért is olyan fontos, hogy egy faluban legyen saját rádió? Hisz, amint azt már korábban írtuk, mára már szinte minden magyarországi televízió, és egyúttal rádióműsor is elérhető szinte az egész világon, de ott vannak még a Vajdaság-szerte fogható (legalábbis ez a törekvés) adók, így a manapság leginkább preferált Pannon médiaközpont rádiója és egyéb szolgáltatásai – amennyiben ennek technikai feltételeit meg tudja teremteni a médiafogyasztó. A médiafogyasztó pedig ez esetben a „Mari néni", aki a 70-es, vagy 80-as éveiben jár, és van egy kis rádiókészüléke a konyhaasztalon, ami segít(ene) elviselhetőbbé tenni a magányt. A kicsiny vevőkészülék meg nem tud olyan sokat, többnyire csak szerb adókat (itt-ott a románokat, amivel a Mari néni ugyancsak nincs előbbre) lehet rajta sistergés nélkül befogni. Így hát marad a jól bevált Kossuth Rádió, amely azért Mari néni egész életében elérhető volt, és ha a műsor nem is egészen az ízlésének megfelelően készült, de legalább egész nap magyarul szól.

De lássuk, mi is a helyzet a megmaradt „egy harmaddal", a helyi rádiók viszonylatában! Ezek a rádiók szinte kivétel nélkül a tömb-magyar területeken jöttek létre vállalkozásként, hisz itt már akár több tízezer hallgatóra is számíthat a média, ami elegendő bevételt (előfizetés, reklám stb.) termelhet a fennmaradáshoz, illetve a nyereségtermeléshez is. Ezeken a területeken bár a magyarok vannak erős többségben, a médiavállalkozók nem kockáztatják meg, hogy szerb fennhatóság valamely képviselője összevonja szemöldökét a teljes egészében magyar nyelvű rádióműsorért, ezért elébe vágva a dolgoknak, eleve kétnyelvű műsort készítenek. Ez úgy működik, hogy fél napig magyar nyelven megy a műsor, többnyire magyar zenékkel, azután a szerb munkatársak veszik át a mikrofont és ennek megfelelően a zenei részeket is abból a kultúrkörből válogatják. Így hát van is meg nincs is magyar rádiója a magyaroknak, akik amúgy 70-80%-os arányban élnek a településen, illetve a környéken. A rossz szájízt talán elűzhetnénk azzal a manapság közkedvelt ostoba mondással, hogy a pohár félig tele van (és nem félig üres). Ez azonban csak látszólag igaz. A magyar nyelven elmondott, beolvasott szövegek nem *igazi* magyar szövegek (ahogy nem volt magyar vers a 90-es években a magyar kisiskolások olvasókönyvébe, lefordított szerb vers sem, ami egy belgrádi – amúgy bizonyára kiváló tollú – újságíró műhelyében született). Ugyanis a rádióban közzétett szövegek először szerb nyelven születnek – ilyenek a hírek, a reklámok szövegei – melyeket magyarra fordít a magát fordítóvá kinevező munkatárs. Bizonyára ismeri is mindkét nyelvet, és a jó szándékban sincs jogunk kételkedni, de ezekből az összetevőkből még nem születik magyar szöveg. Tükörfordításokat vagyunk kénytelenek hallani, amelyek magyartalan mondatszerkezetekbe illesztve pusztítják a magyar lelkeket. A média bizony nevel, ha ezt olykor nem is tudja magáról. Ez esetben rombol, hiszen megtéveszti a magyar hallgatót, azzal általtja a gyanútlant,

hogy most a helyi adó magyar műsorát hallgatja. A hallott szavak meg beivódnak a fejekbe, hogy onnan a mindennapi magyar anyanyelvhasználatba átkerüljenek. Akik ezt a megrontott anyanyelvet beszélik, gyakran nem is értik a szerbet, arról meg végképp nincs tudomásuk, hogy ellopták tőlük az „Édes Anyanyelvünk"-et is.

Magyar nyelvű adás tehát van is, meg nincs is. Van, olyan amilyen, és van délelőtt vagy délután. Rádiót viszont többnyire nem úgy hallgatunk, hogy akkor most délelőtt, vagy éppen délután leülünk a karosszékbe, hanem csak úgy be van kapcsolva. Közben tesszük, amit éppen kell: dolgozunk, vagy éppen utazunk stb. Ha éppen szerb nyelvre vált az adás, egy ideig fel sem figyelünk rá, s ha mégis, esetleg legyintünk egyet, hogy „egye fene, csak szóljon valami!"

Az eddigieket röviden összegezve, a vajdasági magyar médiahelyzet leginkább kaotikusnak mondható. Ha szeretnénk kevésbé kritikusak lenni, akkor talán úgy is fogalmazhatnánk, hogy az útkeresések forgatagában (talán valódi jó szándéktól vezérelve), sokan keresik a helyes irányt, de meglelésükről, egyelőre, nemigen érkeznek égi jelek.

1.11. Javítani, de mit és hogyan?

Amin elsőként javítani lehetne, az a vajdasági magyar média fejlesztését célzó támogatások elosztási rendszere. A tapasztalat azt mutatja, nem elég egyetlen médiaközpontot támogatni, ha el szeretnénk érni, hogy Vajdaság-szerte, a magyarok lakta településeken legyen magyar (helyi) rádió, tv vagy éppen újság. Természetesen az nem lehetséges, hogy a felsorolt médiaágak mindegyike egyformán elérhető legyen, de pl. a helyi magyar rádiók működtetése nagy többségben megoldható lenne, a jelenleg is kiosztott támogatások volumenéhez mérten csekély költséggel. Ez a folyamat a 90-es években, sok helyütt egészséges formában, azaz valódi magyar rádióként, el is indult, de ezek a magán-, (itt-ott) önkormányzati kezdeményezések elvesztek a 90-es évek szerb állami nacionalista, soviniszta és militarista darálójának torkában. Egyik kimagasló példát had említsünk itt is pár szóban (később részletesebben is), ez pedig a hajdan volt Zeppelin rádió, amit egy muzslai kiváló vállalkozó hozott létre a saját falujában, és működtetett példamutatóan, amíg meg nem szüntették. De hogy ne csak magánkezdeményre hozzunk példát, meg kell említenünk a Zentai Képviselő Testület többszöri próbálkozását egy zentai magyar rádió működtetésére. A két példa olyan helyekről való, ahol a magyarság nagy többségben él ma is, és mégsem sikerült máig elérni, hogy egész nap magyarul szóljon a helyi rádió.

De kisebb helyeken sem lehetetlen a magyarság önmegtartó erejét növelő rádiók létrehozása. Egy faluban pl., ahol talán csak egy-két ezres hallgatóságra számíthatna egy ilyen médium, viszont akár egyetlen főállású alkalmazottal is működtethető, és elég, ha az adás csupán néhány kilométeres körben fogható. Mindezekre volt példa, semmit sem kell újonnan kitalálni.

Aligha tagadhatnánk, hogy mi, itt alant, nem láthatjuk a legmagasabb szempontokat és célokat, és az is igaz, hogy e nagy, és sáros síkságon kevés az orom, a szirt, ahonnan átfogóbb képet kaphatnánk, annyit azonban egy falusi szobából is látni, hogy az egyetemes magyarság elsődleges érdeke a magyarként való megmaradás, a magyar szállásterületek megőrzése, ami nem képzelhető el a magyar intézmények létezése, működése nélkül. Ilyen lenne a magyar iskola, a kiterjedt rádióhálózat, ahol egész nap magyar szót hallhat, akinek erre igénye van. Ezek az intézmények ma nem állnak rendelkezésre. A délvidéken nincsenek magyar iskolák, nincsenek magyar rádiók, vagy éppen helyi, magyar újságok. Mert hát nem attól lesz magyar

egy iskola, hogy oda magyar anyanyelvű nebulók járnak, hanem attól, hogy magyar a szellemisége, az összes oktatója, vezetője. Ahol szabadon taníthat pl. magyarországi tanár, ahol használhatók a magyarországi tankönyvek és egyéb könyvek. A helyi rádiók ma, ha éppen vannak, kétnyelvűek, ahogy a helyi újságok is.

Sokan (és sajnos az idő múlásával egyre nagyobb arányban) élünk itt a délvidéken olyanok, akik a titói nagy Jugoszláviában születtünk, nőttünk fel, és felnőtt korunk egy meghatározó részében is alkalmunk volt megtapasztalni a „testvériség egység" cukormázas, hamis és cinikus szólamát, amit a mai kétnyelvűség-agitátorok pásztorai megint csak le akarnak nyomni a torkunkon. A nagy unióba igyekvés közepette is a magyaroktól várják/elvárják a gesztusokat, holott, talán mindenkinek jó lenne már tudomásul venni, hogy gesztusokat csak az erősebb tehet, a gyengébb nincs abban a helyzetben, nem engedheti meg magának, hogy engedményeket tegyen.

Összegezve: az első és leginkább sürgető feladat a helyi magyar rádiók hálózatának létrehozása lenne, amely, tekintettel az előzményekre, a sokhelyütt már gyakorlatot (egyebek mellett vállalkozó gyakorlatot) szerzett munkatársakra lehetne építeni.

A ma működő magyar rádiószerkesztőségek legnagyobb hiányossága, hogy nincsenek megfelelően képzett munkatársak. Régi teher ez, és bár itt-ott (pl. a Pannon Rádióban tapasztalható e téren érdemi javulás – igaz ugyan, hogy ez még nem igazán közszolgálati minőség, viszont a magyarországi kereskedelmi adókkal már összevethető színvonalat jelent). Úgy véljük, szükséges lenne a folyamatos továbbképzés lehetőségének biztosítása, amely középtávon már érezhető színvonal-javulást eredményezne.

2. A kisebbségi média helyzete Szerbiában

Szerbiát az elmúlt egy évtizedben az Európai Unió felé való csatlakozási törekvés jellemezte. 2013 júniusában a csatlakozási tárgyalások napirendjére kerültek az emberi és a kisebbségi jogok. A 23. tárgyalási fejezethez pedig szorosan fűződik a kisebbségek anyanyelven történő tájékoztatáshoz való joga. Ezzel párhuzamosan pedig a kisebbségi tájékoztatást érzékenyen érintő törvénycsomag meghozatala zajlott, amelynek konkrét hozadéka az volt, hogy az állam fokozatosan kilépett a sajtóorgánumok tulajdonosi sorából. Azok egy része jobb esetben magánkézbe került vagy pedig megszűnt. A kisebbségi sajtó megszűnése egyfajta tükörképe a Szerbiában élő kisebbségek helyzetének, hiszen sok kisközösség maradt anyanyelvű helyi tájékoztatás nélkül.

A legnépesebb kisebbség Szerbiában a magyar. Az utolsó 2011-es népszámlálás adatai szerint 253 899 magyar él, ami az összlakosságnak a 3,5 százaléka. Öt községben (Magyarkanizsa, Zenta, Ada, Topolya és Kishegyes) vannak többségben, míg három településen (Csókán, Óbecsén és Szabadkán) relatív a többségük.

Szerbia 2007-ben írta alá a Stabilizációs és csatlakozási szerződést, ami az EU-hoz való csatlakozás első lépése volt. Majd a vízumliberalizáció után 2009 decemberében hivatalosan is benyújtotta a felvételi kérelmét. A jelölt státust 2012-ben kapta meg, 2015 decemberétől pedig megkezdődött az egyes csatlakozási fejezetek tárgyalása.

Szerbiára, mint belépésre váró, posztkommunista országra, az EU az 1993-ban elfogadott úgynevezett Koppenhágai Alapelveket érvényesíti. Ezek alapján határozzák meg, hogy egy adott tagjelölt eleget tesz-e a követelményeknek. Az Európa Tanács három fő kritériumot

állapított meg a tagjelöltek számára: politikai (a demokratikus intézmények stabilitása, joguralom, az emberi és a kisebbségi jogok tiszteletben tartása, az EU politikai céljainak elfogadása), gazdasági (hatékony piacgazdaság) és jogi (az Unió összes jogszabályainak az implementálása) feltételeket. Ezekhez csatlakozott még a madridi kritérium, vagyis a közigazgatás hozzáidomítása az integrációhoz.

2.1. A hatályos jogi környezet ismertetése

Az Európa Tanács nemzeti kisebbségek védelmére vonatkozó keretegyezménye magában foglalja „a véleményalkotás szabadságát és az információk, az eszmék megismerésének és közlésének szabadságát a kisebbség nyelvén, tekintet nélkül az országhatárokra a hatóság beavatkozása nélkül". A tagországok kötelezettséget vállaltak, hogy a nemzeti kisebbségekhez tartozó személyeket nem éri hátrányos megkülönböztetés a tömegkommunikációs eszközökhöz való hozzájutásban, létrehozásában és használatában.

Az Európa Tanács regionális vagy kisebbségi nyelvek európai chartájának ratifikálásával Szerbia vállalta, hogy a regionális vagy kisebbségi nyelvek használói számára e nyelvek használatának területeinél tiszteletben tartja a tömegtájékoztatási eszközök függetlenségének és autonómiájának elveit. Szerbia úgyszintén vállalta, hogy biztosítja a szomszédos országokból egy regionális vagy kisebbségi nyelvvel azonos vagy hasonló nyelven készült rádió- és televízióadás közvetlen vételének szabadságát, és nem támaszt akadályt a szomszéd országok ilyen nyelvű rádió- és televízióadásainak továbbsugárzása elé.

2.2. Tájékoztatási jogszabályok

Szerbia alkotmánya biztosítja a sajtószabadságot, a tájékoztatáshoz való jogot, a nemzeti kisebbségek számára pedig a jogot a teljes körű, idejében történő és pártatlan, anyanyelvű tájékoztatásra.

Vajdaság Autonóm Tartomány (továbbiakban: Vajdaság AT) illetékességét a tömegtájékoztatás területén a Vajdaság AT hatásköreinek meghatározásáról szóló törvény határozza meg. Arra kötelezi a tartományt, hogy biztosítsa a nemzeti kisebbségek és etnikai közösségek nyelvén működő tájékoztatási eszközök munkájához szükséges eszközök egy részét, vagy egyéb feltételeket a nemzeti kisebbségek és etnikai közösségek anyanyelvű tájékoztatására. A törvény ugyancsak felhatalmazza a tartományt, hogy szervei révén felügyeletet gyakoroljon területén a tömegtájékoztatást szabályozó törvény végrehajtása felett. A tömegtájékoztatás terén a hatáskörébe tartozó teendőket a tartomány a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsaira ruházhatja át. Vajdaság AT statútuma szerint az összlakosságában számbeli kisebbséget alkotó nemzeti közösségek tagjai a nemzeti tanácsok révén vesznek részt a tájékoztatást érintő kérdésekkel kapcsolatos döntéshozatalban is. A szakasz második bekezdése alapján Vajdaság AT jogainak és kötelességeinek keretében az egyes feladatok ellátását a nemzeti tanácsokra bízza, vagy bevonja őket a tájékoztatás kérdésköreiről való döntéshozásába, és eszközöket biztosít e feladatok ellátásához. Kétségtelen azonban, hogy Vajdaság AT hatáskörébe tartozik a nemzeti kisebbségi nyelvű, tartományi jelentőségű tájékoztatási eszközök működésének biztosítása. Ugyanakkor a Tartományi Képviselőházban a tömegtájékoztatás kérdéseiben kötelezően ki kell kérni a nemzeti közösségek tanácsának véleményét.

A nemzeti kisebbségek jogainak és szabadságjogainak védelméről szóló törvény alapján a nemzeti kisebbségek jogosultak anyanyelvükön való teljes körű, pártatlan tájékoztatásra. Az államnak kötelessége a közszolgálati rádió és televízió műsoraiban biztosítani a tájékoztatási, kulturális és oktatási tartalmakat a nemzeti kisebbség nyelvén, de alapíthat külön rádió- és televízió-állomásokat a nemzeti kisebbségek nyelvén sugárzott műsorokra. A nemzeti kisebbségek önkormányzati jogukat a tájékoztatás területén is a nemzeti tanács által valósíthatják meg, amiről a nemzeti kisebbségek nemzeti tanácsairól szóló törvény rendelkezik.

A törvény alapján a nemzeti tanács képviseli a nemzeti kisebbséget az anyanyelvű tájékoztatásban, mint az önkormányzat érvényesítése négy területének egyikében, részt vesz a döntéshozatalban, vagy dönt az e területre vonatkozó kérdésekről. A nemzeti tanács a törvénnyel összhangban önállóan vagy más jogi személlyel egyetemben lapkiadó, rádió- és televíziós, nyomdai, valamint vételezett (hang- és képhordozó) médiát reprodukáló tevékenységet folytató intézményeket és gazdasági társaságokat alapíthat, és alapítói jogokat és kötelezettséget gyakorolhat. A tájékoztatási törvény szerint tájékoztatási eszközt alapíthat minden belföldi jogi személy. Szerbiában tájékoztatási eszköz alapítója nem lehet – sem közvetve, sem közvetlenül – az állam és az önkormányzat, sem intézmény, vállalat és egyéb jogi személy, amely többségében állami tulajdonban van. A helyi önkormányzatokról szóló törvény előírja, hogy a község/város gondoskodik a helyi jellegű tájékoztatásról, és biztosítja szerb nyelven és a községben használatos nemzeti kisebbségi nyelven való tájékoztatást. Televízió- és rádióállomásokat alapíthat a községben hivatalos használatban lévő nemzeti kisebbségi nyelvű tájékoztatásra, valamint az olyan kisebbségi nyelveken való tájékoztatásra, amelyek nincsenek hivatalos használatban, de ezt is biztosítani kívánják. A 2015-ös privatizációs törvény kimondja, hogy az állam, az országos televíziókon (és más médiákon) kívül nem lehet alapítója, üzemeltetője a médiáknak, illetve nem költhető közpénz ilyen célra: azaz, a helyi médiákat kötelezően privatizálni kell.

2.3. Médiaprivatizáció Szerbiában

Szerbiában több hullámban rugaszkodtak neki a médiaprivatizációnak. Az ezt szabályozó első törvényszabályokat 2004-ben az EBESZ ajánlatára hozták meg. Az indoklás szerint a privatizáció a független média létrehozását eredményezi majd. Az így létrejövő médiaházak bírálni tudják az állami, vagy akár a helyi hatalmat. Az akkori hatalmi többség ebben az ország demokratikus fejlődésének egyik szegmensét látta. A médiumok privatizációját a kezdetektől időhatárhoz kötötték, de folyamatos volt az időpontok elhalasztása. A törvénycsomag szerint az első határidő a magánosítás elvégzésére 2006 júliusa volt, amit aztán 2007 végére halasztottak. Ekkorra kellett volna minden állami vagy önkormányzati tulajdonú sajtóorgánumnak magánkézbe kerülnie. Ez a folyamat azonban nagyon nehezen indult be, illetve lényegében be sem indult.

Az értékesítési felhívások, hosszas előkészületek mellett is nehezen születtek meg, de ha ki is írták őket, vevők csak ritkán jelentkeztek. Az egyik első ilyen próbálkozás a zombori rádióban zajlott le, amelynek volt magyar műsora is. A privatizálás 2007 végén fejeződött be. Az új tulajdonos azonban elsőként szembesült azzal, hogy nem könnyű nyereségesen működtetni egy médiaházat Szerbiában. Ennek következményeként szó szerint magára hagyta a dolgozókat, akiknek a száma csakhamar megfeleződött. Attól kezdve pedig megindult a

rádió műsorának a leépülése. Az elmúlt években, a műsorszórás megszűnéséig, a többnyelvű rádióban már főként csak zenét lehetett hallani. Hasonló módon, dicstelenül végződött a Kúlai Rádió privatizálása is.

A sorozatos kudarcok után 2008-ban gyakorlatilag leálltak a médiaprivatizálással Szerbiában. A téma időnként ugyan napirendre került, de főként politikai célú utalások tárgyaként. Az újabb nekirugaszkodás 2014-ben kezdődött, amikor a Szerb Haladó Párt került kormányzási pozícióba. A párt nem sokkal a hatalomra kerülése után közzétette a médiaprivatizálással kapcsolatos álláspontját, amely lényegében a korábban meghatározott út folytatása volt. Ennek az alapállása pedig az volt, hogy nem lehetnek állami vagy önkormányzati tulajdonban a médiaházak.

2.4. A 2014-ben meghozott médiatörvény-csomag

A Szerbiai Képviselőház által sürgősségi eljárásban elfogadott média és köztájékoztatási, az elektronikus médiumokról és a közszolgálati médiumokról szóló törvényekkel kapcsolatban a magyarságnak két célért kellett küzdenie: hogy a nemzeti tanácsok médiumok alapítói lehessenek, illetve maradhassanak, a helyi önkormányzati alapítású médiumok pedig megmaradhassanak közszolgálati tájékoztatási eszköznek, és ne kelljen ezeket kényszerprivatizáció alá vetni. Az elsőt sikerült elérni (a Magyar Szó és a Hét Nap 2003 óta az MNT alapításában kft.-ként működik, amit eredetileg nem tett volna lehetővé a médiatörvény tervezete) és a nemzeti tanácsok alapította médiumok esetében megmaradt az addig működő normatív támogatási rendszer is. Viszont a másik célt, az önkormányzati médiumok kényszerprivatizációjának a meggátolását már nem sikerült elérni, aminek sajnos komoly negatív következménye lett. Annyit sikerült csak elérni, hogy biztosítékokat építettek be a törvényjavaslat szövegébe, amely szerint a médiumokat megvásárlóknak nemcsak a tájékoztatási tevékenységet kell fenntartaniuk a privatizációtól számított öt éven belül, hanem az összes sugárzási nyelvet is. A Szabadkai Rádió esetében ez öt nyelv, a topolyai Régió Rádió esetében pedig legalább három. Azt is sikerült beépíttetni a törvénybe, hogy a jövendőbeli tulajdonosoknak öt éven át az összes sugárzási nyelv tekintetében meg kell őrizniük a műsorrácsot.

2.5. Az állam szerint a privatizáció sikeres volt

Saša Mirković, a művelődési és tájékoztatási minisztérium államtitkára egy kerekasztal-beszélgetésen sikeresnek nevezte a média-magánosítási folyamatot, hiszen mint mondta, a júniusi törvénymódosítás alkalmával a privatizációs ügynökség 50 helyi médium privatizációját hirdette meg, és ezek közül 36 médium magánosítása sikeres volt, tehát a lokális média privatizációjának ez a szakasza 72 százalékban eredményes volt. Az államtitkár szerint, ha ezt az eredményt összehasonlítjuk más ágazatokkal, a médiaprivatizáció folyamatát sikeresnek kell elkönyvelnünk.

Szerencsés Zsuzsanna médiaelemző szerint, a privatizációs folyamat során csökkent a kisebbségi tájékoztatás mértéke, de egyúttal az is megmutatkozott, hogy voltak olyan vásárlók, akik a többnyelvű médiumok iránt is érdeklődtek. Hozzátette, a privatizációs folyamatban részt vevő 73 médium közül 43 többnyelvű, s összesen 79 kisebbségi programot és tartalmat

sugároznak, azonban eddig ezek közül huszat megszüntettek. Elmondása szerint a privatizációs folyamat során olyan emberek vásároltak médiumokat, akiknek semmi közük a médiaiparhoz, de kapcsolatban állnak elsősorban a Szerb Haladó Párttal, némely esetben pedig egyes kisebbségi pártokkal is, amelyeknek már volt és lesz is kapcsolata a kormányzó párttal Szerbiában. A helyi önkormányzatok a törvénycsomagok életbe lépése után megpróbálják pályázatok útján támogatni a médiumokat. De máris számos szabálytalanságot észlelni ezen a téren, ugyanis mindenki igyekszik a „sajátjaira" szabni a pályázatot.

2.6. A helyi rádiók megszűnése

Az új törvénycsomag életbe lépését, illetve az önkormányzati alapítású rádiók és televíziók magánosításának a határidejét még egyszer elhalasztották: 2015. július elseje helyett, négy hónappal később, október 31-én léptették életbe. Aztán egymás után szűntek meg a helyi rádiók. A műsorszórási törvény hatályba lépésével a 34 vajdasági, magyar nyelven is sugárzó rádió többsége megszűnt. 2015. december 19-én – 37 év után – elhallgatott a *Nagybecskereki Rádió*, amely a szerb mellett naponta egyórás magyar műsort sugárzott, időközönként pedig szlovák és román nyelvű műsoraik is voltak. A legnagyobb bánáti városban ugyanis mind a négy nyelv hivatalos használatban van. A hivatalos indokolás az volt, hogy december 17-én lejárt a műsorszórási engedélyük és ezért kellett gyorsan dönteni a műsor leállításáról. A dolog hátterében viszont az áll, hogy nem találtak gazdát, az önkormányzat pedig a törvény szerint immár nem lehet a fenntartójuk. A formális ok nyilván jó ürügy volt arra, hogy megszüntessék a műsorszórást. Közben megérkezett a Privatizációs Ügynökség hivatalos értesítése arról, hogy a dolgozók részéről sem volt érdeklődés a vállalat részvényeinek a megvásárlására. A dolgozók egy része közös megegyezéssel (értsd végkielégítéssel) távozott, öt dolgozó viszont továbbra is a médiaház dolgozója (2016 októberében). A vállalat ugyanis formálisan még létezik, mivel a helyi képviselő testület nem hozott döntést a hivatalos megszűnésükről. Az ilyen végkifejlet komoly csapás lesz a Közép-Bánátban élő kisebbségi polgárok tájékoztatására, mivel körzeti rádióról van szó. A körzetben még két rádió szüntette be a műsorsugárzást. 2015 novemberében *elköszönt a hallgatóktól a Törökbecsei Rádió*, amely 18 éven keresztül sugárzott egész napos műsort, főleg szerb, de magyar nyelven is. *Hasonló sorsra jutott a Szécsányi Rádió* is, amelyen már korábban megszüntették a magyar műsor sugárzását. A *Nagykikindai Rádió* 1991 óta sugározta műsorát, szerb, magyar, időlegesen pedig román és roma nyelven is. 24 év folyamatos munka után 2015. december 21-én szintén beszüntette a műsorsugárzást. Ez volt az észak-bánáti körzet legrégibb rádiója. A helyi önkormányzat döntése értelmében már ki is törölték a médiumok nyilvántartásából. Mivel késtek a dokumentumok átadásával, a nagykikindai rádió nem vehetett részt a privatizáció második fordulójában, ugyanakkor sem a jelenlegi, sem pedig az egykori dolgozók nem tartottak igényt az ingyenes részvényekre, így a nagykikindai képviselő-testületnek lényegében csak jogilag-formailag kellett kimondania a médiumok jegyzékéből való törlést. Valamivel északabbra, Törökkanizsán pedig, ugyan új tulajdonost kapott a Tájékoztatási Központ (CINK) közvállalat, de már egyetlen foglalkoztatottja sincs, illetve az új tulajdonos meg sem jelent, hogy megnézze, mit vásárolt mindössze 480 euróért (a kezdőár 235 euró volt).

Furcsamód *a helyzet valamivel jobb Dél-Bánátban*, ahol a legkevesebb magyar él. Ha nehezen is, de egyelőre még működik az antalfalvi (Kovačica) rádió és televízió, amely szerb,

szlovák, magyar és román nyelven sugároz rádió és tv-műsort. A szlovák többségű községi székhelyen 2002-ben Szlovákia 250 ezer eurós támogatásából indították be a médiumot. Egyelőre *talpon maradt a Pancsovai RTV* is, amelynek magyar nyelven heti 25 perc televíziós és heti 55 perces rádiós műsora van. A kevevári rádióban pedig vasárnaponként zenei kívánságműsort sugároznak a vidék magyar hallgatói számára. Hivatalosan 2015. október 31-én ért véget a médiaprivatizáció Szerbiában, mostanáig azonban a 73 érintett sajtószerv közül mindössze 34 kapott új tulajdonost. Összesen 21 médium vár a részvények ingyenes szétosztásával történő magánosításra, 14-et meg fognak szüntetni, négy pedig változtatni fog a tevékenységén.

2.7. Szabadkai Rádióból Szabadkai Magyar Rádió

A törvénycsomagok elfogadása nehéz helyzetbe hozta a negyvennyolc éves múlttal rendelkező Szabadkai Rádiót is, amely korábban az önkormányzat tulajdonában volt. Saját épület hiányában, elavult technikai felszereltség mellett előre borítékolni lehetett, hogy nem találnak egykönnyen gazdára. Ilyen helyzetben a dolgozóknak járó részvények kiosztása se segített volna. 2015. október 31-én megszűnt a rádió egész napos magyar adásának a sugárzása. A közvállalat megszűnése után a rádió szerkesztőségének egyik része csatlakozott (beolvadt) a Pannon RTV-be, és az így létrejött Szabadkai Magyar Rádió újonnan felállított stúdiójában elkezdték a műsor sugárzását. Ettől kezdve a Pannónia Alapítványnak gyakorlatilag két rádiója van: a Szabadkai Magyar Rádió, amely a magyar közszolgálati tájékoztatást próbálja folytatni és a Pannon Rádió, amely inkább kereskedelmi rádióként működik.

Közben gazdára talált a Szabadkai Rádió, amely a VTV ComNet tulajdonába került. Miután a három körben lezajlott magánosítás alkalmával egyetlen érdeklődő sem jelentkezett a Szabadkai Rádió megvásárlására, a tulajdonjogot a rádió 8 egykori dolgozója között osztották szét, akik eladták azt egy olyan vállalatnak, amelynek a tulajdonában további négy helyi televízióállomás van Vajdaság területén, valamint a City Rádió társtulajdonosa. Egyelőre megtartotta a magyar nyelvű műsorait és az eddigiektől eltérően nem készítenek úgynevezett szendvics programot, vagyis nem váltja majd háromóránként a különböző nyelvű műsor, hanem párhuzamosan futnak egymással. Több helyről is hasonló hangnemű ígéreteket lehetett hallani. A kérdés azonban az, hogy mi lesz az ötéves határidő lejárta után. Vajon továbbra is megmaradnak a magyar műsorok?

2.8. Lesz-e (még egyszer) a Bánságnak magyar rádiója?

2004-től 2008 szeptemberéig sugározta egész napos magyar műsorát az első és eddig egyetlen bánáti magyar rádió. Sziveri István a muzslyaiak álmát valósította meg, amikor a saját telkén berendezte a stúdiót, felállította a rádió tornyát, és életre keltette a Zeppelin Rádiót. Ez volt az első (és eddig egyetlen) bánáti rádió, amely egész nap magyarul szólt a hallgatókhoz. Azonban négy év után nem kaptak frekvenciát a Köztársasági Műsorszórási Ügynökségtől. Betartva a törvényi szabályokat az elsők között szűntette be az adását, míg a 13 nagybecskereki rádió közülsok, a tiltás ellenére még hónapokig folytatta a műsorszórást. A Zeppelin Rádió egész nap magyarul szólt a hallgatókhoz: ezért sokan reggeltől éjfélig hallgatták a műsort. A

Nagybecskerek környéki magyarlakta települések mellett a hangja elérte Magyarittabét, Magyarcsernyét, de jelentkeztek hallgatók Szécsányból, Módosról, Titelről is. Időnként – elsősorban a választási kampányok idején – a politikai pártok a zászlajukra tűzik a muzslyai rádió visszahozását. Aztán – mint sok más ígéretüket – később azt sem valósították meg. A hallgatók még ma is rákérdeznek a tulajdonosnál, hogy mikor szólal meg újra a Zeppelin Rádió.

> „Egy nap alatt minimális befektetéssel mindent működőképessé tehetünk. A jelenlegi leadónk annakidején fél évet dolgozott, az antenna megvan, a helyiség úgyszintén. Megvan a négyévi archívumunk is. Szerintem csak egy kis (politikai) jóakarat hiányzik. Hogy valaki megértse, hogy Közép-Bánátban él 15 ezer magyar, s hogy számukra, de nem csak nekik, hanem szélesebb körben, mondhatnánk egész Bánát területén nincs magyar rádió. Különösen a megszűnésük előtt, nem volt olyan párt, amely nem ígérte, hogy majd mögénk áll, hogy legyen megint egy magyar rádió Muzslyán. De mind csak ígéret maradt" – mondja a tulajdonos.

Bánátban egy vagy félórás magyar műsorok nem elégítik ki azokat, akik anyanyelvükön szeret(né)nek rádiózni. De azt tapasztaljuk, hogy egyik-másik elektronikus médium kisebbségi műsorok sugárzására kap pályázati pénzeket. A gyakorlat pedig az, hogy rövid nekilendülésekről van szó, (amíg van rávaló) mire az emberek megszoknák a műsort, addigra megszűnik. Az ilyen műsoroknak a minősége enyhén fogalmazva is kétes.

2.9. Pannon RTV

2.9.1. Pannon Televízió

A Pannon RTV-t működtető Pannónia Alapítvány 2005-ben jött létre, azzal a céllal, hogy biztosítsa a magyar nyelvű tájékoztatás megmaradását Vajdaságban. A Pannon Televízió 2006 óta sugároz. Kezdetben csak Szabadkán és környékén láthatták a nézők, ma azonban az IPTV-rendszernek köszönhetően egész Vajdaságban fogható, valamint a tartomány több kábeltévé-szolgáltatója is felvette kínálatába. Az interneten a világ bármely pontjáról követhető az adás, illetve visszanézhetők az egyes műsorok.

Saját készítésű tájékoztató- és szórakoztató műsorai naponta átlagosan 4-5 órát töltenek ki, emellett számos partner-televízió (köztük a magyarországi és a szerbiai köztévé) produkcióit (riportműsorait, sorozatait) is sugározza. A legnépszerűbbnek számító tájékoztató sáv mellett a szórakoztató tartalmak is egyre nagyobb teret kapnak. A Magyar Nemzeti Tanács médiastratégiájának részeként a Pannon TV a vajdasági magyar televíziós hálózat központja, a rendszer kialakítása 2012-ben, a stratégia elfogadása után kezdődött.

2.9.2. Pannon Rádió

A Pannon Rádió 2008 márciusában indult. A 91.5 MHz-es regionális frekvencián napi 24 órás magyar nyelvű műsort sugároz. A Pannon Rádió a kereskedelmi rádiók hangzásvilágával, tömörségével és dinamizmusával szól közönségéhez úgy, hogy közben közérdekű híreket

is közöl, és tartalmas szórakozási lehetőséget kínál hallgatóságának. A műsor közszolgálati tartalmú, de erősen szórakoztató jellegű is. Zenei világa a slágereket veszi alapul, 50 százalékban magyar zenét sugároz, 40 százalékban külföldit, 10 százalékban szerb és ex-yu zenét. A Szabadka, Magyarkanizsa, Törökkanizsa, Csóka, Padé, Ada, Mohol, Zenta, Topolya, Kishegyes és Óbecse községek által határolt térségben fogható, illetve Magyarországon Szeged, Kiskunhalas és Bácsalmás vonzáskörzetében. A Pannon Rádió on-line is hallgatható a világhálón. A Pannon Rádió mára Vajdaság egyik leghallgatottabb magyar nyelven sugárzó rádiója lett. A Pannon RTV célja a kezdetektől az, hogy Vajdaságban minden körülmények között megmaradjon a magyar nyelvű tájékoztatás. Az alapításkor a kuratórium tagjai között volt Biacsi Antal is, a Szabadkai Rádió akkori igazgatója. „Amennyiben megszűnik az államilag vagy önkormányzatilag támogatott rádiók pénzelése, akkor kell, hogy legyen egy magyar nyelvű műsorunk a Vajdaságban" – hangsúlyozta Biacsi.

2.10. Mozaik Televízió

A Mozaik Alapítvány 2003. október 20-án alakult meg azzal a céllal, hogy non-profit, civil önszerveződési formaként segítse a magyar kultúra, a hagyomány és a nemzeti hovatartozásunk ápolását, valamint erősítését, elsősorban Dél-Bácskában és Szerémségben, ahol a magyar közösség nagy része szórványban él. Az Alapítvány 2004-ben döntött arról, hogy felszerel és működtet egy regionális jellegű non-profit televíziót a vajdasági szórványmagyarság tájékoztatása céljából. Így a Mozaik Televízió 2004. szeptember 1-jén itt, a Vajdaságban, mint első magyar civil televízió kezdte meg adásainak sugárzását. 2007 októberében az illetékes Köztársasági Műsorszórási Ügynökségtől az újvidéki Delta RTV-vel közös helyi frekvenciával rendelkező műsorszórási engedélyt kapott. Azóta időbeosztásos rendszerben napi 12 órában sugározta műsorát. Műsorait 8 állandó munkaviszonyban lévő, 2 szerződéses foglalkoztatott és néhány időnként bedolgozó munkatárs készítette. Együttműködtek a Pannon Televízióval. Anyagi gondok miatt a televízió szerkesztőségének a működése az utóbbi években veszélybe került. Aztán 2016. augusztus elsején, több mint tíz év után – meghatározatlan időre – megszűnt az újvidéki Mozaik Televízió adása.

> „Az első önálló vajdasági magyar televízió folyamatos leépítése meghozta a várt eredményt. Létjogosultságunkat számtalanszor bebizonyítottuk: igyekeztünk olyan eseményekről tudósítani, amelyekről más médium hírt sem adott, de olyanokról, amelyek igenis érdekelték a célközönségünket, a vajdasági magyar szórványt. Ennek most vége. Reméljük nem örökre" – állt a Mozaik TV szerkesztőségének közleményében.

2.11. A Vajdasági RTV magyar szerkesztősége

„A Vajdasági RTV (továbbiakban: VRTV) Vajdaság Autonóm Tartomány polgárainak független közszolgálati műsorszolgáltatója, mely az itt élő nemzeti közösségek nyelvén minőségi tévé-, rádió-, valamint multimediális műsorokat készít és sugároz. Tájékoztató, kultúraközvetítő, ismeretterjesztő, identitásmegőrző és szórakoztató műsoraival a Vajdasági RTV igyekszik kifejezni a régió sajátságos sokféleségét" – olvasható a honlapjukon. A tartományi hatalomváltás után 2016 tavaszán lemondott Srdjan Mihajlović VRTV vezérigazgatója és

leváltották az RTV tájékoztató műsorainak hét szerkesztőjét. A fentiek tükrében változás történt a magyar szerkesztőségben is. A Vajdasági Televízió magyar szerkesztőségének eddigi vezetője, Buda Hajnalka új megbízatást kapott, ezért a magyar műsorok megbízott felelős szerkesztője Bálizs István lett. A történtekkel kapcsolatban Klemm József, a VRTV igazgatóhelyettese kijelentette, hogy a Vajdasági Rádió és Televízió (RTV) be fogja bizonyítani, hogy a médiaházban történt leváltások nem mennek majd a program rovására. Szavai szerint a tartományi közszolgálati médiaház megőrzi a program minden pozitív vonását, s kizárólag a közérdeket meg a nyilvánosságnak az információkhoz való jogát tartja majd szem előtt.

2.12. Az Újvidéki Rádió magyar szerkesztősége

A Vajdasági Rádió 2-es csatornája, ismertebb nevén az Újvidéki Rádió az egyetlen határon túli magyar nyelvű állami rádió, amely napi 24 órában sugároz közszolgálati műsort. A szerkesztőség évek óta káderhiánnyal küszködik. Műszaki jellegű gondjaik is vannak, mivel a rádió nem hallható mindig a Vajdaság minden területén. Ennek ellenére az utóbbi négy év során jelentősen növekedett a magyar műsorpercek száma, jelenleg 23 működő, magyar nyelvű műsorral rendelkezik az adó, de a munkaviszonyban dolgozó kollégáik száma sajnos ehhez képest feltűnően kicsi. Így szinte minden újságíró munkatársuk szerkesztői feladatokat is ellát. Ellenzéki vélemények szerint ennek egyik oka az lehet, hogy a tartományban beszedett előfizetési díjak összegének mindössze töredéke marad a Vajdaságban.

3. A jelen állapotok áttekintése

3.1. A nyomtatott sajtó

A magyar az egyetlen kisebbség Szerbiában, amelynek napilapja van. A *Magyar Szót a* Lapkiadó Kft adja ki Újvidéken, amelynek alapítója a Magyar Nemzeti Tanács. Hétvégén (szombat/vasárnap) egy összevont száma jelenik meg. Újvidék mellett a szerkesztőség egy része Szabadkán, illetve Zentán van. Átlagban 32 oldalas, 2015-ben 7700-as példányszámban nyomtatták, a remittenda pedig 25 százalék volt. 2004-ben az átlagos példányszám megközelítette a 13 ezret és 18,9 százalékos remittendával volt értékesítve. Jelenleg minden tízedik magyar családba jut el, korábban minden nyolcadik házban olvasták. A foglalkoztatottak száma a 2004-es 94-ről hetvenre csökkent. A Lapkiadó Kft. kiadásában a napilap mellett még a Képes Ifjúság, Mézeskalács és a Jó Pajtás jelenik meg, heti rendszerességgel.

A Magyar Szó és a kiadványai részére a tartományi költségvetésből 2004 és 2015 között 935 millió dináros támogatást kaptak, és hozzájárultak a Fórum nyomda konszolidálásához is. A közelmúltig a magyar többségű önkormányzatok támogatták a lapban megjelent helyi oldalak megjelenését.

A *Hét Nap* hetilap Szabadkán jelenik meg. Kiadója az azonos nevű kft., melynek alapítója a Magyar Nemzeti Tanács. 2015-ben az átlagosan nyomtatott példányszáma 5300 volt, 39 százalékos remittenda mellett. 2004-ben 6300 körül alakult az átlagos példányszám és az el nem adott példányok 22,8 százalékot tettek ki. Becslések szerint minden huszadik családba jut el. A dolgozók száma az elmúlt tíz év alatt nem változott lényegesebben 19 körül van.

Az újvidéki *Családi Kör* magánlap 1990-ben indult a Fórum – Dolgozók társadalmi tulajdonú vállalat – kiadványaként. Hatvannyolc oldalon jelenik meg. Példányszáma kezdetben 25 ezer körül volt majd ez a szám 10 és 15 ezer körül alakult. A szerkesztőség megfeleződött és jelenleg mintegy tíz állandó munkatársuk van. Családi magazinként indult, az utóbbi két évben pedig egyre inkább tájékoztató jellegű, politikai témákkal foglalkoznak és a vajdasági magyar politikai élet ellenzéki sajtóorgánumaként is emlegetik. A Családi Kör a tartománytól az elmúlt évtized alatt mintegy 15 millió dináros támogatásban részesült, míg a köztársaságból az illetékes minisztérium két millió dinárt hagyott jóvá a számukra. Bizonyos támogatást kapnak Újvidék városától is. A jövedelmét elsősorban a piacon próbálja megkeresni. Mivel kevés költségvetési támogatásban részesülnek, így a másik jövedelemforrásuk a közigazgatási szervek által kiírt pályázatok.

A fenti, napi tájékoztatást szolgáló sajtó mellett művelődési és társadalomkutatói folyóiratok is léteznek, mint az Újvidéken (havonta) megjelenő Híd vagy a háromhavi rendszerességgel jelentkező Aracs, a Létünk, a Szabadkán megjelenő Symposion. A Temerinben megjelenő Jó Gazda mezőgazdasági témákkal foglalkozik. Nyolc, magyar nyelven írott egyházi lap is megjelenik.

3.1.1. Helyi lapok

A helyi lapokat szinte kizárólag kisebb közösségekben, helyi, civil szervezetek indították el, és a többségük a Magyar Nemzeti Tanács pályázataiból jelenik meg évente három-négyszer.

Az elmúlt egy évtized alatt Vajdaságban 12 magyar nyelven megjelenő községi, illetve helyi lap volt. Heti rendszerességgel az Új Kanizsai Újság (Tótfalu) és Temerini Újság jelentkezik. Havonta megjelenő helyi lap a Szó Beszéd (Kishegyes). Három, illetve négyhavonta megjelenő lapok között van a Csernyéi Újság (Magyarcsernye), a Fecske (Feketics), a Muzslyai Újság (Muzslya), a Tordai Újság (Torda). Az utóbbi két év alatt több helyi lap megszűnt, mint például az Ittabei Újság (Magyarittabé), a Csantavéri Újság (Csantavér) vagy az Igaz Szó (Székelykeve). Van néhány helyi lap, amelyben egyaránt vannak szerb és magyar nyelven írott szövegek, mint amilyen a Kisoroszi Hírmondó (Kisorosz), az Adai Körkép (Ada) vagy a Csókai Krónika (Csóka). Néhány szerb körzeti lapban pedig magyar oldalak vannak. Ilyen a nagybecskereki Zrenjanin, a nagykikindai Kikindske, a kúlai Kulska Komuna, és a palánkai Nedeljne Novine.

3.2. Elektronikus médiumok

3.2.1. Rádiók

A magyar tájékoztatás szempontjából az elmúlt egy-két évben a legnagyobb visszaesés a rádiók magyar műsorai terén észlelhető, mind regionális, mind helyi szinten. A Délvidéken 2006-ban 34 rádióállomásnak voltak magyar nyelvű műsorai (is), 2010-ben ez a szám 28-ra csökkent. 2016 elején pedig már csak 13 ilyen rádióállomás volt. A *VRTV kettes műsora* egész napos magyar műsort sugároz. Magyar nyelven sugározza műsorát a *Pannon Rádió*. Nagyobb részt magyar nyelvű adást sugároz a magyarkanizsai Panda Rádió, az Adai Rádió, valamint a topolyai Régió Rádió és a zentai No limit Rádió. Több órás magyar műsort sugá-

roz három helyi rádió: a Szenttamási Rádió, az óbecsei Radio Active, és a csókai Radio Max. Rövidebb időtartamú, de rendszeres magyar műsort sugároz a szabadkai Yu eco Rádió, a Kúlai Rádió, míg a topolyai Radio Trend és a szabadkai Radio City magyar nyelvű híreket sugároz. A támogatások függvényében, időnként van magyar műsor a nagykikindai VK Rádióban és az Apatini Rádióban. Hasonló a helyzet a kevevári Radio Bus-nál is. Bizonytalan az Antalfalvi Rádió státusza, amely részben közvállalat, de a foglalkoztatottak tulajdonában van. Bizonytalan a Hódsági Rádió és a bácsi Bácska Rádió, valamint a palánkai BAP Rádió és a Szécsányi Rádió helyzete.

A sikertelen magánosítás után megszűnt a magyar nyelvű műsor is a regionális Nagybecskereki Rádióban, a Zombori Rádióban és a Verbászi Rádióban. A helyi rádiók közül megszűnt a Nagykikindai Rádió és a Törökbecsei Rádió. Az első nagy érvágás ezen a téren még 2008 augusztusában volt, amikor frekvencia nélkül maradt több mint 15 helyi rádió, amely magyar műsort továbbított. Többek között a muzslyai Zeppelin Rádió, a hajdukovói Rádió 90, a tótfalusi PM Rádió, a topolyai Bácska Rádió, a Bajmoki Rádió (Bajmok), a Mini Rádió (Szabadka), a Palicsi Rádió (Palics), a verseci Patak Rádió, az óbecsei Vidra Rádió, Fedra Rádió (Nagybecskerek), a Sunce Rádió (Fehértemplom) és a Radio Kovin (Kevevára).

3.2.2. Televíziók

A vajdasági magyarok többsége az elmúlt években az anyaországi televíziókat nézte. A hazai televíziók közül pedig a VRTV és a Pannon TV adásait, a közelmúltig pedig még a Mozaik TV adásait kísérték figyelemmel. A vajdasági közszolgálati televízió magyar adását a VRTV második műsora sugározza. A Pannon TV alapítója a Pannónia Alapítvány és a Magyar Nemzeti Tanács. Magyar nyelvű hírműsorokat sugároznak még a szabadkai Yu Eco, az antalfalvi RTV OK, az Újvidéki Televízió és a Pancsovai Televízió. A pályázatok sikerességének a függvényében időnként van/volt magyar műsor a nagybecskereki Santos és KTV televíziókban, az újvidéki Delta RTV-n, a nagykikindai TV Rubin, és a verseci TV Banat műsorai közt. Az utóbbi három év alatt megszűnt néhány televízió, amelyek műsorában voltak magyar műsorok is, mint például a verbászi TV Bácska, a hódsági Kanal 25, a szabadkai Super TV, valamint a zombori Spektar TV. Néhány kábeltévének is van magyar hírműsora: a Pro Media Zentán és Adán, az Expres csatorna Topolyán, a TV Tiszapart Magyarkanizsán, a K23 Szabadkán, és az Info TV Pacséron. Ugyancsak van magyar hírműsorai a szabadkai alapítású VTV ComNet, mégpedig Verbászon, Óbecsén és Törökbecsén. Közben megszűnt az óbecsei TV Tisza Info, a topolyai Omega, valamint a magyarkanizsai Cnessa.

3.3. Hírportálok

Az első magyar Internetes újság a Délvidéken a *Vajdaság Ma* hírportál, amelyet 2003-ban alapítottak magánkezdeményezésből. A magyar sajtótér ismert szereplőjévé fejlődött, ma is vezető magyar hírportál a Vajdaságban.

A *Vajdaság Portál* 2004-ben úgyszintén magánkezdeményezésből indult. Nem rég indultak a *DélHír Portál*, a *Jó reggelt Vajdaság* és a *Szabad Magyar Szó* nevű hírportálok. Közös bennük, hogy a délvidéki politikai paletta ún. ellenzéki oldalán állnak.

3.4. Produkciós irodák

Az önálló produkciós irodák főleg dokumentum- és gyermekműsorokat készítenek megrendelésre a közszolgálati médiáknak. Ilyen a Snoma és a Dinovizija (Szabadka), Hübsh Éva (Újvidék), a DB Trade (Topolya). Rádióműsorokat készít a Post Pesszimisták (Nagykikinda), Árok Ferenc PT (Zenta), a MME Gion Nándor (Szenttamás), Börcsök Mónika (Óbecse).

4. Kutatási eredmények

Az adatbázisokba bekerült magyar nyelvű médiafelületek száma (Vajdaság)

Televíziók	4
Rádiók	9
Nyomtatott sajtó	13
Internet portálok	1
Produkciós irodák	1
Összesen	28

A kérdőív kitöltési hajlandóság (immár hagyományosnak mondható módon) az 50%-ot sem éri el. Mivel a fenti (kitöltve visszaküldött kérdőív) darabszám is csak a terepen dolgozók állhatatos-áldozatos munkájának köszönhető, és csak kevésbé a kérdezettek együttműködési készségének, így aligha remélhető az arányok javulása.

1. ábra

A vajdasági magyar nyelvű televíziók és rádiók megoszlása a médiafelületek típusa szerin

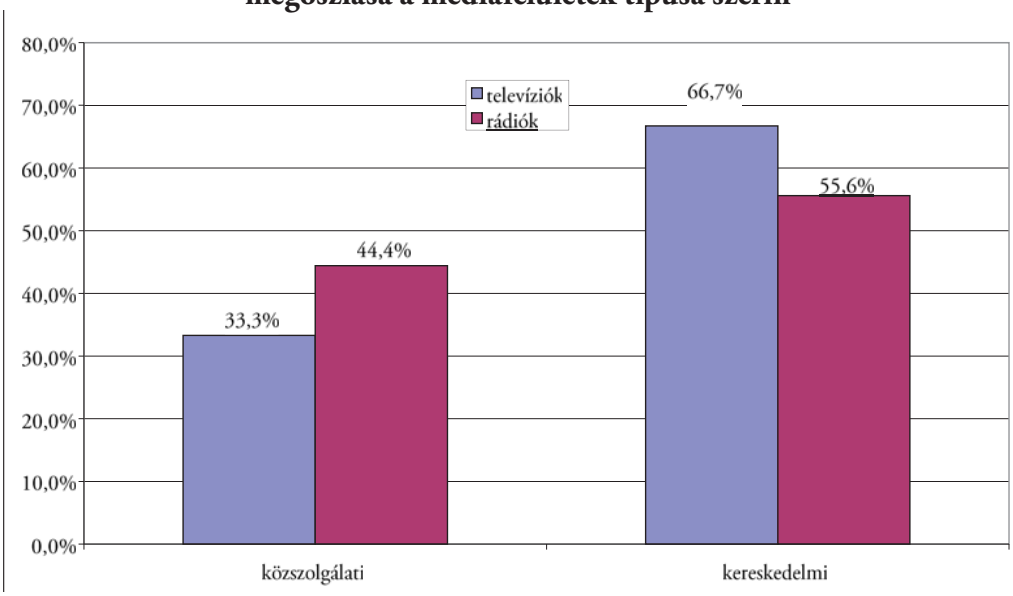

A vajdasági magyar televíziók egyaránt 100%-ban rendelkeznek saját stúdióval és saját technikával. A sajtát technika persze gyakran meglehetősen szerény felszerelést jelent, a „stúdiókról" már nem is szólva.

2. ábra

A vajdasági magyar nyelvű televíziók és rádiók megoszlása a médiafelületek önállósága szerint

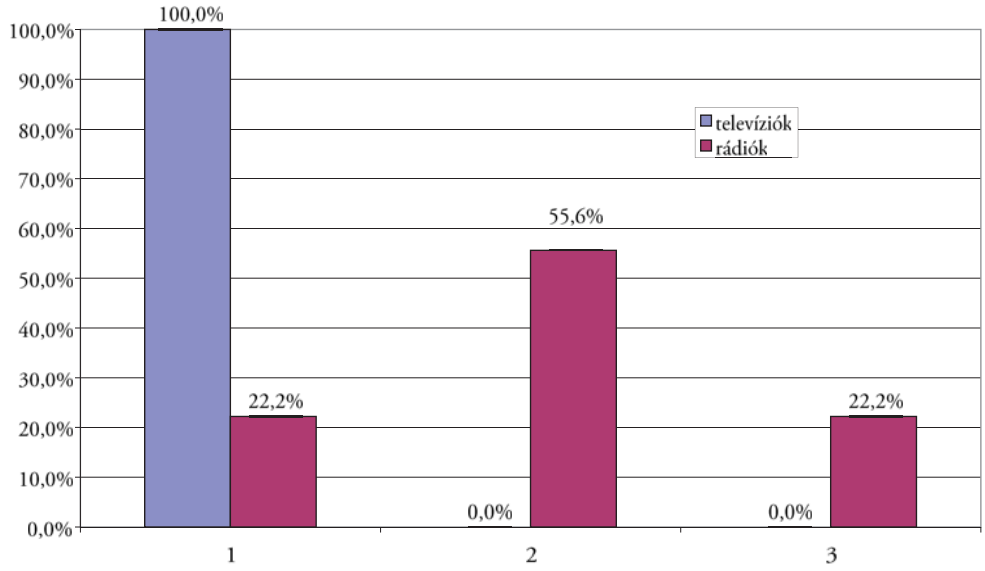

Jelmagyarázat:

1 – önálló magyar (vagy döntően magyar) nyelvű adó

2 – nem magyar nyelvű adón belül működő önálló magyar szerkesztőség

3 – döntően nem magyar nyelvű műsorszolgáltató magyar nyelvű szerkesztősége

A 2. ábra legfontosabb üzenete az, hogy a vajdasági magyar rádióműsorok kevesebb, mint egy negyede készül csak önálló magyar adó keretei között, azaz nincs, vagy alig akad valódi magyar műhely, ahol kulturálisan és nyelvileg is önálló érték születhetne.

3. ábra

A vajdasági magyar nyelvű televíziók és rádiók megoszlása a médiafelületek célközönségének területi fokozatai szerint

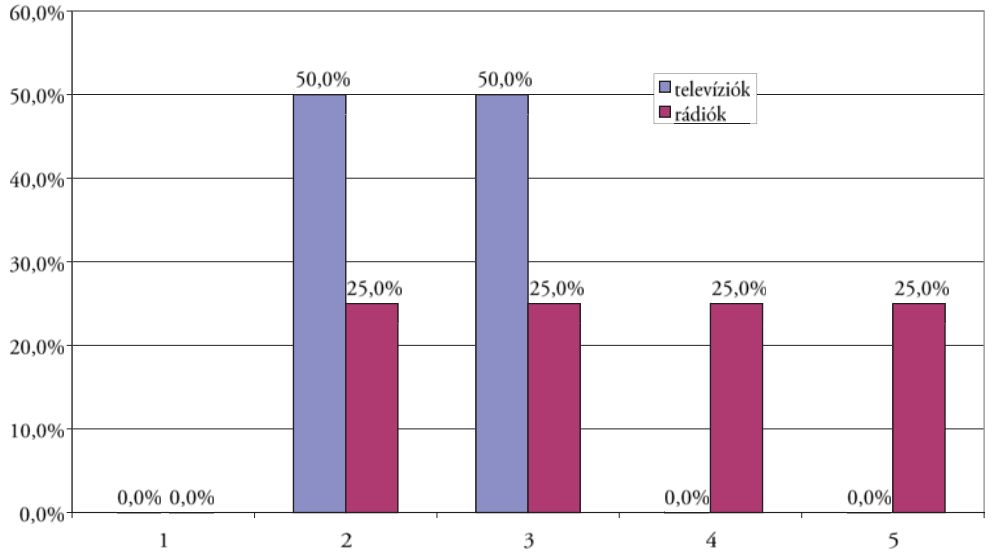

Jelmagyarázat:
1 – egy település
2 – kisrégió
3 – megye
4 – megyénél nagyobb régió
5 – országos érdekeltségű

A médiavállalkozás drága mulatság, és megvannak a maguk gazdasági törvényszerűségei, melyeket nem lehet figyelmen kívül hagyni. Így nem meglepő, hogy egy-egy település lélekszáma nem elég ahhoz, hogy „eltartson" egy önálló televíziót, vagy rádiót. Ezt olvashatjuk le a 3. ábráról, amellett, hogy nyilvánvaló képet ad a televízió és a rádió eltérő sajátosságairól is. Míg a rádió könnyedén átível nagyobb térségeken, addig televíziók jellemzően regionális, illetve kistérségi volumenben tudják csak felkínálni szolgáltatásaikat.

4. ábra

A vajdasági magyar nyelvű televíziók és rádiók munkatársainak megoszlása munkavállalási státusuk szerint (átlagok)

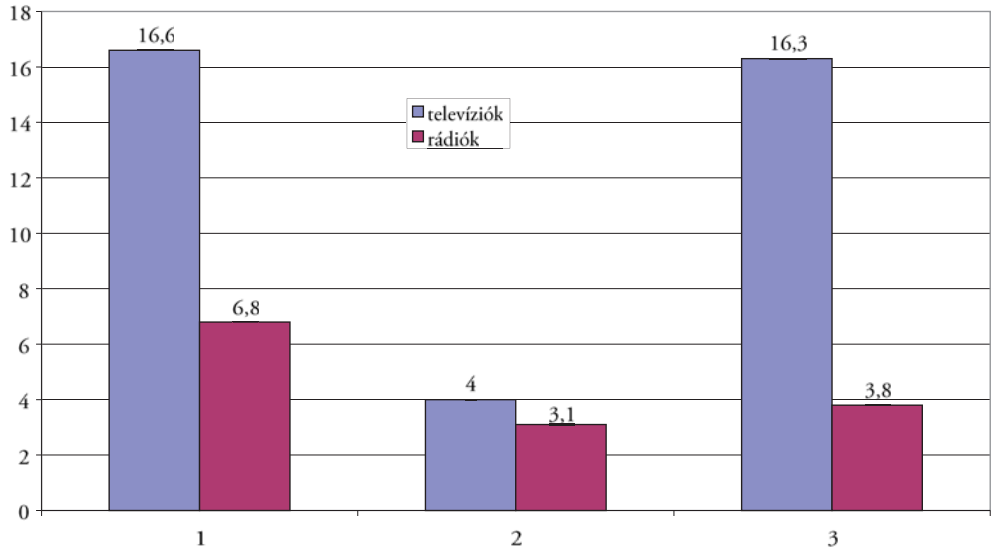

Jelmagyarázat:

1 – belső munkatársként foglalkoztatott szerkesztők, rendezők, riporterek

2 – belső munkatársként dolgozó operatőrök száma

3 – rendszeresen foglalkoztatott külső munkatársak száma

5. ábra

A vajdasági magyar nyelvű televíziók és rádiók műsoridejének átlagai (órában)

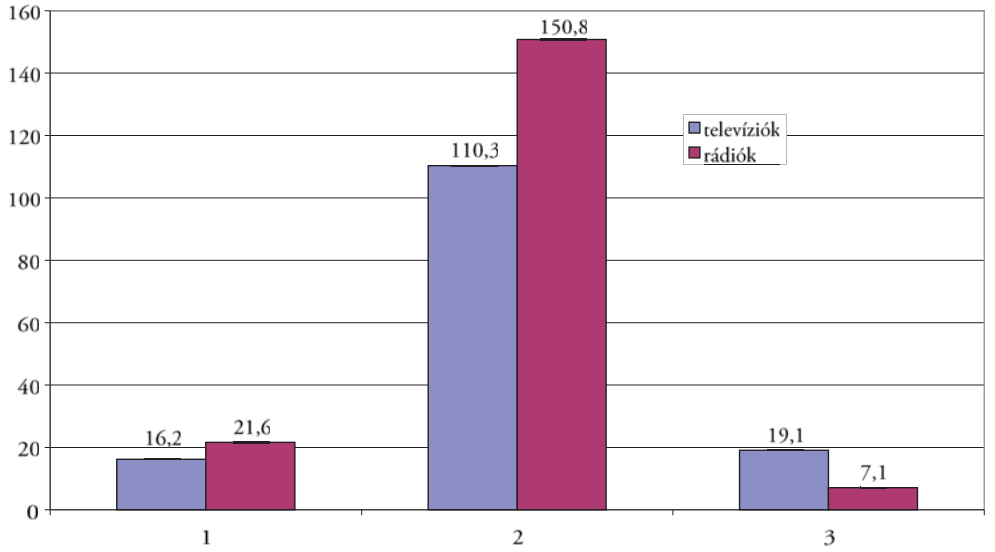

Jelmagyarázat:

1 – napi átlagos műsoridő

2 – heti átlagos műsoridő

3 – a hírműsorok és hírmagazinok heti átlagos műsorideje

Nem meglepő, hogy a televíziók „csupán" napi 16 órában kínálnak műsort, hisz nem egyszerű, és felettébb költséges feladat napi 24 órára műsort készíteni és sugározni. A rádiók szerényebb technikai igénye, valamint dolgozói szükséglete viszont lehetővé teszi a szinte folyamatos adás sugárzását. Az 5. ábránk igazi érdekessége viszont a hírműsorok hihetetlenül alacsony aránya, ami szintén nem véletlen. A közélet sikamlós terület egy vállalkozó számára, mert gyorsan megváltozhat a (politikai) szélirány. A legbölcsebb a hallgatás, azaz a minél kevesebb, politikát érintő műsor. Nagy hagyománya van ennek a magatartásnak itt a déli végeken.

6. ábra

A vajdasági magyar nyelvű televíziók és rádiók műsorpolitikájának prioritásai*

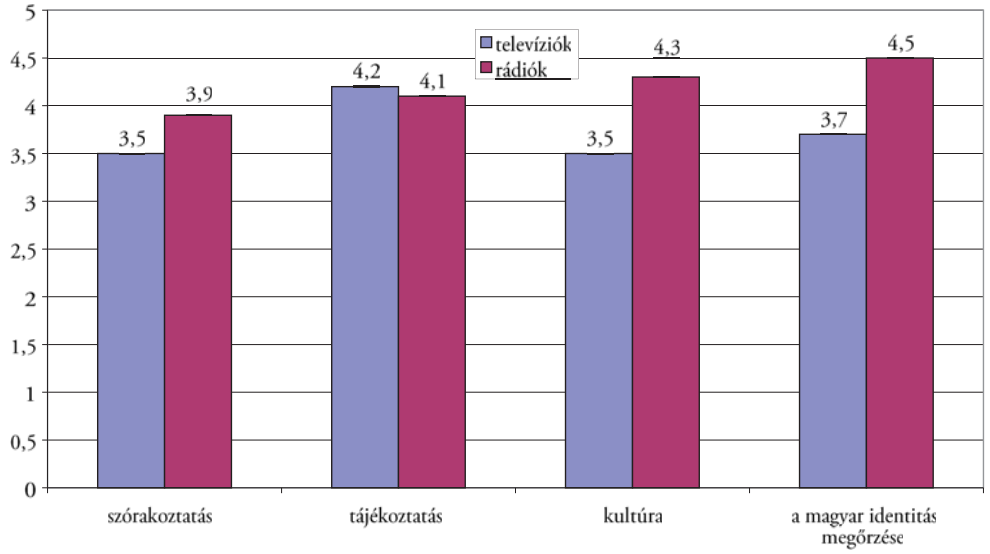

Jelmagyarázat

** 5-ös skálán mért átlagok (1–egyáltalán nem fontos…….5–nagyon fontos)*

A 6. ábráról azt tudhatjuk meg, hogy a médiatulajdonosok számára egyaránt nagyon fontos az összes terület a szórakoztatástól egészen az identitás megőrzésig. A médiatulajdonosok efféle válasza nem meglepő, de a tényleges gyakorlat tükrében erősen kérdéses, hogy mennyire vehetjük komolyan ezeket a válaszokat.

7. ábra

A vajdasági magyar nyelvű televíziók és rádiók által elérni kívánt célközönség megoszlása

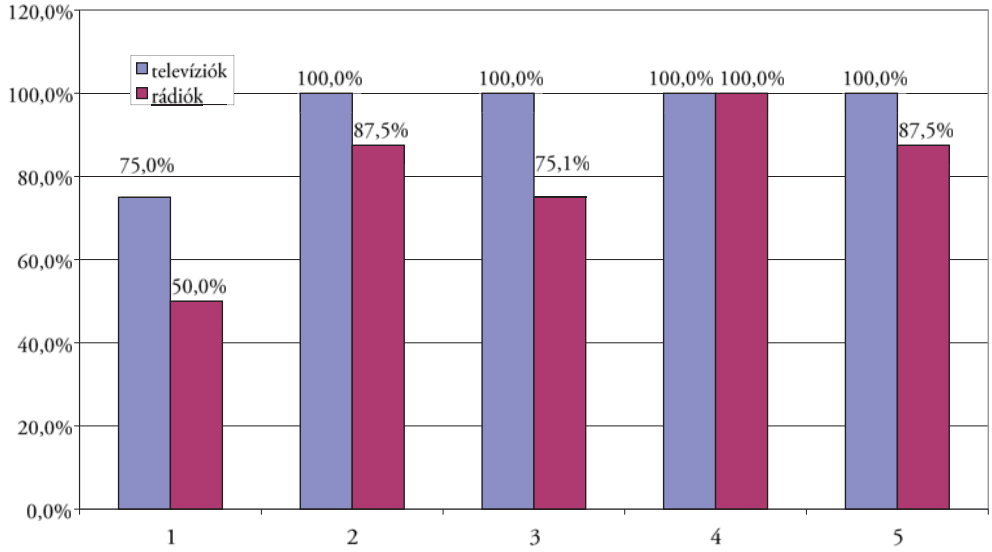

Jelmagyarázat

1 – vallási közösség

2 – értelmiségiek

3 – gyermekek és ifjúság

4 – középkorúak

5 – idősek

A vajdasági magyar médiapiac, illetve az elérhető fogyasztók száma meglehetősen alacsony, így természetesnek tekinthető, hogy a szolgáltatók, szinte kivétel nélkül, igyekeznek megszólítani minden társadalmi réteget, csoportot.

8. ábra

A vajdasági magyar televíziók és rádiók interneten való elérhetőségének megoszlása

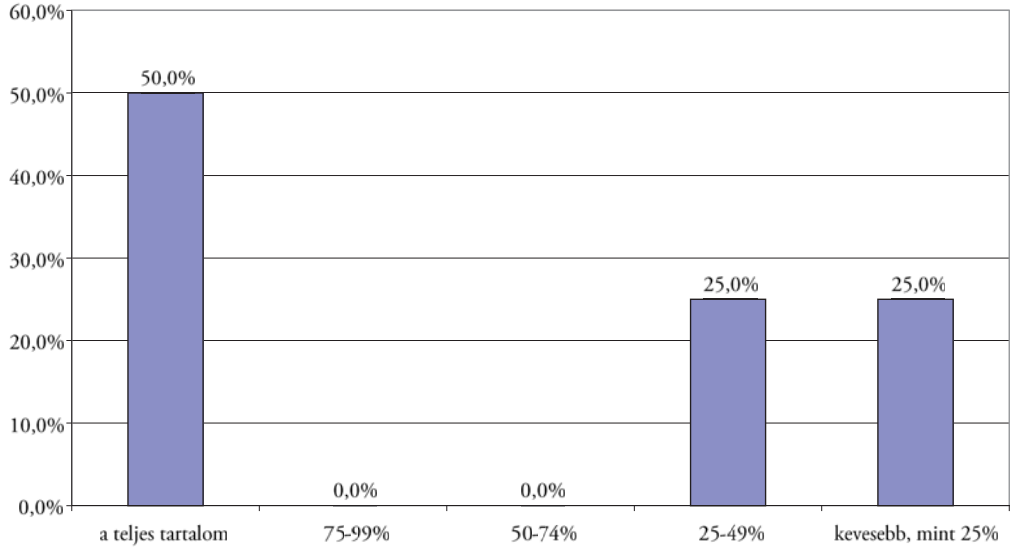

A vajdasági magyar televíziók és rádiók 87,5%-ban elérhetők az interneten. Egyértelmű, hogy a szolgáltatók nem szeretnének ki- vagy lemaradni az új technikai lehetőségekből, és próbálnak lépést tartani a változásokkal. A változás pedig egyre csak gyorsul, és semmi kétségünk nem lehet afelől, hogy a következő években további jelentős átrendeződésre lehet számítani ezen a területen.

9. ábra

A vajdasági magyar televíziók és rádiók működési formája

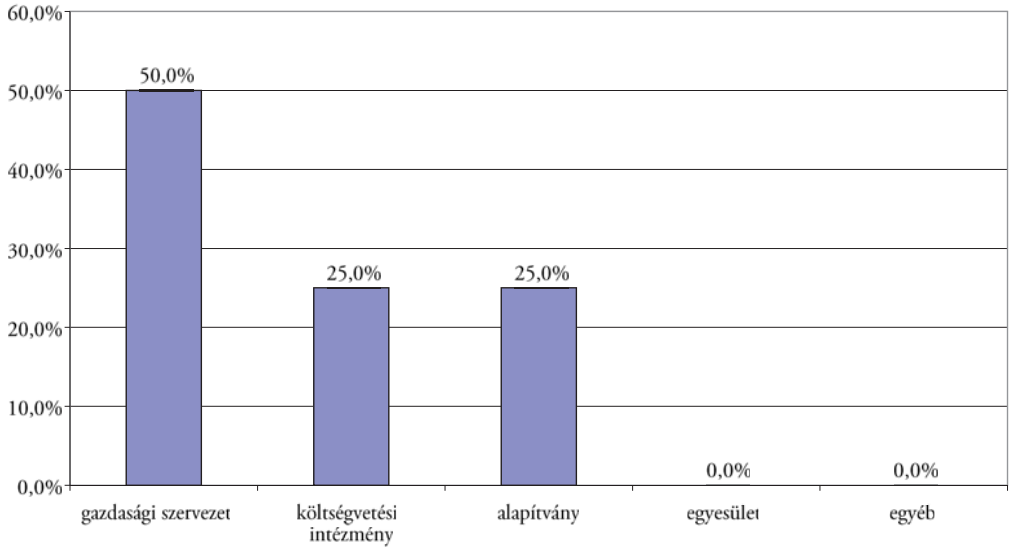

A vajdasági magyar televíziók és rádiók 50-50%-ban veszteségesek, illetve önfenntartók. Ez az adat reálisnak, igaznak tűnhet annak ismeretében, hogy mennyire szűk ez a piac, milyen szerény hallgatói, illetve nézőszámmal kell beérniük a szolgáltatóknak. Ezen a rendkívül szűk médiapiacon bizony nem egyszerű feladat reklámbevételekre szert tenni, és azok a médiumok, amelyek a szórvány vidékeken szolgáltatnak, még előfizetői bevételekre sem számíthatnak. Mindazon által azt is tudomásul kell vennünk, hogy a válaszadók, tartva a gazdasági információk „rossz" kezekbe kerülésétől, igyekeznek elkerülni minden olyan adatszolgáltatást, amely rájuk nézve (valamely körülmények között) előnytelen lehetne.

Az adatbázisba bekerült vajdasági magyar nyomtatott sajtó 13 esetszámot tesz ki.

10. ábra

A vajdasági magyar nyomtatott sajtótermékek megoszlása működésük típusa szerint

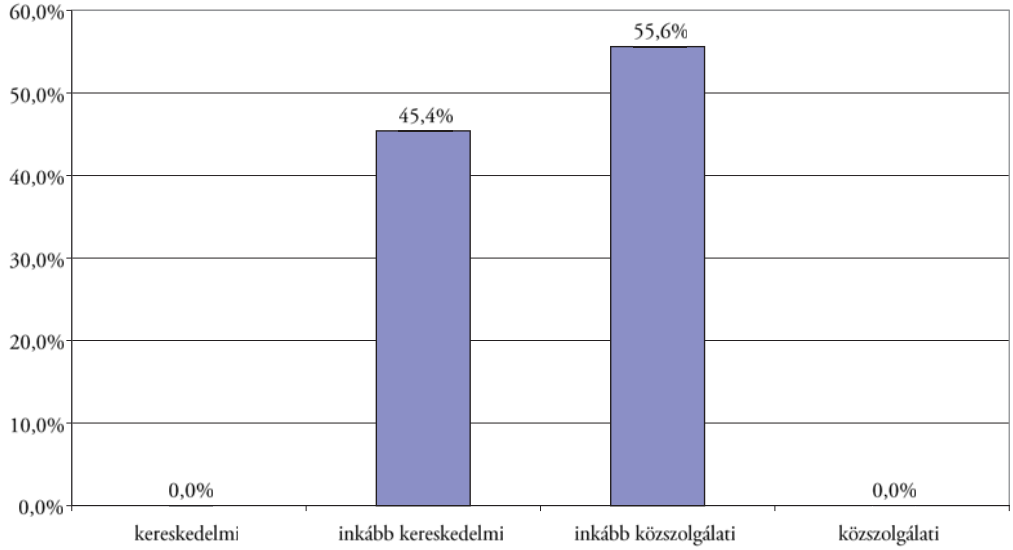

A laptulajdonosok, a fenti ábra tanúsága szerint, úgy ítélik meg, hogy lapjuk (nagyjából) fele–fele arányban inkább kereskedelmi, vagy inkább közszolgálati. A külső szemlélő, az olvasó szemével nézve, a vajdasági nyomtatott sajtó túlnyomóan közszolgálati jellegű, és kisebb-nagyobb sikerrel próbálkoznak a kereskedelmi pályán is bevételére szert tenni.

11. ábra

A vajdasági magyar nyomtatott sajtótermékek munkatársainak megoszlása munkavállalási státusuk szerint (átlagok)

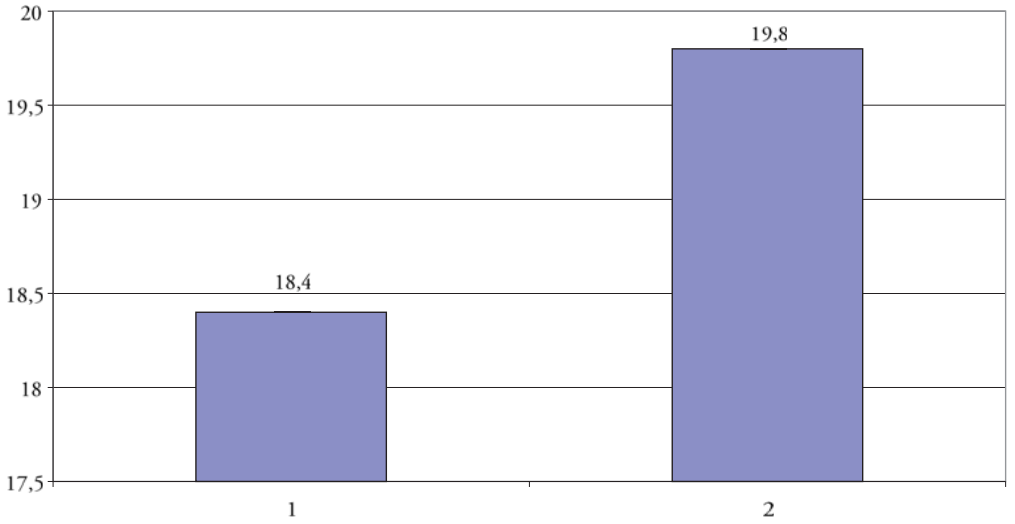

Jelmagyarázat:

1 – belső munkatársak száma

2 – rendszeresen foglalkoztatott külső munkatársak száma

A 2. ábra első ránézésre kicsit csalóka, hisz nem 0-ról indul az oszlop, így az arányok csekély eltérése nem szembetűnő. A számok viszont jól mutatják, hogy közel azonos arányban dolgoznak a lapoknál külső munkatársak, azaz vidéki, regionális tudósítók, és belső munkatársak – szerkesztők, rovatvezetők, stb. Felmérésünk nem terjedt ki az időszakosan bekapcsolódó munkatársak kutatásába, de az azért külön kérdések nélkül is tudható, hogy az ő arányuk/létszámuk sem elhanyagolható. Mindez abból következik, hogy a lapok (még a nagyobbak is) csak kevés állandó, belső munkatársat tudnak csak foglalkoztatni, ám az anyagok jelentős részét a külső, állandó, vagy időszakosan foglalkoztatott munkatársak szállítják – természetesen (és ez a lényeg ebben a helyzetben) igen szerény díjazás fejében. A tudósítói hálózat meglétét persze nemcsak a takarékoskodás indokolja/magyarázza, hanem a viszonylag nagy terület, ahonnan a híreket, tudósításokat be szeretnék gyűjteni.

12. ábra

A vajdasági magyar nyomtatott sajtótermékek megoszlása célközönségük területi fokozatai szerint

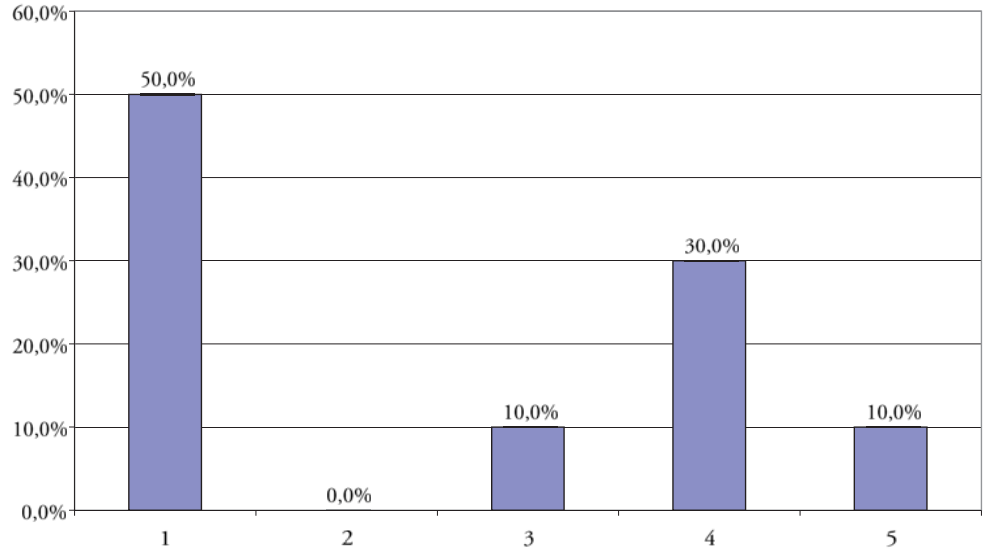

Jelmagyarázat:
1 – egy település
2 – kisrégió
3 – megye
4 – megyénél nagyobb régió
5 – országos érdekeltségű

Az önkormányzatok, adott esetben akár csak pár ezres lélekszámú településeken is, igyekeznek létrehozni és fenntartani egy helyi újságot, így ezekből valóban akad is bőven, ahogy azt a 3. ábra mutatja. Ezekről a lapokról persze azt is tudni érdemes, hogy gyakran csak időszakos kiadványok, esetleg havi rendszerességgel jelennek meg, és gyakran 1 állandó munkatárs készíti. Jobb esetben besegítenek a munkába lelkes amatőr tollforgatók, akik egy-egy helyi érdekességet megírnak az újságba.

13. ábra

A vajdasági magyar nyomtatott sajtótermékek megjelenésének intenzitása

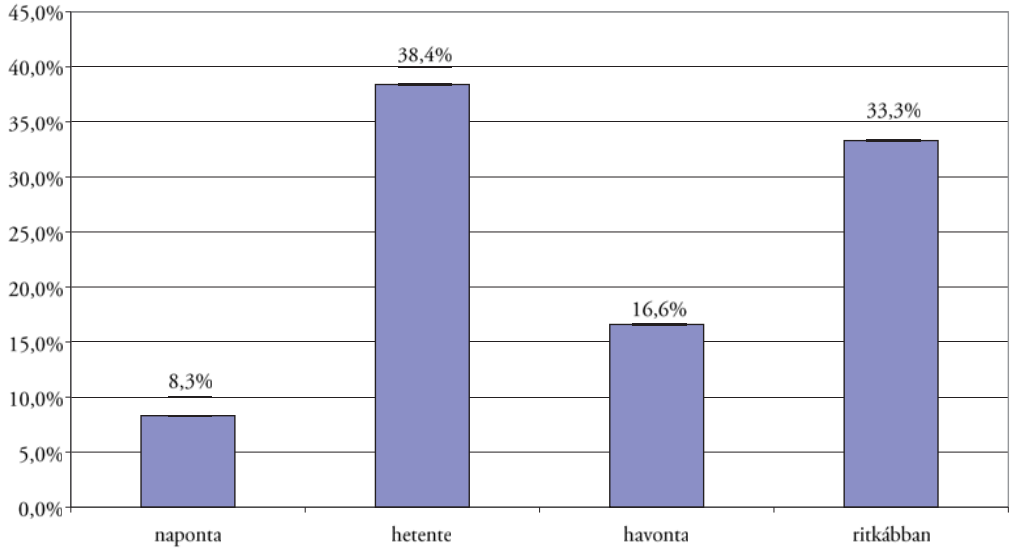

A vajdasági magyaroknak, hosszú évtizedek óta, egyetlen napilapjuk van, ez a jól ismert Magyar Szó. Minden egyéb újságnál fontosabb, és összemérhetetlenül nagyobb hatású, mint bármelyik egyéb sajtótermék. Fénykorában a vasárnapi szám akár az 50 ezres példányszámot is elérte. Manapság már ennek csak a töredékéről beszélhetünk, ami jelentős részben a vajdasági magyarok létszámának drasztikus csökkenésével magyarázható. Ehhez még hozzájön az online változat iránti érdeklődés növekedése is. Ez utóbbi persze nemcsak a Magyar Szót, de a világ összes nyomtatott sajtótermékét hasonlóan érinti.

A másik komoly jelentőségű /hatású újságcsoportot, a hetilapok kínálata adja. Azt azért érdemes megjegyezni, hogy a kínálati többlet nem jelenti azt, hogy a hetilapok akár együttesen is valódi konkurensek lennének a Magyar Szó számára. Ezek az újságok is olvashatók online felületen, így a nyomtatott (eladott) példányszámokról inkább ne faggassuk a lapok tulajdonosait, szerkesztőit.

A ritkábban megjelenő sajtótermékek elsősorban helyi újságok, és kisebb számban szaklapok és egyházi újságok.

14. ábra

A vajdasági magyar nyomtatott sajtóterméke prioritásai*

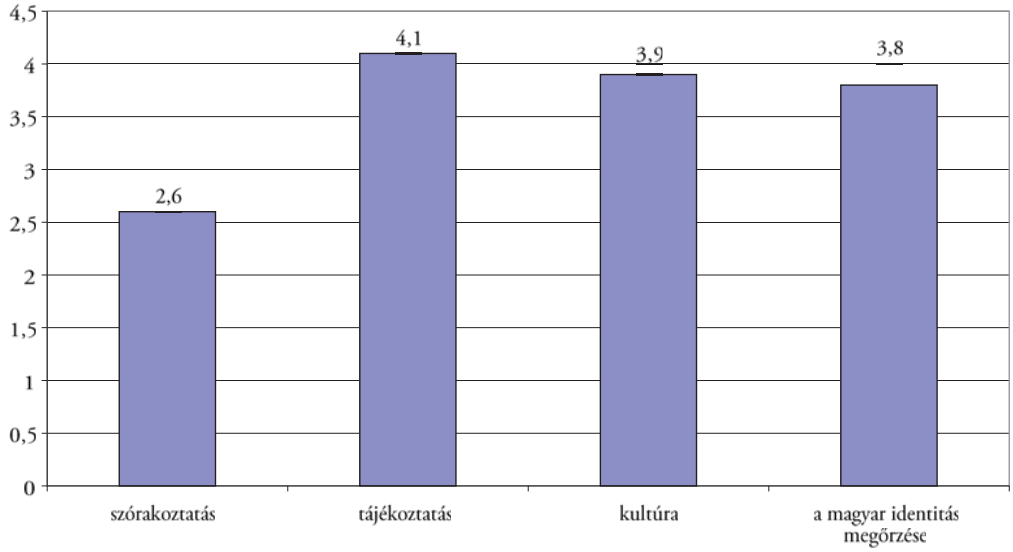

Jelmagyarázat

** 5-ös skálán mért átlagok (1–egyáltalán nem fontos…….5–nagyon fontos)*

A nyomtatott sajtótermékek összességükben, lényegében egyenlő arányban igyekeznek megfelelni a felsorolt prioritásoknak. Az ezekre a kérdésekre adott válaszok minden bizonnyal tükrözik a valóságot, egy-egy sajtóterméken belül is elképzelhető az a tulajdonosi, szerkesztői törekvés, hogy minél több szempontnak meg tudjanak felelni, ezzel szélesítve a fogyasztói kört, amelynek érdeklődésére számot tartanak.

15. ábra

A vajdasági magyar nyomtatott sajtótermékek által elérni kívánt célközönség megoszlása

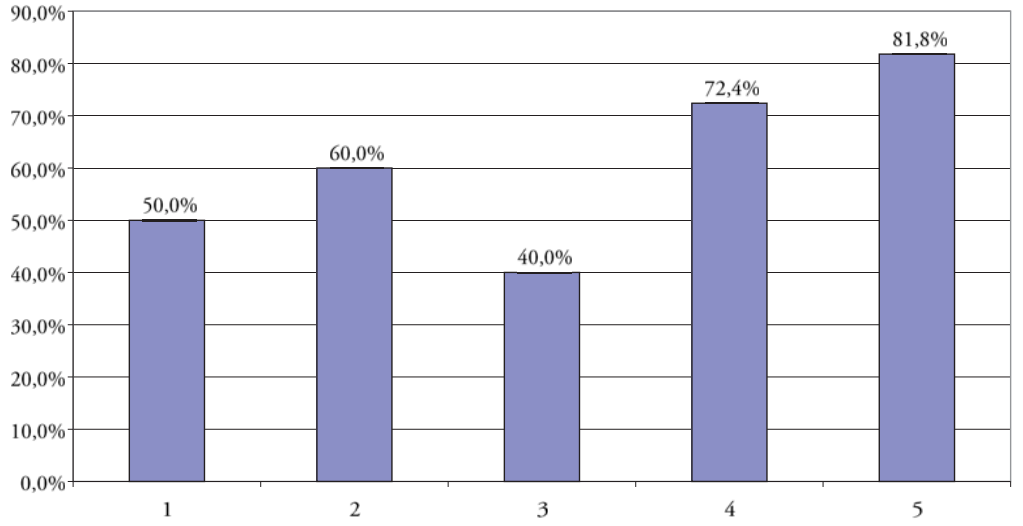

Jelmagyarázat

1 – vallási közösség

2 – értelmiségiek

3 – gyermekek és ifjúság

4 – középkorúak

5 – idősek

A 6. táblából kitűnik, hogy a nyomtatott sajtó számára a legfontosabb célközönség az idősek, majd a középkorúak korcsoportja. Ez az adat két fő elemből tevődik össze: egyfelől a vajdasági magyarok közössége egy elöregedő, vagy inkább elöregedett közösség, ahol, ha el szeretnének adni valamit, akkor érdemes erre a korcsoportra koncentrálni; másodszor pedig azt is jelentheti a táblázat, hogy a fiatalok már nem olvasnak (újságot), vagy ha mégis, akkor azt nem a nyomtatott forma segítségével, hanem online felületek felkeresésével teszik.

Kissé talán meglepőnek is tűnhet, hogy a vallási közösségek milyen jelentős figyelmet kapnak a nyomtatott sajtó képviselőitől.

A vajdasági magyar nyomtatott sajtótermékek 66,7%-ban elérhetők az interneten.

16. ábra

A vajdasági magyar nyomtatott sajtótermékek interneten való elérhetőségének megoszlása

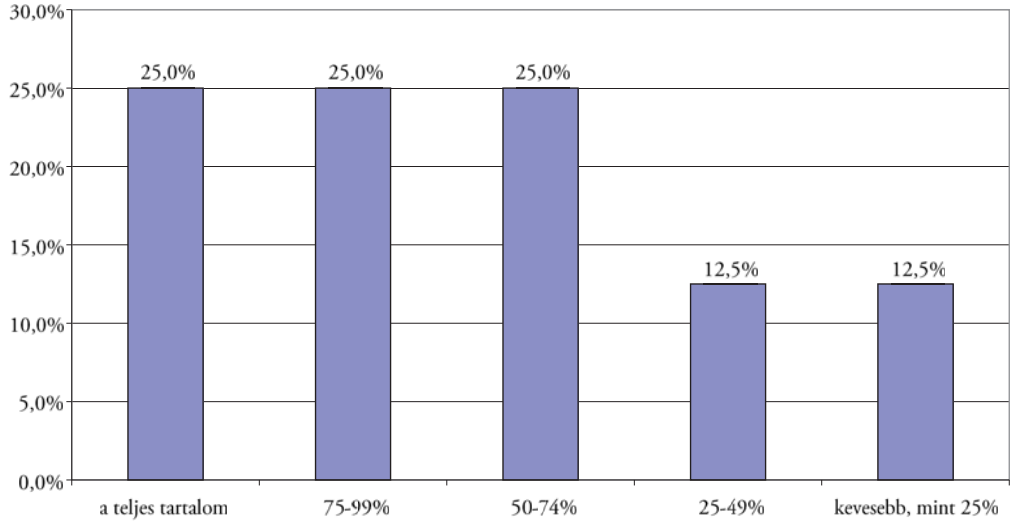

A vajdasági magyar nyomtatott sajtótermékek sem kerülhetik, kerülhették el azt a korigényt, hogy online felületen is felkínálják anyagaikat, hisz ma már a fiatalabb generációkat egyéb módon nem tudnák elérni. Az pedig nem lehet céljuk, hogy ezt a korcsoportot figyelmen kívül hagyják. Kissé talán meglepőnek is mondható az elérhetési arány, de mindenképpen örvendetes körülménynek tekinthető. Ezen felül semmi kétségünk sem lehet afelől, hogy ezen felületek látogatottsága csak növekedni fog a következő években.

5. Összefoglalás

Kutatásunk szempontjából nem mellékes körülmény, hogy az adatfelvétel időpontja gyakorlatilag egybeesett a 2016-os szerbiai választásokkal, illetve a választási kampánnyal, amelynek eredményeként előre borítékolható volt a tartományi hatalomváltás. Ilyen helyzetekben pedig a médiumok vezetői óvatosak, jól átgondolják, hogy kinek és mit nyilatkoznak. Hogy ez az óvatosság nem volt alaptalan az csakhamar a választási eredmények kihirdetése után megmutatkozott. A szerkesztőségek többségében új vezetést választottak vagy csak külön megerősítési procedúra után hagyták meg a régiek pozícióját.

A bizonytalan gazdasági helyzetben nem meglepő, hogy mindenki igyekszik megtartani a munkahelyét, ami alól az újságírók és egyéb sajtómunkások sem kivételek. Korábbi kutatásaink során is érzékeny témának számítottak a gazdasági jellegű kérdések. A legtöbb médiaházból előre jelezték, hogy gazdasági vonatkozású kérdésekre nem hajlandók választ adni,

különösen a pályázati és egyéb támogatásokkal kapcsolatban zárkóztak el. Az elutasítás szinte minden létező válfajában részesültünk, kezdve attól, hogy „nem én vagyok illetékes, hanem hívja a …", az egyértelmű „nem"-ig. „Illetékest" találni pedig nehéz volt.

Ilyenformán természetesen a felmérés nem lehet reprezentatív, azonban az elvégzett munka mindenképpen rávilágít a délvidéki magyar médiavilág számos problémájára. Ezek, a meglehetősen súlyos gondok nagyrészt nem új keletűek, a pénzhiány, a képzett szakemberek hiánya, a mindenkori többségi hatalom nemtörődömsége, vagy szándékos hátráltató magatartása több évtizedes jelenségek, amelyek alapvetően okozói egy hosszú leépülési folyamatnak. Vannak azonban új, nem kevésbé pusztító körülmények is, mint például az új szabályozás, amely ellehetetleníti a helyi, önkormányzati médiumokat. Munkánk során igyekeztünk az elutasításokból is kinyerni a lehető legtöbb információt, hiszen azok változatos formája és indoklása maga is felér egy komplett látlelettel.

Az elöregedő és az asszimiláció, valamint a migráció által rohamosan erodálódó délvidéki magyarság egyik utolsó mentsvára lehet(ne) egy stabil, működőképes, anyanyelvű médiarendszer. Ennek hiánya vagy hiányos volta nagyban hozzájárulhat a gyors hanyatláshoz. A feltárt hiányosságok orvoslása, a szakszerű és hatékony támogatás megszervezése nyilvánvalóan meghaladja a vajdasági magyar közösség erejét, ezért a kutatás eredményeit mindenképpen figyelmébe ajánljuk mindazoknak a döntéshozóknak, akik bármilyen módon segíteni tudnak a gondok enyhítésében.

Kriják Krisztina

A horvátországi magyar média helyzete

1. Bevezető

A magyar lakosság számát tekintve Horvátország az ötödik helyet foglalja el a Kárpát-medencében Erdély, Felvidék, Vajdaság és Kárpátalja után. Ugyanakkor az is elmondható, hogy a horvátországi magyarság a leggyorsabban fogyó nemzetrész: az 1991–95-ös délszláv háborúk idején lakossága közel harminc százalékát veszítette el. A súlyos harcok miatt, amelyek Eszék-Baranya megyében folytak, ahol a magyar lakosság tömbben élt, sokan elmenekültek otthonaikból, voltak olyanok, akik soha nem tértek vissza. Tovább ront a demográfiai helyzeten, hogy nagyon kevés gyerek születik Horvátországban, valamint nagy az elvándorlás a magyar lakosság körében is.

A 2011-es népszámláláskor Horvátországban közel 15 ezren vallották magukat magyar nemzetiségűnek, az összlakosság mindössze 0,33 százaléka. Megyék szerinti lebontásban a legtöbben Eszék-Baranya megyében, 8249-en, ami a megye lakosságának 2,7 százaléka. Vukovár-Szerém megyében 1696 volt a magyarok száma (0,94 százalék). Járások szerint Eszék-Baranya megyében a Hercegszőlősi járásban volt a legmagasabb a magyar lakosság aránya: 38,66 százalék (1784 fő). A Bellyei járásban 29,62 százalék (1671 fő), a Darázsiban 24,58 százalék (680), az Ernestinovóiban 19,28 százalék (422), a Baranyaszentistvániban (Petlovac) 13,72 százalék (330) volt a magyarok aránya. A Vukovár-Szerém megyei Tordinci járásban 371 fő, vagyis 18,26 százalék vallotta magát magyarnak. A magyart összesen 10 231 fő jelölte meg anyanyelveként az országban. A vallást tekintve a magyarok közül a legtöbben római katolikusok (9396 fő), illetve reformátusok (3344). 1971-ben Horvátország lakosságának 0,8 százaléka (35 488 fő), 1981-ben 0,55 százaléka (25 439), 1991-ben 0,47 százaléka (22 355), 2001-ben pedig 0,37 százaléka (16 595) vallotta magát magyar nemzetiségűnek.

A lakosság drasztikus csökkenése kihatással van az oktatásra is. 2016-ban első osztályba mindössze 39 diák iratkozott a magyarlakta vidéken, Zágrábban két tannyelvű iskolába pedig további hat tanuló. A tavalyi évben 25 elsős volt, Zágrábban egy diák se iratkozott be.

Jelenleg három általános iskola működik: Laskón, Vörösmarton és Kórógyon, a hozzájuk tartozó tagozati iskolákkal a környező falvakban. A laskói iskola tagozati iskoláiban B modell szerint tanulnak, ami annyit jelent, hogy nem csak magyar nyelven folyik az oktatás, a tantárgyak felét horvátul sajátítják el a diákok.

Az eszéki székhelyű Horvátországi Magyar Oktatási és Művelődési Központot (HMOMK) 1999. szeptember 28-án nyitotta meg Göncz Árpád, a Magyar Köztársaság akkori elnöke és Zlatko Matesa, a Horvát Köztársaság akkori miniszterelnöke.

A központ alaptevékenysége a horvátországi magyarok anyanyelven történő óvodai, általános és középiskolai oktatása, nevelése. Az eszéki Magyar Központ elviekben foglalkozhat még gazdasági, közművelődési, sport- és egyéb tevékenységekkel is a horvát törvényekkel összhangban, erre azonban sem kerete, sem kapacitása nincs.

Az igen alacsony diáklétszám mellett az eszéki Magyar Központ legnagyobb és mindmáig megoldatlan problémája, hogy az alapító okirat szerint jogilag csak a Tudományügyi, Oktatási és Sportminisztérium hatáskörébe tartozik, míg a Kulturális Minisztériumhoz semmi-

lyen vonatkozásban sem. Az intézmény nem foglalkoztathat például művelődésszervezőt, így csak az oktatásra korlátozódik a tevékenysége. Nagy problémát okoz számára, hogy nincs kollégiuma, így nem töltheti be eredeti funkcióját, miszerint az egész ország területéről oda vonzza a magyar nyelven tanulni akaró diákokat. Abszurditás továbbá, hogy nem a magyar közösség, annak legitim szervezetei választják meg az intézmény igazgatóját, hanem politikai döntés alapján, az oktatási miniszter nevezi ki.

A horvátországi magyar érdekvédelmi és tudományos szervezetek körében már a kilencvenes években felvetődött az eszéki magyar tanszék indításának gondolata, amely fontos tényezője az értelmiségképzésnek. Az elképzelés valóra váltását segítette a kisebbségek védelméről 1995 áprilisában aláírt kétoldalú, magyar–horvát egyezmény, amely biztosítja az anyanyelvű oktatás kiépülését az óvodától a felsőoktatásig.

1996. szeptember 23-24-én a két ország vegyes bizottságának ülésén ajánlás készül az eszéki magyar tanszék megalakítására. 2007. május 17-én együttes ülés keretében találkozott a horvát és a magyar kormány Zágrábban. A két kormány az együttműködés hagyományosan jelentős területét képező kultúra és oktatás terén több témában egyeztetett, s megállapodás született, hogy az eszéki Josip Juraj Strossmayer egyetemen az ősszel induló tanévben magyar tanszék kezdi meg működését, amelynek elindításával egy tíz éve húzódó kérdés oldódott meg. Így az általános és a középiskola mellett jelenleg egyetemi szinten is lehet magyar nyelvet tanulni Horvátországban. 2007. október elsején húsz államilag finanszírozott hallgatóval megkezdte az akadémiai évet az eszéki Magyar Nyelv és Irodalom Tanszék. A tanszék első vezetőjének dr. Lábadi Károlyt választották. A magyar szak mellett kötelezően egy másik szakot is fel kell venni az egyetemen, amelynek oktatása már horvát nyelven folyik. Az egyetemi hallgatók magyar–horvát, magyar–angol, magyar–történelem és magyar–pedagógia szakon tanulhatnak tovább. A mesterképzés kommunikáció szakirányú és bölcsész diplomát ad. A problémát az okozza, hogy sokan, akik magyar szakot választanak, rosszul beszélnek, vagy egyáltalán nem tudnak magyarul (nem az anyanyelvük, vagy előtte egyáltalán nem jártak magyar iskolába).

A horvátországi magyarok érdekeit két ernyőszervezet védi, a jobboldali, konzervatív értékeket valló Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége (HMDK), valamint a Horvátországban és Magyarországon is inkább a baloldali pártokkal szimpatizáló Magyar Egyesületek Szövetsége (MESZ).

A HMDK 1993-ban alakult meg Zágrábban. A pártok feletti szervezet a helyi magyarság kulturális, közművelődési, közoktatási, gazdasági, egészségügyi, szociális és környezetvédelmi érdekeinek képviseletét látja el. Célja a horvátországi magyarok nemzeti identitásának megőrzése és fejlesztése, illetve a magyar anyanyelv megtartása és ápolása. Az utóbbi elősegítése érdekében a szervezet hetilapot és folyóiratot jelentet meg, valamint más kiadói tevékenységet is folytat. Kiemelt fontosságúnak tartják az anyanyelvű óvodák és iskolák működtetésének, illetve fejlesztésének biztosítását. Jelenlegi elnöke Jakab Sándor.

A MESZ 1998. február 21-én a horvátországi magyarság országos hatáskörű érdekképviseleti szervezeteként jött létre, szintén Zágrábban. A Szövetség célja, hogy a Horvátországban élő magyar kisebbségek közös érdekeit megfogalmazza és képviselje, tevékenységének minden területén: oktatás, tájékoztatás, kultúra, tudomány, gazdaság, szociális kérdések. A MESZ a HMDK egyfajta ellenzékeként jött létre. 2007-től a MESZ jelöltje képviselte a horvátországi magyarságot a horvát parlamentben (2016. szeptember 11-én azonban a HMDK jelöltje, Jankovics Róbert nyerte meg az előrehozott parlamenti választásokat). Elnöke Juhász Sándor.

A 151 fős horvát Száborban 140 képviselőt az ország 10 választókerületében választanak meg, minden választókerületben 14-et a politikai pártok listáiról. A nemzeti kisebbségek összesen 8 képviselőt juttathatnak a parlamentbe – a magyarok és az olaszok egy-egy kisebbségi képviselőt választhatnak, a horvátországi szerbek hármat, illetve a három fennmaradó képviselői helyért a többi kisebbség verseng. További három képviselőt a horvát diaszpóra választ meg, itt csak azok voksolhatnak, akiknek nincs bejelentett lakcímük Horvátországban. 1992-ben Faragó Ferenc (HMDK), 1995-ben Jakab Sándor (HMDK), 2000-ben dr. Szántó Tibor (HMDK), 2003-ban Ádám Jenő (HMDK), 2007-ben Sója Dénes (MESZ) jutott be a parlamentbe, 2011-ben ismét Sója Dénes, majd a ciklus második felében Juhász Sándor (MESZ) képviselte a magyarokat a horvát Száborban. 2016-ban az előrehozott parlamenti választásokat Jankovics Róbert (HMDK) nyerte meg.

A horvát parlament 2002-ben fogadta el a kisebbségekről szóló, a Horvátországban alkotmányerejűnek nevezett, kétharmados parlamenti többséget igénylő törvényt. 2003-ban meg is alakultak az első kisebbségi önkormányzatok, amelyeknek azonban csak véleményezési, tanácsadási joguk van, a végrehajtói jogkörrel rendelkező „rendes" önkormányzatokat nem kötelezi a törvény arra, hogy el is fogadják a kisebbségi tanácsok vagy képviselők döntéseit, illetve javaslatait.

Ennek következményeként mind a négy kisebbségi önkormányzati választáson rendkívül alacsony volt a részvételi arány, az utóbbin mindössze 10 százalék körüli.

2015 júniusában – a legutóbbi horvátországi kisebbségi önkormányzati választásokon – tizenegy horvátországi megyében összesen 266 magyar képviselőt választottak meg az ottani magyar közösségek. Két ernyőszervezet, a Horvátországi Magyarok Demokratikus Közössége (HMDK) és a Magyar Egyesületek Szövetsége (MESZ) küzdött a szavazatok többségének megszerzéséért. A HMDK öt megyében szerezte meg a voksok többségét, míg öt másik megyében a MESZ nyert. Zágráb megyei jogú városban független lista indult.

Koordinációs testületet öt plusz egy megye alakíthat a jogszabályok szerint. Miután négy évvel korábban nem sikerült megalakítani a koordinációt, mert a két ernyőszervezet, a HMDK és a MESZ nem tudtak megegyezni, most van először országos önkormányzata a horvátországi magyarságnak. A tizenegy önkormányzatból és megyei képviselőből ugyanakkor csak hatan írták alá a közös dokumentumot, a HMDK-s képviselők és Zágráb független képviselője, elnöke a zágrábi Balázs Piri Zoltán.

2. A horvátországi magyar nyomtatott sajtó

2.1. Új Magyar Képes Újság

A horvátországi magyarság első havilapja, a Magyar Néplap 1949. november 29-én jelent meg Eszéken. Kiadója a Horvát Köztársasági Magyar Kultúr- és Közoktatási Szövetség volt. Ötezer példányban, havonta két alkalommal jutott el az olvasókhoz. Összesen 24 szám jelent meg. A mindössze két-három tagból álló szerkesztőséget a felelős szerkesztő, a ma már ismeretlen Kartália Mária vezette, s a lap az eszéki Štampa városi nyomdában készült. Az első szám Üdvözöljük a Horvát népköztársasági magyarokat! című vezércikkében nehézkes

magyarsággal fogalmazták meg, hogy: „A Magyar Néplap állandóan foglalkozni kíván a magyar kisebbségünket érdeklő ügyekkel, úgy kulturális, mint gazdasági kérdéseink megvalósításával, és e téren kivívott eredményeinket kívánjuk visszatükrözni." A lap 1950. december 30-án szűnt meg, mély nyomott nem hagyott a horvátországi magyar sajtótörténetben.

Alig tizenöt hónappal később, 1952. március 15-én Zágrábban megjelent a Magyar Képes Újság első száma. Lapalapító főszerkesztője Kiss Flórián (Matušev Cvetko) volt. Évekkel később – 1962. január 1-étől néhány éven át – „a jugoszláviai magyarság szórakoztató képes folyóirataként" jegyezték. Kiadója a Szocialista Szövetség volt, közvetlen felügyeletet pedig a Horvátországi Magyarok Szövetsége gyakorolt fölötte. Kiss Flórián főszerkesztő mellett Sinkó Ervin, Hangya András és Debreczeni József voltak a lap eszmei irányítói és első számainak szerzői is.

A Magyar Képes Újság fejlődése töretlen volt: 1954. január 15-étől a borítólapot már fényes papírra nyomták, 1969. július 1-jétől pedig négyszínnyomásos lett a borító. 1971-ben Kiss Flórián nyugdíjba ment, a szerkesztőség átkerült Eszékre, a főszerkesztői posztot Tausz Imre vette át.

1982-ben a szerkesztőség létszáma a főszerkesztő mellett mindössze négy újságíróból, egy műszaki szerkesztőből, egy főkönyvelőből, egy könyvelő-gépírónőből és egy takarítónőből állt. Akkor fogalmazódott meg az igény, hogy a kéthetente megjelenő lap 1983. szeptember elsejétől váljon hetilappá.

1992-ben, megjelenésének negyvenedik évfordulóján az 1991-ben kirobbanó horvát–szerb háború folyton megújuló ostromai közepette, a rommá lőtt Eszéken emlékeztek meg a szerkesztőség még együtt maradt tagjai. 1991 és 1996 között úgy tűnt, a horvátországi magyarok által lakott területek – a Drávaszög és Kelet-Szlavónia – el fognak veszni a háborúban. A lap rendszertelenül, majd évekig nem is jelent meg, végleg 1995-ben szűnt meg. Ebben az időszakban Csörgits József volt a lap főszerkesztője.

A mai nevén, Új Magyar Képes Újságként 1996. április 11-től a HunCro Kft. kiadásában jut el hűséges olvasóihoz. Első főszerkesztője Kalapis Rókus (1996. április 11.–1997. május) volt. Őt követte Vörös Endre (1997), Tóth Attila mb. főszerkesztő (1998), Davorin Taslidžić (1998), Pasza Árpád (1999–2005), Kriják Krisztina (2006–2014), valamint Micheli Tünde (2014-től).

A békés reintegráció után (1997) nagyon nehéz volt munkatársakat találni a hetilaphoz. Az akkori főszerkesztő, Pasza Árpád a menekültségben, Magyarországon diplomát szerzett horvátországi magyar diákok között toborzott újságírókat. Így került az újsághoz Kriják Krisztina (közgazdász) és Micheli Tünde (agrármérnök).

A négyfős szerkesztőség, köztük Segota Vilmos műszaki szerkesztő évekig, heti rendszerességgel, anyagi és technikai eszközök híján, a munkavégzéshez elengedhetetlen feltételek nélkül jelentette meg a lapot. Mindössze egy számítógép állt rendelkezésükre, amelyet felváltva használtak, a szerkesztőség irodájában pedig nem volt víz, néha áram sem.

Később, miután megnyílt az eszéki Magyar Központ, rövid időre a lap szerkesztősége is helyet kapott az intézményben, majd ezt követően tíz évig Eszék városa bocsátott rendelkezésre egy irodahelyiséget, ahol 17 négyzetméterre hat munkatársat zsúfoltak be (2002-ben a szerkesztőség tevékenysége egy tudósítói ponttal is bővült, de erről majd az elektronikus média alcím alatt foglalkozunk bővebben).

Az áldatlan állapotok 2011-ig tartottak, amikor is a magyar kormány segítségével és anyagi támogatásával új telephelyhez jutott az akkor már 7 fős szerkesztőség (Kriják Krisztina, Micheli Tünde, Ljubić Molnár Mónika, Pasza Árpád, Varga József, Lefler Attila és Farahó Zsolt), amelyben két iroda és egy tévéstúdió is helyet kapott.

Az újság külső munkatársakat is foglalkoztatott ez idő alatt: Lábadi Károly, Andócsi János, Kovácsevity Anna, Pataky András rendszeresen vezettek rovatokat a lapnál.

Az Új Magyar Képes Újság a horvátországi magyarság kulturális és közéletének az eseményeiről, művelődési rendezvényeiről tudósít, rendszeresen foglalkozott nemzetiségi jogaink megvalósulásával kapcsolatos kérdésekkel, problémákkal, a többségében mezőgazdaságból élő magyar népesség gondjaival, vállalkozóink nehézségeivel, a horvátországi magyar lét egyéb vonatkozásaival.

A hetilap mellett havilapot (Horvátországi Magyarság), gyermeklapot (Barkóca) és évkönyvet (Rovátkák) is megjelentetnek, valamint könyvkiadással és tankönyvkiadással is foglalkoznak.

A szerkesztőség évente jelentkezik a zágrábi Kisebbségi Tanács által kiírt pályázatra. A horvát állam támogatja a kisebbségi lapok kiadását, de az összeg mindössze a lapkiadás költségeit fedezi. Az elmúlt 15 év alatt a szerkesztőség a magyar kormány segítségével tudta csak felújítani eszközállományát, pályázat útján az Illyés Közalapítvány, a Szülőföld Alap és Bethlen Gábor Alap támogatásával.

A kezdeti fellendülés és építkezés mindazonáltal egy idő után alábbhagyott. Az anyagi juttatások csökkentése újra nehézségeket okozott a működésben. Jelenleg ismét négy állandó munkatársa és egy rendszeresen foglalkoztatott külső munkatársa van a szerkesztőségnek: Micheli Tünde főszerkesztő, Tatai Igor újságíró, Varga József szerkesztő-újságíró (TV), Pasza Árpád lektor (külsős), Farahó Zsolt elektronikus tördelő.

Az Új Magyar Képes Újság 2014-től a HMDK kiadásában jelenik meg 1200 példányban hetente. A Kisebbségi Hivatal utasítására meg kellett szüntetni a HunCro Kft-t, mert harmadik jogi személy nem kaphatott támogatást lapkiadásra. Jelenleg háromszáz előfizetője van, ebből 50 külföldön. A lap a drávaszögi és szlavóniai falvak boltjaiban, vegyeskereskedéseiben is megvásárolható. A cikkek a világhálón is elérhetők, a lap internetes felületét naponta átlagban 400 egyéni felhasználó látogatja meg.

Az újság valamivel nagyobb, mint az A4-es papírméret-szabvány. A borítója színes, belül fekete-fehér, és 24 oldalon jelenik meg.

A szerkesztőség megalakulása óta, 1997-től szakemberhiánnyal küzd. Horvátországban nem folyik újságíróképzés. Nincs szakképzett munkaerő. A felsőfokú végzettségű is kevés közöttük. Míg a délszláv háborút követően a Magyarországon végzett diplomások, értelmiségiek közül sokan hazatértek és munkát vállaltak, ez a trend mára megváltozott. Miután Horvátország is az Európai Unió tagja 2013-tól, továbbá a horvátországi magyarok közül sokan felvették a magyar állampolgárságot, a világ kinyílott a fiatalok számára, akik az EU más tagállamaiban és az Egyesült Államokban keresnek boldogulást, vagy egyszerűen tanulmányaik befejezése után helyben, Magyarországon helyezkednek el.

Az Új Magyar Képes Újság szerkesztősége évről évre megharcol a horvát állami támogatásért, amely az elmúlt tíz évben egyre csak csökken. Míg korábban a támogatás meghaladta az 1 millió kunát (40 millió forint), addig mára ez 580 ezer kunára csökkent (23,6 millió forint).

2.2. Horvátországi Magyar Napló

A Horvátországi Magyar Napló 2001 augusztusában jelent meg először a Magyar Egyesületek Szövetsége (MESZ) közlönyeként, egyfajta pamfletként, mindössze négy oldalon. 2003-ig nem részesült anyagai támogatásban. A lapot egyetlen ember készítette, Kalapis Rókus, a sokszorosítását pedig egy fénymásoló biztosította.

Miután 2003-ban a Magyar Egyesületek Szövetsége a lap kiadására támogatást kapott a zágrábi Kisebbségi Hivataltól (ma Kisebbségi Tanács), illetve jelentősebb támogatásban részesült az anyaországi Illyés Közalapítvány részéről is, a Napló újságként, nyomtatásban jelenhetett meg heti 16 oldalon.

A szerkesztőség ekkor Zágrábból átkerült Baranyába, Pélmonostorra. Főszerkesztői 2003-tól: Bisztrican Nikéta, Sipos Golub Mária, Varga Sándor, Bognár Attila és Milanović Ljiljana.

A Napló 2015 óta a Baranyai Júlia Népfőiskola kiadásában, 24 oldalon, színes borítóval jelenik meg 1000 példányban. A pamflet-jelleg továbbra is egyik jellemzője a lapnak. A hetilapon túl havilapot (Hagyaték), gyermeklapot (Szivárvány), évkönyvet és könyveket is megjelentetnek. A szerkesztőségnek jelenleg négy állandó munkatársa és hat külső munkatársa van.

Az évek során, miután a MESZ jelöltje, Sója Dénes 2007-ben először nyert a horvátországi parlamenti választásokon, és bekerült a törvényhozásba, a Kisebbségi Tanács tagjaként évről évre nagyobb összeggel támogatta a Horvátországi Magyar Napló lapkiadói tevékenységét, míg az ki nem egyenlítődött az Új Magyar Képes Újságéval.

A zágrábi (országos hatókörű) Kisebbségi Tanács egy olyan vegyes összetételű grémium, amelyet az itt élő nemzetiségek képviselői, a kisebbségek soraiból kinevezett szakértők, kiemelkedő közéleti és egyházi személyiségek alkotnak, valamint automatikusan tagjaivá válnak a kisebbségek által választott parlamenti képviselők. A testület hatáskörébe tartozik többek között a kisebbségi szervezetek állami költségvetésből történő anyagi támogatásának a meghatározása, a „pénzosztás". A tanács elnökét a horvát kormány nevezi ki.

A pénzelosztással kapcsolatban Jankovics Róbert, a HMDK ügyvezető elnöke a sajtónak úgy nyilatkozott: az elmúlt négy évben, 2011-hez viszonyítva, az összes kisebbségi szervezet közül 2014-ig a HMDK-nak és tagszervezeteinek nyújtott támogatás csökkent a legnagyobb arányban, majdnem 38%-kal, míg más kisebbségi szervezeteknél (csehek, olaszok) a csökkenés mértéke alig érte el a 15%-ot. Megjegyezte, hogy ezzel szemben 2011-hez viszonyítva a MESZ támogatása csupán 0,98 %-kal csökkent 2014-ben. A MESZ-nek 2007-től 2016-ig volt képviselője a horvát törvényhozásban.

Mindkét ernyőszervezet, a HMDK és a MESZ is, ugyanarra a kiadó tevékenységre hasonló nagyságrendű támogatást kap. 2016-ban a Magyar Napló 690 ezer kuna (28 millió forint), míg az Új Magyar Képes Újság 580 ezer kuna (23,6 millió forint) hozzájárulásban részesült.

Ennek tükrében elmondhatjuk, hogy a politika jelen van a horvátországi magyar sajtó szinte minden szegmensében. Ugyanakkor, ami a horvátországi írott és elektronikus magyar média tartalomszolgáltatását illeti, szinte kivétel nélkül minden orgánum a magyar identitás megőrzését tekinti egyik legfontosabb feladatának, és ennek rendeli alá írásait és tudósításait.

3. A horvátországi magyar rádiózásról

Az eszéki rádió 1945 áprilisában kezdett magyar nyelven sugározni. Eszék felszabadulása napján egy Vécsei nevű magyar partizán szólt magyarul a rádió hallgatóihoz „Halál a fasizmusra, szabadság a népnek" szlogennel, és néhány utasítást adott magyar nyelven a polgároknak. A folyamatos magyar nyelvű műsor csak később indult el a rádióban, Nikola Kečanin igazgató idejében, akinek kezdeményezésére az akkor már ott dolgozó Borenich Hugó magyar nyelvre fordította és olvasta be a horvát híreket. Kezdetleges, rögtönzött adások voltak ezek, meghatározott séma nélkül, amelyek idővel ugyanakkor bővültek és fejlődtek, valamint a munkatársak száma is szaporodott.

Borenich Hugó mellett ekkor a rádióban dolgozott már Vörös László, Ungár Jakab, Kartália Mária, Szegő Miklós, Jakab Ilonka, Huber Jenő, külső munkatársak voltak Pápa József, Szécsi József, Popovics Ria, Soszberger Boriska, Sonnenfeld Piroska és mások. A műsorok mind színvonalasabbá váltak. A napi tájékoztató programok mellett volt ifjúsági, mezőgazdasági és kívánságműsor is. A rádiónak külön magyar népi zenekara is alakult.

1949-ben már egy bejáródott, igényes magyar műsort sugárzott az eszéki rádió. Akkor került a rádióhoz Neubauer János, aki a magyar nyelvű műsorok szerkesztője lett. Soszberger Boriska tiszteletdíjas állandó munkatárs a szórakoztató műsorokat, Szegő Miklós a vidám műsorokat szerkesztette. Miután az újvidéki rádió is megkezdte magyar nyelvű műsorának sugárzását, többen közülük átkerültek Eszékről Újvidékre. Emiatt csökkent az eszéki rádió magyar nyelvű műsorainak a száma, a szerkesztést pedig Duzsárdi Anna vette át 1972-ig, nyugdíjba vonulásáig. Ekkor már csak naponta 15 perces, vasárnaponként 30 perces magyar nyelvű adásokat sugárzott az eszéki rádió.

Kovács Irén a hatvanas évek közepén került az eszéki rádióhoz. Az Új Magyar Képes Újságnak adott interjújában erről az időszakról így nyilatkozott: „Amikor bekopogtam a rádióhoz, Schmidt-Duzsárdi Anna volt a főszerkesztő, és a magyar műsor egyetlen készítője is. Pályafutásom kezdetén a műsorok tízpercesek voltak, délben sugározták élőben." Elmondta, hogy a magyar nyelvű adás mindig gondot okozott a horvát szerkesztőségnek. Azt mondták, hogy ha az adás elejére teszik, akkor az emberek nem keresik az eszéki rádió hullámhosszát, ha „félidőben" kerül rá sor, akkor pedig elkapcsolnak. Ezért gyakran változtatták a magyar műsor sugárzásának időpontját, ami kedvezőtlenül hatott a hallgatottságra – fejtette ki.

Irénke szerint a hetvenes évek második felében változott a helyzet, akkor csatlakozott a rádió magyar nyelvű adáshoz Krómer József, illetve Hózsa-Gál Gizella, valamint a műsoridő is bővült.

Kiemelte, hogy sokszor fordult a magyar kisebbség illetékesnek tekinthető szervezeteihez a műsoridő és a szerkesztőség bővítésének kérésével. „A nyolcvanas években elértük, hogy három állandó és három külsős munkatárssal dolgozhattunk. A műsoridő 25 percre bővült, a vasárnapi magazinműsor 30 perces volt. Visszatekintve elmondható, hogy az 1970-es évektől a délszláv háború kitöréséig (1991) tartott a magyar műsor aranykora" – vélekedett Irénke.

Nyugdíjba vonulása után Kovács Irén a Szabad Európa Rádió tudósítója volt mindaddig, amíg Washingtonban nem döntöttek a magyar nyelvű adások beszüntetéséről. A háború alatt a Kossuth Rádiót és a BBC magyar nyelvű adását is tudósította.

Az eszéki rádió magyar nyelvű adásának sugárzása mindazonáltal a délszláv háború alatt sem szűnt meg, nagyon fontos összekötő szerepe volt a Baranyában rekedt magyarsággal. A rádión keresztül üzentek haza a megszállt területekről elmenekült magyarok családtagjaiknak, barátaiknak. A műsort a kezdetekben Pankovics Melitta és Fetter Iván készítették, majd később Kutin Zsuzsanna és Facskó Mónika külső munkatárs vette át. A hétvégi műsorokat is külső munkatársak szerkesztették: Szabó Zoltán és Szabó Ilonka. A műsoridő először 15 perces volt naponta, majd az évek folyamán 30 percessé vált.

Szabó Ilonka az Új Magyar Képes Újságnak egy korábbi riportban azt mondta: az eszéki rádió magyar adása akkoriban egyfajta missziós szerepet töltött be, hiszen az éteren keresztül közvetítette a szétszakadt családok üzeneteit, és reményt sugárzott a megszállt területeken maradtaknak.

„Nagyon nehéz időszak volt ez, szomorúan hallgattuk a sok-sok üzenetet, amelyeket igyekeztünk leadni a műsorban, mert tudtuk, hogy sokan csak így tarthatták szeretteikkel a kapcsolatot" – tette hozzá.

1997-ben a rádióhoz visszakerült Krómer József. Kutin Zsuzsannával együtt így már két állandó alkalmazottja volt a magyar szerkesztőségnek. Először Kutin Zsuzsanna ment nyugdíjba 2010-ben, majd 2013-ban Krómer Józsefet is nyugdíjazták. A Szabó házaspárral pedig húsz év után megszüntette az együttműködést a rádió. Évekig szakképzetlen, fiatal külsős munkatársakkal próbálkozott az intézmény, majd csökkentették a műsoridőt is napi 30-ról 15 percre. Az érdekvédelmi szervezetek tanácstalanul álltak a leépítés előtt, panaszaik, közbenjárásuk süket fülekre talált.

2016 májusától Kutin Dániel állandó szerződést kapott a magyar szerkesztőségben, előtte évekig tiszteletdíjasként dolgozott a rádióban, a külső munkatárs Bisztricán Lilla.

A rádiós állandó munkahely betöltésénél követelmény az egyetemi végzettség. Többször írtak ki pályázatot az elmúlt években, majd miután nem találtak „megfelelő" jelöltet – annak ellenére, hogy többen is megfeleltek a követelményeknek –, egyszerűen visszavonták azt.

4. A horvátországi magyar televíziózásról

A Zágrábi Televízió 1978-ban kezdte a nemzetiségek nyelvén készülő tájékoztató jellegű adásait sugározni. Az újvidéki televízióval együttműködve biztosította a megfelelő adásokat, ami annyit jelentett, hogy átvette az Újvidéki TV-től a magyar nyelvű híradót vagy a Barázda című faluműsort. De önálló műsort is szerkesztettek, a Láthatár című televíziós magazint. A műsor az eszéki stúdióban készült, de Zágrábban hívták elő és vágták az adást, és onnét is sugározták. Az adás elkészítésén néhány külső munkatárs, bemondó és újságíró (a Magyar Képes Újság és az Eszéki Rádió alkalmazottai), valamint az eszéki stúdióban alkalmazott filmvágó dolgozott. Az adás bevezetésekor tervben volt egy magyarul tökéletesen tudó újságíró alkalmazása is, és külön felszerelés a magyar szerkesztőségnek, de ez soha nem valósult meg. (Néhány évvel ezelőtt a Drávatáj horvátországi magyar tévéműhely azzal a kéréssel fordult a Horvát Rádió-Televízió (HRT) archívumához, hogy bocsássák rendelkezésükre a Láthatár korábbi felvételeit. Az archívum válaszában az állt, hogy egyetlen filmtekercs vagy kazetta sem maradt abból az időszakból!)

Az adást a délszláv háború kitörése után, 1991-ben szüntették meg.

1997-től folyamatos volt a próbálkozás, hogy a horvát közszolgálati adó állítsa vissza a kisebbségi műsorokat, de nem volt rá hajlandóság. A kilencvenes évek végén dr. Szántó Tibor akkori magyar parlamenti képviselőt, Furio Radin olasz kisebbségi képviselőt és Kriják Krisztinát, a HunCro kiadóvállalat nevében megbeszélésre fogadta a HRT vezetősége.

Miután a küldöttség sokadszorra is előállt azzal a kéréssel, hogy a kisebbségek számára a közszolgálati televízió állítsa vissza a nemzetiségi műsorokat, a televízió akkori igazgatója felháborodva azt válaszolta: „Szó sem lehet arról, hogy a horvát televízióban ne horvátul beszéljenek."

A HRT saját berkein belül azóta készít heti rendszerességgel egy Prizma című multinacionális műsort, amely elvileg a kisebbségekről szól, de a többség nyelvén, amit immár 20 éve sugároz.

A zágrábi Kisebbségi Tanács néhány évvel ezelőtt többször is támogatta a kisebbségeknek szánt pénzügyi keretből a Prizmát. Utoljára hat, a kisebbségekhez tartozó ember továbbképzését finanszírozta, akik azóta más műsoroknak dolgoznak a HTV keretein belül, vagy már egyáltalán nem dolgoznak ott, és továbbra sincs a kisebbségek nyelvén szóló adás a közszolgálati televízióban. Egyszerűen minden idevonatkozó törvénynek, kötelezettségnek és a kisebbségi képviselők folyamatos ostromának is ellenállnak.

4.1. Drávatáj

2001-ben az Illyés Alapítvány médiapályázatán 10 millió forintértékben a HunCro Sajtó és Nyomdaipari Kft. (korábban csak HunCro Kft.) is eszköztámogatásban részesült. A horvátországi tudósítói pont több munkatársa vett részt különböző továbbképzéseken az MTV-nél, valamint a pécsi stúdió egyik munkatársa fél évig dolgozott Eszéken a stábbal. A munkatársak kiválasztásában és továbbképzésük megszervezésében Bornemissza Eszter és Ruzsicska Mária – mindketten az MTV alkalmazottai – siettek a közösség segítségére.

Az első munkatársak Kriják Krisztina – aki már az Új Magyar Képes Újság újságírója volt –, Varga József szerkesztő és Segota Dániel operatőr voltak. Két utóbbi munkatárs hónapokig, minden juttatás nélkül dolgozott az induló tévéműhelyben.

A tudósítói pont akkor az eszéki Magyar Központban kapott helyet. Az eszéki magyar főkonzulátus ünnepélyes megnyitásával egy időben „avatták föl". Eszék-Baranya megye és a város segítségével egy helyi adón, a Szlavón Televízióban elindították saját műsorukat, a Drávatáj című kulturális magazinműsort. 2002. március 15-én sikerült először adást sugározni.

A szerkesztőség tagjai egy kezdetleges stúdiót hoztak létre az intézmény alagsorában. A három állandó alkalmazott a Duna TV-nek és a MTV-nek is állandó tudósítója volt. Miután a magyar közszolgálati televízió leépítette a határon túli műsorokat, egyre kevesebb volt a munka. Az eszközállomány tíz év alatt elavult vagy meghibásodott. A működést nehezítette, hogy a horvát minisztérium által kinevezett akkori igazgató, helyiséghiányra hivatkozva, 2008 őszén 24 órát adott a tévéműsor szerkesztőségének, hogy kiköltözzön az eszéki Magyar Központból, így annak két munkatársa (Varga József és Lefler Attila) az Új Magyar Képes Újság szerkesztőségébe költözött, amely maga is helyszűkével küszködött. A Drávatáj így stúdió nélkül maradt, ezért télen-nyáron, az időjárástól függetlenül a szabadban volt kénytelen felvenni a riportokat összekötő műsorvezetői felkonferálásokat. Később, amikor élőben jelentkeztek a Duna Televízió Régiók című műsorában, a Szlavón Televízió sietett segítségükre, ingyen és bérmentve biztosította számukra stúdióját és az eszközeit, míg Budapestről közvetítőkocsi érkezett a helyszínre. A horvát stúdió 6-7 hetente jelentkezett élőben a szlavóniai városból.

Majd egy idő után sorra szűntek meg a határon túli műsorok, és már a híradó sem rendelt anyagokat.

Hosszú évek kihagyása után, 2012-ben újra bekapcsolódott az eszéki tudósítói pont a Kárpát-medencei tudósítóhálózat vérkeringésébe, miután a magyar közmédia új vezetése úgy döntött, hogy a Duna Televízió újra a nemzet televíziója lesz, ebbe pedig a horvátországi magyarok is beletartoznak. 2011-ben új telephelyre is költözött, a magyar kormány segítségével épült szerkesztőségi épületbe, ahol az Új Magyar Képes Újság és a Drávatáj külön-külön helyiséget kapott, és egy kisméretű, de modern stúdió is készült a létesítményben.

Mindazonáltal a tévéstúdió megalakulása óta szakemberhiánnyal és pénzügyi gondokkal küszködik. Jelenleg egy állandó alkalmazott, Varga József készíti a műsorokat. Minden megpróbáltatás ellenére a Drávatáj megszakítás nélkül, hetente jelentkezik szombat esténként fél héttől hétig, az egyik héten adás, a másik héten ismétlés formájában. Jelenleg több mint 300 műsoron vannak túl. A magazinműsor mellett rendszeresen készítenek tudósításokat a magyar köztévének is. A magazin főszerkesztője 2002-től Kriják Krisztina volt, 2012-től Varga József vette át ezt a feladatot. A műsorvezető Hajnal Venessza, később Facskó Mónika külső munkatárs lett. 2014-től 2016 tavaszáig Kalajđić Edita dolgozott még a tévéműhelyben.

A stúdió pénzügyi helyzete továbbra is kilátástalan. Eszék városa 2014-ben megszüntette a támogatását. Jelenleg csak a zágrábi Kisebbségi Tanácstól kap anyagi juttatást Horvátország és Magyarország kétoldalú megállapodása alapján, évi 200 ezer kunát (valamivel több, mint 8 millió forint). Eszközállományát az anyaországi alapítvány által meghirdetett pályázatok útján tudja csak fenntartani. A Szlavón Televízió, egy félig önkormányzati, félig kereskedelmi regionális csatorna a műsorszolgáltatásért pénzt kér. Korábban Eszék városa biztosította ennek költségeit, amióta azonban az önkormányzat úgy döntött, hogy megszünteti a támogatást, a szerkesztőségnek ezt is magának kell kigazdálkodnia.

A szakemberhiány állandóan meglevő probléma, mivel a kisebbségi ernyőszervezetek által működtetett szerkesztőségek alacsony költségvetéssel működnek, és évről évre függnek a Kisebbségi Tanács döntésétől, vagyis bizonytalan a sorsuk, az alkalmazottak jóval a horvátországi átlagfizetés alatt keresnek.

Másrészt a kis létszámú szerkesztőségekben általában a „mindenkinek mindenhez értenie kell" elv érvényesül. A televíziós újságírónak a kamerához és vágáshoz, a nyomtatott sajtó munkatársainak a műsorvezetéshez vagy a rádiózáshoz is értenie kell, ami persze a minőség rovására megy. A mindennapi teendők mellett nem jut idő mélyebb, égető problémákat feltáró cikkek, tanulmányok megírására, azok publikálására és archiválására.

Az újságírói feladatok mellett a legtöbben politikai, érdekvédelmi feladatokat is ellátnak, ami annyit jelent, hogy valamelyik érdekvédelmi szervezetben vagy kisebbségi önkormányzatban tisztségeket vállalnak. Ez követelmény is velük szemben. Az újságíróktól előbb várják el a lojalistást, mint a szakmaiságot. Ugyanakkor ez komoly kihatással van az objektivitásra, ezért Horvátország esetében nem lehet független médiáról beszélni. Ez annak a következménye, hogy amelyik ernyőszervezet jelöltje megnyeri a horvát parlamenti választásokat, dönt a pénzek elosztásáról, ami szétházáshoz és érdekellentétekhez vezet. Az újságírókat pedig arra kényszeríti, hogy küzdjenek a megélhetésükért, de hozzá kell azt is tenni, hogy elhivatottság nélkül nem tudnák végezni a feladatukat.

4.2. Láthatárok

A MESZ által létrehozott Láthatárok magyar magazinműsor 2013-ban kezdte meg működését. A kezdetektől főszerkesztője és műsorvezetője Tomašić Deák Korina. Minden szombaton 19 órától lehet látni a műsort az Eszék TV-n. Az egyik héten új témával jelentkezik, a következő héten ismétlés látható. A műsor a MESZ kulturális és politikai tevékenységét és rendezvényeit kíséri. Szintén a zágrábi Kisebbségi Tanács támogatásával valósul meg.

Nézettségi adatokat sem a Drávatájt sugárázó Szlavón Televízió, sem a Láthatárt bemutató Eszék TV nem készít.

5. Következtetések

A kutatás tárgyát a horvátországi magyar írott és elektronikus média napjainkban megjelenő orgánumai képezték. A fent említett médiumok mellett csupán a zágrábi magyarok jelentetnek meg időszakonként egy közlönyt, amelyben saját tevékenységükről számolnak be.

A két hetilap online felülete hozzájárul ahhoz, hogy a horvátországi magyarokról szóló írások a Kárpát-medencében és a világon is elérhetők legyenek.

A felmérésből kiderül, hogy egyetlen médium sem képes nyereségesen működni, a legtöbbjüknek a szinten maradás is felemészti az erejét. Valamennyi médium horvát állami és anyaországi támogatásból fedezi a megjelenést, illetve a működési költségét.

Megoldás volna a problémára, ha ezeket a sajtóorgánumokat összevonnák egy közös intézmény fedele alá, és egy színvonalas hetilapja, egy magazinműsora (lehetőleg a horvát közszolgálati televízióban) és egy sokkal színvonalasabb magyar nyelvű rádióműsora lehetne a horvátországi magyarságnak.

Az állami támogatások így egy helyre kerülnének, nem emésztené fel a pénz nagy részét a felesleges nyomdaköltség, és tartalmilag, valamint külcsínben is tetszetősebb lapot, folyóiratot vagy gyermeklapot foghatna kezébe az olvasó.

Horvátországban a legtöbb nemzeti kisebbség (olasz, szerb, cseh) rendelkezik nonprofit lap- és kiadóvállalattal. A magyarok esetében is voltak próbálkozások, a Média Hungarica Lap- és Könyvkiadó Vállalatot erre a célra hozták létre 2013-ban, de nem volt politikai akarat arra, hogy ellássa eredendő feladatát. Így továbbra is az ernyőszervezetek kapják a támogatást és foglalkoznak a lapkiadással.

A produkciós irodák vagy tévéműhelyek (Drávatáj és Láthatár) inkább színes magazinműsorokat készítenek, nem igazán van rá lehetőségük, hogy komolyabb, a kisebbséget érintő problémákkal foglalkozzanak. Nincsenek például stúdióbeszélgetések: vagy azért, mert nincs hozzá kellő felszereltségük, vagy amiatt, hogy nagyon kevés olyan embert tudnának meghívni a műsoraikba, aki jól beszél magyarul (ez a rádióra is jellemző, nehéz magyarul érthetően fogalmazó riportalanyokat találni). Mindenképpen el kell érni, hogy a horvát közszolgálati televízió visszaállítsa a nemzetiségi műsorokat, és a Horvátországban élő kisebbségek köréből foglalkoztasson szakképzett újságírókat a műsorok készítéshez.

Ami a magyar nyelvű elektronikus médiát illeti, nagy problémát okozott 2014-ben a digitális átállás.

A Média Hungarica a HMDK megbízásából 2014 decemberében egy hatásfelmérést készített a magyar csatornák digitális átállásának eredményeiről. A magyarországi adók október 31-ei átállásával ugyanis nagyon sokan nem tudták nézni a magyar nyelvű csatornákat. A helyzetet súlyosbította, hogy az egyetlen műholdas szolgáltató Horvátországban, amelynek szerepelt magyar csomag a kínálatában, január elsejével megszüntette azt.

Az Új Magyar Képes Újság 2014. január 4-én a következő eredményekről számolt be:

Tizenkét településen végeztek kutatást Szlavóniában és Baranyában, ott, ahol a magyar lakosság aránya meghaladja vagy éppen eléri az 50 százalékot. Településenként 50 háztartást vizsgáltak, az embereket pedig telefonon hívták fel. A felmérés szerint a lakosság 29%-a műholdas szolgáltatón keresztül nézte a magyar csatornákat, 23%-uk mpg4-en, 34%-uk nem tudja nézni, de szeretné, 14%-nyian nem tudják nézni, és nem is szeretnék.

Ezekből a számokból az is kiderült, hogy amennyiben a horvát műholdas szolgáltató teljesen megszünteti a magyar csatornákat (volt, akinek már karácsony előtt lekapcsolták, volt, aki hónapokkal később is nézhette), a lakosság 63%-a nem tud majd magyar adást nézni.

A legrosszabbul a baranyai hegyaljai települések jártak: Karancson, Sepsén, Csúzán, Vörösmarton és Kiskőszegen egyszerű vevőkészülékkel és tetőantennával nem mindenhol foghatók a magyar műsorok az árnyékoltság miatt. A többi településen igen, vagy egy kis segítséggel megoldható. Ahol nem, jobb minőségű antennát kell venni, esetleg erősítőt, és egy szakember segítségét kérni, aki beállítja a készüléket.

Az átálláshoz némi befektetésre volt szükség – ami főleg az idősebbeknek, a kisnyugdíjasoknak terhelte meg a pénztárcáját. Az első nagy „hisztériahullám", miután elsötétült az első

képernyő, lassan lenyugodott. Egyre több tévészerelő hirdette magát, és egyre több megoldást lehet találni arra, hogy valamilyen módon magyar csatornákhoz lehessen jutni.

A Média Hungarica több horvát műholdas szolgáltatóval is felvette a kapcsolatot a magyar csatornák ügyében, de egyik helyről sem jött válasz a leveleikre. A földi sugárzású analóg magyar adások eddig ingyenesek voltak, a digitális átállás ugyanakkor pénzbe került. Horvátországban kötelező rádió- és tévé-előfizetés is van, ami havonta 80 kuna (3200 forint) háztartásonként.

A probléma a mai napig nem oldódott meg. A határ menti településeken kívül (Zágráb, a tengermelléken, ahol szórványban élnek a magyarok) továbbra sem lehet magyar adókat fogni, kizárólag műholdvevő antennával. Ugyanakkor a Drávatáj és a Láthatár is elérhetetlen számukra, hisz azokat regionális tévécsatornák sugározzák Eszék-Baranya megyében.

Az egyetlen magyar nyelvű rádióműsorra is a fentiek vonatkoznak. Eszék-Baranya megyén kívül nem hallhatók.

A magyar nyelvű sajtóorgánumok fennmaradásához és fejlődéséhez sokkal több pénzre és szakképzett munkaerőre van szükség. Vonzóbbá kell tenni ezeket az állásokat, és szigorúbb feltételeket kell támasztani a jelentkezőkkel szemben.

A horvátországi magyarok megérdemlik, hogy színvonalas, széleskörű tájékoztatást kapjanak anyanyelvükön, olyant, amely mindenki számára elérhető. Ennek a kis közösségnek a megmaradásához, anyanyelvének megtartásához fontos, hogy elmozduljanak a holtpontról a magyar nyelvű médiumok, amelyeknek a magyarul beszélők nyelvi szintjét emelniük kellene, nem rontaniuk.

Horvátországban a kisebbségek jogait alkotmányerejű törvény biztosítja. Mindössze be kell tartani, és be kell tartatni őket. (A „mindössze" szó ebben az esetben pejoratív értelemben használatos.)

A kisebbségek anyanyelv használathoz való jogát Horvátországban az alkotmány biztosítja: a horvátországi nemzeti kisebbségek nyelv- és íráshasználatáról szóló alkotmány törvény (http://www.zakon.hr/z/295/Ustavni-zakon-o-pravima-nacionalnih-manjina).

Az alkotmány törvény képezi az alapját a horvátországi kisebbségek nyelvén és írásával történő oktatásról szóló törvénynek: a nemzeti kisebbségek vagy etnikai közösségek nevelési és képzési oktatási tanterveiről és programjairól

(http://www.zakon.hr/z/318/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-na-jeziku-i-pismu-nacionalnih-manjina).

A nemzetiségi sajtóra ugyanazok a törvények vonatkoznak, mint a többségi nyelven megjelentetett médiumokra

(http://www.zakon.hr/z/38/Zakon-o-medijima).

Külön, a kisebbség nyelvén megjelent sajtóorgánumokra vonatkozó törvény nincs, kivéve a Magyar Köztársaság Kormánya és a Horvát Köztársaság Kormánya között a kétoldalú szerződések alapján meghozott, 1995. június 21-én a parlament által elfogadott törvény, amelynek 5. cikkelye kimondja:

„A szerződő felek elismerik a két kisebbség (a horvátországi magyar és a magyarországi horvát) jogát az anyanyelven való tájékoztatáshoz a nyomtatott sajtón, rádión és televízión keresztül.

A szerződő felek összhangban a hazai törvényekkel:

- lehetővé teszik a kisebbségek számára rádió és televíziós műsor sugárzását a kisebbségek nyelvén, a megfelelő időtartamban, továbbá támogatják az anyaországi rádiós és televíziós műsorok átvételét és terjesztését;

- támogatják a kisebbségek saját informatív tevékenységét."

Források

– A határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig, Apró István-Paál Vince (szerk.), NMHH Médiatudományui Intézete, MK 14, 2014
– Horvátországi Magyarok Szövetsége évkönyvei
– Új Magyar Képes Újság

Bence Lajos

Szlovéniai magyar médiumok

1. Hagyomány és kezdetek

Muravidéki magyar nyelvű médiáról, a szó mai értelmében a 20. század elejei gyorssajtó-termékek, illetve tiszavirág életű lapok megjelenésétől beszélhetünk. Közülük kettőt emelhetnénk ki, az Alsó-Lendvai Híradót és a Muraszombat és Vidékét, amelyek a millenniumi időszakban jelentek meg, és az utolsó számaik a forradalmi időszak idején, 1919-ben. Szerepük mégsem elhanyagolható a muravidéki magyar tájékoztatást illetőleg. A világháború utáni zűrzavaros időszak egyébként sem kedvezett a lapalapításoknak. A rendszerváltás és a II. világháború pedig még bonyolultabbá tette a helyzetet, a gazdasági válság és a pénztelenség nagyfokú bizonytalanságot szült, így sem kiadója, sem vállalkozó kedvű nyomdásza nem akadt a vidéknek, aki akár propaganda céllal lapot indíthatott volna. A muravidéki magyar közvélemény 1919-től 1959-ig sajtóorgánum nélkül volt, ennek eredményeként a muravidéki magyarok anyanyelvű tájékoztatása is szünetelt. A II. világháború utáni időszakra az 1910-es népszámlálási adatokhoz mérten a lakosság mintegy 1/3-val csökkent. A világháborúkban, internálótáborokban, az egymást követő kivándorlási hullámok okozta veszteség, olyannyira érintette a politikai önkénynek kiszolgáltatott magyar közösséget, hogy csak az ötvenes évek végén kezdett magára találni. A magyar közösségből kikerült, a kommunista párt kegyeibe fogadott konjunktúra-lovagok a közművelésben és a helyi képviselő-testületekben csak kevés eredményt tudtak felmutatni. A muravidéki magyarság első sajtóterméke, a kéthetenként mellékletként megjelenő Népújság elődje, fordításokból, illetve a vajdasági Magyar Szó cikkeinek másodközléséből állt. Az említett újság indulását nagyban befolyásolták az ‚56-os forradalom és a körülötte zajló, országhatárokon is „átívelő" események. A hatóságok nem is annyira a magyar menekültek tájékoztatását tartották elsődleges céljuknak – ahogy ez az első jelentésekből kitűnt – hanem azt a propagandisztikus célt, hogy a nemrég még aknazárral és vasfüggönnyel lezárt szomszédos ország magyarságát a hazai magyarság előtt, a szocialista eszmeiségből való kiábrándulás „bűne" miatt lejárassák.

1.1. A Népújság indulása

A II. világháború utáni muravidéki magyar nyomtatott sajtó igazi indulása 1958-ra tehető, amikor a mellékletből kinövő Népújság névre keresztelt lap első száma megjelent. A Népújság 1958 és 1964 között, hosszabb-rövidebb helyi jellegű tudósításait, cikkeit a Pomurski Vestnik szlovén hetilapból vette kölcsön a magyar újságíróval nem rendelkező Népújság szlovén szerkesztősége. Idővel a lap minőségileg is fejlődött, és több olyan cikket közölt, amely a néppel, a vidék embereivel és a magyar kisebbség problémáival foglalkozott. Az indulás éveiben úgyszólván díjmentesen terjesztették a lapot, hiszen meg kellett alapozni az olvasógárdát. Ez azonban már nem volt könnyű feladat, hiszen a közéletben alig használt magyar nyelv a családba vonult vissza, s a gyors feledés útjára lépett. Olyannyira, hogy a gyakran hibáktól hemzsegő „fordítmányos" újságnyelvet az olvasó már meg sem értette. Volt azonban még egy nagy akadály, ami a lap olvasottságát, az előfizetők toborzását szinte lehetetlenné tette: a paraszti szár-

mazású lakosság a szocialista hatalom szócsövének tekintette a lapot. Mivel a példányszám alacsony volt, igen nagy erőfeszítéseket kellett tenni a lap népszerűsítése és terjesztése érdekében. 1968-ban Varga Sándor lett a Népújság felelős szerkesztője, addig ugyanis szlovén szerkesztők töltötték be ezt a tisztséget. A lapot 1971-ig Muraszombatban szerkesztették. A 60-as években a Népújság történetének első tíz évében is volt néhány konkrét javaslat a lap terjedelmének növelésére, a külső munkatársak létszámának bővítésére, valamint a lap nyelvi szintjének emelésére is. A legnagyobb problémát természetesen a szakkáder hiánya jelentette. Bár alapítója az állam volt, a községi szervek jobbnak látták a 60-as évek végén, hogy finanszírozása a kisebbségi kormányhivatal hatáskörébe kerüljön. Ha megfigyeljük, hogy a Népújság milyen fogadtatásban részesült ebben az időszakban az olvasók részéről, akkor a számok magukért beszélnek. A Népújságnak 1970-ben 1220 előfizetője volt, 1971-re számuk 1520-ra emelkedett. 1971-ben a lap Lendvára került. A szakember-probléma azonban még két évig aktuális maradt, míg sikerült a minimális kettőre emelni „szerkesztőség" létszámát. A lap 1975 után kezdett nagyobb lépésekkel haladni és fejlődni. Az oldalszám növelése az újság tartalmi fejlődésével járt együtt. Az 1974-es 4,4 oldalról az átlagterjedelem 1977-re 7,3 oldalra emelkedett. A tartalmi és mennyiségi változások természetesen az olvasótábor párhuzamos növekedését eredményezték (Bence L., 1996). Sajnos az akkori terjedelme és időszerűsége, valamint tájékoztatási hatékonysága mégsem volt összehasonlítható a szlovén nyelvű testvérlappal, a Vestnikkel (Varga S., 1986). Erre az időszakra esik (1967) a lapkiadónak a Pomurski tisk nyomdaipari vállalatból való kilépése is. Így a Pomurski vestnik, a Népújság, a szlovén és a magyar nyelvű rádióműsor szerkesztősége, mint kiadóvállalata az új, önálló intézmény, a Rádió és Sajtóintézet lett (Zavod za časopisno in radijsko dejavnost). A Népújság 1967-től 1993-ig e munkaszervezet kiadásában jelent meg. A 80-as években a lap „tartalmi és társadalmi célkitűzései" is megegyeztek a szlovén nyelvű lapokéval, legfőbb feladatának pedig „az önigazgatású szocialista társadalmunk fejlődésének a kreálását" tartotta. „Az oly sokat emlegetett nyelvmegőrző szerepnek is csak részben tudott eleget tenni, a politikai frázisok és a steril ideológiai terminológia miatt, nem beszélve a tömérdek nyelvi botlásról és dagályról, körülírással túlbonyolított fogalmazványokról" – áll az egyik ritkaságszámba menő sajtótörténeti írásban. A nyelvművelés terén csekély eredményekkel büszkélkedhetett a lap, de az ízlés és az identitásfejlesztés terén sem mutatott nagyobb eredményeket. Elemző kritikát, glosszát vagy esszét szinte alig találunk az akkori Népújság hasábjain. A legértékesebbek talán a művelődési élettel foglalkozó írások voltak, ezek is legtöbbször csupán dokumentumértékük miatt érdemelnek figyelmet. Az újságírók igyekeztek eljutni a Muravidék valamennyi helységébe. A Népújságnak a hetvenes évek végén a felelős szerkesztővel együtt nyolctagú újságírógárdája volt. A nemzetiségi sajtó eredményessége nagymértékben attól függ, ha az újságot az illető nemzetiség, a többségi nemzet támogatásával, az anyavállalat óvó–őrködő pártfogásával, de befolyásmentesen, ahogy ő írja „egyedül" alkotja. Ez a sok szempontból bizonytalannak tűnő időszak 1993-ig tartott, a lendvai székhelyű Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet megalakulásáig.

1.2. A Népújság a 90-es években, a rendszerváltás után

A Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet (MNTI) 1993. július 1-jén alakult meg mint a Népújság kiadója. Ezzel új korszak kezdődött a nemzetiségi tájékoztatás történetében a Muravidéken. Voltaképpen csak innentől lehet számítani a „független" magyar sajtót és új-

ságírást, hiszen addig a muraszombati szlovén sajtó jelentős befolyással bírt azzal, hogy – főleg a vezetői helyekre – lojális (s ezzel együtt befolyásolható) embereket, az intézményi pártapparátusnak is megfelelő „káderet" helyeztek. A Népújság alapítója a muravidéki magyarság csúcsszervezete, a Muravidéki Magyar Nemzetiségi Önkormányzati Közösség lett. Az intézet megbízott igazgatója *Cár József* 4 évig, megbízatása lejártáig, 1997. júliusáig látta el feladatát. A Népújság megbízott felelős szerkesztője *dr. Bence Lajos* volt, aki egyben az intézet Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet igazgatója és felelős szerkesztője is lett. Az önállóság felé című vezércikkében 1993. július 9-én (XXXVII. évf. 27. sz., címlap), így ír az akkori eseményekről:

> „A társadalmi élet minden területén történő mozgások, változások a nemzetiségi sajtót is megérintették. A rendeletben kiadott kötelező, a sajtóorgánumokra is kiterjeszthető privatizálás a muravidéki magyar nemzetiség körében nem aratott osztatlan sikert. Nemzetiségi jellegű sajtóról lévén szó – valljuk be őszintén – ez igen furán nézett volna ki. Később a »minden áron privatizálók« is elálltak eltökélt szándékuktól, a keserű szájízt azonban már nem lehetett édesre változtatni. A nemzetiség magára találásának egyik kézzel fogható jelenségéről kezdtek beszélni az egyik oldalon. Természetesen a »szakma« mindent megtett, hogy megvédje az »újságírói autonómiát«, a szólásszabadságra – a demokrácia „alapkövére" – hivatkozva. Garancia lehet rá az önálló sajtóintézet megalapítása és a függetlenített magyar sajtó."

Az önálló magyar sajtóintézet megalapítása nemcsak ajánlatos volt, hanem egyenesen szükségszerű is, habár a nemzetiségi sajtó privatizálási folyamata számos problémát és nehézséget vetett fel, illetve sok vitát kavart. A szlovén sajtóban elindult a kollektív támadássorozat, sajtóhadjárat, amelyet a muravidéki magyarság ellen a muraszombati Tájékoztatási Vállalat főleg anyagi érdekből indított. A Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet önállósulásával több jogot és szabadságot kapott. Az olvasók az új intézettől azt várták, hogy pártatlan legyen, és az itt élő magyarság érdekeit képviselje. Természetesen sokkal jobb lett volna, ha ez az önállósulási szándék előbb bekövetkezhetett volna, tekintettel arra, hogy ezek a folyamatok más nemzetiségi területen is lezajlottak. Az új szemléletet és a „nyelvi és tudatbéli" megújulást is hirdető, a szocialista idők örökségével és a „testvériség-egység" kiüresedett szellemiségével végleg szakító lap, régi már bejáródott és márkajelként ható nevét is felvállalta. 1993-tól 1996-ig a Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet az addig a Vajdaságból (Mézeskalács, Jó Pajtás), rövid időre a Felvidékről (Tücsök) beszerezhető gyermeklapok kimaradása miatt, Kelepelő címmel gyermeklapot indított, amelynek szerkesztését Zágorec-Csuka Juditra bízta. A lap azonban egyrészt a terjesztési és az egyéb nyomdai költségek terhei miatt 1996-ban megszűnt. A Népújságot ekkor még 1800 példányban nyomták, és nem jutott a Kárpát-medencei kisebbségi lapok sorsára, melyeknek olvasótábora s vele együtt példányszáma a rendszerváltás utáni megváltozott viszonyok (az elektronikus média térnyerése, a magyarországi bulvárlapok szinte korlátlan beáramlása stb.) következtében felére csökkent. A közel 1800 példányban megjelenő lap piaci terjesztése minimális mértékű volt, szinte teljesen előfizetéses formában kelt el. Ebből itthon 1500 példány, a többi Európa számos országában, sőt közel 100 példány a tengerentúlon talált olvasóra. A Népújság fejlődését a 2000-es években a lap a fenntartáshoz szükséges források emelésében, az újságírók az állami támogatás emelésében látták, hiszen a Népújság olvasótábora elöregedett, a nyugdíjas korhatárt súroló olvasótábor nem bírta volna el a drasztikusabb előfizetési díjemelést.

Újabb megrázkódtatásnak kellett szembenéznie a lapnak a 2004. május 1-jei EU-s csatlakozás után, amikor Muravidéken is megindult a bulvárlapok inváziója. A gazdaságban érvényesülő szabadpiac törvényei a médiapiacon új helyzetet hoztak létre, mely – a „hetedik hatalom" területén uralkodó kaotikus helyzet miatt – sokkal kevésbé volt áttekinthető, mint a korábbi. A közszolgálati státust élvező kisebbségi lap esetében az eddig is stagnáló költségvetési támogatás mellett kegyelemdöfésnek számított a hirdetésekből és a reklámokból befolyó eddig is gyér jövedelem további csökkenése. A Népújság szerkesztősége mélyen egyetértett azokkal a véleményekkel, melyek a határok kinyitásával nem várakozó álláspontot javasoltak, hanem az anyanemzet kezdetben főleg a két szomszédos megye médiapiacára való terjeszkedést. Ehhez az ottani médiapiac telítettsége miatt, a jelentkező igények felkutatása – ingyenes önkormányzati lapok, helyi vagy regionális rádiók sokasága, kábeltévék stb. –, a terjesztési hálózat kiépítése, kihelyezett új tudósítói tábor is szükséges lett volna. A Népújság 50 éves évfordulóját 2008. november 6-án ünnepelte. Bence Lajos mandátuma és „kényszerű" menesztése után 2008 júliusától Király Meszelics Jutka látja el a lap felelős szerkesztői teendőit, a megbízott intézetigazgató pedig Horváth Ferenc, a községi önkormányzati elnök lett. Az igazgatóváltás gyors egymásutánjában – az elnöki–önkormányzati és az igazgatói státus összeférhetetlensége miatt – előbb Lázár Beáta, majd pedig 2012 júliusától Tomka Tibor lett a tájékoztatási intézet megbízott igazgatója, majd igazgatója. Az újság tartalmi gerincét a 24 oldalból a 18 színes oldal, valamint az állandó rovatai jelentik: az Iránytű (szerkesztői, illetve újságírói kommentár), a néprajzi, az egészségügyi, a nyelvi, a lakberendezési, a szabad munkahelyek, a fotós–történelmi visszapillantó, valamint az újdonságok rovata. Havonta jelenik meg az *Ifi* önálló rovat is, valamint az *Országgyűlési Napló*, a nemzetiségi parlamenti képviselő rovata. Kéthetente jelenik meg a *gyermekoldal* is, az óvodások és az általános iskolások közreműködésével. A Népújságot az állandó mellékletei a Garas, gazdasági–önkormányzati tallózó, a húsvét táján megjelenő *Hímeslap*, vagy az augusztus 20. tájékán megjelenő *Halászlégasztronómiai melléklet,* illetve a karácsonyi *Ünnepváró. A Népújság-könyvtár sorozat*, amely az újságban leközölt ismertebb rovatok cikkeit közli önkormányzati, illetve levéltári segítséggel könyv formában, így került kiadásra a szécsiszentlászlói Jankó Zsigmond és Kovács Matild I. világháborús levelezése. A muravidéki érdekvédelem és oktatási évfordulók, emlékülések, valamint a kisebbségvédelmi rendezvények, találkozók kapcsán is több történeti jellegű összeállítás is így látott napvilágot (pl. a kétnyelvű oktatás intézményrendszerének, modelljének 50., az önkormányzati rendszer 35. évfordulója alkalmából). Ez utóbbi témában jelent a MNTI kiadásában a muravidéki magyar nemzeti közösség érdekvédelmi szervezettségének negyven évéről egy azonos című, fekete-fehér képekkel illusztrált esemény-összefoglaló. A *Kerek perec* évente egy-két alkalommal megjelenő magazinújság gyakran él a gasztronómia, a népi hiedelemvilág és szokásrend, valamint a hagyományőrzés és a népi kultúra átörököltetőinek, a népi iparművészet alkotóinak a bemutatásával.

2010-től kezdett el működni a Népújság teljesen felújított honlapja (www.nepujsag.net), amely heti többszöri alkalommal frissül, s ez teszi lehetővé a friss események, a hírek és közlemények gyors közlését. A *Magyar lencse* című rovat csak az újság weblapján található, amely híreket közöl a Kárpát-medencei magyar közösségek életéből. A Népújság, ma 1400 példányszámban jelenik meg, tartalmi koncepciójának alapja a magyar nyelvű tájékoztatás az etnikailag vegyesen lakott területen a társadalmi, gazdasági és kisebbségpolitikai területeinek a fedése, beleértve a politika feletti kontroll-szerepet is, ami a kisebbségi lapokkal szembeni elvárásoknak újabb „próbakövét" jelenti. A Népújság szerepe a magyar nyelv és a nemzet-

illetve történelmi tudat kialakításában a többször is „kihalásra" ítélt, az asszimiláció által beolvadásra szánt magyar közösség megtartásában nem elhanyagolható. S bár az olvasótábor évről évre csökken, s a idősebb korosztály olvassa, a fiataloknak szánt tematikus oldalak által a fiatalabb korosztályokhoz is szólni kíván.

2. A magyar nyelvű rádió és a magyar nyelvű tévé

Egy korábban, a médiáról írott dolgozatban e sorok írója a sajtónak és az elektronikus médiának megkülönböztetett szerepet szánt a nemzeti tudatot és a „kritikus tömeg" szintjére süllyedt közösség megmaradását illetőleg. A kiindulási alapja a feltevésnek az volt, hogy az iskolájától (magyar oktatás helyett kétnyelvű iskola) és templomától (magyar nyelvű igehirdetés) is megfosztott közösség az említett intézmények steril és kevésbé kisebbségbarát gyakorlata miatt, a függetlenebb sajtó és média, valamint a nemzeti kultúra új hajtásainak elültetésével (népzene, néptánc, hagyományőrzés stb.) a kulturális intézmények lehetnek a megmaradás elősegítői, hosszú távú hordozói. A tömegtájékoztatás persze másról is szól, a föntiekkel összhangban, de ezek anyagi és még inkább személyi feltételekhez kötöttek. S ez utóbbi szabta meg hosszú távon a magyar rádiózás és tévézés sikerességét, nem egy esetben sikertelenségét.

Egy azonban bizonyossá vált, Szlovéniában, a magyar nyelvű elektronikus média nagymértékben a tengermelléki olasz média fejlődéséhez köthető, ahogy az őshonos kisebbség politikai sikerei is. Tény és igazság, hogy a szlovén politikai elit a múltban és a köztársasági státus megerősödésével 1959/60 táján a jószomszédi viszonyokra alakulására is nagyobb hangsúlyt fektetett. A nyugati orientáltság pedig a titoi politikának is egyre fontosabb elemévé kezdett válni. Ezt használta ki a számarányaiban gyengébb, de jóval képzettebb, tengermelléki olasz kisebbségi elit, akik a nyelvi egyenjogúságot is szavatoló 1946-os alkotmányi jogok mellett kisebbségi „különjogokat" kezdtek emlegetni. Ezek alkotmányba iktatásával (1974-ben) a szlovén, illetve a magyar és az olasz nemzeti kisebbség demokratikus közösségeként határozza meg. Az 1974-es SzK. Alkotmányának 250. szakasza pedig a nyelvi jogok mellett a nemzeti szimbólumok használatát is engedélyezi, továbbá az oktatás és nevelés, a nemzetiségi sajtó és más nemzetiségi tájékoztatási eszközök, valamint a művelődési tevékenység sokoldalú fejlesztését és az anyaországi kapcsolatok kiépítését is támogatja. Az Alkotmány 251. szakasza pedig a helyi érdekvédelmi szervezetek megalapítását is lehetővé teszi.

A kezdetekben azonban igencsak nehezen alakult a magyar rádiózás ügye, hiszen itt is közel két évtized választja el egymástól a rádió és a tévé indulását. A munkatársak toborzása a sajtó munkatársainak segítő közreműködésével könnyebben ment. Így 1958 novemberében a Muraszombati Rádióban magyar nyelvű rádióadásra került sor. A hét négy napján sugárzott félórás műsorban a legfontosabb, tájékoztatási jellegű műsorok, a vasárnapi csaknem teljes órás műsorban zenés üdvözletek kaptak helyet. Aztán a következő 20 évben alig változott a műsorstruktúra, de az időtartamban sem történt változás. Mivel a rádió munkatársai – zömében csekély tiszteletdíjért – a Népújság munkatársai is voltak, az a helyzet adódott, hogy a heti öt megjelenéssel, frissességével és aktualitásában a Népújságnak komoly konkurenciát kezdett jelenteni. Így a 60-as évek végén aktuálissá vált a két szlovén sajtóorgánumnak a Muraszombati szlovén vállalattól való leválasztása és Lendvára hozatala. De évek teltek el, amíg a lendvai rádióstúdió megépült, s ezzel a műsoridő az eddigi napi fél óráról egy órára bővülhetett. A megöröklött használt stúdió-berendezés és -felszerelés azonban a 80-as évek

elejére teljesen elavulttá vált, s a hullámhossz ügye is aktuálissá vált. A köztársasági szervekkel való hosszabb huzavona után 1991 februárjától a nevében is megújult Muravidéki Magyar Rádió (MMR) új stúdió-felszereléssel, új hullámhosszon sugározta műsorát. A heti hat óra műsoridő a napi 5 és fél, vasárnapi 7 órára bővült, 1993-től pedig napi 7 és fél órára. A rádió és a magyar kisebbség tájékoztatási ügye a muraszombati Tájékoztatási Vállalattal való végső szakítás után 1996-ban került megnyugtató szervezeti keretekbe, a központi Szlovén RTV-hez való csatlakozással, Szúnyogh Sándor programigazgató kinevezésével, az igazgató korai halála után, megárvult helyét 1998-ban dr. Halász Albert vette át. Vezetése alatt megépült az új Magyar Nyelvű Műsorok Stúdiója, mely 2004 szeptemberében a szerkesztőségek közötti egység kérdését is megszilárdította. Az elmúlt 10 évben pedig valóságban is a régió rádiójává vált az MMR: hallhatósága ugyanis a zalai-vasi térség mellett a stájerországi székhelyig terjed ki. E mellett fontos szerepet tölt be a határ menti régi gazdasági kapcsolatainak elmélyítésében, a kulturális és politikai együttműködés kiszélesítésében Muravidék és a határ menti dunántúli régió megyéi között. A digitalizált stúdió felszerelés a hirdető és reklám tökéletesedését eredményezte. A vezetés a fiatalok képzésére, a vágó-montázsoló és a felvételezési stúdiótechnikákra is nagy hangsúlyt fektet.

A magyar nyelvű muravidéki tévézés is hasonlóan rögös utat járt be, mint a háború utáni sajtó, illetve a vele párhuzamosan kialakult rádiózás. Az első magyar nyelven sugárzott „hazai" produkciójú adásra 1978 őszéig kellett várni. A szerkesztőség kezdetben Ljubljanában, majd Muraszombatban volt, s csak 1992-ben, a kísérleti jelleggel felállított stúdióval került Lendvára. A kezdeti kétheti, majd heti félórás műsorrendet már a heti négy félórás cserélte fel. A Hidak-Mostovi korábban kétnyelvű magazinműsor mellett tematikus műsorokat, stúdióbeszélgetést és portréműsorokat is készít. A Pitypang gyermekműsor és a Kanapé ifjúsági műsorokkal a felnövekvő új nemzedékek televíziós szokásait szeretnék alakítani. Ma a magyar nyelvű tévéadásokat 22 főállású munkatárs készíti. A Szlovénia egész területére sugárzott feliratozott műsorok az anyanyelvi tájékoztatáson kívül „közvetett" szerepet is felvállalnak: képet alkotni a Szlovéniában élő magyar nemzeti közösség életéről, eredményeiről és gondjairól a többségi nemzet számára. Ezen kívül a Kárpát-medencében kiépülő koprodukciós együttműködésnek is fontos láncszeme kíván lenni, ahogy a magyar nemzetiség életét befolyásoló gazdasági és politikai eseményekre is fokozott figyelmet szentel a jövőben is.

A magyar nyelvű rádiózás 50, a magyar nyelvű tévézés 30 éves évfordulója kapcsán a tévé és rádióműsorokért felelős vezérigazgató-helyettes, Zver Ilona, valamint Magyar Lovrič Mirjana és Végi József főszerkesztők által jegyzett kötetben a szervezettségről is olvashatunk: „A lendvai Magyar Műsorok Stúdiója műsorkészítési és szervezettségi szempontból a Szlovén RTV Közintézmény autonóm egysége, amely szervezettségi szempontból a Maribori Regionális RTV Központhoz tartozik. Keretében a magyar nyelvű rádióműsorok és a tévéműsorok egysége tevékenykedik a legkülönbözőbb újságírói–riporteri és műszaki–művészeti munkakörökben, a legkülönbözőbb műsorok előkészítésében és elkészítésében. A rádió esetében a tájékoztató tartalmak mellett a művelődési, oktatási, szórakoztató, ifjúsági és vallásos műsorok, a tévéműsorok egységén belül pedig az oktatási, a sport- és dokumentumműsorok szerkesztősége, valamint a művelődési, művészeti, ifjúsági és gyermekműsorok szerkesztősége egészíti ki a tájékoztatási jelleget. A Magyar Műsorok Stúdiójának 2008-ban 32 főállású munkatársa van. A műsorok szerkesztésében pedig 19 állandó külső munkatárs és közel 50 bedolgozó is részt vesz. A tévéstúdió pályázati pénzekből több dokumentum- és portréfilm készítésében is szerepet vállalt, így pl. legutóbb a az alsólendvai Kultsár György prédikátorról,

korábban pedig Laubhaimer Oszkár lendvai jegyzőről készített portréfilmet, de jelentős a saját erőből létrehozott Muravidéki lakodalom néprajzi érdekességeket felvonultató film is.

3. Évkönyvek, időszakos kiadványok

3.1. A Naptár

A muravidéki magyarok évkönyve, a Naptár 1960-ban jelent meg először, s tartalmában az alapvető célkitűzéssel összhangban – a paraszti lakosság és a kis gazdálkodók számára tanácsokkal szolgálni, az új technológiák tekintetében – alig különbözött szlovén testvérétől, a Zadružni koledartól. A tisztes kort megért kiadvány később egyszerre szolgálta az irodalom és a tudomány ügyét. A 60-as évek gyermekbetegségeit sikeresen átvészelő kiadvány, mely címében sem a szlovén, sem a magyar hagyományhoz nem igazodott, jellegét illetőleg (szemle, évkönyv) pedig ugyancsak sok támadási felületet adott a kritikának. Olyannyira, hogy érdeklődés és szerkesztő hiányában, a szlovén változat már a 60-as években megszűnt. A Naptár azonban megmaradt, s Szúnyogh Sándor, agilis szerkesztőnek köszönhetően évkönyv, illetve almanach jelleggel, azóta is megjelenik. Szúnyogh 1971-től, 1998-ban bekövetkezett haláláig negyed századig szerkesztette, írta, koordinálta a lapot. Az ő irányításával vált a Naptár történelmi összefoglalóvá, részben irodalmi szemlévé. 1981-től pedig sajátos arcéle is kialakult, különösen a magyar kisebbséget érintő témák, problémák iránti érzékenysége a figyelemre méltó. Gyakran megtörtént, hogy Szúnyogh a Népújságból kicenzúrázott témákat a Naptárban jelentette meg. Nőtt a politikával foglalkozó nemzetközi és hazai témák, társadalomtudományi cikkek száma, gyakoriak voltak a kétnyelvű oktatással, annak jogi hátterével foglalkozó beszámolók, írások. De felkarolta, s fordításban közölte a szlovén szerzőknek a muravidéki néprajzról, régészeti ásatásokról, nyelvjárási jelenségekről szóló magyar vonatkozású hosszabb-rövidebb írásait, tanulmányait és cikkeit is. Nagy előszeretettel közölte, s immár nem csak illusztrációként, a muravidéki magyar lírai és prózairodalom termékeit. Tette ezt a Muratáj 1988-as évi megjelenéséig, amikor az irodalmi–irodalomtörténeti anyag új megjelentetési fórumot kapott, a tudományos és kritikai szemlélődésben határozva meg jellegét, szerkesztői elveit. A szerkesztő így „búcsúztatta" a 30 évtizedes kiadványt, mely a muravidéki magyar kultúrának, helytörténetnek és néprajznak volt alapfokon a tudományos–ismeretterjesztő fóruma, a 80-as években az éledező muravidéki magyar tudomány kútfője, magyarságtudományi szemléje:

> „A Naptár várhatólag a jövőben elveszíti a szemle jellegét és áttér a kalendáriumi konceptusra. A földművesek, a háziasszonyok és a család minden rétegének érdekes olvasmányokat fog kínálni. Lesz benne humor, mese, elbeszélés, háztartási tanácsadó, fejtörő és más egyéb."

A főszerkesztő talán maga sem tudta, nem sejthette, hogy a Muratájnak szánt szerep a populáció állandó fogyatkozása, az értelmiségi szereptévesztés és a nagyfokú identitászavar, valamint szerkesztői rutinhiány és kvalitásérzés miatt sohasem fog megvalósulni. A Naptár 1991-től visszakapta „kalendárium-jellegét". A muravidéki magyarság pedig elveszítette utolsó tudományos–irodalmi fórumát, éppen akkor, amikor remény kínálkozott arra, hogy a várva-várt kri-

tikai számvetés ügye is megoldódik. Egy statisztikában olvassuk, a Naptár 1960-tól 2004-ig 1359 szerzői cikket jelentetett meg. Az írások zömét (593) szépirodalmi alkotások teszik ki. Hatáskutatási tanulmány feladata lenne, hogy megtudjuk, hogy a mezőgazdasági fejlődését – mennyiben segítette elő a statisztikában második helyen álló 109, tanácsadó jellegű cikk? Kétlem, hogy valamicskét is! (A mezőgazdaság közben teljesen átalakult, a paraszti lakosság eltűnt, talán a kertészkedés terén lehetett némi hatása). A kiadvány „hasznosságát", az olvasottságát nézzük, akkor sem jutunk többre, mint annak megállapításáig, hogy a Naptár a 90-es évek elején – leszámítva a grafikai–technikai kétségtelen fejlődést – visszatért oda, ahonnan elindult, családi kalendárium lett, olyan amilyenből a 2000 után időszakban a piacon több száz hasonló társa kínálja hasznos sütés-főzés, gasztronómiai és turisztikai jellegű tanácsait.

3.2. Lendvai Füzetek – Lendavski Zvezki (1973–2007)

A fönt látható időintervallumban megjelent, a 70-es és 80-as években a tudományos élet és a kultúra fontos orgánumának számított a Lend*vai Füzetek–Lendavski zvezki* kétnyelvű tematikus, időszakos kiadvány. Főleg helytörténeti/történeti és politológiai tárgyú témákat közölt, de 3 és fél évtizedes, néha hiátusokkal és kihagyásokkal is megtűzdelt számai között társadalomtudományi és természettudományi tanulmányok is akadnak a hely-, oktatás- és kultúrtörténeti, néprajzi, régészeti, történeti, irodalmi stb., kutatások összegző eredményeire támaszkodva. A muravidéki magyar irodalom kibontakozása területén a Lendvai Füzeteknek meghatározó szerep jutott, különösen akkor, amikor megfelelő fórum híján pl. a szlovén–magyar „kétnyelvű" kiadvány és a lokális kulturális viszony holtponton volt. Kiadója 1991-ig a *Lendva Község Kultúrközössége,* majd 1994-től a *Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet. A Lendvai Füzeteknek* 2007-ig 20 száma jelent meg. A Lendvai Füzetek első számában, amely 1973-ban jelent meg, Varga Sándor, A lendvai tűzoltóság krónikája (Kronika lendavskega gasilstva) című tanulmányát tette közzé a helyi tűzoltóság százéves évfordulója alkalmából. Bevezetőjében a következő gondolatokat olvashatjuk:

> „A Lendvai Füzetekkel egy új publikáció-sorozat kerül az olvasóközönség elé. A lendvai Művelődési Közösségnek egyik célja, hogy öt éven keresztül évenként egy-egy füzetben ismertetést és történelmi összefoglalást adjon múltunkról és jelenünkről. Célunk, hogy a Lendvai Füzetek hűen tükrözzék a múltat és a jelent. Legyen e füzetsorozat szűkebb hazánk történelmi kistükre! Tárja az olvasóközönség elé az elmúlt századok titkát, és ismertesse a kultúra és a gazdaság terén elért eredményeket!"

A Lendvai Füzetek–Lendavski zvezki kétnyelvű tematikus kiadvány több mint 30 éves múltra tekinthet vissza a muravidéki magyar és kétnyelvű (magyar–szlovén) sajtótörténetben. Kezdeti koncepciója, szerkesztési módja csak annyiban módosult, hogy amikor 1988-ban megjelent a Muratáj irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat, ezzel a Lendvai Füzetekből véglegesen kiszorult az irodalmi és az irodalomtörténeti anyag. A 90-es években a „Füzetekben" tovább nőtt a szlovén és magyar történelmi–helytörténeti, néprajzi tárgyú társadalomtörténeti publikációk, monografikus igényű, összefoglaló jellegű tanulmányok száma. A természettudományi és társadalomtudományi publikációk témája Lendva községi kőolaj-bányászatának, kétnyelvű oktatásnak, a 800 éves város múltjának (Lendva 1192–1992), neves történelmi, valamint művészegyéniségeire (pl. Zala Györgynek), a háború utáni internálótáborok túlélőinek (Zakaj? Miért?), valamint a lendvai labdarúgás

100 évének szentel egy-egy számot, vagy összeállítást. Ugyanakkor egy-egy jól sikerült és nagyobb visszhangot kiváltó hazai konferencia anyagát is közli (A Mura menti és a trianoni békeszerződés 1092–1992), ezáltal a tudományos tanácskozáson elhangzottak szerkesztett változatban a széles olvasóközönséghez is eljuthattak. A kiadvány 20. egyben utolsó száma 2007-ben búcsúzott a Boldogulás Hetésben című történelmi, néprajzi, ökológiai és antropológiai, sok szempontból úttörőnek számító tanulmányával, felvonultatva a múlt őrzésével összeegyeztethető mai, turisztikai–gasztronómiai és viseletbeli „átörökítési" lehetőségeit, jövőbe mutató elképzeléseit. S ezzel a folyóirat már jóval túl is lépte az indulásnál megfogalmazott szerény törekvést, mely szerint „szűkebb hazánk történelmi kistükre" kíván lenni. Ám az évtizedek során más tudományterületeket is felölelt, illetve lehetőséget adott községi szinten a publikálásra. Ehhez nagyban hozzásegített az, hogy „kétnyelvű" kiadványról van szó, és a gondosan megírt rezüméi által, nagy vonalakban azért mégis segítette a hazai szlovén–magyar politikai és tudományos közeledést, kapcsolattartást. A lendvai Füzetek Lendva Község és a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet közös kiadványa, 2007-ben szűnt meg.

3.3. A Muratáj

A 80-as években sok terv és kezdeményezés született a muravidéki magyar irodalmárok publikálási lehetőségeinek bővítésére, egy önálló irodalmi, művelődéstörténeti és kritikai folyóirat elindítására. Az első lépést 1985-ben sikerült megtenni, amikor a Népújság mellékleteként megjelent a *Muratáj* című *irodalmi melléklet,* amelyet a lap kulturális rovatának a szerkesztője, *Szúnyogh Sándor* újságíró szerkesztett. Bevezetőjében a következőket írta 1985. december 27-én: „Legyen a Muratáj vidékünk művelődési tükre, irodalmi munkásságunk szócsöve és alkotó tevékenységünk szigorú porondja, ahol kritikai csatákban izzik a toll és érik az agy."

A leendő főszerkesztő az említett „derülátásra" buzdító felhívásával, a magyar irodalom és irodalomtörténet-írásnak teljes irodalompolitikai fogalomkészletét is megalkotta. A Népújság negyedik számú irodalmi mellékletében, amely 1987. július 19-én jelent meg, *Bence Lajos az* „építő jellegű" kritika fontosságát hangsúlyozva megjegyzi: „Irodalmunk csak így, a kritikával kiteljesedve léphet túl – érzésem szerint – a megfeneklett helyzeten, az olvasókkal való termékeny kommunikációja által." Az esztétikum és kritika utáni igény kifejezi azt az elvárást és óhajt, amely megelőlegezte a Muratáj című irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat elindítását. A 45 utáni, késéssel elinduló muravidéki magyar irodalom, melynek első állomás a Vlaj Lajos 1961-ben megjelent verseskötetéhez kapcsolható, a hagyománynélküliség miatt csak nehezen tudott kibontakozni. Újabb 10 év elteltével, a 60-as években a Naptár körül csoportosuló fiatalabb generáció tagjai, Szúnyogh Sándorral az élen, az 1972-ben megjelent Tavaszvárás antológiában már előleget mutattak a 70-es és 80-as évek várható irodalmi terméséből, műfaji kötődésükről, irányultságbéli determinációjukból, ideológiai hovatartozásukról. Egyikük egy interjúban később kifejtette: célunk az egyre bővülő igények kielégítése, hiszen a 70-es években sem álltak tárva-nyitva a szerkesztőségek a muravidéki alkotók előtt. A közlési lehetőségre egyedül a Népújság állt rendelkezésükre, amely évente csak néhányszor közölt írásokat hazai alkotóktól, a Naptár évkönyvben, valamint a Lendvai Füzetek tematikus számaiban. A Vajdaság irodalmi közvéleménye még a Tavaszvárás írói megmutatkozás után is hosszú évekig figyelmen kívül hagyta a szlovéniai magyar irodalmárokat. Hasonlóan közömbös vagy elutasító fogadtatásban részesültek az anyanemzet irodalmi vezetői körében. Egyedül

Zala és Vas megye tollforgatói és néhány író–költő barát fogadták el ezt az irodalmat, mint az egyetemes magyar irodalom és kultúra egyik újabb hajtását (Varga J., 1999).

Ilyen előzmények után jelent meg 1988-ban a Muratáj című irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóirat első száma. Indítását a szlovéniai magyar írók és költők *publikálási kényszere* diktálta. Kiadóként a Szlovéniai Magyar Írócsoportot jegyzik, Varga József főszerkesztővel, illetve Szúnyogh Sándor szerkesztővel. 1995-től a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet (MNMI) adja ki. 1997-től rovatszerkesztői lettek: Bence Lajos és Göncz László. Grafikai előkészítését a 90-es évek elejétől a Népújság szerkesztősége vette át. A Muratáj szerkesztési koncepciójában a 2000-es évek elején nem történt változás: belső felépítése, rovatai megmaradtak a megelőző évtizedekhez hasonlónak. Talán csak abban változott meg a szerkesztési irányelv, hogy láthatóan több társadalomtudományi anyagot publikáltak a kisebbségkutatás, a néprajz, a nyelvjárás, a történelem, a kultúra, az irodalomtörténet és az irodalom területéről. A kitűzött célok azonban csak részben teljesültek, hiszen igaz, hogy a szlovéniai magyar értelmiségiek és az írók számára új publikálási „felület" nyílt meg, de az eredeti célban szereplő hídépítés és kapcsolatteremtési szándék, a magyar, igencsak szerteágazó folyóirat-kultúra respublikájába nem kapott bebocsátást. Így az elszigeteltségben és légüres térben, egyedül a helyi értékek felmutatása jutott neki osztályrészül. A szerkesztőség anyaggyűjtési hajrája ellenére a szerkesztőség kampányszerű működtetése miatt a tervezett évi két szám 2000 után, az intézeti (MNMI) elfoglaltságok miatt, a kis irodalmi csoportosulás mindenesének motorja, Szúnyogh Sándor halála után az évkönyvek sorsában volt kénytelen osztozni: az évi egy megjelenéssel. Nem sikerült az eredeti célkitűzésben szereplő kritikai attitűd érvényesítése sem, a szerkesztő hosszan tartó betegeskedései miatt, s a kvalitásérzék is hiányként jelentkezett. A folyóirat körül nem alakult ki semmiféle mozgalom, sem a regionális, sem az egyetemes felé, a lokális irodalmon belül pedig pangás jelentkezett. A kéziratokat pedig egy jobb nevű magyarországi lapnál, kiadóvállalatnál próbálták elhelyezni az írók, illetve a tudomány emberei. Így ismét a 60-as és 70-es évek súlytalansága „nehezedett" az itteni irodalomra, s a teljes visszhangtalanság. A lapban ugyan jelentek meg recenzió-szerű kritikák, de a hazai termés kritikai számbavétele nem történt meg. Még súlyosabb, hogy a többségi nemzet érdeklődését sem tudták viszonozni a Muratáj szerkesztői, írói. A Muratáj különszámokkal próbálta a műhely és az irodalmi mozgalmi jelleget pótolni, egy-egy abszolút, az éves oldalszám-kvótát kitöltendő, például a millenniumi küllemében is reprezentáns kivitelben (2000), Az 1956-os magyar forradalom 50. évfordulójára (2006/1-2. sz.), és versválogatás jelent meg Szépbe szőtt hit… címmel a 80 éves Varga József főszerkesztő tiszteletére (Muratáj 2010/1-2.sz.). A Muratáj egyik különszáma (2008/1-2.sz), Színes hangok, beszélő képek címmel, a magyar nyelvű rádiózás 50 éve és a magyar nyelvű tévézés 30 éve kapcsán mutatja be az elektronikus média fél évszázadát. Ez egyfajta sszerzői lenyomat a programtervekről az Szlovén RTV Stúdió lendvai egységének nehézségeiről. A folyóirat fő- és felelős szerkesztője a kezdetektől *Varga József*, rovatszerkesztői pedig Bence Lajos és Göncz László voltak. Kiadója a Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, grafikai tervezés, számítógépes szedés és tördelés, a Magyar Nemzetiségi Tájékoztatási Intézet keretében történt.

3.4. A Lindvamuseum

Múzeumi vezetőként, intézeti folyóiratnak, sok esetben katalógusnak is nevezhetjük a Lendvai Galéria és Múzeum Intézet időszakos kiadványát a Lindvamuseumot, mely az 1972-ben

alapított intézmény képzőművészeti és múzeumi tevékenységét szervezi, koordinálja immár 45 éve. Az említett intézmény a szlovéniai magyarság legrégibb kulturális örökségvédelmi és tudományos intézménye. Fennállása alatt több 10.000 muzeális tárgyat gyűjtött össze, mintegy 350 kiállítást rendezett és 70 kiadványt jelentetett meg – olvassuk az utódintézmény, a lendvai Galéria-Múzeum Intézet 40 éves jubileumi ünnepségén közzétett összefoglalóban. Az intézmény társalapítói és fenntartói a Lendva Község és a Lendva Községi Magyar Nemzetiségi Önkormányzati Közösség. A Lendvai Galéria és Múzeum az elmúlt 45 évben a szlovéniai magyarság kulturális tárgyi és szellemi örökségének szakszerű gyűjtését, ápolását, feldolgozását és bemutatását hajtotta végre. Az intézmény 1973 óta szervezi a Nemzetközi Művésztelepet, amely Szlovénia második legnagyobb múlttal rendelkező alkotótábora, valamint a LINDART Nemzetközi Ifjúsági Képzőművészeti Alkotótábort, amely szervezettségében egyedülálló Közép-Európában. A Lendvai Galéria és Múzeum vezetősége 2006-ban úgy döntött, hogy útjára indítja az intézmény tudományos könyvsorozatát Lyndvamuseum címmel. A sorozat szerkesztője a kezdetektől Lendvai Kepe Zoltán. A múzeumi könyvsorozat keretében elsősorban önálló Lendva-vidéki helytörténeti, néprajzi és művészettörténeti könyvek jelentek meg, tanulmánykötetek és állandó múzeumi kiállítási ismertetők. Alapelvei között szerepel, hogy kétnyelvűen, szlovén és magyar nyelven jelennek meg benne az írások, angol és/vagy német összefoglalóval. A múzeumi könyvsorozat, mint időszaki kiadvány a szlovéniai, a magyarországi és az európai tudományos, múzeumi, kulturális és pedagógusi szakmát, a helyi lokálpatrióta közönséget, a nemzetiségi területen működő „két tannyelvű" általános iskolák tanulóit és a régió tanintézményeinek diákjait, valamint a városba látogató turistákat kívánja megismertetni Lendva-vidék gazdag kulturális örökségével. A kitűzött céljaik közé sorolhatók, a magas tudományos igényeknek megfelelés mellett, a nyitottság és a tisztelet a térségben egymás mellett élő, a vidék kultúráját együttesen gazdagító Muramenti népek kultúrája iránt, az Europica varietas és a Minoritates Mundi szellemében. A Lyndvamuseum című múzeumi könyvsorozat keretében az elmúlt években a következő kiadványok jelentek meg: Lyndvamuseum 1: Kepéné Bihar Mária – Lendvai Kepe Zoltán: A hetési népi textilkultúra. Kultúra hetiškega ljudskega tekstila. Lendava-Lendva, 2006; Lyndvamuseum 2: Lendvai Kepe Zoltán (Szerk.): Meščanstvo, tiskarstvo in dežnikarstvo Lendave. Lendva polgárosodása, nyomdászata és ernyőgyártása. Lendava-Lendva, 2008; Lyndvamuseum 3: Lendvai Kepe Zoltán (Szerk.): Zala György Lendván. György Zala v Lendavi. Lendva-Lendava, 2009; Liyndvamuseum 4: Lendvai Kepe Zoltán – S. Sebestyén József: Alsólendva vára. Grad Dolnje Lendave. Lendva-Lendava, 2012.

3.5. A Lindua

Lendva Község multikulturális tudományos–társadalomtudományi–irodalmi és képzőművészeti folyóiratának, amelyet a föntiek értelmében a Lendvai Füzetek megszűnése után beállt űr miatt indított Lendva Község önkormányzati vezetése, első szerkesztője *Štefan Huzjan* volt, felelős szerkesztői pedig Olga Pušič és dr. Zágorec-Csuka Judit. A többnyelvű (szlovén, magyar, horvát, angol) folyóirat a község íróit, költőit, képzőművészeit, tudományos kutatói, értelmiségi rétegét szólította meg és ösztönözte arra, hogy írásaikat jelentessék meg a multikulturális helyi folyóiratban. A folyóirat szlovén nyelvből magyar fordításirodalmat is közöl. Az alapvető célkitűzés az volt, hogy helyi jellegű témákat publikáljanak a hazai írók, vagy

azok a szerzők, akik nem Lendva Község területén élnek, de Lendva-vidék történelméről, helytörténetéről, általános értelemben vett kultúrájáról, művészetéről, sportjáról, gazdasági helyzetéről véleményt formálnak, vagy kritikai észrevételeiket fogalmazzák meg. A folyóirat színes kivitelben jelenik meg és mindig közöl színes reprodukciókat, fotókat a lendvai képzőművészek és fotóművészek alkotásaiból. 2007–2013 közt főszerkesztői tisztséget töltöttek be: dr. Zágorec-Csuka Judit, Olga Paušič, Bernjak Elizabeta. A szerkesztői elvek a föntiek értelmében a túlságosan is tág „műsorpolitika" miatt, amely a politikától a sportig szinte minden területet felölelt, a részletekbe való „belefeledkezést" eredményezte. A két, sőt egyes esetekben három (horvát) közösség alkotóinak megjelenése pedig tovább bonyolította a sok esetben nagyon is hullámzó és egyenetlen színvonalú írásokat tartalmazó folyóirat áttekinthetőségét, túlburjánzó stílusbéli és nyelvi sokoldalúságát. Telefonkönyv vastagságúra sikeredett, néha „a kevesebb több lenne" szerkesztői elveket egészében nélkülöző, inkább a „mindent bele" koncepciót érvényesítő, méreteiben is eltúlzott „magazin".A gyors, szinte évi rendszerességgel cserélt szerkesztőváltozások miatt a 2015-ben már csak 4, később csak 2 száma volt. Pénzhiányra való hivatkozással online olvasható lappá vált, további megjelenése pedig bizonytalan.

3.6. Közlönyök

Végezetül álljon itt még néhány önkormányzati kezdeményezéssel a 90-es években a nemzetiségi területen megjelenő, informatív jellegű újság. Elsőként a nagy múltú Alsólendvai Híradó példájára hivatkozva a *Lendvai Híradó,* Lendva Község közlönye indult el 1998-ban, Kocon József polgármester kezdeményezésére, a lap kezdetben 5000 példányban jelent meg, s tervnek megfelelően, a község (járás) minden háztartásába ingyenesen eljutott. A *Brazde-Barázdák* Dobronak Község kétnyelvű közlönye 1999-ben jelent meg először, kiadója Marjan Kardinár polgármester volt. A *Lipnica*, a Moravske Toplice-i Község informatív községi lapja először 1995-ben jelent meg, felelős kiadója Franc Cipot polgármester volt. A *Glasilo Őrség – Őrségi Hírlap,* a Hodosi Község informatív kétnyelvű lapja 2000-ben jelent, melynek szerkesztését maga Orban Ludvik polgármester vállalta. A községi lapok önkormányzati, illetve polgármesteri alapításúak azzal az elsődleges céllal, hogy a lakosságot tájékoztassák a községi tanács gyűléseiről, az itt elfogadott határozatokról és a készülő tervekről, alapszabályzatbeli változásokról, készülő vagy már elfogadott szabályrendeletekről. Az elsődleges cél mellett természetesen a sajtó más, manipulációs, a rossz értelemben vett populizmus eszközkészletével is éltek, nem egy esetben visszaéltek az önkormányzati vezetők. Az egészében kétnyelvű Lendvai Híradó-Lendavske novice mellett dobronaki Brazde-Barázdák, valamint a nagyon esetlegesen megjelenő hódosi Őrségi Hírlap mondható valóban kétnyelvűnek, a mindkét nyelven megjelentetett cikkek, beszámolók mellett. A negyedik, a Moravske Toplicei Község, Lipnica néven megjelentetett lapja már nevében is jelzi, a magyar rész kimondottan „illusztrációnak" számít a húsz oldalas, színes lapban, mely ünnepek előtt (karácsony, újév, húsvét stb.) minden háztartásba eljut. A kezdetben (90-es évek) még a községi szolgálatok által elkészített, majd a fordítószolgálatok által készített szövegek – jellegüknél fogva – csak kis mértékben hagytak teret a fönti alantas törekvéseknek és „önreklámozásnak". 2000 után, a községalapítások befejező szakaszában, a színes megjelenés már több lehetőséget engedett a manipulációnak, megtörtént, hogy egy-egy beruházás, avagy infrastrukturális létesítmény átadásakor a polgármester 14-szer szerepelt. Más tulajdonképpen nem is volt már fontos.

A közpénzekből finaszírozott újságoknak ez az általános tendencia a végét jelentette. Az évszakok változását követő 4 alkalommal való megjelenés 2010-re teljesen felborult, helyette maradt az éves megjelenés, naptárral, újévi és karácsonyi jókívánságokkal.

4. Összegzés, hipotetikus megállapítások

A századforduló előtti időszakban jelent meg az *Alsólendvai Híradó,* a *Muraszombat és Vidéke,* az elcsatolás után Muraszombatban a *Szabadság.* 1945 után ezen a vidéken, több mint egy évtizedig, magyar nyelvű tömegtájékoztatás nem volt. 1955-től a *Pomurski vestnik* szlovén nyelvű hetilap közölt magyar nyelvű cikkeket a magyar mellékletében. 1958-ban a magyar melléklet *Népújság* címmel önállóvá vált. 1958 és 1963 között nem magyar újságírók írták, melyek fordításban jelentek meg magyar nyelven. 1972-ben a Népújság szerkesztősége Muraszombatból Lendvára költözött, a magyarság bázisának a közelébe. Varga Sándort a kilencvenes évek fordulóján Báti Koncz Zsuzsanna, rövid ideig Pivar Ella felelős szerkesztők váltották fel. A „rendszerváltás" szele a 90-es években a Népújságot is megérintette 1993. júliusában a Muravidéki Magyar Nemzetiségi Önkormányzati Közösség alapításával önálló magyar sajtóintézet kezdett el működni. Az első igazgatója Cár József lett, a Népújság felelős főszerkesztője pedig dr. Bence Lajos. A 90-es években a Népújságnál hét újságíró, egy technikai szerkesztő, egy igazgató és egy felelős főszerkesztő dolgozott. A lap új formátumban és színes címlappal került az olvasók kezébe, nemcsak tartalmilag, hanem formailag is megújult. 1993-ban indult a Kelepelő című első szlovéniai magyar nyelvű gyermeklap, amelynek az utóda 1997-től az IFI lett, a Népújság havonta megjelenő ifjúsági melléklete. A Népújság koncepciója a 2000-es években sem változott, vagyis a nemzettudat, a sorsközösség és az összmagyar viszonyrendszerben való gondolkodás terén fejt ki fontos tevékenységet. A *Naptár évkönyv a 80-as években vált a muravidéki magyarok tudományos fórumává, a néprajzi, régészeti és irodalmi értékek felmutatásával, almanach jellegének elvesztésével. A muravidéki magyarság legrégibb kiadványát a megszűnés veszélye fenyegeti, ahogy a három évtizedig megjelenő Lendvai Füzetek – Lendavski zvezki* kétnyelvű kiadványt is. Első száma 1973-ban jelent meg, a valóságirodalom gyűjtőnév alá sorolható írásokat, helytörténeti–történeti és politológiai, nemzetiségpolitikai témákat közölt. 1985-ben a Népújságban megjelent a Muratáj című irodalmi melléklet, amelyet Szúnyogh Sándor szerkesztett. Ennek folytatásaként jelentkezett 1988-ban a Muratáj első száma, a muravidéki irodalmi termés megjelentetése érdekében. Irodalmi, művelődési, társadalomtudományi és kritikai folyóiratként indult. Főszerkesztője dr. Varga József lett. Rovatai: a vers, próza, kritikák és recenziók, de közölt írásokat a kisebbségkutatás, a nyelvészet, a történelem és helytörténet területéről is. Ebben a korszakban még nem alakult ki a szociológiai, a néprajzi, a színház- és filmtörténeti rovat, habár ilyen tematikájú tanulmányokat is közöltek a folyóirat hasábjain. A Muratáj szerkesztési koncepciójában a 2000-es évek (1999–2012) nem hoztak sok változást. Belső felépítése megmaradt, rovatai valamelyest kibővültek és láthatóan több tanulmány jelent meg a társadalomtudományok területéről. Szerkesztősége megtalálta a kapcsolatteremtés szálait Szlovénia szerte, Magyarországon és a határon túli egyéb régiókba, ahova a folyóirat a muravidéki kultúrát, irodalmat és a tudományos kutatások eredményeit közvetíti, főleg a társadalomtudományok területéről. A Lendvai Galéria és Múzeum vezetősége 2006-ban útjára indítja az intézmény tudományos könyvsorozatát Lyndvamuseum címmel, amelynek szerkesztője Lendvai Kepe

Zoltán. A múzeumi könyvsorozatban elsősorban önálló Lendva-vidéki helytörténeti, néprajzi és művészettörténeti könyvek jelennek meg, tanulmánykötetek és állandó múzeumi kiállítási útmutatók. 2007-ben jelent meg a Lindua, Lendva Község multikulturális, tudományos, társadalomtudományi, irodalmi és képzőművészeti folyóirata, amely helyi jellegű témákat publikál, hazai írók, vagy azon szerzők tollából, akik nem Lendva Község területén élnek, de Lendva-vidék történelméről, helytörténetéről, kultúráját, művészetéről, sportjáról, gazdasági helyzetéről stb. is közöl írásokat. Az önkormányzati kétnyelvű lapok a nemzetiségi területen a községek időszerű tájékoztatását vállalják fel, és minden egyes háztartás ingyen kapja. Ez a *Lendvai Híradó – (Lendavske novice)*, Lendva Község közlönye, a dobronaki *Brazde – Barázdák* községi közlöny és a *Lipnica*, a Moravske Toplice-i Község informatív lapja, valamint a Hodos Község *Őrségi Hírlapja*.

Az internetes portálok ügye egyelőre „elkerüli" a muravidéki magyarságot, hiszen a magyar újságíró társadalom meg van győződve arról, hogy a politikai önkény orvoslására kitalált újságírói „öncenzúra" a leghatásosabb eszköz arra, „hogy kecske is jóllakjon, s a káposzta is megmaradjon". Gátja lehet persze, sőt bizonyosra vehető, a közszolgálati RTV szigorú, múltból öröklött fegyelmezettsége, a kereskedelmiek behódolása a kormány- és pártok által diktált fegyelemnek, melyet egy régi, hozzánk annak idején a Vajdaságból érkező mondással így lehetne legtisztábban kifejezni: „szeretném látni én azt a rendszert, melyet nem tudok kiszolgálni". A muravidéki (szlovéniai) magyarság jövőjét illetőleg egyik kiemelt fontosságú médiavezető sem felejtette el kifejteni az anyaországi támogatások fontosságát, aminek korábban az infrastruktúra kiépítésében volt, az utóbbi időkben pedig a fenntartható „fejlesztésben" van fontos szerepe. Az internetes megjelenés a tapasztalatok szerint nem hat az olvasottságra, az olvasói előfizetői tábor számbeli alakulására. A Guttenberg által terjesztett, írott és nyomtatott szó, különösen az idősebb korosztály körében, továbbra is elsődleges a közösségépítő szerepkörben, a sorsközösség és az összmagyar viszonyrendszerben való gondolkodás alakítása terén.

Hivatkozott irodalom

Bence Lajos: A tömegtájékoztatás helyzete 1945 után. In: Írott szóval a megmaradásért. Győr-Lendva, Hazánk Könyvkiadó, 1994. Második bővített kiadás uo. 1996.

Bence Lajos: A Népújság az új évezred küszöbén.=Naptár, Lendva, MNMI-MMTI. 2003.

Sínes hangok, beszélő képek. A magyar nyelvű rádiózás 50 és a magyar nyelvű tévézés 30 éve. A Muratáj különszáma. 2008/1-2. Lendva. Szlovén RTV, Magyar Műsorok Stúdiója, Lendva és az MNMI, Lendva. 2008.

Zágorec-Csuka Judit: A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től napjainkig Lendva.2007.

Zágorec-Csuka Judit: A szlovéniai magyar könyvkiadás-, sajtó- és könyvtártörténet 1945-től 2004-ig. Magyar Nemzetiségi Művelődési Intézet, Lendva, 2006.

Botlik József

Ausztriai magyar média

Ezen dolgozat – tudomásunk szerint – az első átfogó vázlat az ausztriai magyar média elmúlt évszázadának történetéről. Ez a sajtó ugyanis a legkevésbé ismert, már csak azért is, hogy meglehetősen szerény, ha például összevetjük a felvidéki (szlovákiai), különösen az igen gazdag erdélyi (romániai) magyar médiával. Ennek fő okai az őshonos őrvidéki/burgenlandi magyarság csekély lélekszámában, kisebbségi helyzetében, valamint az Ausztriában élő mindenkori magyar emigráció létkörülményeiben, szervezettségében és ellentéteiben lelhetők fel. Mindezekért tartottuk nagyon fontosnak, hogy a lapok, folyóiratok, majd korszakunk utolsó harmadában a rádió, illetve televízióadások ismertetése kapcsán a létüket, működésüket döntően befolyásoló mindenkori ausztriai – főképp kisebbségi, majd népcsoportbeli – politikai és társadalmi helyzetről is szóljunk.

A napjainkban, Ausztriában létező magyar média természetesen nem előzmények nélküli. Története mindenkor összefonódott szomszédos országban, különböző korszakokban és eltérő okok miatt ott letelepedett magyar anyanyelvű csoportokkal. A kezdetek az Ausztria–Magyarország idejére nyúlnak vissza, amikor főleg Bécsben – például az 1880. évi adatok szerint kb. 66 ezer fő –, és Alsó-Ausztriában éltek nagyobb számban. A magyarság összefogására, és érdekeinek védelmére egyesületeket alakítottak: 1888-ban elsőként a Grazi Magyar Egyesület Stájerország központjában jött létre. A bécsi magyarok első társadalmi és érdekvédelmi csoportosulása 1899-ben szerveződött, amely napjainkig háromszor alakult át és változtatott nevet. A különféle egyletek, körök az idők folyamán mindig törekedtek arra, hogy tagságuknak rendszeresen kiadjanak – többnyire kezdetleges – tájékoztatókat, híradókat. Ezek számbavétele azonban gyakorlatilag lehetetlen.

1. 1919–1945

Az ausztriai magyarság második korszaka az első világháború utáni két és fél évtized, amelynek kezdetén az 1919. szeptember 10-i saint-germaini békeszerződéssel létrehozott osztrák államhoz rendelt Moson, Sopron és Vas vármegye nyugati területein csak 1922. január első napján alakult meg Ausztria legújabb, kilencedik tartománya *Burgenland*. E terület sok évszázados múltú, pontos és helytálló magyar elnevezése: *Őrvidék*,[1] amely már ezredévvel korábban a nyugati gyepű keleti tája volt, ahol székely–magyar határőr-falucsoportok sora húzódott. Az 1980-as évek derekán Juhász László (1933–2008) újságíró, történész, a müncheni Szabad Európa Rádió szerkesztője által terjesztett *Várvidék* megnevezés, mint a *Burgenland* ('Várak tartománya/országa') fogalom tükörfordítása, történelmileg megalapozatlan.[2] Teljesen egyetértünk az alábbi megállapításával:

1 Botlik József: *Az őrvidéki magyarság sorsa 1922–1945.* Vasszilvágy, Magyar Nyugat, 2011. 74–76.; a Burgenland, illetve az Őrvidék fogalom kialakulásáról: uo., 46–53.

2 Juhász László: A várvidéki magyar népcsoport válságos helyzete. Burgenlandi magyarság. In Balla Bálint és mások (szerk.): *Harminc év 1956–1986.* Bern, Európai Protestáns Magyar Szabadegyetem, 1986. 458–472.

„gyökértelen és erőszakolt – ha tetszik elhibázott is – az újabb keletű Várvidék elnevezés a hazai szóhasználatban. A magyarítás szándéka érthető, azonban azt a látszatot kelti, mintha a terület – mint táj vagy politikai egység – nyilvánvalóan mindig létezett volna, s ezzel akaratlanul is a terület birtoklására vonatkozó osztrák történeti érvekhez szolgáltat bizonyítékot".[3]

Az 2000-es évek elején több kiadványban, újságcikkben is feltűnt,[4] de napjainkra már a helyes elnevezés, az Őrvidék vált az általánossá.

Visszatérve a kezdetekre: az 1920. június 4-i trianoni békediktátum után, Burgenland tartomány tényleges létrejötte előtt két héttel, az 1921. december 14–16-án, Sopronban és környékén tartott népszavazással – mellyel az ősi város és nyolc község Magyarország birtokában maradhatott – a korábban sohasem létezett új közigazgatási egység kiterjedése 3695 km^2-re csökkent. Ezzel a lakosság is, így az Ausztriához végül odarendelt területen az 1920. évi utolsó magyar népszámlás idején 26 153; az első, 1923. évi osztrák népösszeírás szerint magyar közalkalmazottak és értelmiség tömeges elmenekülése/kiűzetése következtében – miközben a *gondolkodási nyelvet* ('Denksprache') és nem az *anyanyelvet* ('Muttersprache') kérdezték! – már csak 14 929 magyar élt Burgenland/Őrvidék területén. Elsősorban Felsőőr (Oberwart) Felsőpulya (Oberpullendorf) járási székhely mellett az akkor önálló Középpulya (Mitterpullendorf) községben, valamint még számos településen szórványban,[5] valamint több népes (50–200 fős), a Fertő-tó keleti mentén elhelyezkedő majorságokban (Pál-, Ödön-, Kleyle-, Wittmann-major, stb.)

Közben az osztrák nemzetgyűlés már 1921. január 25-én – azaz egy évvel az elcsatolásra ítélt terület tényleges birtokba vétele előtt! –külön törvényben rendelkezett, úgymond Burgenlandról, vagyis az 1919. szeptember 10-én aláírt saint-germaini békeszerződésben, majd az 1920. június 4-i trianoni békediktátumban is Ausztriához csatolt területről. Az ekkor hozott, 1921. évi 85. számú jogszabály a nevezetes ún. *Burgenland-törvény* ('Burgenland-Gesetz') február 9-én lépett hatályba, és állította fel a legújabb, kilencedik ausztriai szövetségi tartományt ('Bundesland'), más nézetben, mint szövetségi tagállamot és intézkedett beillesztéséről az osztrák államszervezetbe.[6] Az osztrák szövetségi kormány fél év múlva, 1921. július 22-én egyszerre tizenhét rendeletet fogadott el az elcsatolt nyugat-magyarországi terület közigazgatásának részletes szabályozására.[7] Sem az előbbi jogszabályok, sem a jogi alapjukat képező, még napjainkban is hivatkozott *Burgenland-Gesetz* egy szóval sem említették, hogy a saint-germaini békeszerződéssel és a trianoni diktátummal elcsatolt nyugat-magyarországi területen – ekkor még Sopronnal és környékével együtt! – az 1920. december 31-én tartott magyar népszámlálás anyanyelvi adatai szerint nagy számban élnek nemzetiségek, sőt azok jogaira sem utaltak.

3 Tóth Imre: *A nyugat-magyarországi kérdés 1922–1939. Diplomácia és helyi politika a két háború között.* Sopron, Győr-Moson-Sopron Megye Soproni Levéltára, 2006. 24.

4 Legeza László: *Burgenland. Várvidék és az Őrség (Burgenland und die Wart).* Budapest, Mikes, 2003.; Szajlai Csaba: Elfelejtett otthon. Egyre többen vállalják magyarságukat Burgenlandban. *Magyar Nemzet*, 2003. december 6. 25.

5 Pálházy László: *Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai. (1880–1991).* Budapest, Központi Statisztikai Hivatal, 2000. 15–16.; Az őrvidéki magyarság tömeges elmenekléséről, kiűzetéséről: Botlik i. m. (1. lj.) 99–118.

6 A hivatkozott 85. számú törvény. *Bundesgesetzblatt für die Republik Österreich,* Jahrgang 1921. Nr. 43. 305–306. (Az Osztrák Köztársaság Szövetségi Hivatalos Közlönye, a továbbiakban: Bundesgesetzblatt.)

7 A 17 rendeletet a 475-491. közötti számok alatt adták közre a szövetségi hivatalos közlönyben. *Bundesgesetzblatt*. Jahrgang 1921. Nr. 192. (1921. augusztus 29.) 1643–1696.

Az ún. *Burgenland-törvény* a tartományban élő csaknem százezer főt számláló, a lakosság több mint egynegyedét kitevő, és az akaratán kívül kisebbségi helyzetbe került magyarul beszélő és horvát nemzetiségű lakosság jogainak a védelmével, anyanyelvi oktatásával, kultúrája ápolásával kapcsolatban egyetlen rendelkezést sem tartalmazott. Ez azért megdöbbentő, mert az 1919. szeptember 10-én Ausztriával kötött saint-germaini békeszerződés III. részének 5. címe: „A kisebbségek védelme". E fejezet 62–69. cikkelyei írták elő Ausztria nemzetiségekkel kapcsolatos, nemzetközileg vállalt kötelezettségeit, amelyek azonban nem közösségi, hanem csak általános állampolgári, illetve egyéni kisebbségi jogokat biztosítottak.[8] Az előbbiek ellenére a korlátozó osztrák nemzetpolitika nem vált végzetessé az őshonos őrvidéki magyarság számára. Elsősorban azért, mert hagyományos paraszti életmódja lényegében zavartalanul folytatódott, a három katolikus (Felsőőr, Alsóőr, Őrisziget), és egy-egy református (Felsőőr), illetve evangélikus (Őrisziget) elemi iskoláiban a magyar nyelv oktatása felekezeti keretek fennmaradt,[9] valamint szabadon hozzájuthatott a magyarországi sajtótermékekhez.

Eközben az Őrvidéken kívül az 1920-as évek elejétől Ausztriában még kb. 10 ezer magyar élt, akik főként a magyarországi tanácsköztársaság bukása után odamenekült ún. *tizenkilences emigránsok* (kommunisták, szocialisták, polgári radikálisok) voltak. Elsősorban az osztrák fővárosban folytattak élénk politikai tevékenységet, 1919. október és 1923. december között itt jelentették meg a *Bécsi Magyar Újság* című napilapjukat. Elsősorban politikai és közgazdasági cikkeket közölt, és élesen elítélte a berendezkedő Horthy-rendszert, emiatt terjesztését Magyarországon nem engedélyezték. A 12–15 ezer példányban kiadott lap előfizetőinek nagy része egyébként csehszlovákiai magyar volt.[10]

Az őrvidéki/burgenlandi magyarság első és korszakunkban egyetlen, részben önálló sajtóterméke évtizeddel később, 1933. január 9-én *Hétfő* címmel indult politikai hetilapként. A szerkesztőség és a kiadóhivatal céljairól az újság első számának beköszöntő vezércikke tájékoztatta az olvasókat.

> „Magyar lapot adni Sopron és Burgenland magyarjainak kezébe. Jól megírt és szerkesztett magyar lapot, mely magyar lesz szavában, szándékaiban, érzéseiben, akarásában, szívében-lelkében, utolsó lehelletéig. Anélkül, hogy bárki ellen is faji, nemzetiségi, felekezeti vagy osztálygyűlöletet szítana. (…) hogy minél gyorsabb és megbízhatóbb legyen a hírszolgálatunk és adminisztrációnk, Kismartonban külön szerkesztőséget és kiadóhivatalt létesítünk".[11]

Az újság több mint fél évtizedig számolt be a határ két oldalán, valamint a két országban történtekről. A szerkesztőség tudatosan törekedett az elszakított őrvidéki magyarság nemzeti tudatának erősítésére, hagyományainak ápolására, védte kisebbségi és nyelvi jogait. Az évek

8 *Der Staatsvertrag von St. Germaine-en-Laye vom 10. September 1919*. Wien, 1919. 51–53. ('A saint-germaini államszerződés', vagyis békeszerződés.)

9 A végleges elszakítás előtt 1920-ben, Őrvidék/Burgenland területén a 377 (német) elemi iskola közül mindössze 14 magyar tannyelvű működött 2695 tanulóval. Az 1922. évi elcsatolást csak öt magyar tannyelvű felekezeti és négy uradalmi iskola élte túl. Dr. vitéz Nagy Iván: *Nyugatmagyarország Ausztriában. II.* Pécs, 1937. 34–35.; Az 1936. évi tanügyi évkönyv szerint ekkor csak 1019 magyar tanuló járt magyar tannyelvű elemi iskolába. A magyar középiskolákat már az államfordulat után megszüntették. Éger György: *A burgenlandi magyarság története*. Budapest, Anonymus, 1991. 78.

10 Nagy Csaba: *A Magyar Emigráns Irodalom Lexikona.* Budapest, Magyar Tudományos Akadémia Irodalomtudomány Intézete, Petőfi Irodalmi Múzeum, 1990. 69.

11 CÉLUNK! *Hétfő,* I./1. (1933. január 9.)

során a lapban megjelent sok ezer cikk, híradás az Őrvidék két világháború közötti helyzetének, küzdelmeinek igen értékes forrása. Szellemiségére tekintve, joggal leszögezhetjük, hogy szerkesztőit rendíthetetlen küldetéstudat hatotta át, miközben írásaik mértéktartóak, tárgyilagosak, kiegyensúlyozottak voltak.

A *Hétfő* 1936. január 6-ától *Burgenlandi magyar hírlapként* határozta meg önmagát. Röviddel Ausztria német birodalmi bekebelezése, az Anschluss után, 1938. március 21-étől ismét politikai és társadalmi hetilap. Megjelenési helye a lapfejen először kettős, majd hármas. Kezdetben Sopron és Kismarton (Eisenstadt), majd Szombathely is. Végül 1939. szeptember 30-ától már csak Sopron, ahol ténylegesen mindig szerkesztették. A lap mind Sopronban, mind Kismartonban kiadóhivatalt és szerkesztőséget, ezen kívül Felsőőrön, Felsőpulyán, valamint Szombathelyen egy-egy tudósítói irodát tartott fenn ottani szerkesztővel.

Az ausztriai magyar követség 1936-ban jelentette meg Bécsben az *Ausztriai Magyarok Híradója* című társadalmi, szépirodalmi, művészeti és tudományos szemlét, amely számos, Magyarországgal kapcsolatban álló szervezet fórumaként is működött. Ezek: Összes Hazafias Bécsi Magyar Egyesületek Szövetkezete, Osztrák–Magyar Társaság, Bécsi Magyar Szövetség, Bécsi Magyarok Gazdasági és Társadalmi Egyesülete. A zömében másodközlő folyóirat főbb szerzői a budapesti *Új Idők* szépirodalmi hetilap írói voltak. Rovatai: Magyarok Ausztriában; Színház, mozi, rádió, irodalom; Egyesületi Hírek, Az Új Idők rejtvénypályázata.[12]

A berlini birodalmi kancellária 1938. április 14-én kiadta az ún. *Ostmark-törvény*t ('Ostmark-Gesetz'), amely azt jelentette, hogy a Harmadik Birodalom legújabb, *Ostmark* ('Keleti Tartomány') elnevezésű közigazgatási egységét közvetlenül a berlini kormányhivatalok alá rendelték. Az intézkedéssel teljesen megszüntették Ausztria közjogi önállóságát. Ezt követően, 1938. május 24-én *Ostmarkot* hét birodalmi *Reichsgaura* ('Birodalmi körzet') – Wien/Bécs, Niederdonau/Alsó-Duna, Oberdonau/Felső-Duna, Tirol-Vorarlberg, Salzburg, Steiermark/Stájerország és Kärnten/Karintia – tagolták, amelyeket szintén Berlinből irányítottak.[13]

A Burgenland elnevezés hivatalosan megszűnt, mert a közigazgatási egységet felszámolták, és a területét kettévágták. Északi része a Nezsideri, a Kismartoni, a Nagymartoni és a Felsőpulyai járás ('Bezirk') Niederdonau; déli fele a Felsőőri, a Németújvári és a Gyanafalvi járás Steiermark Reichsgauba került. Mindez igen hátrányosan érintette az őrvidéki magyarság helyzetének, sorsának további alakulását, mert elszakította egymástól két ottani legjelentősebb nyelvszigetet. A felső- és középpulyai magyarságot a Alsó-Duna körzethez; a felsőőrit, az alsóőrit és az őriszigetit Stájerországhoz csatolták.[14]

Az 1938. márciusi Anschlusst követően a nemzetiszocialista hatóságok az őrvidéki kisebbségi ügyek kezelésére Kismartonban ún. *Népiségi Hivatalt* ('Volkstumsstelle') állítottak fel, amely elsősorban az iskolai tanítási nyelv megváltoztatását szorgalmazta. A megmaradt néhány magyar községtábla (Alsóőr, Őrisziget, stb.) feliratát központi rendelettel német nyelvűre (Unterwart, Siget in der Wart) cserélték, pedig az a helyiek számára érzelmileg sokat jelentett. Az SS biztonsági osztályán készült kisebbségpolitikai feljegyzés szerint Burgenland

12 Nagy i. m. (10. lj.) 43–44.

13 Zöllner, Erich: *Ausztria története*. Budapest, Osiris, 1998. 394–395.

14 Tölly Ernő: A magyar nyelv tanítása, a tanítás problémái és célkitűzései Burgenlandban. In Imre Samu (szerk.): *Nyelvünk és kultúránk a nagyvilágban*. Budapest, 1980. 18.

megszállásakor a magyar kisebbséget tartották a legveszélyesebbnek a birodalmi német államra nézve. Feltűnő, hogy még a horvátoknál is nagyobb ellenséget láttak a magyarokban.[15]

A nemzetiszocialista hatóságok már 1938. márciusban megkezdték a tanárok soraiban a politikai tisztogatást a nácizmus ellenségeinek az áthelyezésével, kényszernyugdíjazásával vagy elbocsátásával. Mindezzel párhuzamosan új jogszabályok tucatjait vezették be az oktatásban, hogy azt az új ideológia szellemében teljesen átformálják. A teljhatalmú tartományi és körzetvezető, dr. Tobias Portschy 1938. szeptember 12-én kiadott rendelkezésével államosított minden felekezeti iskolát, összes ingó és ingatlan vagyonával együtt. A Nagymarton, illetve Répcekőhalom községekben működő Római Katolikus Tanítóképző Intézetet a hatóságok bezárták, hallgatóikat a bécsújhelyi hasonló intézménybe irányították. Hamarosan nemcsak az egyházat, hanem a vallást is az oktatás peremére szorították. Az ifjúság nevelését ezután következetesen, mélyreható nemzetiszocialista irányba vezették.[16]

Az iskolák államosítása előtt már a tanév végén, 1938 júniusában a nemzeti kisebbségek által lakott településeken a tanköteles gyermekek szüleinek a községházán, a hatóságok képviselői előtt nyíltan kellett szavazni, vagyis dönteni arról, hogy milyen nyelven tanítsanak az adott helység oktatási intézményében. A szülők látszólag három lehetőség között választhattak: 1. magyar vagy, 2. vegyes-nyelvű, azaz magyar és német, 3. teljesen német nyelvű tanítást akarnak-e? Őrisziget községben a szülők nagy része az addigi magyar tannyelvű oktatás mellett szavazott, melynek keretében csak heti 2-3 órában tanították a német nyelvet. A hatóságok ennek ellenére úgy tekintettek a véleményükre, hogy a vegyes tannyelvű oktatásra adták szavazatukat. „Nagy csapás lesz ez a [magyar] gyermekekre, mert nagy részük németül csak igen gyöngén tud".[17]

Az iskolai szavazás hivatalos végeredményéről nem ismerünk számszerű adatokat, de azokra lehet következtetni. Felsőőrön csak a volt református iskolában maradt meg a magyar, mint részleges tanítási nyelv. A többi felsőőri iskolában a magyar csak tantárgyként maradt meg. Alsóőrön és Őriszigeten csak részben oktattak magyarul. Az államosítással a nemzetiszocialista hatóságok végzetszerűen megváltoztatták az őrvidéki magyar iskolák helyzetét, amikor teljesen felszámolták az Anschlussig fennmaradt magyar tannyelvű oktatást. A tanerők már nem az önkormányzatú egyházközségek alkalmazottai voltak, hanem teljesen az állami szervektől függtek. Beosztásukat is a felsőbb tanügyi hatóságok intézték. A tanuló ifjúság nemzetiségi és vallási hovatartozására sem voltak tekintettel, az addigi magyar és német osztályok összemosódtak, mert azokat vegyessé alakították át.[18] A magyar nyelv használata a templomokba és a családi körbe szorult vissza. A néphez hű magyar tanítókat szétszórták, és német iskolákba nevezték ki, majd behívták a német birodalmi hadseregbe. Ekkor indultak el azok a nemzeti megmaradás szempontjából igen kedvezőtlen folyamatok, amelyek burgen-

15 Éger György – Szesztay Ádám: *Alsóőr*. Budapest, Száz magyar falu könyvesháza, 2001. 37.; SS = Schutz-Staffel, azaz 'Védosztag', a Nemzetiszocialista Német Munkáspárt (Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei), a NSDAP különleges, elsősorban biztonsági felügyeleti és ellenőrzési feladatokat ellátó fegyveres alakulata.

16 Schlag, Gerald: Iskolák a Várvidéken (1921–1962). In *Település – iskola – társadalom. Tanulmányok Győr-Moson-Sopron megye és Burgenland iskolatörténetéből. 1776-1996. (Orte – Schulen – Gesellschaft. Studien zur Schulgeschichte des Komitates Győr-Moson-Sopron sowie Burgenlandes 1776-1996.)* Győr, Magyar Pedagógiai Társaság Győr-Moson-Sopron Megyei Tagozata, 1996. 78.

17 Bottyán Árpád: Úti benyomások az elszakított Burgenlandban. *Nagykőrösi Híradó*, XVI/57. (1938. július 24.) 5.

18 Kovács Márton: *A felsőőri magyar népsziget*. Budapest, Sylvester, 1942. 72.

landi magyarságot az elmúlt több mint fél évszázadban sújtották. A legfelső nemzetiszocialista vezetés, a berlini birodalmi kancellária nem törődött azzal, hogy Magyarország hivatalosan Németország szövetségese volt, elnyomó nemzetiségpolitikája kíméletlenül működött az őrvidéki magyar falvakban.

Alsóőrön a náci hatóságok, a szülők említett iskolai megszavaztatása után azt is elrendelték, hogy a gyermekek a szomszédos Vasvörösvár község német iskoláját látogassák, ahol külön csoportot szerveztek számukra. Az intézkedés célja minden bizonnyal az volt, hogy az alsóőri magyar diákok még jobban hozzászokjanak a német környezethez és a német nyelv használatához. Ez a helyzet mindössze hét évig, a nácizmus 1945 tavaszán történt bukásáig tartott, de mégis elegendő idő volt ahhoz, hogy egy nemzedék öntudatában és nyelvismeretében sérüljön. A gyermekek anyanyelve az ekkori Alsóőrön ugyan továbbra is magyar maradt, de ez már iskolázás nélküli gondozatlan nyelvtudást jelentett.

Három hónappal később, 1939. június folyamán a német birodalmi összeírás keretében a kettéosztott volt burgenlandi területen is népszámlálást tartottak. Ekkor már az anyanyelvet, azaz azt a nyelvet tudakolták, amelyen az illető személy gondolkodik, és amelyet a családjában, valamint a háza környezetében leginkább használ, mivel ez számára a legkönnyebb. Ezen kívül a nemzeti hovatartozást is felmérték, méghozzá oly módon, hogy a magyar mellett először, bevezették a német és magyar nyelv társítását. Ennek a formának az eredményeként az összeírt 8396 magyar nyelvhasználó közül mindössze 1168 fő (!) vallotta magát magyar nemzetiségűnek.[19] Mindez egyértelműen jelezte, hogy az 1920. évi utolsó magyar népszámláláskor számba vett 24 867 fős magyarsághoz viszonyítva mindössze két évtized alatt, 1939-re az őrvidéki magyarság száma a korábbi egyharmadára, 33,8%-ra csökkent. Ha az impériumváltozás utáni, 1923. évi első osztrák népszámlálás eredményét (ekkor 15 254 magyart jegyeztek fel) vesszük figyelembe, akkor az őrvidéki magyarság lélekszáma 1923. és 1939. között, tehát másfél évtized alatt csaknem megfeleződött, mert aránya 44,96%-ra esett vissza.

Itt fontos megjegyezni, hogy a nemzetiszocialista hatóságok által alkalmazott iménti nyelvi változatot, a magyar–német, illetve a német–magyar alakzatot a második világháború után létrejött új Ausztriában, az ún. második köztársaságban, 1951-ben tartott első népszámláláskor, majd a következőkben is alkalmazták 1981-ig, amellyel az osztrák hatóságoknak sikerült elérnie az őrvidéki magyarság lélekszámának évtizedenkénti folyamatos csökkenését.

Miközben az 1938. márciusi Anschluss után még nem volt igazán sejthető, hogy a Harmadik Birodalom részeként milyen és mekkora csapások érik még az őrvidéki magyarságot az 1945. évi újabb fordulatig. A legfontosabbakat így foglalta össze Kocsis Károly geográfus:

> „az egyházi magyar iskolák bezárásával párhuzamosan a lehengerlő, megtévesztő náci hangulatkeltés és nemzeti politika a magyar nyelvet is jóformán a családi élet területére szorította vissza. A nagy gazdasági hatalommal rendelkező főrendi családokat – Esterházy, Batthyány stb. – is magába foglaló burgenlandi magyarság korábbi magabiztossága eltűnt. Először érezték saját bőrükön a kisebbségi lét hátrányos voltát."[20]

19 Csoknyai Péter – Galambos Iréneusz – Kelemen László: A burgenlandi magyarság. In Kasza Sándor (szerk.): *Magyarok a világban – Kárpát-medence*. Budapest, 2000. 772.

20 Kocsis Károly: A magyar településterület változásai a honfoglalástól napjainkig az Őrvidék (Burgenland) területén. *Néprajzi Látóhatár*, IX/3–4. 2000. 55.

Ehhez még hozzáfűzzük, hogy a *Hétfő* című hetilap kismartoni postacímét a nemzetiszocialista hatóságok nyomására a szerkesztőség 1939. szeptember 25-én megszűntette. Ezt követően a hetilap terjesztése az Őrvidéken, a kettészakított Burgenland területén lehetetlenné vált. Az újság utolsó száma, mint VIII. évfolyam 4. szám, 1940. január 27-én Sopronban jelent meg.[21] Ezt követően az őrvidéki magyarságnak csaknem három évtizedig nem volt valódi sajtóterméke.

2. 1945–1989

A német birodalom főparancsnoksága 1945. május 8-án Berlinben aláírta a feltétel nélküli fegyverletétel okmányát. A szovjet csapatok másnap elfoglalták Prágát, de ekkor a Cseh–Morva Protektorátus, Szilézia és Ostmark tartomány (volt Ausztria) döntő részét még német csapatok birtokolták. Az Alpok hegységeiben még sok tízezer német katona ellenállt, az utolsó egységek csak május 13-án tették le a fegyvert. Az előző hetekben a visszavonuló német birodalmi haderő, a Wehrmacht seregtesteivel számos magyar alakulat menekült Ostmark tartományba, amelynek katonái természetesen nem a szovjet megszállási övezetben (korábbi Burgenland, Alsó-Ausztria, Bécs és Felső-Ausztria Dunától északra húzódó kis része) telepedtek le. A háború befejezésekor – az iménti magyar katonai egységek tagjaival együtt – csaknem egymillió magyar, döntően polgári személy – tartózkodott Ausztria amerikai, angol és francia megszállási körzeteiben. Közülük sok ezren kint maradtak, és főként Linzben, Innsbruckban, Salzburgban, Grácban, s másutt emigráns magyar közösségeket, majd egyesületeket hoztak létre.

Közben, 1945. április 27-én Karl Renner volt kancellár szociáldemokrata, keresztényszocialista és kommunista tagokból álló új, ideiglenes kormánya közleményben jelentette be egy új demokratikus Ausztria kiépítését, és annak függetlenségét. Az országot ekkortól *második köztársaságként* is emlegetik. A megszálló szövetséges hadseregek közül azonban csak a Vörös Hadsereg ismerte el a Renner-kormányt. Az osztrák állam az 1920. évi alkotmány, és annak 1929-ben tett módosító rendelkezései szerint szerveződött újjá, amely 1945 május első napján lépett hatályba.[22] Az Amerikai Egyesült Államok, Franciaország, Nagy-Britannia és a Szovjetunió képviselői 1945. július 9-én Londonban kötötték meg az Ausztria megszállási övezeteiről és a szovjet zónába tartozó Bécs közös igazgatásáról szóló egyezményt.[23]

Néhány héttel a hivatalos négyhatalmi katonai birtokbavétel előtt, 1945. május végén a burgenlandi politikai életbe visszatérő addigi szociáldemokraták (pártjuk áprilisban felvette az Ausztria Szocialista Pártja, az SPÖ nevet) emlékiratot fogalmaztak meg, amelyben Sopron városa és ún. Ost-Burgenland ('Kelet-Burgenland') visszaszerzését követelték a Rába folyásáig. A területi igény mögé a sajtó, a közvélemény, az osztrák kormányzat egyes tagjai is felsorakoztak, sőt a szövetségi törvényhozásban is napirendre került. Az üggyel végül 1946 áprilisában a magyar kormány is foglalkozott. Sopron és az ún. Ost-Burgenland visszacsatolása végül osztrák belügy maradt, Ausztria nem vitte a párizsi békekonferencia elé.[24]

21 Horváth József: *Győr-Moson-Sopron megye időszaki sajtójának bibliográfiája (1779–1995).* Győr, Kisfaludy Károly Megyei Könyvtár, 2000. 334–335.

22 Zöllner i. m. (13, lj.) 398–401.

23 Halmosy Dénes: *Nemzetközi szerződések 1918–1945. A két világháború közötti korszak és a második világháború legfontosabb külpolitikai szerződései.* Budapest, Közgazdasági és Jogi – Gondolat, 1983. 644–645.

24 Botik József: Sopron és „Kelet-Burgenland" a Rába folyásáig: osztrák területi követelések 1945–1946-ban. (Ödenburg és „Ost-Burgenland") 1. rész. *Vasi Szemle*, 2013/1. 27–42.; uo., 2. rész. 2013/2. 145–159.

Közben idegen hatalmak katonai és politikai ellenőrzése alatt így kezdődött Ausztria új időszaka, amikor még senki sem sejtette, hogy ez kereken egy évtizedig, 1955. május 15-ig, az osztrák *Államszerződés* ('Staatsvertrag') aláírásáig tart.[25] E szakaszt a köztudat napjainkig egyedi fogalommal illeti: *Russenzeit*, amelyet nyers átültetéssel *Oroszidőnek* vagy az *oroszok idejénnek* is fordíthatunk. Ennek kezdete az 1945. évi *felmentés/felszabadulás* ('Brefreiung'), vége a valódi *szabadság* ('Freiheť) eljövetele, amikor 1955. szeptember 19-én befejeződött a szovjet Vörös Hadsereg kivonulása, a többi megszálló alakulat október 25-én távozott, amelynek fejében másnap (26-án) a szövetségi parlament törvénybe iktatta Ausztria örökös semlegességét. A szóban forgó évtized egy másik elnevezést is kapott Ausztriában: 'Nachkriegsjahrzehnt', azaz a *háború utáni tíz év*.[26]

Közben kétségtelen, hogy 1945 kora tavaszán valóban új időszámítás kezdődött az akkor még kettészelt (majd októberben újraegyesített) Burgenland területén is, amelyre azonban keserűen emlékezik vissza az őrvidéki magyarság, a horvátság és Alsó-Ausztria, és Bécs döntő többséget alkotó németajkú lakossága. Ennek fő oka, hogy a hitleri időknél, a nemzetiszocialista megszállásnál is sokkal rosszabb helyzetbe kerültek, mert 1938 tavasza, az Anschluss utáni három-négy évben megvalósult látványos építészeti-műszaki fejlődést, gazdasági gyarapodást az egy évtizedig tartó szovjet leigázás idején veszteglés, sőt pusztulás követte. A Szovjetunió hadereje által elfoglalt, a Dunától északra elhelyezkedő felső-ausztriai vidékről (Mühlviertel körzete), Alsó-Ausztriából, valamint Burgenlandból ugyanis az ipari és a banktőke átáramlott Ausztria mindaddig jórészt mezőgazdasági jellegű nyugati területeire. A következő tartományokba: főként Felső-Ausztria és Salzburg amerikai, Tirol és Vorarlberg francia övezetébe, valamint kisebb részben a délkeleti Stájerország, Kelet-Tirol és Karintia angol körzetébe. Ez a folyamat már a világháború végétől felforgatta az ország, benne 1945. október első napjától ismét önálló Burgenland gazdasági és társadalmi viszonyait, illetve szerkezetét.[27] Eközben a Vörös Hadsereg által megszállt övezetben 1945 tavaszától elburjánzott az erőszak, mert a szovjet katonaság a helyi lakossággal szemben igen durva, kegyetlen magatartást tanúsított.[28]

Egy évtizedig tartó vajúdás után, 1955. május 15-én Bécsben, a Belvedere-palotában a megszálló nagyhatalmak – USA, Szovjetunió, Nagy-Britannia és Franciaország – külügyminiszterei aláírták az osztrák *Államszerződést* ('Staatsvertrag'). A nemzetközi érvényű okmány az 1938 előtti államhatárokkal visszaállította az Osztrák Köztársaságot, amely újra egységes és független állammá vált. Az egyezmény megtiltotta az Anschlusst, vagyis a Németországhoz való csatlakozást, valamint a Habsburg-uralkodóház visszatérésének lehetőségét az ország élére. Ezen kívül szavatolta szlovén és a horvát nemzeti kisebbség jogait, de a burgenlandi őshonos magyarságot és az ausztriai cseh nemzetiséget – meg sem említette.[29] Ezt a tényt mindkét kisebbség napjainkig a súlyos sérelemnek tekinti. A mellőzés fő oka nem a viszonylagos alacsony

25 Bischof, Günter: Epizód a hidegháború éveiben. Az osztrák államszerződés aláírása. *História*, 2005/5. 15–16., 18–19.

26 Botik József: *Az őrvidéki magyarság sorsa 1945–1989. Kitekintéssel 2014-ig.* Vasszilvágy, Magyar Nyugat, 2015. 38.

27 Botlik József: Az őrvidéki magyarság sorsa. A társadalmi-gazdasági változások évtizedei, 1945–1989. 1. rész. *Vasi Szemle*, 2014/3. 315–328.

28 Karner, Stefan – Stelzl-Marx, Barbara: *Die Rote Armee in Österreich. Sowjetische Besatzung 1945–1955*. Graz–Wien–München, Beiträge, 2005. (A Vörös Hadsereg Ausztriában. A szovjet megszállók 1945–1955.)

29 Staatsvertrag. Wien, 15 Mai 1955. In *Bundesgesetzblatt*. Jahrgang 1955. Nr. 39. (Hivatalos magyar fordítás: Az osztrák államszerződés. Bécs, 1955. május 15. In Halmosy Dénes (szerk.): *Nemzetközi szerződések 1945–1982. A második világháború utáni korszak legfontosabb külpolitikai szerződései.* Budapest, 1985. 291–306.)

lélekszámukban keresendő, hanem abban, hogy anyaországuk (Magyarország és Csehszlovákia) nem lépett fel az érdekeik védelmében, illetve nem tett ezzel kapcsolatos diplomáciai lépéseket. Eközben Jugoszlávia keményen kiállt a horvátok és a szlovének mellett. Magyarországon már az 1950-es évek elejétől a Rákosi-rendszer a nyugati külpolitikája egyik elvi alapjaként határozta meg, hogy az Ausztriával kiépítendő jó viszony érdekében az őrvidéki magyarsággal kapcsolatos kérdéseket, annak kisebbségi helyzetét nem szabad feszegetni.

Bár 1955-ig az osztrák kisebbségi politika *megengedő* ('Gewährungspolitik') volt, ennek ellenére a nemzetiszocialista korszakban államosított őrvidéki magyar tannyelvű felekezeti iskolákat (négy katolikus, egy-egy református, illetve evangélikus) nem állították vissza. Az őrvidéki magyar falvak elemi iskolái válságos helyzetbe kerültek. Kevés volt a tanító, egy évtizedig hiányoztak az anyanyelvű tankönyvek, a füzetek. Az új tanügyi törvény csak 1962-ben lépett hatályba, amely a nemzeti kisebbségek számához kötötte az anyanyelvű oktatást. Ezért az 1960-as években még Alsóőr és Őrisziget tanodái is hivatalosan vegyes tannyelvűek voltak, melyekben kötelező volt a magyar tanítása, a további négy iskolában a magyar lakosság 30% alatti aránya miatt csak szabadon választható.[30]

Közben az 1951. évi népszámláláskor – amikor nemcsak az említett 1939. évi náci összeírás módszerét, a nyelvek társítását alkalmazták, és megint nem az anyanyelvet, hanem a *köznyelvet* ('Umgangssprache'), vagyis köznapi érintkezés nyelvét kérdezték, amit az adott személy általában használt – csak 3580 magyart (!), 1627 magyar–német, illetőleg 44 magyar–horvát, összesen 5251 magyart írtak össze Burgenlandban.[31] Másik oka, az ősi magyar őrvidéki szállásterület nyelvsziget, illetve szórvány jellege volt. Ráadásul az 1940-es évek végétől jelentősen megnehezítette a kisebbségi helyzetét a magyar–osztrák államhatáron kiépített magyar oldali műszaki-, illetve taposóaknazár, a vasfüggöny, amely mintegy két évtizedig megakadályozta az anyaországgal való közvetlen személyes és közösségi kapcsolatokat.[32] Ezt a sajátos helyzetet tovább bonyolította az őrvidéki magyarságnak a többségi németajkú lakosság által történt folyamatos megbélyegzése, mondván a burgenlandi magyarok kommunisták. A vasfüggöny miatt a magyarországi szellemi élet termékei – a napi sajtó, a szép-, illetve szakirodalom, film – sem jutottak el az őrvidéki/burgenlandi magyarsághoz. Mindössze a budapesti Kossuth Rádió adásai voltak foghatóak, melyeket sokan hallgattak a tartományban.

A korabeli helyzet felvázolása után az 1945 és 1990 közötti ausztriai magyar sajtót ismertetjük. Az 1940. január végén megszűnt *Hétfő* című hetilap után évekkel a burgenlandi megszálló szovjet katonai parancsnokság támogatásával Felsőőrön rövid ideig *Magyar Szó* címmel egy kommunista szellemiségű újságot adtak ki. Példányai tudomásunk szerint nem maradtak fenn, az viszont tény, hogy a szovjet hatóságok rendszeresen a magyar falvak életébe is gyakran beavatkoztak. Például az alsóőri képviselőtestülettől rendszeresen számon kérte, hogy miért nem terjesztik az előbbi kommunista lapot. Azt a választ kapták, hogy a posta még nem szállította le a példányait a községbe.[33]

A második világháború utolsó heteitől (mint említettük) csaknem egymillió magyar kitelepült, elhurcolt és odamenekült döntően polgári, kisebb mértékben katonai személy, illetve *dipi*

30 Botik i. m. (26. lj.) 295.

31 Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai, 2000. 17.

32 Botlik József: *A vasfüggöny árnyékában a határ két oldalán. Nyugat-Magyarország és az Őrvidék 1945–1956–1989.* 1. rész. *Valóság*, 2015. február. 27–48.; uo., 2. rész. 2015. március. 53–72.

33 Éger–Szesztay i. m. (15. lj.) 40.

(angol: Displaced Persons, DP), vagyis „hontalan személy" tartózkodott Németország és Ausztria területén. Az utóbbiak közül az amerikai (Salzburg, illetve Felső-Ausztria, ez utóbbi a Duna folyásáig tartott), az angol (Karintia, Stájerország, Kelet-Tirol) és a francia (Tirol, Vorarlberg tartományok) megszállási övezetekben több ezren telepedtek le. Elsősorban Linzben, Salzburgban, Innsbruckban, Grácban, s másutt emigráns magyar közösségeket, majd egyesületeket hoztak létre. Az első érdekvédelmi szervezetük a Magyarok Szövetsége Ausztriában elnevezést viselte, hivatalos lapja a *Magyar Posta* volt, amelyről nincsenek további ismereteink.

Karintia központjában, Klagenfurtban már 1945-ben kialakult egy népesebb magyar közösség. Közülük az ide menekült katolikus vallásúak és lelkészek alapították a Karintiai Magyar Lelkészséget, amely 1956-tól *Magyar Papi Egység* címmel negyedévente adott ki folyóiratot, amelynek neve 1969-ben *Szolgálatra* változott. Ezután Bécsben jelentették meg, mint a nyugati magyar katolikus papság lapja az új teológiát terjesztette, és a második vatikáni zsinat szellemében tájékoztatta olvasót, s 1990 végéig látott napvilágot.[34]

A háború végén táborokban élő menekültek helyzete az 1940-es évek végére többé-kevésbé rendeződött: jelentős részük továbbvándorolt, kis részük hazatért, az Ausztriában maradottak munkába álltak. Sokan korábbi politikai tevékenységüket folytatták és különféle, a magyarországi kommunista diktatúrával élesen szembenálló különféle emigráns szervezeteket alapítottak. Az 1956-os forradalom és szabadságharc leverése után 1957 tavaszáig Ausztriába menekült 180 ezer magyar jelentős része fiatal, sok még gyermek vagy diákkorú volt, akik viszonylag gyorsan beilleszkedtek. A már ott működő egyesület, egyházak vették őket pártfogásba, és segítették tanulmányaik befejezését. Fontos megjegyezni, hogy az 1956-osok nem az Őrvidéken, hanem a vasfüggönytől távol az ország nyugati tájain telepedtek le.

Az 1955. évi osztrák államszerződés, az ország önállóságának elnyerése után az ausztriai kisebbségi politika megváltozott: tudatosan *akadályozó* ('Verhinderungspolitik') lett, mely korszak 1972-ig tartott. Eközben mégis akadt olyan kegyelmi idő, amikor a négy és fél évtizednyi szervezetlenség után az őrvidéki magyarság 1968. március 17-én, Felsőőrön megalakíthatta első érdekképviseleti tömörülését, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesületet, a BMKE-t.[35] (Németül: Burgenländisch–Ungarischer Kulturverein, BUKV.) Az egyesület elnökei: Moór János (1968–1986) főtanító, Szeberényi Lajos (1986–1993) gimnáziumi tanár. A BMKE fő céljai: előmozdítsa az őshonos őrvidéki magyarság művelődési törekvéseit, segítse anyanyelvének, történelmi, néprajzi hagyományainak megóvását, ápolását és ellássa érdekvédelmét. Mindezek megvalósítására a BMKE 1968 áprilisától *Őrség* címmel Felsőőrön lapot adott ki A/4-es formátumban sokszorosított eljárással. A 13. számtól (1979. március) már nyomtatott folyóirat alakban, eljárással jelenik meg napjainkig évenként egy, ritkán két alkalommal. (A lap 1971. ősze és 1973. december között szünetelt.) Felelős szerkesztői és kiadói: Moór János 1968-tól, Szeberényi Lajos 1986-tól, a 16. számtól, 1982. júniustól Galambos Ferenc szerkesztette.

Az *Őrség* folyóirat 1982-ben sorozatot indított, amely alkalmanként egy-egy szám terjedelmének a zömében bemutatta a négy őrvidéki magyarlakta település – Felsőőr, Alsóőr, Őrisziget és Felsőpulya – történetét, jelenét, gyakran az ott élő neves személyek egyéni sorsának a tükrében. Elsőként a két Pulya, vagyis Felsőpulya és az 1958-ban hozzácsatolt

34 Borbándi Gyula: *Nyugati magyar irodalmi lexikon és bibliográfia*. Budapest, Hitel, 1992. 352.

35 Botlik József: Négy és fél évtized magyar érdekképviselet nélkül. Őrvidéki magyarok, 1922–1938–1945–1968. *Vasi Szemle*, 2013/5–6. 561–583.

Középpulya települést mutatta be.[36] A következő szám Alsóőr községet mutatta be,[37] majd Felsőőr következett.[38] A legkisebb őrvidéki magyarlakta község, Őrisziget 1985-ben került sorra a kultúregyesület tájékoztató közleményében.[39]

A BMKE 1986-ban indította a kétnyelvű (magyar és német) *Őrségi füzetek – Warter Hefte* című alkalmi füzetsorozatát. Első száma a Liszt Ferenc-emlékév jegyében látott napvilágot: a borítón „LISZT" főcímmel, a zeneszerző fiatalkori arcképével és a kiadványjelző „Őrségi füzetek 1 Warter Hefte" felirattal. A belső címoldal és a tartalom azonban teljesen azonos Radics Éva tanulmányával, amely a Liszt-emlékév jegyében 1986-ban az *Őrség* folyóirat különkiadásaként látott napvilágot.[40] A második füzet a már idézett, az ausztriai kisebbségek nevezetes 1985. áprilisi klagenfurti nyilatkozatát adta közre magyar és német nyelven.[41] A harmadik könyvecske ugyancsak 1986-ban jelent meg, és Szeberényi Lajos tanulmányát közölte az őrvidéki magyarság történetéről, illetve helyzetéről.[42] A negyedik füzet Haselsteiner, Horst előadását tartalmazza, amelyet a Szomszédos Országok Nemzetiségeinek XI. találkozóján 1986 októberében mondott el Felsőőrön.[43] (A BMKE 1987-től rendszeresen könyveket is megjelentet mind napig, de ezzel dolgozatunk fő kérdése miatt nem foglalkozunk.)

A *Szigeti kiskalendárium* („Szigeter-Kleinkalender") – a kiadásra vonatkozó adatok szerint, „megjelenik évente a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület munkaterve keretében és védelme alatt" – első száma A/5-ös formátumban, a szöveges belső borítókkal együtt 36 oldalon, az 1972. évre jelent meg az erdélyi származású Kovách Aladár (1908–1979) író szerkesztésében.[44] Hagyományos naptári jelleggel hónapokra osztva, köztük versek, színes írások a szülőföld szeretetéről, az *Őrség és Őrvidék* múltját faggatva Az *Otthonról* Moór János főtanító vallott „verselőn, alsóőri tájszólásban". A naptár egyik legfontosabb közlése *Az Őrség magyarsága*, amely Szeberényi Lajos felszólásából idézett a kultúregyesület 1968. évi alakuló közgyűlésén, illetve kivonatot a BMKE alapszabályából.[45]

Az 1973. évre kiadott Szigeti kiskalendárium már 50 oldalon látott napvilágot, és Petőfi Sándor születésének 150. évfordulója alkalmából, és terjedelme egyharmadában a költő-

36 A két Pulya. *Őrség*, 1982/16. (1982. június), 6–31.
37 Alsóőr. 1. *Őrség*, 1982/17. (1983. október), 6–27.
38 Felsőőr 1. *Őrség*, 1984/18. (1984. augusztus), 13–28.
39 Sziget. *Őrség*, 1985/19. (1985. július), 8–31.
40 LISZT. *Őrségi füzetek – Warter Hefte*. Felsőőr, 1986/1. 31.; Radics Éva: Gondolatok Liszt Ferenc magyarságáról. In Szeberényi Lajos (szerk.): *Az Őrség különkiadása. Liszt-emlékév, 1986*. (Eigentümer, Herausgeber und Druck: Burgenländisch Ungarischer Kulturverein. Für den Inhalt und Herausgabe verantwortlich: Ludwig Szeberényi.)
41 Az Ausztriában élő népcsoportok alapokmánya. In Szeberényi Lajos (szerk.): *Őrségi füzetek – Warter Hefte.* Burgenlandi Magyar Kultúregyesület, Felsőőr–Oberwart, 1986/2. 26. (Charta der Volksgruppen is Österreich. Vorwort und. für den Inhalt und Herausgabe verantwortlich: Ludwig Szeberényi.)
42 Szeberényi Lajos: Az őrvidéki magyarok. *Őrségi füzetek – Warter Hefte*, Felsőőr, Burgenlandi Magyar Kultúregyesület, 1986/3. 36. 5 térkép, 2 ábra. [Szeberényi, Ludwig: Die burgenländischen Ungarn. Oberwart, 1986., (A kiadásra vonatkozó német nyelvű szöveget terjedelmi okok miatt ezt követően elhagyjuk.)]
43 Dr. Haselsteiner, Horst: Az asszimilálódás, mint általános jelenség – kikerülhetetlen sors? Előadás a Szomszédos Országok Nemzetiségeinek XI. Találkozóján, Felsőőr (1986. október 17–19.) In Szeberényi Lajos (szerk.): *Őrségi füzetek – Warter Hefte.* Felsőőr, Burgenlandi Magyar Kultúregyesület, 1987/4. 26. (Haselsteiner, Horst: Die Assimilation als allgemeines Phänomen – ein unausweichliches Schicksal? Vortrag von Univ.-Doz. Dr. Horst Haselsteiner anläßlich des XI. Treffens der Volksgruppen der Nachbarländer in Oberwart. Eigentümer, Herausgeber und Verleger: Burgenländisch Ungarischer Kulturverein. Für den Inhalt verantwortlich: Ludwig Szeberényi, Oberwart, 1987.)
44 Kovách Aladár: Szigeti kiskalendárium. Az Őrvidék – Burgenland – magyar népének kis naptára az 1972-es szökőévre. Őrisziget/Felsőőr, 1971. 2.
45 Uo., 6., 10., 12., 14., 29–30.

ről szólt, illetve számos versét közölte. A naptárban olvasható Alsóőr rövid története, illetve Teleky Béla őriszigeti evangélikus lelkész írása a helyi gyülekezet történetéről.[46] A Szigeti kiskalendárium harmadik, és egyben utolsó száma 1974-ben jelent meg 34 oldalon, az ekkori naptár főmunkatársa már a felsőőri Moór János, a BMKE elnöke. Szeberényi Lajos, a BMKE akkori alelnöke arra szólított fel: „Mindenkire szükségünk van, aki kész segíteni".[47]

Időközben, 1970-ben indult Felsőpulyán a *Határmenti Hírek* sokszorosítva, A/4-es formátumban, amelynek kiadója, tulajdonosa és felelős szerkesztője Sz. [Szentgály] Suri/Súri Árpád, szerkesztőségi székhelye a középpulyai Magyar utcában (Ungargasse) volt.[48] A lap, az Árpád Kiadó gondozásában havonta látott napvilágot 20 oldalon, amely minden bizonnyal nem volt mindig így, mert például 1971-ben a 4–5–6. szám összevontan jelent meg 51 oldalon. Alcíme szerint, mint „burgenlandi kulturális szemle". Vegyes tartalmú kiadvány, számos cikke átvétel más lapokból. Legértékesebb részei az Őrvidék történetével foglalkozó írások, illetve a burgenlandi hírek, beszámolók és az anyakönyvi rovat (születések, házasságkötések, halálozások). A *Határmenti Hírek* 1973-ig jelent meg, feltehető utolsó kiadása a IV. évfolyam 5. szám volt. Érdekes adalék a lappal és szerkesztőjével kapcsolatban. Suri Árpád, mint „a burgenlandi magyarok vezetője" (sic!) felhívással fordult a nyugati magyar emigrációhoz, hogy az Ausztriához csatolt részeken „sorvad a magyarság. (…) óvodákat kell nyitni, hogy a 4–5 éves magyar gyermekek megőrizhessék anyanyelvüket az osztrák tengerben, majd iskolákat kell nyitni. (…) Aki tud a nemes célra áldozni, küldje anyagi támogatását, s akit érdekel a szabad 'gyepűvilág', írjon Szentgáli (sic!) Árpádnak" Felsőpulyára.[49] Néhány évvel korábban, 1969–1970-ben Suri Árpád Bécsben jelentette meg sokszorosított formában *Hazánk* címmel „a magyarság független hetilapjá"-t, és egyben a *Nagymagyarország* kiadója és felelős szerkesztője volt.[50]

Ugyancsak Felsőpulyán jelent meg az 1970-es évektől havonta az *Unsere Stadt* ('A mi városunk') című újság, amelynek egy magyar nyelvű oldala is van. Ebben beszámolnak az elmúlt hónap időszerű városi és tartományi eseményeiről. A magyar oldalon egy rövid német nyelvű összegzést is közölnek, hogy a németajkú lakosság is értesüljön a magyar rendezvényekről.[51]

Az ausztriai kisebbségi politikát (mint írtuk) az 1955-ös államszerződéstől az *akadályozó* ('Verhinderungspolitik') gyakorlat jellemezte, amelyet 1972-ben a *megszorító* ('Restriktive Politik') váltott fel, amely másfél évtizedig, 1988-ig tartott. Fontos megemlíteni, hogy ebben az időben a Kőszeghez közeli Répcekethely községben magyar dzsentri családban született Theodor Kery (Kéry Tivadar, 1918–2010) volt Burgenland tartományfőnöke, aki 1966. és 1987. között, 21 évig töltötte be tisztségét.[52] Közben az 1950-es évek végétől a döntően mezőgazdaságból élő őshonos őrvidéki magyarság hagyományos paraszti társadalma bomlásnak

46 Kovách Aladár: Szigeti kiskalendárium. Az Őrvidék – Burgenland – magyar népének kis naptára az 1973-as közönséges esztendőre. Őrisziget/Felsőőr, 1972. 2., 14., 16.

47 Szigeti kiskalendárium. Az Őrvidék – Burgenland – magyar népének kis naptára az 1974-es közönséges esztendőre. Őrisziget/Felsőőr, 1973.

48 Borbándi i. m. (34. lj.) 431.

49 Hírek, közlemények, szerkesztői üzenetek. *Bajtársi Levél.* Toronto (Kanada), A Magyar Királyi Csendőr Bajtársi Közösség központi tájékoztatója, 1972/1–6. 75–76.

50 Nagy i. m. (10. lj.) 899.

51 Szoták Szilvia: A burgenlandi Felsőpulya (Oberpullendorf). In Bakó Boglárka (szerk.): *Lokális világok. Együttélés a Kárpát-medencében.* Budapest, MTA TK, 2003. 265.

52 Eintrag zu Theodor Kery. In Austria-Forum, dem österreichischen Wissensnetz – online (in AEIOU Österreich – Lexikon).
de.wikipedia.org/wiki/Theodor_Kery

indult. Elsősorban felsőőri, alsóőri, őriszigeti és középpulyai fiatalabb felnőtt nemzedékek helyben nem találtak munkát, és a lakóhelyüktől távoli városok – főként Bécsújhely, Bécs, Graz – ipari üzemeibe hetente, sokan azonban naponta ingáztak. Emiatt sokkal inkább a német nyelv használatára volt szükség.[53] Másrészt: mivel az államszerződésből a magyarok kimaradtak, a magyar nyelv egyre inkább háttérbe szorult. Az 1961. évi népszámláláskor – ekkor a nyelvek társítása mellett a *házi nyelvet*, vagyis a *családban használatos nyelvet* ('Familiensprache') kérdezték – az Őrvidéken összesen 4539 magyart írtak össze, kiknek száma a német-, illetve horvát-magyar társítással 5033 főre nőtt. A következő számbavételkor, 1971-ben a *köznyelv* volt a kérdés, azonban a fogalmat nem tisztázták, ezért többnyire az ez esetben megtévesztő *kultúrkör*t ('Kulturkreis') tudakolták, ugyanakkor tovább követték a nemzetiszocialista német birodalmi népszámlálási hagyományt. A burgenlandi magyarság lélekszámát tekintve ekkor volt az első mélypont: a korábbinak kevesebb, mint az egyharmadát mindössze 1475 (!) magyart és 4182 német–magyart írtak össze, amely a további nyelvtársításokkal együtt elérte a 5694 főt. Az 1981. évi összeírás módszere az előzőhöz hasonló volt: ekkor a magyarság lélekszáma 1601, a magyar–németeké 2546, összesen 4147 fő. Ezzel újabb mélypontra zuhant, 1547 fővel (37,3%-kal) csökkent.[54] Ekkorra az őrvidéki magyarság közel háromnegyede (71,3%-a) az említett négy ősi, középkorban alapított határőr helységbe szorult vissza, ahol a végleges elszakítás előtt, 1920-ban a későbbi burgenlandi magyarságnak csupán a 23,9%-a élt. Az 1980-as elejére a Fertő-tó keleti mentén elhelyezkedő majorságok népes magyar cselédközösségei lényegében megszűntek, tagjainak többsége betelepült a környező németajkú községekbe, vagy elköltözött a távolabbi városokba gyári munkásnak, ahol már nem volt szüksége a magyar nyelvre.[55]

Az államhatalom által 1972-ben indított *megszorító* kisebbségi politika kedvezőtlen hatásai egyre inkább érzékelhetővé váltak, amely az érintett nemzetiségek sajátos ellenállásába ütközött. Az osztrák kormányzat a helyzet rendezésére 1976 tavaszára kidolgozta egy népcsoporttörvény tervezetét, amely azonban a kisebbségek számára egyik legfontosabb kérdéssel, az iskolaüggyel nem foglalkozott. A bécsi Szövetségi Kancelláriai Hivatal ('Bundeskanzleramt") 1976. április 5-én felhívta a BMKE vezetőségét, hogy foglaljon állást a törvénytervezettel kapcsolatban.

> „E levél alapján elismerték a Burgenlandi Magyar Kultúregyesületet, mint a magyar népcsoport képviselőjét és érdekeinek védőjét. (…) Válaszunkban röviden megelégedésünket fejeztük ki. (…) Sajnálatunkat fejeztük ki, hogy a tanítási és iskoláztatási kérdések más alkalomra tolódtak el, mert nézetünk szerint a magyar nyelv tanítása a magyar népcsoport életkérdésévé [létkérdésévé] fejlődött".[56]

53 Botlik József: Az őrvidéki magyarság sorsa. A társadalmi-gazdasági változások évtizedei, 1945–1989. 2. rész. *Vasi Szemle*, 2014/4. 426–441.

54 Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai. 2000. 17–20.; [Die Bevölkerungsentwicklung im Burgenland zwischen 1923 u. 1971. Tabellenteil. Herausgegeben vom Amt der Bgld. (Burgenland) Landesregierung. Abt. (Abteilung) IV. Seiten 146–198.]

55 Botlik József: Az őrvidéki magyarság sorsa. A társadalmi-gazdasági változások évtizedei, 1945–1989. 3. rész. *Vasi Szemle*, 2014/5. 533–547.

56 Szeberényi Lajos: Az osztrák népcsoporttörvény és a burgenlandi magyarság. *Őrség*, 1976/9. (1976. június.), 2–3.

Az 1969–1970-es tanévben az 1–4. osztályos négy elemi iskolában (Alsóőr, Felsőőr, Felsőpulya, Őrisziget) mindössze 384, a felsőőri 5–8. osztályos polgári iskolában ('Hauptschule') 71, Felsőlövő gimnáziumában 40 tanuló részesült magyar nyelvoktatásban.[57]

Az ún. *Népcsoport-törvény*t ('Volksgruppengesetz') – mely napjainkban is hatályban van – 1976. július 7-én fogadta el az osztrák szövetségi parlament.[58] A jogszabály a korábbi *kisebbség* elnevezés helyett először használta a *népcsoport* ('Volksgruppe') fogalmat, és szintén először külön a magyart is megnevezte, mint Ausztriában (a valóságban csak Burgenlandban) élő őshonos népcsoportot. A törvény előírta, hogy az éves állami költségvetésből kell fedezni a nemzetiségek országos képviselete megteremtésének pénzügyi alapjait. Ezt követően, 1977 januárjában a szövetségi kormányzat elrendelte a horvát, a szlovén, a magyar, valamint a csehszlovák *Népcsoport-tanács* ('Volksgruppenbeirat') felállítását. Ezek közül azonban csak a magyar alakult meg 1979. június 19-én, Bécsben nyolc taggal, közülük négyen a BMKE-t képviselték. Ennek ellenére az őrvidéki magyarság számos tekintetben, hátrányban maradt, ugyanis a testületnek csak tanácsadó szerepe volt.

A *Magyar Népcsoport-tanácsról* néhány éves működés után kiderült, hogy a törvényi háttere ellenére, nem tudja az őrvidéki magyarság érdekeit erőteljesen képviselni, mint ahogyan szeretné, és elősegíteni a BMKE törekvéseinek megvalósulását.

> „A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület elnöksége ezért 1983. május 5-én tartott összejövetelén megállapította, hogy *az 1955. május 15-én kelt államszerződés 7. cikkelye teljes mértékben érvényes a magyar népcsoportra is,* az alkotmányban biztosított állampolgári egyenjogúság értelmében akkor is, ha a magyar népcsoport e törvényben név szerint nincs megemlítve. Kulturális egyesületünk minden következő tárgyaláson a népcsoport érdekében hivatkozni fog az államszerződés 7. cikkelyére, amely különben az ENSZ, az Európa Tanács és a[z 1975. évi] helsinki zárónyilatkozat szellemének és normáinak is megfelel."[59]

A BMKE állásfoglalása ún. *Májusi Deklaráció-ként* ('Maideklaration') ment át a köztudatba. Lényege, hogy ugyanazoknak népcsoportjogoknak a megadását követelte az őrvidéki magyarság számára, mint amiket az 1955. évi államszerződés biztosított az ausztriai horvát és a szlovén nemzetiségnek.

Eközben az 1960–1980-as években a hivatalos magyarországi körök is a „mintaszerű osztrák nemzetiségpolitika" eredményeiről – melynek az osztrák sógorságot emlegető magyarországi talpsimogatók folyamatosan örvendeztek – szónokoltak. Bruno Kreisky (1911–1990) több mint egy évtizedes kancellárságának (1970–1983) idején a magyarországi osztrák-barátság, a „sógorság" magyar részről (persze egyoldalúan!) olyan erőteljessé vált, hogy a magyar kommunisták első számú vezetőjének, Kádár Jánosnak (1912–1989) a nevével összefűzve, az akkori helyzetre felfrissítve Magyarországon egyesek már új „K. und K."-t, azaz „Kádár és

57 Tölly i. m. (14. lj.) 19.

58 Bundesgesetz vom 7. Juli 1976 über die Rechtsstellung von Volksgruppen im Österreich / Volksgruppengesetz. In Volksgruppen im Österreich. Eine Dokumentation. Herausgeber vom Bundeskanzleramt. Wien, 1976., A BMKE később a törvényt az eredeti német szöveggel együtt magyar nyelven is kiadta: Szövetségi törvény az Ausztriában élő népcsoportok jogi helyzetéről. (Népcsoporttörvény). *Őrségi füzetek – Warter Hefte*, 5. 1–14.; német nyelven: 15–26.
https://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1976_396_0/1976_396_0.pdf

59 A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület állásfoglalása. „Májusi Deklaráció" *Őrség*, 1983/17. (1983. október), 2.

Kreisky" korszakot emlegettek. S eközben az osztrák kisebbségpolitika végtelen nagyvonalúságát bizonygatták. A fentebb felsorolt tények másról tanúskodtak.

A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület kemény kiállása miatt az ekkori *megszorító* állami népcsoportpolitika kénytelen volt engedni. Sok kérés és az illetékesekkel való tárgyalás után sikerült kiharcolni, hogy az Osztrák Rádió és Televízió[60] II. csatornájának („Österreich Regional Studio Burgenland") kismartoni stúdiója, az ORF B[urgenland] 1984. január 26-án megkezdte magyar nyelvű rádióadását. (A horvát kisebbségé már korábban indult.) Kezdetben havonta 55 perces volt a műsor, amelynek szerkesztésével, a bemondókkal kapcsolatban indulás évében több kifogást fogalmazott meg a BMKE lapja.

> „Tudjuk, hogy Burgenlandban éppen a mostoha magyar oktatás miatt, egyesek bátortalanul és akadozva beszélik nyelvünket, de ha közönség elé lép valaki színpadon vagy rádióban, attól joggal várják el mindenütt a világon, hogy szépen beszélje a nyelvet, és legalább súlyos hibákat ne kövessen el. Kellemetlen, hogy az adás időpontját ismételten változtatták, ezen kívül, hogy a rádióműsorok (tudniillik az újságokban) sem közlik".[61]

A következő évben, 1985-ben az adásidő rögzült, minden hónap negyedik csütörtöki napján este 20,05 órától 21 óráig volt hallható Kismartonból a magyar nyelvű rádióműsor. Ezek pontos idejéről a BMKE lapja, az *Őrség* is tájékoztatott.[62]

A megszorító ausztriai kisebbségi politika csúcspontján a karintiai szlovén, a burgenlandi horvát, az őrvidéki magyar, a bécsi csehszlovák népcsoportok képviselői 1985. április 19–20-án Karintia szövetségi tartomány fővárosában, Klagenfurtban tanácskoztak. Munkájuk végeztével a jövőjükért aggódva, nyilvánosságra hozták az *Ausztriában élő népcsoportok alapokmányát,* amely a „nemzetközileg elismert alapelvek figyelembevételével" közzétette a „minőségi kisebbségvédelem" követelményeit. (Lakóterületük megóvása a beolvasztás és a etnikai bomlasztás ellen, anyanyelvhasználat az élet minden területén, anyanyelvű sajtó, könyvkiadás, rádió, televízió, stb.) Kimondták: „Az egyéni emberi jog-, illetve kisebbségvédelmen túl a népcsoportot egészben véve, azaz mint szilárd etnikai egyént, nemzeti és társadalmi életének minden területén védeni kell."[63] A charta követelései a magyar népcsoport érdekeit is tükrözték, amelynek akkoriban (is) különösen nagy szüksége volt óvodákra, iskolákra, tanítókra, anyanemzetre és nemzeti öntudatának megerősítésére.

Mindeközben az ausztriai magyar emigráció több lapot indított. Az 1956-os magyarországi forradalom és szabadságharc leverése után, 1957. január 11-én jelent meg először a *Bécsi Magyar Híradó* az Ausztriába menekültek tájékoztatására. A lapot a magyarok megsegítésére alakult Osztrák Nemzeti Bizottság és az Osztrák Szakszervezeti Tanács alapította az Egyesült Nemzetek Szervezete, az ENSZ főbiztosának támogatásával. Kezdetben hetente kétszer látott napvilágot, az alapítás évében mintegy 100 ezer példányban, amelynek részét a menekülttáborokban ingyen osztogatták. Ezt követően 1958 és 1962 között hetente, azután havonta jelent 1980. január első napjáig, amikor a példányszáma nyolcezer körüli volt. A kiadását

60 A bécsi székhelyű Osztrák Rádió és Televízió (Österreichischer Rundfunk), az ORF állami közszolgálati műsorszolgáltató, amelynek Ausztria valamennyi, kilenc tartományában működik rádió és televízió stúdiója. Az ORF három tévécsatornát és ugyancsak három nemzeti, valamint kilenc tartományi rádiót üzemeltet.

61 Magyar rádióadás Kismartonból. Őrség hírek. *Őrség*, 1984/18. (1984. augusztus), 7.

62 Magyarnyelvű adások az osztrák rádióban. *Őrség*, 1985/19. (1985. július), 27.

63 Az Ausztriában élő népcsoportok alapokmánya i. m. (41. lj.) 8–12.

közben, 1962 tavaszán a Bécsi Magyar Hírlapírók Köre vette át, amikor az elnevezése *Magyar Híradóra* rövidült.[64]

Két év múlva, 1964 áprilisában magyar fiatalok értelmiségi kört alapítottak Bécsben, amely 1967 decemberében vette fel „*Europa"-Club* nevet. Az 1974-ben elfogadott alapszabály szerint feladata „a magyar nyelv és kultúra, mint az összeurópai történet szerves részének ápolása". Az egyesület 1972 és 1976 között *Integratio* címmel évkönyvet adott ki, amelyekben a rendezvényein elhangzott előadásokat adta közre. A csoportosulás 1980-ban egyesületté alakult, és tagja lett az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetségének. Tájékoztató közlönyét *Hírmondó* címmel 1982-ben indította, amely 1989 végéig évente kétszer jelent meg az elhangzott előadások legfontosabb részleteivel, Smuk András akkori titkár szerkesztésében. Felkérésükre a nyugati magyar emigráció legkiválóbb személyiségei szerepeltek: Kovács Imre (1913–1980), Király Béla, Gosztonyi Péter, Kecskési Tollas Tibor, Juhász László és sokan mások. Az egyesület 1994-ben újraindította évkönyv sorozatát, az előző évben tartott eladásokat Kárpát-medencei gondok címmel adta ki. Jelenleg, 2016-ban a 23. kötetnél tartanak.[65]

Közben – természetesen – az emigráns magyarság is megszerveződött, annak különböző rétegeiből számos egyesület jött létre. Az említett 1945-ös magyar menekültek közül kb. 35 ezer magyar telepedett le Ausztriában, akikhez 1948-ig újabb kb. 30 ezer érkezett a magyarországi kommunista diktatúra kiépítésének idején, majd 1946-ig több mint 8 ezer személy kapott menedékjogot. Az 1956-os magyarországi forradalom és szabadságharc leverése után kereken 180 ezer magyar menekült Ausztriába, közülük kb. 100 ezer tovább vándorolt Nyugatra és tengerentúlra, sokan visszatértek az óhazába. Az ausztriai magyar tömörülések összefogására 1980. február 9-én alakult meg Bécsben az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége (Zentralverband Ungarischer Vereine und Organisationen in Österreich), közismert rövidítéssel: Központi Szövetség vagy Zentralverband. Az előző évi osztrák népszámlálás kereken 70 ezer magyar származású személyt jegyzett fel. A Központi Szövetség fő célként a Burgenland területén kívül élő osztrák honosságú magyarok népcsoportként való elismerését tűzte ki. Ezen kívül közvetítő és egyeztető szervként működik a tagegyesületek- és -szervezetek között, valamint számos eszközzel, intézménnyel segíti a magyar emigráció nemzeti megmaradását (sajtó, 1985-től háromnyelvű magyar, német, horvát *Őrség* naptár, 1987. szeptemberétől működteti a *Bécsi Magyar Iskolát*, stb.)

A Központi Szövetség már a megalakulását követő hónapban, 1980 márciusában, mint kiadó megindította Bécsben, az óta is kéthavonta megjelenő *Bécsi Naplót*, amely nemcsak az ausztriai, hanem a nyugati magyar emigráció egyik legjelentősebb folyóirata lett. Elsődleges célja kezdettől az osztrák államban élő magyarság tájékoztatása, ezen kívül a magyarságismeret gazdagítása, az irodalmi műveltség terjesztése, új könyvek bemutatása. Emellett az ausztriai magyarság körében rendszeresen foglalkozik a társadalomba való beilleszkedés és a nemzeti önazonosság kérdéseivel. Első szerkesztője 1984-ig Hanák Tibor (1929–), müncheni Szabad Európa Rádió munkatársa, 1985-ben Deák Ernő vette át a feladatot, aki napjainkban is a lap főszerkesztője. Az elmúlt közel fél évszázadban a nyugati magyar irodalom és szellemi élet számos jeles személyisége közölt és közöl a lap hasábjain. Főbb szerzői: Borbándi Gyula (1919–2014) író, irodalomtörténész, szerkesztő, Czigány Lóránt (1935–2008) irodalomtörténész, Ferdinandy Mihály (1912–1993) történész, Gogolák Lajos (1910–1987) újságíró,

64 Borbándi i. m. (34. lj.) 232.

65 Az „Europa"-Club elnöke, dr. Smuk András személyes közlései.

történész, Gosztonyi Péter (1931–1999) történész, Gömöri György költő, műfordító, irodalomtörténész, Halász Péter (1922–2013) író, újságíró, Juhász László (1933–2008) újságíró, történész, a müncheni Szabad Európa Rádió szerkesztője, Kabdebó Tamás író, műfordító, irodalomtörténész, Kecskési Tollas Tibor (1920–1997) költő, a müncheni *Nemzetőr* című irodalmi lap főszerkesztője, Király Béla (1912–2009) hadtörténész, politikus, Monoszlóy Dezső (1923–2012) író, Nagy Csaba muzeológus, bibliográfus, Sárközi Mátyás író, szerkesztő, Szépfalusi István (1932–2000) író, szerkesztő, evangélikus lelkész, Thinsz Géza (1934–1990) költő, műfordító, Tűz Tamás (1916–1992) költő, Varga László (1910–2003) író, politikus, Vezényi Pál (1935–2007) újságíró, író.

Az 1980–1990-es években az évszázada, 1889-ben alakult (említett) Bécsi Magyar Munkásegylet – mely hosszú évtizedekig az osztrák fővárosi magyar ipari munkásság legfontosabb anyanyelvi gondozója volt – ekkoriban mintegy 7 ezer tagot számlált. Művelődési- és sporttevékenysége mellett ekkor már magyarországi gyermeküdültetéseket és csoportos kirándulásokat is szervezett. Közben 1950-től *Tudósító*, majd 1973-tól *Magyar Krónika* címmel jelentette meg tagságának belső tájékoztató kiadványait.[66]

A bécsi Központi Szövetség vezetősége a megalakulása után hamarosan elítélte a Burgenlandi Magyar Kultúregyesületet, amely a magyar–osztrák államközi kapcsolatok után az 1970-es évektől elfogadta az anyaország különféle ajánlásait, támogatását. (Anyanyelvi Konferencia segítsége, a szombathelyi tanárképző főiskolán burgenlandi magyar tanerők továbbképzése, stb.) Elsősorban a bécsi emigránsok, valamint a Központi Szövetség a magyarországi kommunista rendszerrel történő együttműködéssel vádolták a BMKE-t. Különösen akkor, amikor a kultúregyesület három vezető tagját – Moór János (1925–1986) ekkor már betegeskedett – Szeberényi Lajos alelnökkel az élen a Fertő-menti Ruszt városkában, 1985. december 11-én fogadta Kádár János, a Magyar Szocialista Munkáspárt főtitkára, aki ekkor egy napig tartó hivatalos ausztriai látogatáson tartózkodott Burgenlandban. Kétségtelen, hogy az esemény a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület elismertségének és tekintélyének az egyik fontos pontjának számított.

A BMKE alelnöke, elnöke szókimondóan a magyarság számos gondjával ismertette meg Kádár Jánost, amely nem a magyar részről szolgalelkűen hangoztatott „mintaszerű osztrák nemzetiségpolitiká”-ról tanúskodott. (…)

> „[A] mi nézetünk szerint az anyanyelvi kiképzés nem kielégítő. Az óvodák nem megfelelőek, a tanítás nagyon alacsony szinten folyik. Sok helyen hiányzik a pedagógusok megfelelő előképzettsége. Nincs a 13–18 éves tanulók számára nemzetiségi iskolánk [azaz magyar gimnázium]. A[z osztrák] rádióban és a televízióban nincs megfelelő nemzetiségi műsor. (…) Ha mi, a mi lehetőségeinket összehasonlítjuk az [Észak-] Olaszországban élő német anyanyelvű osztrák nemzetiséggel, akiknek az ügyét az osztrák anyanép szívén viseli, akkor mi nagyon csekély lehetőségekkel bírunk. Persze itt az anyanépünk felé is a dél-tiroli példára szeretnék hivatkozni, milyen erőfeszítéseket tesz az osztrák anyanép a dél-tiroliak érdekében. (…) Minket sajnos, Magyarországon, mint külföldieket kezelnek; épp[en] úgy mintha mi is emigránsok lennénk. Táborokban, nyaraltatásoknál a belföldi[ek]hez képest többszörös árat kell fizetnünk; pedig *nem mi hagytuk el Magyarországot, hanem Magyarország hagyott el minket.*”[67]

66 Révai Új Lexikona. 1. köt. (Tarsoly István főszerk.) Szekszárd, Babits, 1999. 753.

67 Szeberényi Lajos: Találkozás Kádár Jánossal. *Őrség*, 1986/20. (1986. március), 7–8.

A BMKE alelnöke utóbbi kijelentésére Kádár János meglepetésében csak annyit tudott mondani: „Na, na."[68]

Szeberényi Lajos így folytatta:

> „Szükségünk volna magyar irodalomtörténelemre [-történetre], magyar néprajzra, zenetörténelemre, rövid füzetecskékben, ahonnan tanulóink könnyen megtanulhatnák a magyar kultúra lényegét. Mindennek az ismerete emelné a magyar öntudatot. (…) Szükséges volna, hogy a magyar rádió és televízió többször hozzon híreket rólunk, mint példát említhetem az osztrák tv-t, majdnem minden este hoz egy rövid jelentést Dél-Tirolról, így itt mindenki tudja, hogy ott él egy osztrák népcsoport. Egy határmenti újság hozhatna minden héten egyszer egy rövid őrvidéki féloldalt, ha ezt az újságot a mi embereink előfizetnék, akkor magunkról, de a határmenti vidékről is tájékozódhatnának."

A BMKE alelnöke végül arról szólt, hogy „nagyon jó és eredményes" kapcsolatot építettek ki Vas megyével, a megyei tanáccsal, a Hazafias Népfronttal és a szombathelyi tanárképző főiskolával, amelyek hatékonyan támogatják a kultúregyesület törekvéseit. A tanárképzőn már két őrvidéki pedagógus szerzett magyar szakos tanári oklevelet, és az intézményben oldották meg a túloldali óvónők nyelvi továbbképzését. Végül újra felvetette: „fő gondunk a magyarság csökkenése, 60 év alatt több mint 70%-át vesztettük el nemzetiségi csoportunknak."[69] A BMKE vezetői és Kádár János találkozóról a központi pártlap így számolt be: „A szívélyes hangú beszélgetésen tájékoztatták az MSZMP főtitkárát az egyesület munkájáról, a Burgenlandban élő magyarok helyzetéről, és tolmácsolták a szervezet és a burgenlandi magyarok szívélyes jókívánságait."[70] A tudósításban erről egy fénykép is látható, aláírása: „Baráti eszmecsere a burgenlandi magyar közösség vezetőivel."

Hamarosan nyilvánvalóvá vált, hogy az 1972-ben kezdődött *megszorító népcsoportpolitikát* engedékenyebb időszak követi. Az 1987–1988. tanévtől a felsőpulyai gimnáziumban ún. *pannóniai osztály*t ('Pannonische Schule') nyitottak, ahol a diákok a magyar nyelvet négy évig kötelező tantárgyként tanulták.[71] Ez a lehetőség már népcsoportokkal kapcsolatos *párbeszéd* ('Dialogpolitik') kezdetét jelezte. A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület keretében Alsóőrön dr. Galambos Iréneusz Ferenc plébános megalapította az Őrvidéki Magyar Intézetet, amelyet 1988. szeptember 30-án az osztrák szövetségi kormány tudomány- és kutatásügyi minisztere nyitott meg hivatalosan. Az intézet azt a cél tűzte ki, hogy az Őrvidéken már évtizedek óta folyó tudományos kutatások eredményeit összegyűjtse, és elősegítse a további tervszerű munkát, különféle tanácskozások szervezését. Mindehhez könyvtár, kutatószobák álltak rendelkezésre.[72]

A burgenlandi magyar rádióműsorok adásideje a BMKE küzdelmeinek eredményeképpen időközben okos, kölcsönös engedményeken alapuló megegyezéssel a korábbi havi helyett heti

68 A szombathelyi Berzsenyi Dániel Tanárképző Főiskola nyugalmazott főigazgatója, Szalay László egy évtizeddel későbbi emlékezése. Szalay László: Hűsége példa. Emlékezés Szeberényi Lajosra. *Őrség*, 1996/34. (1996. szeptember), 35.

69 Szeberényi i. m. (67. lj.) 8–9.

70 Kanyó András: A találkozó jól szolgálta országaink ügyét. Kádár János és Rudolf Kirchschläger sajtóértekezlete. *Népszabadság*, 1985/291. (1985. december 12.), 3.

71 A Felsőpulyai Szövetségi Gimnázium. *Őrség*, 2011/53. (2011. december), 58.

72 Galambos Iréneusz: A Magyar Intézet megnyitása. *Őrség*, 1989/24. 12–14.

egy alkalomra, 25 percre bővült. Azonban az adás a lehető legrosszabb időpontra esett, mert 1988. márciusától vasárnaponként a televízió híradójának az idején, este fél nyolc és nyolc óra között sugározták.[73] Mégis siker volt, hogy az ORF kismartoni stúdiója magyarul szólt az ottani magyarokhoz. A magyar adást – a rádió horvát részlegének a keretében – akkoriban egyszemélyes szerkesztőség a felsőőri születésű, magyar anyanyelvű Baumgartner Gerhard tanár, a napjainkban jól ismert történész készítette. A műsor az őrvidéki magyar vonatkozású hírek mellett népzenét is sugárzott – nyilatkozott az előzményekről az alábbi hír kapcsán Galambos Ferenc Iréneusz alsóőri plébános, a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület vezetőségi tagja.[74]

A bécsi *Die Presse* című napilap 1989 novemberében *Tévéműsor a magyar népcsoportnak* címmel adta hírül, hogy 1990-től az Osztrák Köztársaságban, mindenekelőtt a Burgenlandban élő magyarság számára is sugároznak anyanyelvű műsort. Ez a lehetőség is ugyancsak a szívós küzdelem, majd ésszerű megegyezés után született. Miközben a burgenlandi horvát kisebbségnek hetente sugárzott *Dobar dan hrvati!* ('Jó napot horvátok!') című műsor idejét 20 percről 30-ra növelték, az illetékes hatóságok engedélyezték, hogy az őrvidéki magyaroknak 1990-től évente négy alkalommal – általában az egyházi ünnepekhez (például pünkösdhétfő) kapcsolódva –, az ORF B[urgenland] Kismartonból magyar nyelvű televízióműsort közvetítsen. Az első bemutatkozó adásra 1989. december 8-án déli egy órától került sor, majd 1990-től évente négy alkalommal sugároztak 30 perces magyar televíziós műsort.[75] Eközben az Őrvidéken egyébként ekkor is jól foghatóak voltak a Magyar Rádió és a Magyar Televízió adásai is.

3. 1990–2000

A nemzetközi helyzet enyhülése, a vasfüggöny lazulása, a magyar–osztrák államközi viszony javulása újabb változást hozott a népcsoportokkal kapcsolatban. Az addigi *megszorító* gyakorlatot 1988-ban a nemzeti kisebbségekkel történő (fentebb említett) *párbeszéd* ('Dialogpolitik') váltotta fel, amely azonban alig több mint fél évtizedig, 1994-ig tartott. Közben, 1990-ben a vasfüggöny leomlásával, kommunizmus bukásával, a magyarországi rendszerváltoztatással valóban új korszak kezdődött mind az őshonos őrvidéki/burgenlandi, mind a Bécsben és az ország különböző tartományaiban élő emigráns magyarság életében.

Az ausztriai népszámlálás előtt, 1991. május 6-án az Osztrák Rádió és Televízió, az ORF kismartoni stúdiójában ismertették több szervezet, illetve kutatóintézet által 1990–1991. fordulóján végzett mikrocenzus-vizsgálat eredményeit.[76] A népösszeírási adatfelvételeknél tágabban értelmezték a nyelvtudók körét: az aktív tudást és a passzív nyelvértést vizsgálták, és a kisebbségek valódi létszámát jobban tükröző eredményeket hozott. A felvétel időpontjában, Burgenlandban 16 475 lakos (6,0%) beszélt vagy értett magyarul: túlnyomó részük, 14 100 fő (85,5%) a nyelvtudása aktív, 2400 főé passzív (csak ért) volt.[77] A felmérés szerint a magyarok száma a négyszerese volt az akkor legutóbbi, 1981. évi népszámlálás (már említ-

73 Magyar rádióadás. – Krónika. *Őrség*, 1989/24. 9.

74 Magyarul is tanítják a gyerekeket. Tévéműsor a burgenlandi magyarságnak. *Magyar Hírlap*, 1989. november 25. 2.

75 Botlik i. m. (26. lj.) 449.

76 Mikrocenzus: a népességnek csak szűk körére kiterjedő vagy részleges, de az egészről hiteles képet adó felmérés.

77 A mikrocenzus kutatás szenzációs eredménye: Burgenlandban, 1991-ben 16 500-an értettek magyarul! *Őrség*, 1993/27–28. (1993. október), 16.

tett) adatának, amikor mindössze 4147 magyart írtak össze Burgenlandban. A mikrocenzus kutatás eredményeinek nyilvánosságra hozatala után kilenc nappal tartott 1991. május 15-i népszámláláskor (ekkor már nem alkalmazták a nemzetiszocialista összeírási módszert, a nyelvek társítását) 6763 magyart vettek számba az Őrvidéken.[78]

Bár eközben az őrvidéki magyarság nyelvhasználati gondjai nem oldódtak meg, az iskolaügye valamelyest javult. A BMKE sok éves küzdelme eredményeként Felsőőrön 1992. szeptember 9-én nyitották meg a magyar–horvát kétnyelvű szövetségi gimnáziumot, ahol a hitoktatást is beleértve, mindkét kisebbségi nyelv egyenrangúan szerepel a német mellett. A gimnáziumban napjainkig (2016) kétszáz magyar fiatal szerzett érettségi bizonyítványt. Megjegyezzük, hogy Burgenlandban 1922 óta nincs lehetőség magyar nyelven tanítók és tanárok képzésére, csak németül.

Az esti magyar nyelvtanfolyamok mellett – melyek évtizedek óta zajlottak a burgenlandi *Népfőiskola,* az úgynevezett WIFI ('Wirtschaftsförderungsinstitut') és más szervezetek keretében. A *Burgenlandi Magyarok Népfőiskolá*ja ('Volkshochschule der Burgenländischen Ungarn') 1990-ben alakult Felsőőr székhellyel a WIFI al-tagozataként, egyesületi formában a magyar nyelvű felnőttoktatásra és az iskolán kívüli képzésre, s napjainkban is működik.

Az 1992–1993-as tanévben jelentősen, húszra növekedett a magyar nyelvet tanító őrvidéki iskolák száma. A napjainkban is hatályos burgenlandi iskolatörvényt (Bundesgesetzblatt, Nr. 202/1994.) a Kismartonban ülésező tartományi gyűlés (parlament) 1994-ben fogadta el. Eszerint a tartomány területén bárhol lehetőség nyílt a magyar és a horvát nyelvű oktatás bevezetésére az óvodától az érettségiig, nemcsak a kisebbségek által lakott településeken. Az elemi iskolákban hét, a polgári iskolákban, a gimnáziumokban és a szakközépiskolákban kilenc jelentkezővel már önálló magyar vagy horvát osztály indítható, az ilyen nyelvű tanulócsoporthoz már öt fő is elegendő. A nyelvoktatás kötelező, vagy szabadon választott tantárgy keretében történhet.[79] Azonban az ezredfordulón mindössze kettő, az alsóőri és az őriszigeti alsó fokú elemi iskola oktatott magyar–német kéttannyelvűként, a további húsz iskolában közel ezer diák tanulta szabadon választott tantárgyként a magyar nyelvet.[80] Eközben a burgenlandi Népfőiskola magyar nyelvtanfolyamai továbbra is népszerűek maradtak, melyeken rendszeresen több százan vettek részt.

Az érdekképviseleti változások közben Szeberényi Lajos, a BMKE elnöke így foglalta össze az őrvidéki magyarság helyzetét.

> „Burgenlandban nincsenek kétnyelvű helységjelző táblák. Nem használhatjuk anyanyelvünket a hivatalokban, nincs megfelelő rádió- és televízióadásunk, nem vagyunk jelen a sajtóban, ezért nem tájékoztathatjuk a többségi népeket. Sok hivatalos helyen nem tartják be a törvényeket és a nemzetközi megegyezéseket. Ezeknek a problémáknak a megoldása – nézetünk szerint – az anyanemzet feladata volna. A[z ausztriai] szlovén[lakta] területeken olyan üzemeket létesítettek, ahol a szlovén nemzetiségieknek munkahelyeket biztosítottak. Az őrvidékiek [a magyarok] nem találnak itthon munkalehetőséget, elvándorolnak a városokba, és így az asszimiláció veszélye fenyegeti őket."[81]

78 Burgenland településeinek nemzetiségi (anyanyelvi) adatai, 2000. 20.

79 Törvényi háttér napjainkban. (Az 1994. évi burgenlandi iskolatörvény.) *Őrség*, 2015/53. (2011. december), 8–10. http://www.ris.bka.gv.at/Dokumente/BgblPdf/1994_641_0/1994_641_0.pdf

80 Botlik i. m. (26. lj.) 493.

81 SZEBERÉNYI L., 1992. 113. old. – Az őrvidéki magyarság felsorolt gondjainak megoldását Szeberényi Lajos elsősorban az anyaországtól várta. Ez nem volt véletlen, hiszen jól tudta, hogy az 1946. szeptember 5-én Párizsban aláírt osztrák–olasz egyezményben Ausztria védőhatalmi jogot, illetve szerepet kapott az 1918-ban Olaszország által elszakított Dél-Tirolban élő németség felett.

Az osztrák szövetségi kormány az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége több mint egy évtizedes politikai küzdelmének, illetve külpolitikai nyomás eredményeként, 1992. június 30-án határozatot hozott a Magyar Népcsoport Tanács kibővítéséről. A testület létszámát az addigi kétszeresére, tizenhat főre növelte, amely a Bécsben és Alsó-Ausztriában élő magyarok népcsoportként való elismerését jelentette méghozzá oly módon, hogy mindez nem csorbíthatja a burgenlandi magyarság kivívott jogait. A tanácsban fele-fele arányban a BMKE és az ausztriai magyar központi szövetség, valamint a pártok és az egyházak képviselői kaptak helyet, de nem demokratikus választás után, hanem állami kinevezéssel. Az átalakulás fő indoka az volt, hogy az osztrák fővárosban, Bécsben a magyarság nem a különböző időszakokban kivándoroltakkal, illetve az emigránsokkal jelent meg, hanem már évszázadok óta laktak, laknak ott magyarok. Bár a bécsi magyarokat is elismerték őshonos népcsoportnak és jogosultak lettek az állam anyagi támogatására, mindebből az évszázados, illetve több évtizede alakult és működő gráci (1888), a linzi (1966) és voralbergi (1953), valamint más magyar egyesületek is kimaradtak. Az átalakított Magyar Népcsoport (vagy Nemzetiségi) Tanács 1993. február 16-án tartotta alakuló ülését, amelyen Franz Vranitzky kancellár is megjelent.[82] Hamarosan a Burgenlandi Magyar Kultúregyesületben is változások történtek, mert az addigi elnök, Szeberényi Lajos a továbbiakban nem kívánt részt venni a népcsoport tanács tevékenységében, sőt 1993. elején a betegségére hivatkozva a kultúregyesület éléről is lemondott.[83] A BMKE fennállásának 25. évfordulóját ünneplő közgyűlésen, 1993. május 15-én Tölly Julianna középiskolai tanárt választották meg elnöknek.[84] A kibővített Magyar Népcsoport Tanács látszólag elhalványította a valóban őshonos burgenlandi magyarság és a Bécsben, illetve Alsó-Ausztriában élő „új őshonos", vagyis a korábbi emigráns magyarság közötti évtizedek óta érzékelhető ellentéteket, és enyhítette a megosztottságot. Az osztrák népcsoport politika 1994-ben ismét változott, amelynek fő jellemzője a *lenéző politika* ('Ignoranzpolitik') gyakorlata volt, és hat évig, 2000-ig érvényesült. Lényege, hogy az államhatalom mellőzte, sőt egyszerűen nem vett tudomást az országban élő több százezer lelket számláló kisebbségi népcsoportokról.

Az új korszak kezdetétől, 1990-től a Burgenlandi Magyar Kultúregyesületnek továbbra sem volt saját napi-, vagy hetilapja. A BMKE az előbbi év márciusában indította négyoldalas, A 4-es formátumú tájékoztató lapját *Őrvidéki Hírek* címmel, amely az egyesület tagjai rendszeresen, évente négy-öt-hat alkalommal, egyes években havonta értesülnek a szervezet rendezvényeiről és a fontosabb eseményekről. Az elmúlt években Klenner Lívia a szerkesztője.

A BMKE kiadásában továbbra is megjelent egy-egy, időnként összevont számmal, néha hosszabb szünettel a már említett folyóirat formátumú, *Őrség*, illetve alkalmilag az *Őrségi füzetek – Warter Hefte* egy-egy száma, melyekből már idéztünk, és még idézünk.

Az *Őrség* folyóirat továbbra is évenként látott napvilágot, az 1992. évfolyam azonban kimaradt, 1996-ban viszont négy számot (negyedévenként) adtak közre. Mindenkori felelős kiadói a BMKE elnökei, a szerkesztői a kultúregyesület vezetőségének tevékeny tagjai, így

82 A tanács első elnökévé Balika Alfréd alsóőri banktisztviselőt választották, a helyettese Deák Ernő bécsi történész, az ausztriai magyar központi szövetség elnöke lett.

83 Galambos Iréneusz: Szeberényi Lajos [munkássága]. *Őrség,* 1993/27–28. (1993. október), 34., Az Őriszigeten 1926-ban született Szeberényi Lajos 1995-ben elhunyt. Tölly Julianna (1924–2014) csaknem nyolc évig, 2000 decemberéig töltötte be a BMKE elnöki tisztségét.

84 Galambos Iréneusz: Tölly Julianna köszöntése 70. születésnapja alkalmából, Lévay Erzsébet: Születésnapi beszélgetés. *Őrség*, 1994/31. (1994. december), 6–8.

Galambos Ferenc Iréneusz, Tölly Julianna, Lévay Erzsébet, Klenner Lívia, kőszegi születésű Tóth Mária (1963–), Zsótér Írisz és közben mások is. Az *Őrség* folyóirat egy évtized múltán, 1994. decemberben jelentette meg második, Felsőőrrel foglalkozó számát,[85] a város ekkor is a burgenlandi magyarság központja volt. A következő évben Felsőpulya volt soron a városi rangra való emelésének 20. évfordulója alkalmából.[86]

Az *Őrség* folyóirat egyik 1996. évi kiadása nagyobb formátumban látott napvilágot, és a május 17-én és 18-án Felsőpulyán, illetve Felsőőrön rendezett eseménysorozatról számolt be, amelyet a magyar honfoglalás 1100. és az Ausztria elnevezés (*Ostarrichi*, 'Keleti birodalom') első említésének 1000. évfordulója alkalmából tartottak a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület, valamint az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége rendezésében.[87] A folyóirat év után 1997 végén jelentette meg második őriszigeti számát.[88] A folyóirat második Alsóőrrel foglalkozó száma tizenhat év múltán, 1999. nyarán jelent meg.[89] Lévay Erzsébet szerkesztette azt a számot, amely Galambos Iréneusz alsóőri plébános munkásságát méltatta 80. születésnapja alkalmából.[90] A világhírű zeneszerzőnek, az őrvidéki Cinfalván élő, akkor százéves Takács Jenő pályájáról szóló tanulmányt közöltek Radics Éva tollából.[91] Az Őrség 2008., majd 2009. évi száma a felsőőri Mohat Alexander villanyszerelő, képeslapgyűjtő 1899 és 1939 között, majd a közelmúltig kiadott, és Felsőőrt ábrázoló, részben postai képeslapokat vagy azzal kapcsolatos levelezőlapokat adta közre.[92] A nagy érdeklődésre való tekintettel a sorozat folytatódott. A BMKE akkori elnökhelyettese, Zsótér Írisz állította össze az *Őrség* folyóiratnak azon számát, amelynek fényképanyagát Őriszigeten férje, a horvátországi Vukovár városából származó Zsótér Zoltán a helyi lakosoktól gyűjtött össze. A régi felvételek Őrisziget történetét örökítették meg. Közreadásukkal feleleventették a falu arculatának változásait és „szigeti őseink" mindennapi életét. A fényképek egy részét kiállításon is bemutatták.[93]

A BMKE 1993 decemberében indította a *Hírhozó* című – alcíme szerint: *Burgenlandi hagyományőrző gyermekújság* – kifejezetten helyi gyereklapot, amely több mint egy évtizedig a tanév minden hónapjában megjelent. Szerkesztője Lévay Erzsébet tanárnő, grafikusa Krizsán György. A kultúregyesület az újságot eljuttatta minden olyan iskolába, ahol magyar nyelvet szervezett formában tanítottak. Állandó rovata lett a *Kirándulás a múltunkba*.[94] Az első öt év után a szó legnemesebb értelmében a lapot kinőtték olvasói, mert felsőbb osztályokba kerültek. Ezért 1998 januártól sajátos megoldásként az egyik felét továbbra is gyermekújságként, a másikat önálló borítóval *burgenlandi ifjúsági újságként*, később *burgenlandi fiataloknak* alcímmel adták ki.[95]

85 Felsőőr. *Őrség*, 1994/31. (1994. december), 1–37.
86 Felsőpulya húsz éve város. *Őrség*, 1995/32. (1995. november), 1–41.
87 896–1996, 996–1996. *Őrség*, 1996/37. 2–59.
88 Őrisziget. II. *Őrség*, 1997/38. (1997. december), 1–37.
89 Alsóőr II. *Őrség*, 1999/40. (1999. augusztus), 1–52.
90 Galambos Iréneusz munkássága. *Őrség,* 2000/42. (2000. október), 1–53., Az 1920-ban született Galambos Ferenc Iréneusz 2007-ben hunyt el Pannonhalmán.
91 Radics Éva: Cinfalvától Siegendorfig. Takács Jenő zeneszerző élete és munkássága. *Őrség*, 2002/44. (2002. szeptember), 81., A Sopron vármegyei Cinfalván 1902-ben született Takács Jenő 2007-ben hunyt el 95 éves korában, az őrvidéki Kismartonban.
92 Felsőőr képeslapokon. *Őrség*, 2008/49. (2008. augusztus), 96.; 2009/51. (2009. december), 54.
93 Őrisziget régi fényképeken. *Őrség*, 2012/54. (2012. december), 1–84.
94 Lévay Erzsébet: Újság az őrvidéki magyar gyerekeknek. *Somogy*, 1995. január–február, 78.
95 Lévay Erzsébet: Jubileumra készül a Hírhozó. *Őrség*, 2003/45. (2003. szeptember), 43.

Felsőpulya önkormányzata továbbra is kiadta az *Unsere Stadt* ('A mi városunk') című lapot, amelyben az 1990-es évek elejétől már rendszeres magyar nyelvű rovatot is közöltek.

4. 2000–2016

A korábbi népcsoportokat *lenéző politika* ('Ignoranzpolitik") gyakorlatát 2000 nyarán az *ellenőrző* ('Monitoring Politik') váltotta fel. Az Osztrák Nemzeti Tanács (a szövetségi parlament) ugyanis a 2000. július 7-én elfogadott *Alkotmánytörvényben* ('Staatszielbestimmung') elismerte, hogy Ausztria nyelvileg és kulturálisan sokszínű, amelyet államalkotó őshonos népcsoportok jelenítenek meg. Ezért a létüket nemcsak figyelemmel kell kísérni, hanem az államnak biztosítania és támogatnia kell nyelvük, kultúrájuk fennmaradását és megőrzését. Azóta Ausztriában valamennyi elismert népcsoport – a magyar is – meghatározott állami költségvetési támogatásban részesül, amelyet évente a bécsi Kancelláriai Hivatal folyósít számukra.[96]

A 2001. évi népszámláskor 6641 magyar köznyelvű lakost jegyeztek fel Burgenlandban, ahol a magyarok száma 2001-ben mindössze kilenc településen haladta meg a száz főt. Közülük továbbra is a legnépesebb a négy ősi határőr-település. Felsőőr: 1169 magyar (17,45%), Felsőpulya: 603 magyar (21,58%), Alsóőr: 521 magyar (54,04%), Őrisziget (Vasvörösvár adataiban): 232 magyar (16,83%). Őriszigetet 1971-ben a „mintaszerű" osztrák kisebbségpolitika közigazgatásilag a német többségű Vasvörösvárhoz csatolta és nem a szomszédos magyarlakta Alsóőrhöz, amellyel hivatalosan sikerült eltüntetnie Őrisziget magyar többségét.[97] A népszámlálási adatokból jól érzékelhető, hogy az őrvidéki magyar népcsoport magja napjainkban is az említett négy településen lakott. A második nagy csoport a Fertő-tótól keletre, hajdani Moson vármegyei tájon majorokban élők leszármazottai, akik az elmúlt évtizedekben beköltöztek a Fertőzug legjelentősebb községeibe – Boldogasszony, Nezsider, Pándorfalu, stb. A 2001. évi népszámláláskor egész Ausztriában 40 583 magyar őshonos és hajdani emigráns, bevándorolt magyart jegyeztek fel. Közülük csak 25 884 volt osztrák állampolgár, 14 699 (29%) nem, és csak 9565 fő született Ausztriában. A magyar szervezetek ugyanekkor 60–70 ezer főre becsülték az országban élő önmagukat magyarnak vagy magyar

96 Bundesgesetzblatt. Teil I. Nr. 68/2000.

97 Az osztrák hatóságok a nemzetközi gyakorlattal ellentétben 2001-ben ismét a köznyelvre, és nem az anyanyelvre vagy a nemzetiségre kérdeztek. Nem a személyes bevallás volt a döntő tényező, hanem a statisztikusok által önkényesen megszabott és sehol fel nem tüntettet szempont: a szülőhely. Az 1990-es években az Osztrák Központi Statisztikai Hivatalt (Österreichischen Statistischen Zentralamt) részben magánkézbe adták, a neve *Statistik Austria* lett. Látószalag hivatal maradt külön költségvetéssel, de az utóbbiak egy részét a piacról kell fedeznie. A népszámlálási adatok szűk részét a *Statistik Austria* díjmentesen közreadja, de a részletesebb elemzésekért mindenkinek fizetnie kell. Burgenland esetében a tartományi statisztikai osztály emiatt a magyar nyelvadatoknál csak az osztrák állampolgárokra vonatkozó nyelvadatokat elemezte alaposan, és csak azokat tette közzé. Ha a BMKE-nek az őrvidéki magyarságra vonatkozó más népszámlálási adatokra is szüksége van, akkor azokat meg kellene vásárolnia a *Statistik Austria*-tól. A kisebbségi szervezetek évi költségvetésüket a Kancelláriai Hivataltól kapják, szigorúan megszabott feladatokra. Statisztikai elemzések vásárlására nem kapnak költségvetési támogatást, már csak azért sem, mert ez összeférhetetlen volna: a kancellária, mint kormányszerv nem támogathatja a statisztikai hivatalt, mely [részben] szintén kormányszerv. Baumgartner, Gerhard: Ausztria magyar nyelvű lakossága a 2001-es osztrák népszámlálás tükrében. In Gyurgyík László – Sebők László (szerk.): *Népszámlálási körkép Közép-Európából 1989–2002.* Budapest, 2003. 159.

származásúnak vallók számát, akik főként Bécsben és környékén, valamint a nagyvárosokban (Grác, Linz, Salzburg, Innsbruck) laktak.

Már az (említett) 1976. évi *Népcsoporttörvény* elrendelte a kihelyezésüket, azonban csak hosszas huzavona, ígérgetést követően csak negyedszázad múltán, egy Burgenland tartományra vonatkozó 2000. június 21-étől hatályos jogszabállyal ('Topographievordnung')[98] júliusban állították fel a kétnyelvű magyar–német helységnévtáblákat Felsőőr, Alsóőr, Őrisziget és Felsőpulya határában.[99] (Ugyanekkor 47 horvát településjelet tettek ki Burgenlandban.) Ezzel egyidőben, 2000 nyarán ugyancsak lehetővé vált a fenti négy magyarok által is lakott településen a magyar nyelv hivatalos használata a közintézményekben, valamint két törvénykezési helyen, a felsőőri, illetve a felsőpulyai járási bíróságon. Az előbbiekkel kapcsolatban megjegyezzük: sem korábban, sem a 2000. évtől, sem napjainkban az ausztriai magyar népcsoport nem rendelkezik semmilyen területi önkormányzattal, szavatolt parlamenti képviselettel és kétnyelvű okmányokkal (például személyi igazolvány), sem önálló gazdasági szerkezettel s tevékenységgel. Egyébként igen sajátos és jellemző az immár évszázados osztrák nyelvpolitikai gyakorlat: nem kell minden törvényben, jogszabályban elfogadott jogot megadni, csak azt, amely feltétlenül szükséges.

Közben a Burgenlandi Magyar Kulturális Egyesület élén is változás történt: Tölly Julianna a 2000. december első napján leköszönt a szervezet éléről, utódjául az őriszigeti születésű Dr. Plank József mérnököt választották meg elnöknek. Az új vezető aláírásgyűjtést indított az ausztriai népcsoportoknak szánt állami pénzügyi támogatás igazságosabb felosztásáért, kihangsúlyozva a magyar közösség szembeszökően hátrányos helyzetét. A magyar népcsoport vezetői különösen azt sérelmezték, hogy az ausztriai magyarságnak juttatott állami anyagi támogatás csak egynegyede (!) a horvátokénak és a szlovénokénak. Ennek megváltoztatására a különböző ausztriai magyar egyesületek és szervezetek létrehozták a *Magyar Népcsoport Akciótársaságát,* amely tiltakozó levélben hívta fel az osztrák szövetségi kormány figyelmét az előbbi súlyos aránytalanságra, és egyben felszólította e helyzet megszüntetésére. A hatalom megtorlása nem maradt el: a Kancellári Hivatal a korábban elfogadottnak tekintett eredeti elszámolásokat visszadobta, és a magyar egyesületeket azok ellenértékének a visszafizetésére kötelezte.[100]

A következő években az őrvidéki magyarság két új szervezettel gyarapodott: Felsőpulyán 2003. január 24-én alakult meg a *Közép-Burgenlandi Magyar Kultúregyesület* (Mittelburgenländische Ungarischer Kulturverein, MUKV). Már az előbbi évtől A/4-es formátumban kiadta havi közlönyét *Közép-burgenlandi HÍREK / Mittelburgenländische Nachrichten* címmel, amelynek mindenkori felelős kiadója az egyesület elnöke volt, szerkesztői: Bordás János, majd Tóthné Kupi Krisztina. A folyóirat 2013 júniusában elsősorban anyagi okok miatt megszűnt.[101] Később, 2009. december 7-én Nagymarton járási székhelyen jött létre a *Nagymartoni Magyar Kultúregyesület* (Ungarischer Kulturverein Mattersburg, UKM) a város és Miklóshalma (Nickelsdorf) között, a Fertő-tó vidékén élő őshonos és betelepült kb. ezer magyar összefogására. Mindkét szervezet fő céljai azonosak a BMKE fő törekvéseivel.

98 Topographievordnung-Burgenland, Nr. 170/2000. In Bundesgesetzblatt. Teil II. 2000. június 21. 1437–1438., A magyar hivatali nyelvről a 229/2000. számú jogszabály rendelkezett.

99 Kétnyelvű helységnévtábláink. *Őrség*, 2001/43. 8.

100 Lehetne igazságosabban. Egy aláírásgyűjtő akció története. *Őrség*, 2003/45. (2003. szeptember), 20–21.

101 Kulman Sándor (Alexander), a Közép-burgenlandi Magyar Kultúregyesület elnöke 2016. október 20-i személyes közlése.

Időközben a BMKE gyermeklapját, a *Hírhozót* 2005. április 25-én egy hasonló kiadvány, a *Napocska* váltotta fel, amely 2010 nyaráig látott napvilágot tanévenként tíz alkalommal, főszerkesztője a már említett Tóth Mária volt. Hamarosan a kisiskolások és tanítók kedvelt lapja lett. Ezer példányban látott napvilágot, és közel 900 diákhoz juttatta el a díjmentesen a kultúregyesület. A Napocska gyermekújság különkiadásként oktatási segédletként két munkafüzetet is megjelentetett Joseph Haydn és Liszt Ferenc zeneszerzők életét feldolgozó feladatsorokkal,[102] valamint egy CD mellékletet is kiadott.[103]

Közben, 2005 februárjában indult Felsőőrön a BMKE kiadásában *I.MI* – Így írunk Mi címmel a „burgenlandi magyar fiatalok magazinja" A/4-es formátumban, színes kivitelben 16 oldalon. A lapot diákok írták és szerkesztették a főszerkesztő Szalai Zsolt tanár irányításával. A színvonalas magazin második és egyben utolsó száma áprilisban jelent meg 20 oldalon.

Mindössze egy alkalommal látott napvilágot 2006 júniusában a BMKE ifjúsági lapja, a *CoolTura*, *A Burgenlandban magyar nyelvet tanuló fiatalok magazinja* alcímmel az előbbihez hasonló alakban és kivitelben 16 oldalon. Szerkesztők: Klenner Lívia és az említett Tóth Mária. A Hírhozó megszűnését követően a BMKE, 2011 tavaszától a *Minimulti magyarul* című diáklapot adta ki kéthavonta az Őrvidéken magyar nyelvet tanuló általános iskolások számára. A burgenlandi Horvát Népfőiskolával együttműködésben megjelentetett újság magyar nyelvre fordítója szintén Tóth Mária, lektora Klenner Lívia. A színes diáklap 2013 júniusáig látott napvilágot, azóta nem jelenik meg hasonló őrvidéki magyar gyermek-, illetve diákújság.

Mindeközben a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület különösen nagy gondot fordított/fordít arra, hogy különféle kiadványok, könyvek, CD-felvételek megjelentetésével segítse a magyar nyelvoktatást, a gyermekek magyarságtudatának megerősítését, magyar zenei nevelését. A BMKE napjainkban inkább tankönyvek és különféle oktatási segédanyagok kiadásával foglalkozik, amelyek felsorolásától terjedelmi okok miatt eltekintünk.

A közszolgálati Osztrák Rádió és Televízió, az ORF burgenlandi szerkesztőségének kismartoni televízió stúdiója 2000 óta évente hatszor jelentkezett 25 perces magyar adással, *Adj Isten, magyarok!* címmel. Eközben a kábeltévé társaság a csekély nézőszámra hivatkozva, erőteljesen lecsökkentette a magyarországi magyar nyelvű adások időtartamát, ráadásul azokat a fő műsoridőből is kivette. A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület 2000. szeptember 8-án Felsőpulyán sajtónyilatkozatot adott ki, amelyben az őrvidéki magyarság számára készülő rádió- és tévéműsorok idejének elégtelensége, mennyisége és minősége ellen emelt szót. A BMKE ekkor már évek óta sokfordulós levelezést folytatott az ORF kismartoni stúdiójával, beadványokban kérte a magyar adás bővítését, melyeket elutasítottak vagy válaszra sem méltattak. Miközben a heti egy alkalommal 30 percben sugárzott magyar nyelvű rádióadás és az évente négyszer közvetített 25 perces televízióadás a legalapvetőbb igényeknek sem tett eleget. Ekkor négy szerkesztő – Baumgartner Gerhard, Farkas-Hausmann Elisabeth, Horváth Ibolya és Kelemen Dorottya – készítette a magyar nyelvű műsorokat. A BMKE ezért azt követelte, hogy a heti magyar rádióadást bővítsék 255 percre, az ORF horvát nyelvű hírei után viszont naponta háromszor hangozzon el az 5 perces magyar híradás, valamint naponta

102 Horváth Annamária: *Joseph Haydn. Rövid történetek a zeneszerző életéből*. Felsőőr, Burgenlandi Magyar Kultúregyesület, Sprachenwerkstätte-Süd. 2009.; Tóth Mária: *Liszt Ferenc. Történetek a zongoraművész életéből.* Felsőőr, Burgenlandi Magyar Kultúregyesület. 2011.

103 NAPOCSKA – Gyermekdalok. A Napocska gyermekújság CD melléklete. KR–Produktion, 2009/1–20., Készült a [magyarországi] Szülőföld Alap Iroda támogatásával és Burgenlandi Magyar Kultúregyesület megbízásából.

a 20 perces magyar rádióműsor. Az eddigi négy tévéadást növeljék tizenkettőre, és minden hónap első vasárnapján sugározzák. A magyar nyelvű adásokat – a horvát műsorokhoz hasonlóan – az ORF ismételje meg az országos csatornán. A BMKE visszautasította azt az érvet, hogy nincsen elegendő szerkesztő, munkatárs a műsorok elkészítéséhez. A sajtónyilatkozat tucatnyi személyt sorolt fel, akik alkalmasak az előbbi feladatok elvégzésére. A BMKE végül követelte, hogy a kismartoni ORF stúdióban hozzanak létre magyar szerkesztőséget.[104] A kéréseket az illetékesek nem teljesítették.

Később, 2002. január első napjától esténként 5 percben híreket, hétfőnként 10 perces magyar nyelvű kulturális, vasárnaponként *Magyarul Burgenlandban* címmel 25 perces műsort sugároztak.[105] A történelmi magyar–osztrák határ közelében, Felsőőrtől 12 km-re északnyugatra elhelyezkedő Pinkafő városban 1998-tól működött egy négynyelvű (német, magyar, horvát és cigány) adást sugárzó magánrádió, az Antenna 4, amely vasárnaponként jelentkezett, többek között a *Magyarul mindenkinek* című műsorával. Az Antenna 4 adása a Szövetségi Kancellári Hivatal (Bundeskanzleramt) anyagi támogatásának a megvonása miatt, 2004-től megszűnt. A kereskedelmi rádiók közül a Radio MORA (Multilangual Open Radio) magyar, horvát és cigány (roma) nyelven is sugározott egy-egy órás esti műsort, amelyek a kisebbségeket érintő politikai, gazdasági, kulturális és szociális kérdésekkel foglalkoznak.[106] A Radio MORA csak 2002-ig működött, mert részvényeinek többségi tulajdonosa, a Lokalradio Burgenland GmbH eladta egy német társaságnak. Annak ellenére, hogy a részjegyek egyharmadát a népcsoportok egyesülete birtokolta, ezért adásidőben ilyen arányban sugároztak műsorokat a kisebbségek nyelvén. A törvénytelen eljárás miatt a MORA pert indított.[107] A bécsi ORF *Heimat, fremde Heimat* ('Haza, idegen Haza') című magazinja viszont folyamatosan tudósít az ausztriai magyar szervezetek rendezvényeiről. Eközben az ORF 2 televíziós csatornáján évente hat alkalommal sugározzák az *Adj' Isten magyarok!*, és négyszer a háromnyelvű *Servus, Szia, Zdravo* című adást.[108]

A burgenlandi magyar népcsoport kulturális intézetét, a *Magyar Média- és Információs Központot* (Ungarisches Medien- und Informationszentrum, UMIZ) Alsóőrön, 2001. június 8-án avatták fel az 1973-ban alapított Alsóőri Könyvtár jogutódjaként. Többek között magába foglalja Ausztria legnagyobb nyilvános könyvtárát, több mint 26 ezer kötettel (valamint más közlésekkel, médiaanyagokkal), sorozatos rendezvények és a legkülönbözőbb államhatáron átnyúló, hosszú távú tervezetek kiindulópontja és megvalósítója. Az UMIZ, mint egyesület négyévente tart közgyűlést és választ új vezetőséget. Az intézmény vezetője kezdettől a közgazdász Kelemen László. Az UMIZ előzménye, hogy az Alsóőri Központi Magyar Könyvtár Fejlesztési Társulata 2000-ben elnyert egy határokon átnyúló európai uniós pénzügyi támogatást (EU INTERREG), és ennek részeként létrehozták a Magyar Média- és Információs Központot. Az UMIZ négy fő ágazatban – könyvtár, kultúrház, kutatóközpont és webszolgáltató –, különböző bizottságok szervezésében tevékenykedik. Az utóbbiak:

104 Sajtónyilatkozat (a kismartoni magyar nyelvű rádió- és televízióadásról). *Őrség*, 2001/43. (2001. szeptember), 41–43.

105 Magyar adások az ORF Burgenlandban. *Őrvidéki Hírek*, 2002. február. 3.

106 Baumgartner, 2008. 365. old. – Az ezredfordulón az osztrák főváros, Bécs egyetlen magyar nyelvű rádióadása, a magánkézben lévő Bécsi Magyar Rádió volt, amelyet különböző csoportokból származó magyar fiatalok működtettek.

107 Népcsoportrádió. *Őrvidéki Hírek*, 2004. augusztus. 3.

108 Változás az ORF-nél. *Őrvidéki Hírek*, 2002. augusztus. 2.

helytörténeti, régészeti, nyelvtudományi, informatikai, egyesületi, művészeti, tudományos, idegenforgalmi, valamint regionális és nemzetközi kapcsolatok bizottság. Ezen kívül a többnyelvű óvodapedagógusok testülete, irodalmi, illetve utazási csoport, filmklub, UMIZ-Press Team, ifjúsági kör, végül önkéntes segítők köre.

Az UMIZ évente számos rendezvényt (irodalmi estek, kiállítások, bemutatók, előadások, különféle tanácskozások, tanfolyamok, kétnyelvű események szervezése minden műfajban, stb.) tart, könyveket, különféle más kiadványokat, valamint kép-, hang és más elektronikus adathordozókat jelentett meg és terjeszt. A fentieken kívüli tevékenységi körei: szűkebb könyvtári munka, diplomamunkák konzultációja, digitalizálás, adatbázis-építés, kulturális turizmus. A központ – a regionális együttműködések mellett – igen széleskörű kapcsolatot épített ki az anyaország és a határon túli magyarlakta területek számos intézményével, egyesületével, könyvtárával, levéltárával, valamint iskolájával a magyarság nemzeti önazonossága megőrzésének, fejlesztésének az elősegítésére.

Különösen fontosak az UMIZ adatbázisai, amelyeket folyamatosan a következő elvi-elméleti alapokon építenek: 1. sajátos mikrokörnyezet [regionális (Burgenland) és helyi történelem, néprajz, antropológia, régészet, nyelvészet, szociológia, óvodai és iskolai oktatás, felnőttoktatás.]; 2. kisebbségi identitásőrző és védő szerep; 3. a regionális kulturális örökség megóvása; 4. a feldolgozatlan adathalmazok áttekinthetővé való rendezése és széles körű hozzáférhetővé tétele. Az adatbázis-építés feladatkörei és szerepei: adatok gyűjtése, feldolgozása, katalogizálása, archiválása, digitalizálása és közzététele, adatszolgáltatás, egyesületek munkájának összehangolása, didaktikai, kultúraközi kommunikációs rendeltetés, helyi információszolgáltatás, államhatárokon átnyúló küldetés. Az adatbázisok formái: OPAC könyvtári katalógus, szótárak, történelmi adatok, fényképek és képeslapok, 1956-os képadatok, helységnévtár, dokumentumtár, egyesületi-, művészeti-, magyar–német recept-adatbázis, burgenlandi iskolajegyzék, stb.[109] Az UMIZ, mint egyesület *UMIZ – Verein zur Förderung des Ungarischen Medien- und Informationszentrums* elnevezéssel, 075358007 ZVR-számmal szerepel az ausztriai egyesületek központi nyilvántartásában. Végül külön említjük az ugyancsak Alsóőrön működő *Imre Samu Nyelvi Intézet*et (ISNYI), amely 2007. november 25-én alakult. Az UMIZ belső szervezeti egysége, és annak Nyelvtudományi bizottságaként működik. A nyelvi intézet – melynek elnöke Szoták Szilvia – a Magyar Tudományos Akadémia kutatóállomásaként három átfogó feladatkörben vizsgálódik: 1. demográfiai, szociolingvisztika és oktatási adatbázisok kiépítése; 2. nyelvi szolgáltató tevékenységek; 3. élőnyelvi kutatások. Az ISNYI fogja össze a szlovéniai, a horvátországi és az ausztriai régiók magyar nyelvi intézményeit. A kutatótevékenység (Nyelvatlasz, Ht-lista bővítése) mellett konferenciákat szervez, és publikációkat tesz közzé.[110]

Ausztriában az egy időben létrehozott két *eMagyar-pontot* 2005. június 21-én adták át hivatalosan a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület felsőőri székházának könyvtárában, majd az alsóőri Magyar Média- és Információs Központban. A szolgáltatás igénybevételével az őrvidéki/burgenlandi magyarság is bekapcsolódhatott a Kárpát-medence, majd a nyugati és tengerentúli magyar információs hálózatába. Az anyaországi Informatikai és Hírközlési

109 Kelemen László: *Az UMIZ története*. Alsóőr, Magyar Média- és Információs Központ. (UMIZ. Unterwart, Ungarisches Medien- und Informationszentrum.
www.umiz.at

110 Szoták Szilvia: Megalakult az Imre Samu Nyelvi Intézet. *Nyelvünk és Kultúránk*, 2008/2. 37–40.

Minisztérium 2006. március 20-án indította az *eMagyar portál* elnevezésű internetes oldalt, amelynek szerkesztő bizottságában az ausztriai magyarság képviseletében Racz András (eredetileg Rácz), a BMKE Magyar Intézetének a vezetője kapott megbízást.[111]

Ausztriában, 2011 tavaszán lett volna újra esedékes az országos népszámlálás, de azt nem tartották meg. Ennek oka, hogy az előző, 2001. évi népösszeírás utáni évben, 2002-ben felállították a Központi Lakosság-nyilvántartó Rendszert (Zentrales Melderegister, ZMR), amely számítógépes adatbázis, amelyben gombnyomással elérhető a lakosság száma az önkormányzatok szintjéig. A központi honlapon azonban az egyes települések nemzetiségi adatai nem szerepelnek.[112] Korábban egyébként az önkormányzatok tartották nyilván a saját népességüket.

Annak ellenére, hogy az ausztriai magyar, horvát és szlovén kisebbségi szervezetek előzetesen bírálták és tiltakoztak, a meghallgatásuk nélkül 2011 júniusában a szövetségi parlament mégis módosította az 1976. évi Népcsoporttörvényt. Fő eleme a kétnyelvű helységnévtáblák és más „hivatalos útjelzők" engedélyezése, és a hivatalos nyelvhasználat szabályozása, amelyet alkotmányos erejű törvény rangjára emeltek. A kétnyelvűséghez szükséges eddigi 25%-os kisebbségi arányt 17,5%-ra (!) csökkentették, amely félúton áll az addigi Népcsoporttörvényben előírt előbbi hányad és az osztrák Alkotmánybíróság korábbi ítéleteiben irányadónak tekintett 10% között. A törvénymódosítás az Őrvidéken továbbra is az említett négy településen írt elő magyar helységnévtáblákat,[113] ezen kívül kétnyelvű közúti útjelző táblák felállítását is elrendelte, amelyeket a következő évben, 2012-ben helyeztek ki a négy (Felsőőr, Alsóőr, Őrisziget, Felsőpulya) magyarok által is lakott helyeknél.

A 2010-es évekre az őrvidéki magyar nyelvhasználat és oktatásügy válságos helyzetbe került. Amikor a hatóságok az óvodától, az elemi, a polgári iskolán keresztül a gimnáziumig végre engedélyezték a magyar nyelv tanítását, a falvakból a népesség fogyásával, a családok városba költözésével lassan eltűntek a magyar gyerekek. A korábbi tények sorozatából joggal feltételezhető, hogy a folytonos halogatással, az ismertetett népcsoport-politikai gyakorlat gyakori változtatásaival a hivatalos osztrák az utóbbi fejleményre várt. Ha csak az adatokat nézzük, az ezredfordulótól látványosan növekedett a magyar nyelvet tanuló gyerekek száma az Őrvidéken. Ezek tények, de látni kell az imént említett ellentmondásos helyzetet is! A 2000–2001-es tanévben mindössze 385 gyermek vett részt magyar nyelvoktatásban, 2005–2006-ban már 2067, a 2011–2012-es tanévben 2681 diák. Az előbbi időszakban, a négy burgenlandi gimnáziumban a kezdeti 197 magyarul tanulók száma egy évtized alatt alig emelkedett 200 fölé, a hat szak-, illetve szakközépiskolában viszont e létszám 46 főről 253-ra nőtt. Az említett összlétszám (2681 fő) kétharmada azonban a népiskolákhoz kötődött. A 2011. évi adatok szerint tíz burgenlandi település 25 óvodájában, 50 csoportban foglalkoztak a német mellett magyar nyelven is a gyermekekkel. Ekkor 19 magyar–német nyelvű óvodapedagógus dolgozott a tartományban, közülük csak négy volt burgenlandi magyar származású.[114] Az előbbiekhez azt is hozzá kell fűzni, hogy napjainkra a magyar nyelvoktatásban részesülő

111 eMagyar-pont. *Őrség*, 2006/47. (2006. december), 44–45.
www.emagyar.net

112 Bundesministerium für Inneres – Referat IV/2/d. [Szövetségi Belügyminisztérium – Ügykör… (Központi Bejelentő-jegyzék.)]
www.http://zmr.bmi.gv.at

113 Törvénymódosítás. *Őrvidéki Hírek*, 2011/4. 2.

114 A magyar nyelv oktatása Burgenlandban. *Őrség*, 2011/53. (2011. december), 17–18., a népiskolai oktatásról uo., 34., az óvodai magyar nyelvű nevelésről: uo., 22–24.

diákok csak kis részben őshonos őrvidéki magyar szülők gyermeke, a többségük németajkú, illetve bevándorolt erdélyi, délvidéki és anyaországi magyarok leszármazottja volt.

Fontos közbevetni, hogy az új Ausztriai Magyar Népcsoport Tanács 2014. február 17-én alakult meg, elnökének Zsótér Íriszt, helyettesének a bécsi Hollós Józsefet választották meg. Félév múltán, június 16-án, a Felsőőrön tartott tisztújító közgyűlésen ugyancsak Zsótér Íriszt választották meg a Burgenlandi Magyar Kultúregyesület elnökének.

Felvázolt viszonylag gazdag és változatos múltja ellenére napjainkban (2016) az ausztriai magyar média meglehetősen szerény, amelynek jelenlegi állapotát a kérdőívek alapján vázoljuk fel. Valójában két jelentős, és mindkettő kéthavonta megjelenő közlönye van: az *Őrvidéki Hírek* és a *Bécsi Napló*. Az évtizedek folyamán sajátos munkamegosztás rögzült közöttük: az előbbi az őshonos őrvidéki, az utóbbi a Bécsben és környékén, illetve Ausztriában, valamint a nyugati országokban élő magyar emigráns és a Kárpát-medencében a kisebbségi sorsú magyarság helyzetével foglalkozik. Mindezek mellett időnként egy-egy közlés is található az őrvidéki magyarságról.

A Burgenlandi Magyar Kultúregyesület immár negyedszázados múltra visszatekintő kéthavi lapja, az *Őrvidéki Hírek* négy oldalon A/4-es formátumban, színes kivitelben immár 26. évfolyamával az őshonos magyarság életének legfontosabb tükre, krónikása. Az idén eddig megjelent négy száma is a hosszú évek gyakorlatához híven részletesen számolt be a közösség minden fontos eseményéről. A lap továbbra is Felsőőrön jelenik meg, alapító főszerkesztője Szeberényi Lajos volt, jelenlegi irányítója Klenner Lívia. Az újság országos érdekeltségű, önálló kiadványa, melléklete nincs. Teljes mértékben közszolgálati jellegű. Fő célközönsége elsősorban az őrvidéki/burgenlandi magyarság minden rétege, annak tájékoztatása, nemzeti önazonosságának ápolása és megőrzése, a magyar művelődés terjesztése és a szórakoztatás. A lap példányszáma 800, a terjesztése postai úton történik, és 2014 óta teljes tartalmával az interneten is elérhető. Belső munkatársainak száma egy fő. A lap működtetője a Burgenlandi Magyar Kulturális Egyesület, amely saját nyomdatechnikával nem rendelkezik. Kiadása költségeinek fedezetére a *Népcsoporttörvény* alapján a BMKE évenként pályázatokat nyújt be az osztrák kormányzathoz – ezek összeállítását közepesen nehéznek tekintik –, és az elnyert összeggel szinten tudnak maradni. Úgy látják, hogy ennek nagysága a következő években nem változik, és ezzel kapcsolatban inkább elégedettek, mint nem.[115]

A BMKE legrégebbi kiadványa a már ismertetett és számos alkalommal szakirodalomként is idézett *Őrség*, amely 1968-tól szintén Felsőőrön lát napvilágot. Alapító főszerkesztője Moór János, jelenlegi vezetője Klenner Lívia, aki egyben az egyetlen belső munkatárs. Hasonlóan az előbbi laphoz, országos érdekeltségű teljes mértékben közszolgálati jellegű, önálló kiadványa, melléklete nincs. Fő célközönsége ugyancsak az őrvidéki/burgenlandi magyarság minden rétege, annak tájékoztatása, nemzeti önazonosságának ápolása és megőrzése, a magyar művelődés terjesztése és a szórakoztatás. Az *Őrség* külleme nagyrészt színes, a példányszáma ezer darab, szintén postai úton terjesztik, de 2014-től a teljes tartalma az interneten is elérhető. Működtetője a BMKE, és ugyancsak nincsen saját nyomdatechnikája. Megjelentése és annak körülményei, valamint költségei az *Őrvidéki Hírekhez* hasonlóan állami támogatással történik.[116] Például az *Őrség* 2014. évi (56.) száma a fennállásának 20. évfordulóját ünneplő Őriszigeti Magyar Néptáncegyüttes történetét és tevékenységét, sikereit mutatta be.

115 Az Őrvidéki Hírek szerkesztőségének e-mail címe: office@bukv.at

116 Az Őrség szerkesztőségének e-mail címe: office@bukv.at

A *Bécsi Napló* 2016-ban már a 37. évfolyamánál tart, jelenlegi főszerkesztője 1985-től dr. Deák Ernő, aki legutóbb 2009 és 2014 között az Ausztriai Magyar Népcsoport Tanács elnöki tisztségét is betöltötte. A Bécsben megjelenő kéthavi lapnak 1980 márciusában dr. Hanák Tibor (1929–1999) esszéíró, filozófiatörténész volt az alapító főszerkesztője. Napjainkban is, a tájékoztatás mellett az újság másik fő célja a magyar identitás megőrzése. Célközönsége minden médiafogyasztó, különösen az értelmiségiek, a közép-, valamint az idősebb korúak. A lapnak önálló kiadványa, melléklete nincs. Megjelenése nagyrészt fekete-fehér, színes illusztrációkkal, és postai úton terjesztik. Jogi értelemben az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége működteti, amely saját nyomdatechnikával nem rendelkezik, Magyarországon a mosonmagyaróvári Monocopy Bt. Nyomda állítja elő. A lap, a jelenlegi pénzügyi helyzete szerint szinten tudnak maradni, a magyarországi, illetve a belföldi (ausztriai) támogatással inkább elégedett.[117]

Az osztrák fővároson kívül Stájerország központjában lát napvilágot a *Gráci Magyar Újság* ('Grazer Ungarische Zeitung') a városban és környékén élő kb. háromezer magyar számára. Elődje a *Gráci Magyar Műsorismertető*, amelyet gráci magyar szervezetek – elsősorban a Magyar Egyetemisták és Öregdiákok Klubja, a MEÖK és a Magyar Katolikus Közösség – időszakosan adtak ki a különféle rendezvényeikről. Másfél évtizeddel ezelőtt, 2000 szeptemberében ez a tájékoztató alakult át a mai kéthavonta megjelenő újsággá, amelynek 2015 októberétől a főszerkesztője Almási Dávid Zsolt. Kiadója az előbbi klub, a MEÖK, és térítésmentesen 500 olvasóhoz kézbesítik. A magyarság számára a különféle cikkek mellett továbbra is a legfontosabb műsorközlő Stájerországban.[118]

A népcsoportok nyelvén történő műsorsugárzást a *Médiatörvény* ('Runkfunkgesetz') 2001. július 31-i megalkotásáig[119] nem szabályozták. Korábbról, 1984-től az Osztrák Rádió és Televízió (Österreichischer Rundfunk), az ORF csak arra vállalt kötelezettséget, hogy műsorpolitikájában „megértést tanúsít a demokratikus együttélés kérdéseivel kapcsolatban".[120] A Médiatörvény 5. §-a szerint az ORF köteles „minden népcsoporttanáccsal rendelkező kisebbség számára méltányos mennyiségű műsort sugározni", azonban nem határozta meg, hogy mit ért a *méltányos* mennyiségen. Ezzel együtt ugyancsak az állami felelősségvállalás hiányára utal, hogy a Kisebbségi (Regionális) Nyelvek Európai Kartájának szövetségi parlamenti jóváhagyása kapcsán az osztrák kormány a Karta III. részének *Tömegtájékoztatási eszközök* című 11. cikkelye közül semmit sem választott ki, és nem fogadott el, vagyis semmilyen kötelezettséget sem vállalt. Az ORF 2009-től takarékossági okok miatt a burgenlandi Kismartonba csoportosította az ország keleti részében élő népcsoportok műsorainak a szerkesztését. Ettől kezdve az ORF Burgenlandi Stúdiójának Népcsoport Szerkesztősége ('Volksgruppen Redaktion') készíti a magyarok, a burgenlandi és bécsi horvátok, a bécsi csehek és szlovákok, valamint a cigányok (romák) műsorait.[121] Ez az intézkedés a magyarság tekintetében azzal

117 A Bécsi Napló szerkesztőségének e-mail címe: becsi-naplo@aon.at

118 A Gráci Magyar Újság honlapcíme:
http://gracimagyarujsag.at/about/

119 Az új Rádió- és Televízió-törvény. ('Rundfunkgesetz'). In Bundesgesetzblatt. Teil I. Nr. 83/2001. (2001. július 31.) Seite 1171–1198.

120 A korábbi, 1984-től hatályos Rádió- és Televízió-törvény. ('Rundfunkgesetz'). In Bundesgesetzblatt. Teil I. Nr. 379/1984. 2. §.

121 Szoták Szilvia: Az osztrák nyelv- és kisebbségpolitika legújabb diskurzusai. In Eplényi Kata – Kántor Zoltán (szerk.): *Térvesztés és határtalanítás. A magyar nyelvpolitika 21. századi kihívásai*. Budapest, Nemzetpolitikai Intézet, Lucidus, 2012. 137–138.

járt, hogy ekkortól az őrvidéki magyarok műsoraiban helyet kapnak a bécsi magyarságról szóló tudósítások is. A magyar műsoridőt azonban emiatt az ORF nem növelte.

Az ausztriai állami közszolgálati műsorszolgáltató, az ORF Burgenlandi Magyar Szerkesztősége (Burgenland Ungarisch Redaktion) jelenleg is Kismartonban működik, amelynek jelenlegi vezetője Hausmann-Farkas Elizabeth. A magyar adás országos érdekeltségű és általánosan, minden médiafogyasztóhoz szól. Állami költségvetési intézmény, amely saját stúdióval, professzionális technikával rendelkezik, és meg tud felelni az EU-s szabványok szerinti digitális átállásnak. A Radio Burgenland Észak- és Közép-Burgenlandban a 96,2-es és a 93,5-ös, Dél-Burgenlandban a 94,9-es, Bécsben és környékén a 94,7-es frekvencián fogható. A *rádió* öt legfontosabb műsora: *Hírek*, naponta 5 perc; *Magyar Magazin* vasárnaponként (hetente) 55 perc; *Színes kultúránk* hétfőnként (hetente) 20 perc. *Televízió*: *Adj Isten magyarok* az ORF 2 csatornán műholdas sugárzással évente hat alkalommal 25 percben látható. Mindezek egy döntően német nyelvű műsorszolgáltató magyar nyelvű szerkesztőségében készülnek: hetente 115 perc saját összeállítású műsor, valamint hetente 35 perc hírműsor három belső munkatárssal, és egy rendszeresen foglalkoztatott külsőssel. A szerkesztőség legfontosabb céljai a magyar nemzeti önazonosság megőrzése, ápolása és a tájékoztatás, valamint a kulturális ismeretterjesztés, végül a szórakoztatás. A szerkesztés során a díjmentes hírkeresőt is felhasználják az információszerzésben. A magyar szerkesztőség műsorai 2001-től teljes tartalomban az interneten is elérhetőek, de az adások nem követhetőek online formában.[122] A további fejlődéshez további külső munkatársakra, illetve több információra lenne szükség más szerkesztőségektől.

Az Ausztriai Magyar Egyesületek és Szervezetek Központi Szövetsége 2008 decemberében *Internet-Radio HU-RA* elnevezéssel Bécsben magyar nyelvű műsort indított. Az internetes rádió lelkes és ígéretes vállalkozásként indult, aztán kifulladt. Azóta tulajdonképpen nem szűnt meg, csupán évek óta szünetel.[123]

A 2010-es évek elején öt független kisebbségi rádióadó működött Ausztriában az országban élő szerbek, emigráns horvátok, bosnyákok, törökök, kurdok és mások számára. Közülük Felső-Ausztria tartományi központjában, Linzben a RADIO FRO a szerb és horvát, a bosnyák, a spanyol és portugál mellett *magyar* nyelven is sugárzott rendszeresen műsorokat.[124]

A 2010-es évek elejétől a világhálón számos különféle ausztriai magyar közösség, egyesület és egyház hír-, illetve körlevele, honlapja található. Hetente, havonta nemcsak friss információkkal látják el gyakran sok száz olvasójukat, az érdeklődőket, hanem ezáltal össze is fogják, sőt segítik fenntartani magyar nemzeti önazonosságukat. Példaként néhányat felsorolunk. Bécsben ezek közül a legjelentősebb a *Kerekasztal* című közös hírlevél, amelyet több egyesület működtet és elsősorban megtörtént eseményeikről, rendezvényeikről számol be.[125] *Bécsi Posta,* a magyar kultúrát szolgáló 1960 márciusában alakult *Bornemisza Péter Társaság*,[126] *Élő kenyér*, a Bécsi Magyar Katolikus Egyházközség,[127] az Ausztriai Magyar Evangélikus

122 Az ORF Burgenland Magyar Szerkesztőségének e-mail címe: ungar@orf.at, honlapcíme: http://volksgruppen.orf.at/magyarok/

123 Deák Ernő (Bécs) 2016. november 22-i személyes közlése.

124 Szotár i. m. (121. lj.) 137.

125 www.kerekasztal.at, valamint dr. Smuk András (Bécs) személyes közlései.

126 www.bornemisza.at

127 www.katolikus.at

Gyülekezet hírlevele.[128] Ezen kívül számos hasonló működik az Ausztria nagyvárosaiban élő magyarok körében és másutt.

Ausztriában az egyetlen magyar online újságnak a *Szervusz Ausztria* tekinthető, amelyet hetente frissítettek, és általános tartalommal az egész ország területéről közöl tudósításokat. Egy időben szünetelt, napjainkban már újra megjelenik,[129] és együttműködik a *Hírstart* ügynökséggel.[130]

Az őrvidéki magyarság életében, helyzetében 1938–1945 és 1989 között, majd a vasfüggöny leomlása, 1990 után az elmúlt negyedszázadban napjainkig lezajlott politikai, társadalmi-gazdasági változásokkal kapcsolatban, összegzésként nyomatékosan meg kell jegyeznünk a következőket. A burgenlandi/őrvidéki magyarság fennmaradásának előfeltétele a teljes gazdasági önállóságra való berendezkedés lett volna, lenne, mert soha nincs későn. Hasonlóan a karintiai szlovén népcsoporthoz, amely már az 1980-as években az ország egyetlen nemzeti közösségeként szövetkezeteket, gazdasági kamarákat és más gazdasági érdekeltségeket működtetett. Az alábbiak nemcsak a mindenkori őrvidéki őshonos, hanem az 1992-ben népcsoportként elismert Bécsben és Alsó-Ausztriában nagy számban élő magyarságra is vonatkoznak. Egyetértünk a következő megállapítással. „Az áldozatvállalást kerülő, kizárólag állami szubvencióra építő, azt elváró nemzetiségpolitika, kellő stratégia hiányában, asszimilációt előmozdító 'látszat' lét és/vagy – nemzetközi szerződésekben lefektetett kötelezettségek folyományaként – 'kirakat'-egzisztencia".[131]

128 www.evangelikus.hu

129 Facebook: https://www.facebook.com/pages/Szervusz-Ausztria/
http://szervuszausztria.hu

130 www.hirstart.hu/partner/szervuszausztria

131 Szépfalusi István – Vörös Ottó – Beregszászi Anikó – Kontra Miklós: *A magyar nyelv Ausztriában és Szlovéniában.* Budapest–Alsóőr–Lendva, Gondolat, 2012. 94.

A sorozatban eddig megjelent kötetek

1. Apró István (szerk.): *Határon túli magyar nyelvű médiumok 2010/2011* (2012)
2. Dobos Ferenc: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 1999–2011* (2012)
3. Csink Lóránt – Mayer Annamária: *Variációk a szabályozásra. Önszabályozás, társszabályozás és szabályozó hatóság a médiajogban* (2012)
4. Sarkady Ildikó – Grad-Gyenge Anikó: *A média-értéklánc szerzői jogi vonatkozásai* (2012)
5. Koltay András (szerk.): *A médiaszabályozás két éve (2011–2012)* (2013)
6. Paál Vince (szerk.): *Magyar sajtószabadság és -szabályozás 1914–1989* (2013)
7. Horváth Attila: *A magyar sajtó története a szovjet típusú diktatúra idején* (2013)
8. Koltay András – Nyakas Levente (szerk.): *Összehasonlító médiajogi tanulmányok. A „közös európai minimum" azonosítása felé* (2014)
9. Dobos Ferenc – Megyeri Klára: *Nemzeti identitás, asszimiláció és médiahasználat a határon túli magyarság körében 2.* (2014)
10. Grad-Gyenge Anikó – Sarkady Ildikó: *Közös jogkezelés az audiovizuális médiában* (2014)
11. Apró István (szerk.): *Média és identitás* (2014)
12. Pruzsinszky Sándor: *Halhatatlan cenzúra* (2014)
13. Kóczián Sándor: *Gyermekvédelem a médiajogban* (2014)
14. Apró István – Paál Vince (szerk.): *A határon túli magyar sajtó Trianontól a XX. század végéig* (2014)
15. Kiss Zoltán – Szivi Gabriella: *A közszolgálati médiaszolgáltatás és a szellemi tulajdonjogok kapcsolódási pontjai és szabályozási környezete* (2015)
16. Dobos Ferenc: *A médiahasználat változása az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 2001–2014* (2015)
17. Grad-Gyenge Anikó: *Az audiovizuális archívumok szabályozási kerete – különös tekintettel a médiajogi és szerzői jogi rendelkezésekre* (2015)
18. Dobos Ferenc: *A médiahasználat változása az erdélyi, felvidéki, kárpátaljai és vajdasági magyarság körében 2001–2014/2* (2015)
19. Apró István (szerk.): *Média és identitás 2.* (2016)
20. Mezei Péter : *Jogkimerülés a szerzői jogban* (2016)
21. Koltay András, Andrej Školkay (szerk.): *Comparative Research on the Approaches of Administrative Judiciaries to Sanctions Issued by Media Regulators in V–4 I.* (2016)
22. Koltay András, Andrej Školkay (szerk.): *Comparative Research on the Approaches of Administrative Judiciaries to Sanctions Issued by Media Regulators in V–4 II.* (2016)
23. Makkai Béla: *Határon túli magyar sajtó – Trianon előtt* (2016)
24. Grad-Gyenge Anikó: *Film és szerzői jog – A megfilmesítési szerződés* (2016)
25. Kőhidi Ákos: *Fájlcsere és felelősség* (2016)
26. Hajdú Dóra: *A törvény által előírt közös jogkezelés a magyar és a francia szerzői jogban* (2016)
27. Tóth J. Zoltán: *A büntetőjogi rágalmazás és becsületsértés* (2017)
28. Kelemen Roland: *Az első világháború sajtójogi forrásai – Sajtójog a kivételes hatalom árnyékában* (2017)

Médiatudományi Intézet, Budapest
A kiadásért felel Nyakas Levente
Szerkesztő: Apró István
Tördelő: Varga Ákos
Megjelent 16,75 (B/5) ív terjedelemben, 300 példányban
Médiatudományi Könyvtár: ISSN 2063-5222
Médiatudományi Könyvtár 29.: ISBN 978-615-5302-26-8